שבעת הרועים

ימי ק"ק פעזדרא

והקמונו עליו שבעה רועים [מיכה ה, ד]

ספר

שבעת הרועים

דברי ימי ק"ק סענדרא (אונגרין)
ותולדות שבעת רועיה הרוחניים

הגאון רבי **זאב טענבוים** זצ"ל (תקפ"א)
בנו הגאון רבי **שרגא צבי טענבוים** זצ"ל (תר"ח)
הגאון רבי **יוסף ישראל דויטש** זצ"ל (תרל"ד)
הגאון רבי **משה סופר** זצ"ל (תרמ"א)
חתנו הגאון רבי **שמעון סופר** זצ"ל (תרנ"ה)
חתנו הגאון רבי **שמשון אלטמן** זצ"ל (תרע"ח)
הגאון רבי **אפרים רוזנפלד** זצ"ל (תרצ"ב)

שנת

דברי ימי יהודי סענדרא ז"ל הי"ד

בני ברק

על אבן אחת שבעה עינים [זכריה ג, ט]

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

אכול דבש הרבות לא טוב

וחקר כבודם כבוד (משלי כ"ה, כ"ז)

אכול וגו' לא טוב: שאעפ"י שהוא מאכל היותר ערב מכל המאכלים, התמדתו מגונה. - אבל הרבות בחקר כבודם של צדיקים והארכה באופני מעלתם הוא כבוד להמרבה, כי ברוב דבריו בזה, וחדל פשע באחזו בנתיבותיהם והדבקו ביושר פעולותיהם.

[המאירי]

נערך ונסדר ויצא לאור ע"י **שרגא צבי**
בן הגאון הצדיק רבי **שמשון אלטמן** זצוק"ל הי"ד
שהי' אב"ד ור"מ בק"ק סענדרא־פאקש.

★

ברכות שמים מעל

לבני היקרים והמופלגים בתוי"ש שחלקם רב בסיועם לעריכת
הספר והגהתו במסירות ובעמל בלו"נ חפיצה
הרב ר' **יוסף מאיר** שליט"א והרב ר' **שמשון** שליט"א
זכות אבותינו ורבותינו הק' יעמוד להם ולב"ב להתברך בכל טוב
סלה

★

להשיג את הספר:
שרגא צבי אלטמן
רחוב שמואל הנביא 9 בני־ברק

ספר

שבעת הרועים

חלק ראשון

כולל פרקי דברי ימי ק"ק סענדרא (אונגרין)

★

תולדות הגאון רבי **זאב טננבוים** זצ"ל
ותולדות בנו הגאון רבי **שרגא צבי טננבוים** זצ"ל
תולדות הגאון רבי **יוסף ישראל דויטש** זצ"ל

★

שנת תשנ"א - תשנ"ב

עיה"ק בני ברק

קול תודה וברכה

אשר לקחו חלק ותרמו בעין יפה ורוח נדיבה ואיפשרו להוציא ספר הלז המקום יהיה בעזרם ויתברכו בברכות שמים מעל ובברכת תהום רובצת תחת. יזכו לחיים טובים ארוכים מתוך שמחה וטוב לבב עם משפחותיהם וינובון בשיבה דשנים ורעננים אמן כי"ר.

יעלה ראשון, חביב כאישון,

ש"ב כה"ר **יהודה** בן ר' **צבי מושקוביץ** נ"י

נכד זקנינו הגה"צ הרב רבי יודא אלטמן זצ"ל אבדק"ק מ־טשאט

ונכד הגה"צ הרב רבי שלמה מושקוביץ זצ"ל דומ"ץ בעיר טקאי

תלמיד אאדמ"ו הי"ד

⋆

ש"ב מוה"ר **שמואל אליעזר** בן ר' **יחזקאל פאנעטה** נ"י, ברוקלין

נין לזקנינו הגה"צ הרב רבי אליעזר זוסמן זצ"ל אבדק"ק פאקש

תלמיד אאמ"ו הי"ד

⋆

העושה והמעשה מוה"ר **יעקב** בן ר' **שלמה ברוצ'ינר** נ"י, ברוקלין, יליד סענדרא

⋆

כה"ר **אברהם** בן ר' **אשר אנשיל זאב גרטנר** נ"י

קנדה מגליל סענדרא (סאללאנא)

ש"ב מוה"ר **בן ציון** בן ר' **נחמי' לעבאוויטש** נ"י

אשא בתפלה כפי

אנא אלוקי השמים והארץ תפרוס סוכת שלומך על עבדך למען אוכל לישב עה"ת ועבודה בלי מפריע, וברך גם את האשה אשר נתת עמדי, מנשים באהל תברך, אשה יקרה וצנועה וכו' מרת **ריזל** תחי' על עזרתה בהוצאת הספר.

יוסיף לה השי"ת כח ואומץ לעמוד לימיני עד גמירא מתוך בריאות טובה ונזכה לאריכות ימים ושנים ולחזות נחת ושובע שמחות אצל יו"ח היקרים זרע ברוכי ה' ה"ה בני בכורי המופלג ומצויין בתורה ויראת שמים מוהר"ר **יוסף מאיר** שליט"א, זוגתו הצנועה מרת **האדיא רייזל** תחי' בת מחותני איש חי ורב פעלים לתורה ולחסידות, רודף צדקה וחסד וכו' מוהר"ר **בן ציון טאבאק** שליט"א מחשובי חסידי ויזניץ.

*

בתי הצנועה מרת **לאה** תחי' עם בעלה חתני המופלג ומצויין בתורה ויראת שמים וכו' מוהר"ר **משה אריה** שליט"א בן מחותני איש אציל רוח ולב טוב רודף צדקה וחסד התורני המופלג וכו' מוהר"ר **ישראל גולדיס** שליט"א מיקירי קרתא טבריא ומחשובי חסידי בויאן.

*

בתי הצנועה מרת **חיה הענצא** תחי' עם בעלה חתני המופלג ומצויין בתורה ויראת שמים וכו' מוהר"ר **אברהם ישעי'** שליט"א בן מחותני הרב הגאון המצוין רודף צדקה וחסד פאר המעלות וכו' מוה"ר **ארי' שכטר** שליט"א מיקירי קרתא דבני ברק, וממרביצי התורה שם.

*

החריף והשנון מו"מ בתוי"ש זי"ר יפ"ת מוה"ר **שמשון** נ"י עם זוגת' הצנועה מרת **רוני'** תחי' בת מחותני הנודע בשערים לשם ולתהלה מרביץ תורה ויראת שמים הרה"ג מוהר"ר **חיים ז'אק** שליט"א משגיח בישיבת סלובודקה ב"ב.

יזכרו לטובה ולברכה

אחותי היקרה והחשובה וכו' מרת **הענדיל** תחי'
ובנה החשוב מוה"ר **שמשון** נ"י וזוגתו היקרה והחשובה מרת **לאה** ויו"ח

⋆

אחי החריף ברק שנון מו"מ וכו' מו"ה ר' **משה** שליט"א
וזוגתו היקרה והחשובה וכו' מרת **צפורה** תחי'
בתם **חנה לאה** ובעלה היקר וכו' ר' **ישראל גרינפלד** ויו"ח נ"י
בתם **אסתר** תחי' ובעלה היקר ר' **יעקב שאול גולדפרב** ויו"ח נ"י
בתם **רחל** תחי' ובעלה היקר ר' **יעקב פישר** ויו"ח נ"י

⋆

בת דודי האשה היקרה והחשובה מרת **חי' שרה** תחי' ובעלה המו"מ מו"ה ר' **יצחק וידר** הי"ו.

⋆

גיסי היקרים והחשובים יראים ושלמים וכו'
מוה"ר **פנחס יצחק יערי** [גרינואלד] נ"י, נכד הרה"ג מוה"ר **מנחם** זצ"ל אבד"ק שופראן,
וזוגתו היקרה והחשובה וכו' מרת **פריידה** תחי' ויו"ח.
מוה"ר **יעקב פרידמן** נ"י וזוגתו היקרה והחשובה וכו' מרת **דבורה לאה** תחי' ויו"ח.
מוה"ר **חיים בנימין זאב ליבוביץ** נ"י וזוגתו היקרה והחשובה וכו' מרת **פרומט** תחי'
ויו"ח.

⋆

ש"ב הרה"ג מוה"ר ר' **חיים יהודה שטראססער** שליט"א מנהל רוחני של עדת ישורון
ברוקלין בן הרה"ג ר' **שמואל בנימין הכהן** אבד"ק טיסא־פורעד הי"ד חתן זה"ק מהר"ם
סופר זי"ע.

⋆

ש"ב מוה"ר **משה יוסף פאשקעס** שליט"א בן הרבני הצדיק מוה"ר **אליעזר יואל** זצ"ל
נין ונכד להגאונים ילקוט אליעזר, ותשובת ריב"א זיע"א.

⋆

ש"ב מוה"ר **עמרם סופר** בן מוה"ר **יצחק יעקב** שליט"א, ציריך.

⋆

ש"ב הרב מוה"ר **יצחק זעקל פאללאק** שליט"א מג"ש בישיבת באבוב אנטווערפען
ואחיו מו"ה ר' **זכרי'** נ"י צירידְ, בני מוה"ר **חיים מנחם** זצ"ל תלמיד אאמ"ו זי"ע בן הרה"ג
ר' **יצחק זעקל** אבד"ק דונא־פולדוואר הי"ד.

מכתב

מכתבו החשוב של פוסק הדור הגה"צ רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל גאב"ד ירושלים, בו מדובר נכבדות אודות חשיבות כתיבת ספרים אודות קהילות הקודש ורבניהם, אשר זכיתי לקבלו כהסכמה לספרי "פסק דין תורה דגאלאנטה".

יצחק יעקב ווייס

רב ואב"ד

לכל מקהלות האשכנזים עיה"ק ירושלם תובב"א

מח"ס שו"ת מנחת יצחק

ירושלים, רחוב ישעיהו 20

בס"ד, ירושלים, ד' לסדר וזה שער השמים תשמ"ג לפ"ק

קהלה נאה וחסידה גאלאנטא המעטירה, משובחת בכל מדה נכונה, זכתה שבימי תפארתה האירו עליה שמשם של מאורי אור אדירי התורה ז"ל, נהרסה ונחרבה עד היסוד בעוה"ר יחד עם קהלות קדושות כנסת ישראל שפגעה בהן יד ה' (לא תקום פעמים צרה), מצא לו איש בעל שאר רוח, יקר ערך, הרה"ח מו"ה שרגא צבי אלטמאן שליט"א נטע נאמן לזקינו מגדולי דורו - בדור דעה הגאון הנשגב בעל נטע שורק זצוק"ל שיגע עצמו בעבודה מפרכת לבא עם הספר לספר לדור אחרון תפארת הקהלה וגולת הכותרת רבניה אנשי שם גדולים חקרי לב זצוק"ל עד רבה האחרון הגאון החסיד המופלא רבי יהושע בוקסבוים הי"ד זצוק"ל שהקדיש גופו לשמים יחד עם בני קהלתו החביבה עליו כבבת עינו.

לעת כזאת אשר החושך יכסה ארץ, צצו ורבו לבלרים שונים על קהלות הקודש שנספו בהשואה האיומה, למגינת הלב נטו מני אורח, עזבו מקור מים חיים וילכו לבקש בארות נשברים, מקורי אכזב, ומחשבה קדומה ניכרת ובולטת בדבריהם, התשוקה וההתאמצות לערער יסודי האמונה בהשגחה העליונה, ולטשטש דמות דיוקנם של רועי ישראל מרנן ורבנן ז"ל שבני עדתם הלכו לאורם במסי"נ, לכן בדין שיטול שכרו המחבר של הספר הנוכחי אשר במדה נכונה עמד וימודד ארץ גאלאנטא וגדוליה ומאוריה ז"ל, יהי ה' עמו ויעל.

עלינו אודים מוצלים מאש בלהות לחזק ולהתחזק באמונת אומן בה' ותורתו ולהמשיך את נתיבות הקודש של אבוה"ק בחינוך יו"ח ולהיות ראויים לקבל פני משיח אלקי יעקב, כמ"ש רבן ומאורן של ישראל מרן הקדוש זי"ע בספרו דברי יואל (ח"ד דף ק"נ) "אפשר לומר הפסוק (מלאכי ג') הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו', והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, דהנה ידוע מה דאיתא בכתבי

האריז"ל דכל הנשמות בדורות אלו הם גלגולים מדורות הקודמים, שירדו לתקן את אשר פגמו, ובזה פירש הגמ' (סנהדרין צ"ז) ובעוה"ר יצאו מהם מה שיצאו ועדיין בן דוד לא בא, כי אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף ועבור שיצאו עוד פעמים נשמות שיצאו כבר בגלגולים קודמים ולא יצאו עדיין הנשמות החדשות מתעכבת הגאולה. והנה אפ"ל כי עכשיו בדורנו דור עיקבא דמשיחא, בנינו הם גלגול אבותינו הקדושים שנהרגו רח"ל בחרבן הנורא שהיה בזמננו, ולא זכו בעיניהם לראות את הגאולה, ועל כן חזרו בגלגול, כדי שעיניהם יראו בביאת המשיח, וזה אפ"ל בכונת הכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו', והשיב לב אבות על בנים, ר"ל שהאבות יחזרו בגלגול שנית בבניהם, כדי שיזכו לחזות את הגאולה" עכל"ק. מי יתן והיה כי נזכה לגאולתנו ופדות נפשנו מתוך רחמים רבים במהרה דידן.

המצפה לישועת ה' הקרובה

יצחק יעקב ווייס רב ואב"ד פעהקת"ו

דברים אחדים

הגאון הקדוש היעב"ץ זצ"ל בספרו "מור וקציעה" [סימן ש"ז] כותב וז"ל: מצוה לקרוא ולדעת את דברי ימי עמינו לזכור חסדי ה' וכו' ואגב ילמוד מתוכו דברים מתוקים ויקרים ע"כ.

בדורנו זה, אשר קהילות הקודש ובהן רבבות רבבות אלפי ישראל נחרבו ונהרסו, בבחינת "גוילין נשרפין ואותיות פורחין", ויקם דור חדש בעזה"י הממשיך לטוות את שרשרת הזהב באהלי תורה ויראה, אך זכר העבר המפואר של קהילות הקודש וחכמיהם אשר עמדו איתן כצור החלמיש על משמרת התורה והיראה הולך ונשכח מהלבבות, והאנשים אשר חיו את חיי העבר בקהילות הקודש הולכים ומתמעטים, דור הולך ודור בא, הרי שדברי היעב"ץ הנ"ל מאירים שבעתיים, ולפיכך התחזקתי להעלות ע"ג ספר את דברי ימי ק"ק סענדרא ואת תולדות שבעת רועיה הגדולים זצ"ל, אשר בודאי ילמדו מתוכם "דברים מתוקים ויקרים".

בשנת תשמ"ג הוצאתי לאור את הספר "פסק דין תורה דגאלאנטה" ובו כלולים פרקים

המאירים את תולדות ק"ק גלאנטה, וזכיתי לקבל מכתב מגאון עוזינו פוסק הדור מרן הגה"צ רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל גאב"ד עיה"ק ירושלים ת"ו ובעמח"ס שו"ת מנחת יצחק אשר מפליג בשבח עבודת הקודש של כתיבת דברי ימי קהילות הקודש ששמרו על גחלת התורה והיראה, ולחשיבות ולחביבות המכתב הנני מצרפו לקמן, באשר דבריו מתאימים גם לספר הנוכחי.

עבודה ויגיעה רבה היו מנת חלקי בעריכת ספרי הנ"ל והספר הנוכחי ללקט נפזרים ולקבוע איש על מחנהו ואיש על דגלו וכו' וכו' ודי בזה לבקש מהמעיינים הנכבדים לדון אותי לכף זכות על תוספת או מגרעת אשר עלולים להימצא בפרקי הספר, וכבר התפלל דוד המלך ע"ה "שגיאות מי יבין".

והנני בזה בהודאה על העבר ואודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה שזיכני להוציא לאור עולם מספרי אבותי הקדושים ומחידושי אחי הקדוש, ה"ה ספרי "שבולת הנהר" וספרי "נבכי נהרות" וכן "פסק דין תורה דגאלאנטה" וספרי הנוכחי, ובתפלה על העתיד שיזכיני הי"ת ברחמיו וחסדיו להוציא לאור את חלקו השני של ספר זה, וספר "נבכי נהרות" ח"ב על סדר נשים ונזיקין, וח"ג על זרעים קדשים וטהרות, וכן את הערות הגאון רבי חיים סופר זצ"ל בעמח"ס שו"ת מחנה חיים על ספר שערי תורה, ואת שאר כתי"ק המחכים לגואל דמים, מאוצר מתנת חינם תחון עלינו ואת אוצרך הטוב תפתח לנו עד ביאת משיח צדקנו בעגלא ובזמן קריב אכי"ר.

כ"ד העורך והמסדר

שרגא צבי

בן לאאמו"ר הגה"ק רבי **שמשון אלטמן** זצוק"ל הי"ד

משבעת רועיה של ק"ק סענדרא

תוכן הספר

מבוא

מרכז התורה והחסידות בהונגריה, התהוותו והתפתחותו

א. היישוב היהודי הקדום בהונגריה. **ב.** חיי התורה בהונגריה בתקופה קדומה. **ג.** יהדות המדינה בימי הכיבוש הטורקי לאחר גירוש ספרד. **ד.** השפעת החת"ם סופר על יהדות הונגריה. **ה.** החסידות בהונגריה.

חיי היהודים בכפרים והתארגנותם

א. פרנסת יהודי הכפרים. **ב.** דביקותם ומסירותם בשמירת וקיום התורה והמצוות. **ג.** חינוך הילדים. **ד.** מוסדות הקהילה והרבנות. **ה.** סענדרא ומוסדותיה.

שנות דור ודור

ציוני דרך בהתפתחות הקהילה, בחייה הציבוריים והפרטיים, מאורעות הקשורים בקהילה, מסודרים בקצרה עפ"י תאריכי השנים.

פרק ראשון

קהלת קודש סענדרא

א. התיישבות היהודים בה. **ב.** התארגנות הקהילה וגלילותיה. **ג.** מנהגי "חברא קדישא" מייסודה של הגאון בעל "שמן רוקח" זצ"ל. **ד.** היישובים הקטנים הכפופים לסענדרא. **ה.** שבעת רועיה. **ו.** חרבן הקהילה. **ז.** ההתיישבות בסענדרא לאחר המלחמה.

מילואים לפרק ראשון

א. ק"ק אדאלאן. **ב.** ק"ק בולדוא. **ג.** ק"ק שאיוקאזא.

פרק שני

רבה הראשון של הקהלה הרה"ג רבי זאב טעננענבוים זצ"ל

א. שנות נעוריו. **ב.** זיווגו. **ג.** בניו, שני ארזים: רבי שרגא צבי בעמח"ס "נטע שורק"

ורבי יעקב בעמח"ס "נהרי אפרסמון" "שמן אפרסמון". **ד.** כסא הרבנות והישיבה. **ה.** עמידתו על משמר הקודש: איסור על הסמינר, תקנות שומרי הדת, קבלת ברית האורטודוקסיא. **ו.** מעות ארץ ישראל, חלוקת האיזורים לכולל פרושים ולכולל חסידים, עפ"י מרן בעל הישמח משה זצ"ל. **ז.** "צדיק מושל ביראת אלקים". **ח.** ספרי רבינו: "פלגי מים", קריה נאמנה" (דרשות). "אילת השחר" (על מגילת אסתר) "רחובות הנהר" (עה"ת). **ט.** אשכבתיה דרבי, נוסח המציבה, הספד נכדו של רבינו רבי מאיר טעננענבוים זצ"ל בשעת הקמת המציבה.

מילואים לפרק שני

חלוקת האיזורים בהונגריה למעות ארץ ישראל

א. הסכסוך בין השדרי"ם של כולל חסידים וכולל פרושים אודות האיזורים בהונגריה. **ב.** פניית מרן בעל הישמח משה זצ"ל אל מרן החת"ם סופר זצ"ל לדון בחלוקת האיזורים, פסק מרן החת"ם סופר זצ"ל. **ג.** סכסוכים שונים נוספים בין השדרי"ם ופסק נוסף של החת"ם סופר זצ"ל בשנת תקצ"ט. **ד.** עובדות נוראות בענין שדרי"ם שנענשו בעוון זילותא דתלמידי חכמים.

פרק שלישי

הרה"ג רבי שרגא צבי טעננבוים זצ"ל

א. שנות נעוריו וזיווגו. **ב.** רבנותו וישיבתו בק"ק סענדרא ואח"כ בק"ק מעזא־טשאט. **ג.** פוסק וגאון. **ד.** דיין ונחית לעומקא דדינא: דין תורה בק"ק דיאנדיאש, דין תורה המפורסם בשם "דין תורה דגאלאנטה" ועוד. **ה.** שלימות המידות והנהגותיו. **ו.** "זוכה לדברים הרבה", עובדות וסיפורים המעידים על מדריגתו של רבינו זצ"ל, עמידתו על משמרת חומת הדת ועוד. **ז.** ספרא דבי רב: ספרי "נטע שורק" על התורה, חידושי סוגיות ושאלות ותשובות. פסק דין תורה דגאלאנטה. **ח.** אשכבתיה דרבי: מהספידו של רבינו על אחיו, הספדו של בעל "תבואת השדה" על רבינו, נוסח המציבה, ומן העיתונות בימים ההם.

פרק רביעי

רשימות דרשות ומלחמת ה' של רבינו זצ"ל

בפרק זה מובאים רשימות דרשות ומכתבים שערך רבינו הרה"ג רבי שרגא צבי טעננבוים זצ"ל להעמיד את חומת הדת על תילה, ולגדור את כרם ישראל מהמתחדשים למיניהם, בהם מתגלית דעתו - דעת תורה בקשר להנהגת הכלל

בתקופתו הסוערת.

א. תיאור השתלשלות ייסוד האורטודוקסיה וגילוי הכחש שבשטאטעסקווא (רשימה שערך רבינו זצ"ל). **ב.** דרשה שדרש רבינו בשבת שובה תר"ל ונכבדות בה מדובר ממעלת ההתבדלות של היראים. **ג.** מכתב לק"ק לבוב לחיזוק הדת. **ד.** מכתב לגאב"ד דק"ק סיגעט זצ"ל נגד הפורשים מק"ק האורטודוקסים שם. **ה.** עוד בענין הנ"ל ובו מחאה נגד ת"ח אחד שיצא להצדיק את הפורשים. **ו.** "קול קורא" מרבני אונגרין שנת תרמ"ב נגד ספר "המדריך". **ז.** רבינו זצ"ל בין משלחת הרבנים אל שר החינוך. **ח.** רבינו זצ"ל במערכה סביב חוק פנקסי רישום לידות ונישואין (מאטריקל). **ט.** קול קורא לעזרת אחב"י שבמדינת רוסיה. **י.** דרשה לחנוכה. **יא.** דרשה לפרשת שופטים. **יב.** עמידת רבינו זצ"ל כחומה נגד שינוי מנהגי ישראל בראשית דרכו ברבנות.

פרק חמישי

חלק ראשון – מכתבי רבינו הרה"ג רבי שרגא צבי טעננבוים זצ"ל, רובם נלקטו ונדלו משו"ת "נטע שורק", ומיעוטם מכתי"ק.

חלק שני – מכתבי גדולי הדור זצ"ל שנשלחו אל רבינו זצ"ל, רובם נדלו מחליפות שו"ת ומיעוטם מכתי"ק.

חלק שלישי – מכתבים שהינם בפנקס רבינו זצ"ל מצאת שנת תרנ"ג עד תרנ"ה.

פרק ששי

מכתבי הסכמות שהסכים רבינו זצ"ל על ספרים שונים, וכן כתב "מורינו רב" שערך רבינו זצ"ל.

פרק שביעי

הרה"ג רבי יוסף ישראל דויטש זצ"ל

א. פאר מקדושים. **ב.** שחר נעוריו. **ג.** מחברת הקודש ודור ישרים יבורך. **ד.** כסא הרבנות וישיבתו. **ה.** בשלושת העמודים. **ו.** ספרא דבי מר. **ז.** חיבתו לארץ הקודש. **ח.** אשכבתיה דרבינו.

מילואים לפרק שביעי

א. דרשה שדרש רבינו לתקיעת שופר בק"ק סענדרא. **ב.** תשובה שערך רבינו להגאון רבי אליעזר דויטש זצ"ל [באניהאד] אודות מנהגי תפלה.

מבוא

מרכז התורה והחסידות בהונגריה, התהוותו והתפתחותו

הישוב היהודי הקדום בהונגריה[1]

הישוב היהודי בהונגריה הוא עתיק יומין. הוא אף הקדים את הישוב ההונגרי במקום. ראשיתו בתקופת האימפריה הרומית שלאחר חורבן ביהמ"ק. כשיהודים פליטי החורבן התפזרו על פני האימפריה הגדולה, הגיעו מביניהם גם לפרובינצה המרוחקת "פנוניה" (בעתיד - הונגריה) שהשתרעה בין הנהרות טיסה ודנובה.

יהודי הונגריה מוזכרים גם במכתבו של השר היהודי בממלכת ספרד - רב חסדאי אבנשפרוט, שכתב למלך הכוזרי. באותו מכתב מוזכרים שני יהודים חברי המשלחת של אחד ממלכי הסלאווים שהגיעו לספרד. ארצות מזרח אירופה: הונגריה, פולין, ורוסיה, בתקופה שלפני התנצרותן, היו פרימיטיביות ביותר, המעבר בהן נחשב למסוכן ולהרפתקני[2] והיהודים במרצם ובמסירותם מלאו תפקיד חשוב בהתפתחותן.

"והנה שלוחי הגבלים (סלאווים) באים (לספרד להיפגש עם הכליף עבוד אירחמן ונתקבלו ע"י השר היהודי ר' חסדאי אבן שפרוט) ועמהם שני אנשים מישראל, שם האחד מר שאול ושם השני מר יוסף. וכשמעם את מהומתי (עקב חוסר האפשרות להתקשר עם מלך הכוזרים היהודי) נחמו אותי ואמרו לי: **"תנה לנו איגרותיך ואנחנו נגיען אל מלך הגבלים, ובשביל כבודך ישגר כתבך אל בני ישראל היושבים בארץ הונגרין, וגם כן ישלחוה אל רוס, ומשם אל בולגר, עד שיגיע כתבך כרצונך אל המקום אשר אתה רוצה."**

(מכתב רב חסדאי בן יצחק למלך אלכזר. כהנא עמוד 39)

יחס השלטונות ליהודים, שנזקקו לעזרתם, היה מצוין. בימי "גזירות תתנ"ו" (ימי מסע צלב ראשון 1096) כשקהילות רבות בגרמניה ובצרפת נחרבו בידי הצלבנים האכזרים בדרכם לא"י, הציל הקיסר קלמן ההונגרי את יהודי ארצו מפרעות. להצעת ראש הצוררים

---

1) בין המיעוטים הלאומיים השונים היו: שוואבים, סקסים, גרמנים, ארמנים, סרבים, קרואטים, סלובקים וצוענים. מיעוט ניכר ונבדל היטב מעמי הארצות: הלא הוא מיעוט היהודים.

2) עדות נאמנה לישוב היהודי בהונגרי בתקופה זו מוצאים אנו **בספר הפרדס סימן י"ז** שם נאמר: בשמו של ר' יצחק מארץ הגר (כנוי להונגריה) טעם לקריאת השבת לפני פסח בשם שבת הגדול. אותו טעם נכתב בספר שבולי הלקט סי' ר"ה בשם ר' יצחק יוסקונטו בארץ הגר ששאל לרבינו תם. בספר בעלי התוספות דף 226 משער כי ר' יצחק הוא בנו של ר' אברהם הגר שהביאו התוס' בשמו (קדושין ע"א, ד"ה קשים) ביאור על מאמר חז"ל שם: קשים גרים לישראל כספחת. ונקרא הבן יצחק ולא אברהם כנהוג - שזה השם המיוחד לגרים, כיון שאביו נקרא אברהם.(יש אומרים שיצחק הי' אחיו של אברהם). רבי יצחק זה הכיר את ר"ת ואף שאל אותו שאלה כמובא ברוקח (סימן שי"ט) שאל רבי יצחק הגר מפני מה חטא בקר מן הערב שבערב אומרים שתי ברכות לפני קריאת שמע ושתים לאחריה, מה שאין כן בבוקר ע"כ.

אמיכו לפגוע ביהודים בלבד, השיב הקיסר, שיהודי ארצו הם אזרחים לכל דבר. ליד העיר מושון הכה אותם שוק על ירך, והביא כאמור, תשועה רבה ליהודים.

חיי התורה בהונגריה בתקופה קדומה

חיי התורה בהונגריה, בדומה לאלו שבפולין הסמוכה בצפון, בתקופה זו, לא היו מפותחים. מרכזי התורה החשובים באירופה התחילו במערב, בימי גאוני בבל האחרונים: בספרד המוסלמית עם ר' חסדאי אבן שפרוט (נ' תשל"ה 975) ור' משה השבוי (נ' תש"נ בערך). ובאשכנז הפרנקית נוצרית שבאזור הריינוס הצפוני, עם ר' קלונימוס מילוקה ור' יהודה לאונטין (נ' תש"נ בערך) רבו של רבינו גרשום מאור הגולה, (נ' ת"ת). אחריהם היו ראשוני הרבנים "הראשונים": רש"י ובעלי התוספות באשכנז - ריי"ף, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, וריטב"א בספרד. כל אחד משני המרכזים הצטיין בדרך לימוד משלו. המגע ביניהם היה רופף, גם בגלל התנאים הגיאוגרפיים, אך בעיקר בגלל היחס העוין ששרר בין השלטונות, הנוצרים באשכנז, והמוסלמים בספרד.

בין שני המרכזים הספרדי והאשכנזי, נוצר במשך הזמן פער מעמדי וכלכלי גדול. בעוד שיהודי ספרד נהנו מיחס השלטונות, והיו מעורים בחיי החברה והשלטון בתוך ספרד - כפי שמעיד השם של התקופה "תור הזהב של יהודי ספרד" - סבלו יהודי אשכנז, החל מימי "גזירות תתנ"ו", מעלילות פרעות וגירושים. בכל גל של פרעות וגירושים נדדו רבים מזרחה לארצות גרמניה, לאוסטריה ולבוהמיה הסלאווית, ובימי בעלי התוספות האחרונים הפכה גם וינה בירת אוסטריה למרכז רוחני חשוב, בראשותו של ר' יצחק "אור זרוע" (נ' ה / י' בערך).

מבין הפליטים שנדדו מזרחה הגיעו רבים גם לפולין ולהונגריה, אולם בניגוד לאלה שבאוסטריה הסמוכה, לא היו ביניהם גדולי תורה. המנהיגים הרוחניים בארצות אלה היו מלמדי התינוקות, ששמשו גם כבעלי תפילה, ובמקרה הצורך שאלו את פי רבותיהם בעלי התוספות במערב:

"שאין ספוק ביד כל צבור וצבור ליתן שכר שליח צבור מכיסם, ותקנו להם לגבות מאוכלי שלחן חתנים... ומגבית פורים... בפולין ורוסיה ואנגרין שאין שם לומדי תורה מתוך דוחקם ושוכרים להם... שליח צבור ומורה צדק ומלמד תינוקות, ומבטיחים אותו על כל אלה, ומשתבטלם לא יספיק שכרם... (מכתבו של ר' אליעזר מביהם, לר' יהודה החסיד מחבר ספר "חסידים", מוזכר ב"אור זרוע" חלק א' סימן א').

"אני המחבר, איקלעתי לארץ הגר לבודון, (בודפעסט.) ולאסטרגום, (עיר מצפון לבודפעסט.) ויש שם חמי טבריה נובעין מן הקרקע ושאלוני אם יכולים לטבול בהן, שהיו מסופקין בעבור שהן חמין. והוריתי להם להתיר"[3]. (אור זרוע חלק א' נ"א.)

---

3) בספר "תקוני גיטא" - מובא בים של שלמה גטין פ"ד ל"ב בא"ד אבל: ב"אובן" שלשון הגר מצוי שם.

בתקופת הפוסקים שלאחר בעלי התוספות, בשנים ק"נ-ר"ע, (המאה ה־15) השתנה המצב הרוחני במזרח בפולין וביחוד בהונגריה, לטובה. בערי פולין הגדולות מוזכרים באותה תקופה רבנים, ביניהם: ר' משה מהאלה בפוזנה (בימי בעל "תרומות הדשן" נ' ר"כ בערך). ר' לוי בר' יעקב קיקיניש בלבוב (נ' רס"ג). ואחריו ר' קלמן פאברקסטן רבו וחותנו של מהרש"ל, ועוד. בהונגריה ידוע מאותה תקופה ר' אייזיק מטירנוי, רב בטירנוי ובפרסבורג במערב הונגריה, מחבר ספר "המנהגים" אוסף מנהגי הונגריה,והוא חברו וידידו של ר' יעקב מולין מורמיזא (נ' קפ"ז), מחבר מנהגי "מהרי"ל" (אוסף מנהגי אשכנז). בבודון בירת הונגריה פעלו בזה אחר זה שניים מגדולי הדור: ר' אברהם קצנלבויגן (תלמיד בעל "תרומות הדשן"), וחתנו ממלא מקומו ר' עקיבא הכהן "הנשיא מאובון", הידוע בשנים עשר בניו ושנים עשר חתניו הכהנים שעלו לדוכן. יחד אתו כמספר "כה תברכו". חתנו השלש עשרה הי' ר' שבתי שפטיל הורוביץ (נ' שט"ו), סבו של השל"ה הקדוש[4].

יהדות הונגריה בימי הכיבוש הטורקי לאחר גירוש ספרד

גירוש ספרד בשנת רנ"ב (1492) - והגירושים שבאו בעקבותיו - מערים עצמאיות רבות בגרמניה, העבירו תוך תקופה קצרה את שני המרכזים הרוחניים - הספרדי והאשכנזי - ממערב מזרחה. המרכז הספרדי עבר לאימפריה הטורקית שהחריבה זה עתה את ביזנט, ונזקקה לידיהם החרוצות והנאמנות של היהודים - לסלוניקי ואיזמיר בטורקיה, ולצפת בא"י. מרכזי המסחר לסחורות המזרח, הפכו למרכזי תורה חשובים, סלוניקי, ל"עיר החכמים", וצפת ל"עיר המקובלים". בראשן עמדו ר' יעקב בן חביב בעל "עין יעקב" (נ'

---

4) העתק פסק־דין מהרב קלונימוס, הרב בארץ הגר. מספר שבולי הלקט כ"י שבולת ס'. וזאת היתה בשנת ד"א תת"כ (1059):

זה הדבר אשר פסק רבינו קלונימוס בר' שבתי החזן ז"ל בארץ הגר, על ר' אברהם בר חייא מריינשבורג, ועל ר' יעקב אחיו, שבאו מרוסיא עם עגלות טעונות בערב שבת מבעוד יום, ע"י שכירים גויים, ועל ידי יהודים חבריהם אל הקהל. והמה נשארו מן העבר הזה להנהר דונוי, קרוב מעט פחות משיעור מיל אחד, כי נשבר מאופני העגלה שלהם ונשתהו שם עד שתיקנוהו, וכשבאו בקהל היו הקהל יוצאים מבית הכנסת בליל שבת ולא נתנו להם הקהל שלום ולא הניחום לכנוס שחרית לבית הכנסת, כדי שלא יקחו אחרים מהם קל וחומר, לומר כך עשה פלוני ופלוני, כדי שלא יפרוץ בגדר יותר פרצה גדולה לחלל שבת בזדון. באחד בשבת באו לביהכ"נ לקבל עליהם דין, וגזרו עליהם לצום ז' שבועות, נ' ימים רצופים, חוץ משבתות ויו"ט וראשי חדשים, ולהשלים נ' ימי מעשה בצומות ומלקות. ולמה חמישים יום, כי המחלל שבת חייב כרת, ושנו חכמים (מועד קטן דף כ"ח) ומפורש בירושלמי בביכורים: מת לנ' שנים, מת בהכרת. ונתנו להם לצום וללקות נ' ימים כנגד אותם נ' שנים של מיתה. ועוד גזרו עליהם, לתת ממונם פדיון נפש לקופה של צדקה. ואחרי כן גזרו עליהם לצום בי"ב חדשי השנה, ג' ימים בכל חודש - שני חמישי ושני שהם ל"ו ימים, כנגד ל"ו כריתות שבתורה להפטר מידי כריתות, כדתנן (מכות כ"ג) כל חייבי כריתות שבתורה שלקו נפטרו מידי כריתות. אבל אם היו עושים ח"ו כן בזדון היו מחמירין להוסיף עליהם עוד שלא להתגלח ולהתנדות ל' יום, כדאמרינן: סתם נדוי ל' יום. וכל המחמיר בזה ינוחו לו ברכות על ראשו. (הובא בפארי חכמי מדינתינו).

רע"ו), ר' יוסף טיטצאק, ר' שמואל די מודינה (רשד"ם.) (נ' שמ"ט), ר' יוסף קארו מחבר "השולחן ערוך" (נ' של"ה), האר"י הקדוש (נ' של"ב) ותלמידיו, "גורי האריז"ל".

מרכז האשכנזים נדד מזרחה לפולין שהתפתחותה הכלכלית התחילה זה עתה, ל"כרכא דכולה ביה" (קראקא), ול"אות תורה" (אוסטראה), בראשותם של ר' יעקב פולק (נ' ר"ץ), תלמידיו ותלמידי תלמידיו, ביניהם חתנו ר' שלום שכנא (נ' שי"ט), תלמידו הרמ"א מחבר "המפה" על השולחן הערוך (נ' של"ב), המהרש"ל (נ' של"ד), ועוד.

הספרדים התישבו בטורקיה מדרום להונגריה, והאשכנזים בפולין מצפונה. על הונגריה - שגם היא נכבשה בידי הטורקים באותו זמן בקרב מוחץ, בשנת רפ"ז (1527) - פסחו שניהם. הגורם לכך הוא, הכיבוש הטורקי, שניתק את הונגריה מדרכי המסחר הבין לאומיים והפך אותה לפנה נידחת בקצה האימפריה. הונגריה נידלדלה מיהודיה, ויהודי בודון הבירה עברו כעבור זמן לערי טורקיה והבלקן, בעדוד השלטונות.

...קהל קודש אשר בסופיה (בירת בולגריה) אשכנזים וספרדים היושבים ראשונה פה העיר אשר תחת ממשלת תוגרמה היו נוהגים לאכול בשר על פי הפוסקים הרי"ף ז"ל, הרמב"ם ז"ל, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ש ובעל הטורים ז"ל. וכאשר כבש המלך יר"ה למלכות אונגריה, באו היהודים אשר שם שהביאם המלך, וקבעו דירתם קהל רב מהם בעיר סופיה, ונהגו בענין הבדיקה מנהגים זרים... חומרות יתרות... גם קולות... (שו"ת רשד"ם חלק יו"ד סימן מ').

בשטח הקטן של הונגריה שלא נכבש בידי הטורקים (אויברלנד שבמערב) סבלו היהודים לאחר התבוסה מעלילות וגירושים, והישוב היהודי נתדלדל גם שם מאוד.

...כהן נכנס בחצר של גוי ומצא שם אבן טמונה בקרקעית החצר, הפכה על גבה ונמצא כתוב עליה: פה נטמן איש הגון ר' זכריה בן ר' ידידיה נפטר בערב יו"כ קנ"ט - יותר מתט"ו שנים. והנכרי בעל החצר אמר שמקובל מאבותיו שהי' שם ובסביבותיו בית קברות של ישראל... מה יהי' דין כהנים. (תשובה)...ידוע הוא שהיו קהילות גדולות בגלילות הללו בשנים קדמוניות וגורשו היהודים... פרסבורג יום ד' טו"ב טבת תקע"ד משה"ק סופר מפ"פ דמייץ. (שו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן של"ז).

הישוב היהודי בהונגריה התחיל להתפתח כעבור מאה וחמישים שנה, לאחר גירוש הטורקים מן הארץ בשנת תמ"ח (1688), וגבר בימי הגזירות והפרעות בארצות הסמוכות. ההגירה היתה משני כוונים נגדיים, למזרח הונגריה (אינטרלנד) ולאזור מרמרוש הגרו יהודים מפולין לאחר גזירות ת"ח ת"ט (9-1648) וביחוד לאחר חלוקתה של פולין בשנת תקל"ב (1772). ולמערב הונגריה "אויברלנד" היגרו יהודים מבוהמיה וממוריביה הסמוכות, בימי גזירות "פן ירבו" החל משנת תפ"א (1721) שהגביל את מספר האוכלוסיה היהודית במקום[5].

---

5) האנטישמים הצליחו בתקופה זו, להשאיר חוק אכזרי במעהרן ובבוהמי, שבכל משפחה יהודית יהי' מותר רק

המנטאליות השונה של המהגרים יצרה הבדלים מהותיים בין יהודי שני האזורים, ועקבותיהם ניכרים עד היום הזה. כדוגמא נציין את החסידות שהכתה שרשים במזרח ולא במערב. במזרח - ביחוד במחוז מרמרוש הסמוך לערש החסידות שמעבר לקרפטים בפולין - לבשו את ה"קפטן" וה"שטריימל" בשבתות ובחגים. ואלו במערב - בפרסבורג ובאיזנשטאט, בדומה לארצות גרמניה הסמוכות - היו הפרק והצילינדר בגדי השבת של תלמידי חכמים.

לציון מיוחד במערב הונגריה הגיעו "**שבע הקהילות**", בראשן - איזנשטאט, שעמדו תחת חסות הגראף אסטרהאזי - "בו ביום הרים ד' קרנינו בעיני העמים בהגלות אלינו בן יקיר מאדונינו הדוכס פולוס אסטרהאזי, וכיבד אותנו נגד כל השרים בביאתו בכבודו ובעצמו מקרית מלך רב וינה הבירה עם אחוזת מרעהו והשליש אשר נשען על ידו. ...הוא השיב אבן הראשה (לבנין ביהכ"ס באיזנשטאט), ובחדוה רבה אחז בידו הכף ופטיש הכסף אשר הכינונו לו לכבודו, ומה מאד שמח במעשה ידיו...וכבוד גדול היה לנו..." (מצבת קודש לגרינוולד).

הרב הראשי ליהודי הונגריה מטעם המלכות לאחר שחרורה מעול הטורקים, היה הרב שמשון וורטהיימר, שר האוצר בבית המלכות הוינאית. הוא מינה רבנים בעיירות הפריצים בהונגריה שנתיישבו זה עתה ביהודים, **בראשם הרב ר' מאיר א"ש (איזנשטטר), בעל "פנים מאירות"**, (נפטר בשנת תק"ד, וסימנך "א"ש תק"ד")באיזנשטאט. והוא שהניח את היסוד ליהדות הונגריה חרדית וקנאית.

השפעתו של "החתם סופר" על יהדות הונגריה

לשיא גדולתו הגיע המרכז הרוחני בהונגריה כעבור יובל שנים, בימי הגאון בעל "החתם סופר" (נ' ת"ר). בישיבתו הגדולה בפרסבורג שבאויברלנד, למדו מאות בחורים ששימשו בעתיד כרבנים בפרוזה ההונגרית הגדולה, והלכו בכל דרכי רבם הגדול, **ביסוד ישיבות וב"חדש אסור מן התורה"**. מספר הבחורים שהקהילה התחייבה להחזיק על חשבונה שימש תנאי חשוב של הרבנים בעת מנויים. הכפריים, בעלי המשק העשירים, שמהם הורכב חלק ניכר של הישוב היהודי החדש בהונגריה, השיאו את בנותיהם לבחורי ישיבה, ותוך זמן קצר נוצר פער דורות בין זקני עמי הארץ בקהילות, לבין תלמידי חכמים צעירים.

לבכור להנשא, ואלו האחרים ישארו רווקים, או ינדדו ויקימו משפחתם במקום אחר. רבים מהיהודים נטלו את מקל הנדודים, והקימו משפחותיהם בעיקר בהונגריה. מעטים מהם הגיעו לוינא. בסופו של דבר, צמחה טובה ליהודים מן הגזירה הזו - **בעת שהצטמצו הקהילות בבוהמי', התפתחו חיים יהודיים קהילתיים יפים ברחבי הונגרי'.** וכיון שהונגרי' לא היתה מפותחת ומתורבתת מספיק, באו המהגרים היהודים, ופיתחו את הכלכלה והתרבות. ידוע למשל, כי לגראף נסיך אסטרהאזי - אחד האצילים הגדולים היו קרוב למאה אחוזות ברחבי הונגרי', והוא קלט בשמחה את היהודים לאחוזתו ואף תרם מגרש בכל אחוזה להקמת בית הכנסת ומקוה טהרה.

החסידות בהונגריה

גם חסידות שהגיעה להונגריה באיחור ניכר, התפשטה באינטרלנד במהירות בזק וללא זעזועים. בין האדמורי"ם הראשונים בהונגריה ידועים **רבי יצחק אייזיק מקאליב (נ' תקפ"א), רבי משה טייטלבוים בעל "ישמח משה" מאוהל (נ' תר"א) - אבי שושלת סיגט, סטמר. ורבי צבי אלימלך מדינוב בעל "בני יששכר" (נ' תר"א) אבי שושלת מונקאץ'. השפעה רבה על יהודי מרמרוש היתה לבית קוסוב, ויזניץ.** על אבי השושלת ר' יעקב קופל, חסיד בעל התפילה של הבעש"ט הקדוש מסופר: הבעש"ט הקדוש בדרכו בין הרי הקרפטים בלווי ר' יעקב קופל, הצביע פעם על מחוז מרמרוש שבשולי ההרים באמרו: "גן נאה לפניך יעקב קופל, שמור עליו". השפעה רבה על יהודי הונגריה היתה גם **לאדמורי בית בעלז, צאנז, ושינובה, בגאליציה.** גדולי האדמורי"ם בבית בעלז ובצאנז, העריצו מאד את הרבנים ההונגרים תלמידי החתם סופר, ותלמידי תלמידיהם שביקרו בחצרותיהם.

שר חכמת האמת מורינו הרב יצחק אייזיק מזידיטשוב כשבא לקבל אפי רבינו מופת דורו מורינו הרב ר' שלום מבלזא זי"ע, שאלו: כבודו נוסע לפעמים במדינת אונגרן, לדעתי באם הי' בחירת סנהדרין ללשכת הגזית בדורנו, אשר צריך לבחור יראי ה' אנשי חיל,אוהבי אמת, שונאי בצע, תמימים חכמים ונבונים, ימצאו רובן במדינת אונגרן... ("דובר שלום" עמוד ע"ח).

בין המבקרים הרבים באחד החגים בבלז, היה האברך רבי משה בן עמרם גרינוולד מטשארנה, **תלמיד הכתב סופר, בעתיד הגאון הצדיק בעל "ערוגת הבושם"**, שהתהלך בין לבושי ה"קפטן" וה"שטריימל" בכובע "צילינדר" גבוה. לתמהונם של החסידים צוה הרבי לכבד אותו בתפילת שחרית באומרו: "הכובע הגבוה החלול על ראשו הוא מלא יראת שמים".

(למרות אורך זמן של יותר בהרבה מאלף שנים שבאו יהודים לארץ זו, קורותיהם ומעשיהם הידועים לנו מעטים המה, והוא להיות כי בארץ הגר, מעולם הי' מלחמה ושדה מערכה, פעם מול התורגמים, ופעם מול האשכנזים, ועוד. המלחמות השונות הגדולות והנוראות האלו הכבידו מאד על היהודים ועל חייהם, כי הם היו בכל פעם כמטרה לחץ. וכן הוכבד העול בעת שפרץ המרד הגדול של הקורוצים נגד חילי המלך. על אף זאת אנו מוצאים בסוף המאה השבע עשרה יותר מ־80,000 יהודים.

סיכום: המרכז הרוחני בהונגריה פגר בראשיתו בגלל תנאי המקום והזמן אחרי המרכזים הרוחניים בארצות הסמוכות. אולם אם ראשיתו היתה מצער, הרי באחריתו ישגה מאד. הודות לאישים המצויינים שעמדו בראשו, הגיע להתפתחות רבה במהירות גדולה, ואף הצליח ליצור אמצעי הגנה יעילים למלחמה בהתבוללות שחדרה מן המערב[6],

---

6) בקובץ תורני "הסופר" גליון ו' דף ל"ג וז"ל:

ואשר שימשו דוגמא לארצות רבות שהלכו בעקבות האורטודוקסיה ההונגרית.

*

כתבה זו היא מפרי עטו של ההיסטוריון החרדי ר׳ יצחק שמעון פדר שליט"א מבני ברק, אשר ראתה אור בביטאון "ניב המורה" תשרי תשד"מ, ומפאת חשיבותה ההיסטורית מצאנו לנכון להציגה בתור מבוא לספרנו זה, והננו מביעים בזה את תודתינו העמוקה לעורך המאמר.

חיי היהודים בכפרים והתארגנותם

א. לא נמצאו הרבה כפרים שלא היו גרים בהם שתיים או שלוש משפחות יהודיות. גם בכפר הנדח ביותר גר לפחות יהודי אחד, אשר בדרך כלל ריכז בידו את מכירת המלח, סוכר, קמח, טבק, ועוד כמה מצרכים חיוניים. אותו יהודי, היה עפ"י רוב גם האזרח היחיד שידע קרוא וכתוב כהלכה,ועל כן שימש גם כמורה ומדריך לגויים, חנם אין כסף. מסבה זו היה אהוב - דרך כלל, על הכל.

בכפרים גדולים יותר, חיו כמנין או שני מניני יהודים, שעסקו במסחר ובאומנות זעירה, וביניהם: חנוונים חייטים סנדלרים פחחים ורוכלים. יש שהגיעו גם לשרירות, ופקידות בדואר. אחדים הצליחו להגיע עד למרכזי השלטון ככתבנים ומזכירים. כן היו שהגיעו להיות סוחרים גדולים - סוחרי תבואה ופירות, חוכרים, ומנהלי עסקים של האצולה ההונגרית - בראנים גראפים ונסיכים. יש שעשו הון רב בחכירת יערות ובתעשיה, יש שהתפרנסו מפונדקאות וממזיגת יי"ש. בכפרים הגדולים היתה תעשיה זעירה של יין ומשרפות יי"ש. היתה גם שכבה של אינטלקטואלים, כגון רופאים, רוקחים, עורכי דין, וכו׳.

יהודים בודדים אלו בכפרים הנדחים, היו נאמנים בכל לבבם ובכל מאודם לשמור על יהדותם במסירות נפש גדולה מאד. אמנם התפללו יום יום ביחידות - כיון שלא יכלו להגיע למנין - אבל בשבתות וימים טובים הלכו אל הכפרים הקרובים שם היה מנין קבוע, או התאחדו ונתקבצו יהודי הסביבה. כן עשו כשלאחד מהם היה יאהרצייט, כדי להגיד קדיש.

בין יהודים כפריים אלו היו גם יהודים פשוטים מאד, וגם אלו - בשעות הפנאי - שפכו את לבם לפני אביהם שבשמים באמירת מזמורי תהילים. יש שסיימו כל שבוע,ויש שסיימו ביומיים, כל אחד לפי מנהגו וסדורו. תלמידי חכמים שביניהם, קבעו לעצמם שעורים בלמודי מסכת משניות, והלכות.

רשבכה"ג החתם סופר זצוק"ל אמר לפני התלמידים, וביחוד תלמיד חביב אחד, הרב הגאון מהו׳ אפרים פישל שרייבר זצוק"ל, שהי׳ אבדק"ק נאנאש בזה"ל: איך האב ב"ה איינען ויינגארטען במדינת אונגארן געפלאנצט, און עס ב"ה געוואקסען, זה לה"ק.

לבניהם ולבנותיהם החזיקו מלמד, או שלחו אותם למקום קרוב, ולמקומות שהיו להם קרובים או ידידים, שם כבר היה, תלמוד תורה - חדר מסודר.

גם אותם יהודים בודדים שישבו בכפרים הרחוקים ביותר ממקומות ישובים אחרים - שלא יכלו להגיע למנין אפילו בשבתות ויו"ט והתפללו בלי מנין, עשו כל המאמצים לימים הנוראים - שכרו בחורים למנין, בעלי תפלות, ובעל תוקע לר"ה.

כל אותם יהודים, שמרו על הכשרות בבתיהם עד קצה היכולת. שלחו לשחוט למרחקים עשרות מילין ויותר, או שהביאו את השוחט אל בתיהם, פעם בשבוע. שוחטים אחדים נסעו באופניים מכפר לכפר, מפני שלא היתה תחבורה מקשרת - רכבות מכוניות וכו'.

בהזדמנויות של שמחות, התאספו כל יהודי הסביבה אל ביתו של בעל השמחה. לרוב הגיע גם הרב של הגליל, וזכו לשמוע מפיו ד"ת ודברי התחזקות. אז גם נשאר הרב ליום או יומיים לסדור ענינים שעלו על הפרק בעניני כלל, ולהתיעצות ולהדברות בעניני פרט.

ב. במקומות ישובים גדולים בהם ישבו כמנין יהודים ויותר, היו עושים מאמצים והשתדלויות שיהיה להם מוסדות קבועים - בנו או ייחדו מקום לבית כנסת, בו התאספו ערב ובקר לתפלה ולשעורי תורה. שוחט ישב באופן קבוע, והיה גם מורה הלכה, וגם שליח צבור. בפי האנשים נקראו ש"ץ מו"ץ. כן החזיקו במלמד תינוקות, ולעתים גם מגיד שעור. בביהכ"נ דאגו גם למקוה טהרה, שחומם לפחות פעם בשבוע, ובו גם טבלו לכבוד שבת.

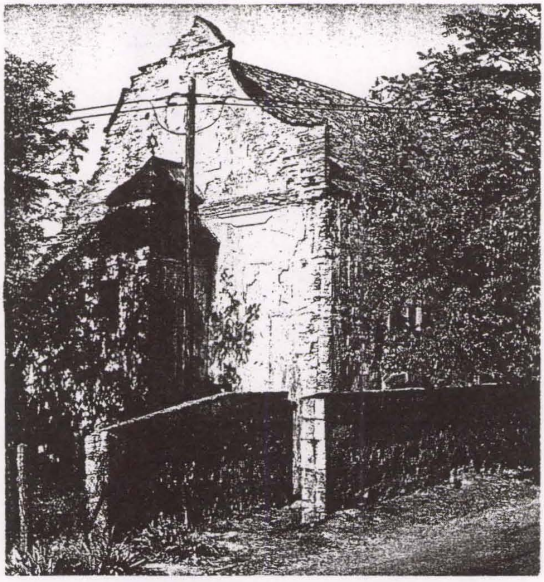
ג. כעשרים עד ארבעים ישובים כאלה, הוו רבנות. הרב ישב עפי"ר במקום שבו גרו יהודים במספר הגדול ביותר, ולפעמים במקום ישוב מרכזי, על אף שגרו בו משפחות מועטות. הרב היה האב הרוחני של מקומות מפוזרים אלו, ובצלו חסו, בפרוס עליהם כנפיו. הוא נשא על לבו את דאגתו של כל יהודי ויהודי של כל משפחה ומשפחה ושל כל ילד וילד. הם, באו אליו בשאלותיהם ובבעיותיהם. והוא אליהם, בשמחתם ובימי אבלם. כך היו מאורגנות הקהילות הכפריות, לרבנות אחת.

ד. הרבנות היתה יחידה מאוגדת ומאורגנת היטב, מאושרת ומוכרת לפי חוקי המדינה. מדי שנה בשנה נבחרו באסיפה כללית ובבחירות דמוקרטיות - לפי תקנות מאושרות - ראש הקהל וסגנו, שבעה טובי הקהל - או חי אנשים, והועדות השונות, שהחשובות בהם היו: ועדת השומא וההערכה, שקבעה את גובה המס שכל יחיד ויחיד חייב לשלם באותה השנה, לקופת הקהל. ועדת ערעורין, שטיפלה בערעורין. ראש הקהל היה אחראי בעיקר, לגביית המיסים, מהם שולמה משכורת הרב, השוחט וכל המשרתים בקודש, ושאר הוצאות רגילות.

בסענדרא גרו כארבעים משפחות יהודיות, והיו בה כמה מוסדות נוספים - חברה קדישא, תלמוד תורה, חברה ש"ס, וחברה משניות. בראש המוסדות כולן עמדו גבאים נאמנים זקני הישוב, נשיאם היה הרב. על כולן נוספה הישיבה של הרב אב"ד. כ"כ פעל ארגון נשים שעסק בגמילות חסדים, ובראשו עמדה הרבנית, עיין בפרק ראשון.

סענדרא היתה אחת הקהילות העתיקות שבמחוז. אף זקני הדור לא ידעו מאומה על ראשיתה של העיר. במעורפל ידעו על מקום ששמש בעבר בית עולמים, בזמנם נראו עוד ראשי שתים שלוש מצבות, **עיין פרק ראשון**.

את זכרון העיר באתי להנציח לדור אחרון!

בית הכנסת

דקהילת הקודש דסענדרא

שנות דור ודור

במדור זה יובאו בקצרה ציוני דרך, מאורעות ומקרים הקשורים לקהילת קודש סענדרא, ביניהם ענינים הנוגעים לייסוד הקהילה והתפתחותה, וכן עניינים הנוגעים לרבני הקהילה או לאחד מחברי הקהילה, ומענין לענין באותו ענין, ונסדרו עפ"י סדר תאריכי השנים.

תקל"ז - ייסוד הקהילה במתי מעט.

תקפ"א - נבחר רבה הראשון של הקהילה, הוא הרה"ג רבי זאב טננבוים זצ"ל, בעמח"ס "רחובות הנהר".

תקפ"ו - נולד בן לרב הקהילה ויקרא שמו בישראל: שרגא צבי, הוא הרה"ג רבי שרגא צבי טננבוים זצ"ל בעמח"ס "נטע שורק".

תקצ"ב - נולד בן שני ויקרא שמו בישראל: יעקב, הוא הרה"ג רבי יעקב טננבוים זצ"ל בעמח"ס "נהרי אפרסמון".

בשנה זו נפתח בקהילה בית ספר. שנים אחדות לאחר מכן נוסדו גם תלמוד תורה וישיבה.

תקצ"ה - מפקד האוכלוסין, הקהילה היהודית מונה 137 נפשות.

ת"ר - עם חלוקת המחוזות באונגרין לגביית מעות רמבעה"נ בין החסידים ובין הפרושים, משתייכת סענדרא לכולל החסידים.

תר"א - רבינו משתתף בבית דין בק"ק מישקולץ לחתום על "היתר מאה רבנים" שנערך בראשות הרה"ג רבי משה יחזקאל ליפשיץ פישמן זצ"ל רבה של מישקולץ, והרה"ג רבי יהודה רוטנברג זצ"ל אב"ד דק"ק סנטפעטר.

תר"ו - יוצא לאור עולם ספרו של רבינו "פלגי מים" המכיל ל"ב דרשות שדרש בפני קהל עדתו סענדרא.

תר"ז - עם סיום השנה נבחר רבינו לשמש ברבנות בק"ק ווערפלט, אמנם נשאר בימי החגים בקהילתו הקודמת.

תר"ח - בראשית השנה, בשבוע של פרשת נח, עקר רבינו מק"ק סענדרא לקהילתו החדשה, ק"ק ווערפלט.

בנו בכורו של רבינו, הוא הרה"ג רבי שרגא צבי זצ"ל נבחר למלא את מקום אביו ברבנות סענדרא.

תרכ"ט - י"ד אלול חתונת בנו המו"מ רבי משה נ"י בכפר הסמוך לסענדרע

כפר ארדעף (ארדוש). [משנת תרל"ג מילא מקום א"ז בעל רחובות הנהר בעיר ווערפעלעט].

תר"ל - בניית מקוה חדשה על מי מעין במקום מקוה על מי גשמים לשביעת רצון רבינו. [בשנת תרפ"א הוסיפו וחדשו].

תרל"ד - סיומה של תקופת כהונת הרה"ג רבי שרגא צבי זצ"ל ברבנות בסענדרא, עם עקירתו לשמש רבה של ק"ק מעזא־טשאטה.

החלטת אסיפת הקהל לענוד את כתר הרבנות בראש הרה"ג רבי שאול עהרענפלד זצ"ל. אך הדבר לא יצא, משום מה, לפועל.

נבחר הרה"ג רבי יוסף ישראל דויטש זצ"ל בנו של בעמח"ס "גורן לדוד" לשמש בכתר הרבנות בקהילה.

תרל"ח - רבה של הקהילה עובר למלאות את מקום אביו בק"ק באלשא דיארמוט.

תרמ"א - נבחר הרה"ג רבי משה סופר זצ"ל בנו של הרה"ג רבי יעקב שלום סופר זצ"ל לשמש בכתר הרבנות.

תר"נ - בתו של רב הקהילה מרת חיה אסתר נישאת לבנו של הרה"ג רבי אליעזר זוסמן סופר זצ"ל אב"ד פאקש, הוא הרה"ג רבי שמעון סופר זצ"ל.

תרנ"ד - רבה של הקהילה נועץ ברה"ג רבי שרגא צבי טננבוים זצ"ל בענין הלכתי בסידור גט ובענין כשרות המקוה [שו"ת נטע שורק חלק אהע"ז סימן מ"ג].

תרנ"ה - רבינו עובר לשמש ברבנות בק"ק טיסע־פירד, ועל מקום כסא הרבנות בסענדרא עולה חתנו הרה"ג רבי שמעון סופר זצ"ל.

תרנ"ז - נבנה בית מדרש חדש בקהילה.

תר"ס - חנוכת בית הכנסת בעיר אדאלאן.

תרס"ג - נפטר אביו של רבינו, הוא הרה"ג רבי אליעזר זוסמן סופר אב"ד דק"ק פאקש. וביום ב' לפרשת לך לך, התקיים בסענדרא הספד גדול, בו נאספו כשלוש מאות יהודים מכל הסביבה אשר עמדו צפופים ג' שעות ושמעו את הספדו של רב הקהילה [בעיניהם היה ההספד כמחצית השעה].

תרס"ט - גופתו של הר"ר מרדכי פוללאטשיק ז"ל, אחד מבני הקהילה, נמצאה מוטלת בנהר, ונלקחה לחדר מתים שבעיר מישקולץ.

תע"ר - דן רבינו זצ"ל עם אחיו הרה"ג רבי שמואל בנימין סופר זצ"ל

אודות שבועת בחור לנערה שישאנה. [דברי סופרים סימן קי"ב].

תרע"ב - דן רבינו זצ"ל עם אחיו הרה"ג רבי שמואל בנימין סופר זצ"ל אודות אחד שקצץ אילן המביא פירות מבלי להיועץ במרא דאתרא. [שו"ת דברי סופרים סימן צ"ר].

בתו של רבינו מירל ע"ה נפטרה והובאה לקבורה בערב חג הסוכות.

תרע"ג - בתו של רבינו שפרה ע"ה נפטרה.

בתו של רבינו מרת לאה נישאת לבנו של הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל אבד"ק מעזא טשאט, הוא הרה"ג רבי שמשון זצ"ל.

תרע"ד - **גבאי הח"ק הר"ר יצחק בלומברגר ז"ל שואל את רבו הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל** בענין הזזת וסידור מציבות. [שו"ת מי יהודה ח"ב סימן ק"ה].

שנת פתיחת מלחמת העולם הראשונה, שבמהלכה גייסו ל"ו מבני הקהילה וארבעה מהם נפלו בשדה המלחמה הי"ד.

גזירת הממשלה לאפות פת חמה בכל יום, נידון צד ההלכה בקיום גזירה זו בימי הפסח. [שו"ת חיים ברצונו סימן כ"ד].

תרע"ה - רבינו זצ"ל נועץ בהרה"ג רבי מרדכי וינקלר זצ"ל אודות סידור חופה וקידושין לגר אשר יש פקפוק על גירותו ["לבושי מרדכי" סימן קס"ב].

נידון ענין העגונה מרת רחל אשת ר' מרדכי רוזנבום ז"ל מיישוב באדזעמע. [שו"ת לבושי מרדכי].

תרע"ז - נפטר ר' משה פודור ז"ל שהי' רופא ראשי למחוז בורשאד, כתב מאמרי מדע, ושימש שנים רבות כראש הקהילה.

תרע"ח - רבינו נקרא למלא את מקום אחיו הרה"ג רבי יוסף לייב סופר זצ"ל בק"ק פאקש, וביום א' פרשת "כי תצא" עקר מקהילת קודש סענדרא ועבר לק"ק פאקש.

חתנו של רבינו הרה"ג רבי שמשון אלטמן זצ"ל נבחר למלא את מקום חותנו כרב הקהילה.

תרע"ט - רבינו זצ"ל נועץ עם אביו הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל בעניני הלכה והוראה. [א. סידור קידושין לחייל יהודי שאין ידוע מייחוסו (שו"ת מי יהודה ח"ב תאהע"ז סימן א') ב. בענין בכור שנפל בו מום (שם ח"ב סי' צ"ז) ג. קבלת שכר תמורת שכר של דבר אחר (שם יור"ד סי' נ"ה). ד. הזמנת שאור וחמץ ע"י הנכרי שנמכר לו החמץ. ה. השתמשות בפסח בכלים של כל השנה (שם, ח"א תאו"ח סימן נ"א)].

תר"פ - שנת סיום מלחמת העולם הראשונה, כאמור לעיל [שנת תרע"ב] גוייסו ל"ו מבני הקהילה וארבעה נפלו חללים בשדי המלחמה.

רבינו זצ"ל נועץ עם אביו בסידור קידושין לעגונה אחת מזמן המלחמה. [שו"ת מי יהודה תאהע"ז סימן ה'].

תרפ"א - עם סיום המלחמה נבנו בקהילה בית כנסת חדש וכן מקוה טהרה.

רבינו זצ"ל נועץ עם אביו הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל בעניני הלכה והוראה [א. בענין חיוב שומר על שכחתו (שו"ת מי יהודה חחו"מ סימן ט'). ב. בענין חלוקת פתקאות בשבת לבעלי עגלה (שם תאו"ח סימן כ"ו). ג. בענין חשש של תערובת טריפה (שם חוי"ד סי' ט"ו)].

תרפ"ב - בני הישוב עדלין נפרדו מק"ק סענדרא וייסדו ק"ק לעצמם, ובחרו את הרה"ג רבי ישראל אברהם אלטר לנדא זצ"ל חתן הצדיק רבי ישעי'לה קרסטירר זצ"ל לרב הקהילה.

תרפ"ח - רבה של הקהילה בין החותמים על "קול קורא" בענין החזקת חברת "תומכי ישיבות" שהכריזו באסיפת רבנים ממחוז סאבאלטש־סאטמר־הידו וכו' שהתקיימה בז' אדר בעיר קאליב.

רבינו זצ"ל נועץ במנהג בסידורי קידושין לבחור הנושא אלמנה, אם מעמידים חופה בתוך הבית או תחת כיפת הרקיע. [שו"ת "חיים ברצונו" סימן פ"ב]

תרפ"ט - חנוכת בנין בית חדש לבית הרב. מלבד רבינו זצ"ל נשאו דברים מענין המאורע הרבנים הגאונים: חמיו רבי שמעון סופר זצ"ל, רבי שמשון נייפלד זצ"ל דומ"ץ בק"ק מישקולץ. רבי חיים גרינפלד רבה של ק"ק שאיא־סנטפעטער. אחיו של רבינו רבי שרגא צבי אלטמן זצ"ל. גיסו, רבי יחזקאל שרגא יונגרייז זצ"ל רבה של ק"ק

סאטמר־אוקוריטא. החזן שו"ב ר' צבי אוהר ז"ל שורר לכבוד המאורע.

——

במעמד זה סייעה הקהילה גם בריהוט בית הרב.

תר"צ - אשה מעוברת שמתה ועשו סגולות שונות לטובתה, אולם ללא הועיל.

——

"ועד הקהילה" כולל: א. ר' אברהם קראוס ז"ל - ראש הקהל. ב. ר"י ליברמן ז"ל גבאי. ג. ר' יצחק פרידמן ז"ל - גזבר. ד. ר' יצחק איינהורן ז"ל - מבקר. ה. ר' דוב דרקסלר ז"ל - מזכיר.

תרצ"א - ייסוד "מחזיקי הדת" של מחוז אבאוי־זמלפם־בורושוד־סבולטש וגאמ"ר.

רבה של ק"ק סענדרא נמנה בין ועד התלמודי תורה של "מחזיקי הדת" הנ"ל. [לראש הועד נבחר רבה של ק"ק ראצפערט, ושאר חברי הועד היו רבני הקהילות קודש: פוטנק, סאנטא, סענדרא, מעזא־טשאט, וניר־מאדא].

——

בחודש ניסן נבחר רבינו זצ"ל לשבת על כסא הרבנות בק"ק פאקש, למילוי מקום חותנו זצ"ל. בימי אלול לקראת הימים הנוראים עקר רבינו לק"ק פאקש.

——

ביום א' דסליחות נבחר הרה"ג רבי אפרים רוזנפלד זצ"ל לשבת על כסא הרבנות בקהילה. יומיים אחר כך כבר נכנס למלאות את תפקידו, ונשא דרשה גדולה בה הביע את רצונו להגדיל תורה ולהאדירה וכו'.

תרצ"ג - הוחלפה הנהלת העיריה וישבו בה אנטישמיים.

תרצ"ז - "ועד הקהילה" כולל א' ר"י גרוסמן ז"ל - ראש הקהל. ב. ר"א קראוס ז"ל - גבאי. ג. ר"מ פרסלר ז"ל - גבאי. ד. ר' יצחק פרידמן ז"ל - גיזבר. ה. ר' יצחק איינהורן ז"ל - מבקר.

כמו כן חברי הועד הם: ר' פ' פרידמן ז"ל, ר' אברהם שפיגל ז"ל, ר"י פריד ז"ל, ר"א שפילינגר ז"ל, ר"א גליק ז"ל, ר"י איינהורן ז"ל.

——

בין בעלי אחוזות קטנות נימנים חברי הקהילה: ר' דוב אויסלנדר ז"ל [ת"ח מתלמידי אונסדורף] ר' אברהם קראוס ז"ל, ר"י הרטמן

ז"ל, ר' ח"ש ויסלוביץ ז"ל.

תרצ"ז - סיון - מכרז הקהילה לאדם שישמש שו"ב, בעל תפילה ומוהל.

תרצ"ח - נלקחו כמה יהודים ונכלאו במחנה הסגר שבנאג'קאניז'א.

אורח (ר"א שורץ מהכפר אבוד ז"ל) התכבד בעליה לתורה ביום א' דפסח, חש ברע ונפטר לאחר ג' ימים. רבה של הקהילה אמר על מיטתו דברים אחדים מפני קדושת המועד.

תש"ב - נכלאו במחנה הסגר בקישטראצ'א חמשה עשר יהודים מנכבדי הקהילה על סמך הלשנתו של ראש העיריה חבר מפלגת האנטישמיים. כעבור חדשים אחדים שוחררו מכלאם, אולם מיד גויסו לפלוגת עונשין שהוצבה בחזית באוקראינה ועסקו בפינוי מוקשים, רובם נספו בעבודה מסוכנת זו הי"ד. היחידי שנותר בחיים היה ראש הקהילה.

תש"ד - נכנסו הגרמנים הארורים ימ"ש לסענדרא, מיד תפסו בני ערובה מהנהגת הקהילה. הוכרז עוצר בית, והנוצרים שבמקום הוזהרו לבל יעזו להושיט עזרה ליהודים, ועונשים חמורים יוטלו על מי שיעבור על הוראה זו.

הוקם גיטו בסענדרא, ואליו הובאו גם יהודים מישובי הסביבה בליווי הז'אנדרמים לקול מצהלות התושבים, הובטח לגברים כי אם יצאו לעבודה במכרה הסמוך לא תחול עליהם גזירת הגירוש הצפויה, אולם למרות זו נלקחו חלקם לעבודות כפיה מחוץ למקום והאחרים צורפו לשאר יהודי הגיטו.

בחג השבועות הועברו כל יושבי גיטו סענדרא למישקולץ ומשם גורשו לאושוויץ.

בית הכנסת נהפך ע"י הגרמנים לאורווה לסוסיהם, אוי נא לנו כי שודדנו.

נחרבה קהלתנו הקדושה בתוך שאר אלפי ורבבות קהילות הקודש, ועלו על מוקדה, וקידשו שם שמים ובראשם רבינו הרה"ג רבי אפרים רוזנפלד זצ"ל, ה' ינקום דמם השפוך לעינינו.

יום היא"צ כ"ד סיון תש"ד.

★ ★ ★

תמו קס"ז שנות קהילת קודש "סענדרא" [וסימנך "קן־טוב"] אשר בהם המשיכו יהודי הקהילה עם שבעת רועיה לטוות את שרשרת הזהב של כלל ישראל, אך לא נשלמו – "גוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר". שרידי הקהילה, אודים מוצלים מאש המה וצאצאיהם ממשיכים בדרך התורה והיראה בארץ ישראל ובשאר ארצות עד ביאת גואל צדק בב"א.

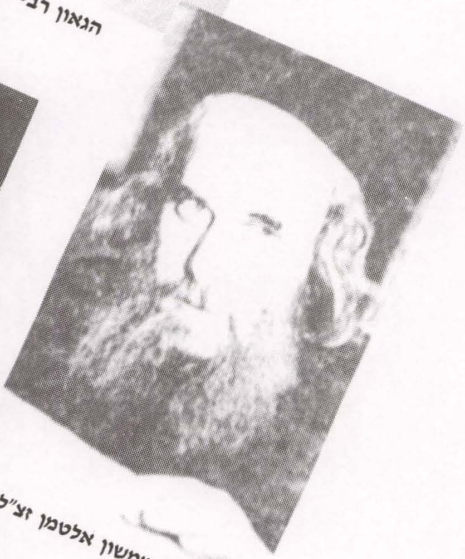
"חזק חזק ונתחזק"

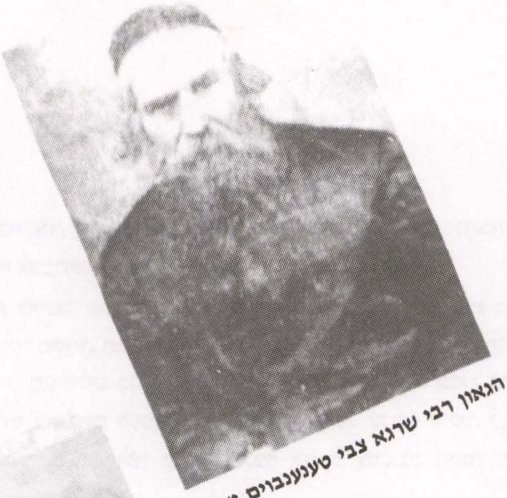
הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל

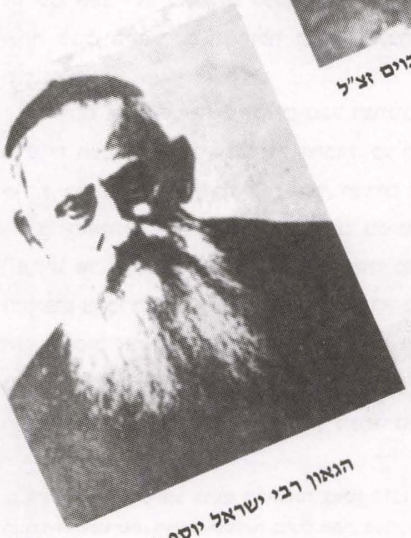
הגאון רבי אפרים רוזנפלד זצ"ל

הגאון רבי שמשון אלטמן זצ"ל

הגאון רבי שרגא צבי טענענבוים זצ"ל

הגאון רבי ישראל יוסף דייטש זצ"ל

הגאון רבי משה סופר זצ"ל

פרק ראשון

קהילת קודש סענדרא

א. במחוז בורשוד, על יד העיר הגדולה והידועה "מישקולץ", נמצאת העיירה הקטנה "סענדרא"[1], ובה אוכלוסית יהודים, מעטה בכמות ורבה באיכות.

במשך שנות קיומה התפרנסו תושביה היהודים בכבוד, בצניעות וביושר. המה אנשי עמל ועבודה, אנשי מסחר, תמימים וישרים, שמסרו נפשם על התורה ועל העבודה עבודת ה' ומצוותיה. יהודים מטופלים במשפחות, שעמלו קשה יומם ולילה בכדי להוציא מטה לחמם. אך עם זאת, ראו כחובתם לעסוק במעשים טובים של צדקה וחסד, לעזור לזולת. כאשר אחד סבל, היתה כל הקהילה כולה שותפה לסבל. הדאגה היתה משותפת והיסורים משותפים.

בתוכם אנשי מעשה, עסקנים מכל הגוונים, ופרנסים העוסקים בצרכי צבור באמונה. תלמידי חכמים, רבנים ותלמידי ישיבות. כל מה שדרוש לעבודת הקודש נמצא בעיר: בית כנסת, בית המדרש, ישיבה, בית ספר, חדרים לתינוקות של בית רבן, מקוה טהרה וכו'.

ב. ראשוני היהודים הגיעו למקום מגרמניה במחצית השניה של המאה ה־18 לפי הזמנתו של בעל האחוזה גראף צ'אקי, שהי' מעונין בשווק התוצרת החקלאית של אחוזתו, ובסיפוק צרכי התושבים המקומיים מאידך[2]. בעזרתו נבנה בית הכנסת. הסוחרים היהודים היו משוקים את סחורתם בירידים שבעירם, ובערים הגדולים מסביב, והתפרנסו בכבוד.

ג. הקהלה התארגנה בשנת תקל"ז (1776). בו בזמן חוברו גם תקנות של החברה קדישא. התקנות נתקנו עפ"י השראת הגאון המפורסם רבי אליעזר זצ"ל, בעה"מ "שמן רוקח"[3].

---

1) השם סענדרא מופיע בפעם הראשונה בשנת 1317 למספרם. **העיר קיבלה חשיבות ונתפרסמה משום המצודות שבנו שם:** מצודה תחתונה ברגלי ההר, בשנת 1430. מצודה עליונה, בשנת 1500. מצודות אלו הביאו את העיר למלחמות תמידיות - בשנת 1550 באו התורכים ורצו לכבוש אותן, כעבור 50 שנה באו הטאטארים, ואחריהם הגרמנים, עד שבשנת 1707 החריבו את המצודות, ובזה שקטה העיר. [ראה במדור "תמונות וצילומים" שבסוף הספר].

2) במפקד האוכלוסין בשנת תקצ"ה (835) היו תושבי המקום 2297. (בתים שלוש מאות שתים עשרה) מהם 137 נפש יהודים. חמש שנים אחרי זה 201 נ' יהודים. בשנת 880 - 221, ובשנת 930 - 277. לפני שנות השואה (941) נשאר מספר נפשות היהודים הנ"ל, בין האוכלסיה הכללית 3314, (בתים 685).

בשנת תרכ"ט (869) השתוללה שריפה גדולה, בה נשרפו 130 בתים. כן היו שריפות גדולות עוד לפני זה, בשנות 838־836־835.

מגיפת חולי־רע - COLERA הפילה חללים בעיירה. בשנת 831 מתו 171 מבוגרים. כן היו מגיפות בשנות 855־872. בשנת 840 חלו בטיפוס כשלוש מאות ושלושים, ומהם מתו 90. - פרטים על חללי יהודים אין בידינו.

3) הוא הגאון הגדול המפורסם בדורו, שלשלת היוחסין, אבד"ק פילץ, טריטש ושאר קהילות. נכד הגאון בעל עטרת פז, נין ונכד להגאון רבן של ישראל המקובל האלוקי מו"ה יצחק מפוזנא, רבו של המג"א ז"ל. בנו הוא

במקום היה בית עלמין עתיק שנפתח עם ראשית ההתישבות היהודית. השדה נתרם לקהל על ידי בעל האחוזה, בחסות אחד מאבותיו של הנסיך קאהינר[4] – BARO KOHINER. במוזיאון היהודי בבודאפעסט מצויות מספר מצבות שנלקחו משם.

בשנת תקצ"ב (238 למספרם) נוסד בית הספר. אחרי שנים אחדות נוסד גם תלמוד תורה וישיבה. על יד הקהלה פעלו גם מוסדות אגודת־נשים, חברה סנדקאות, חברה ש"ס, נר תמיד, גמילות־חסד, ועוד.

הגאון החריף מו"ה בנימין וואלף אבדק"ק טעפולצשיין, בעהמ"ח ספר "שערי תורה". חותנו הוא הגאון החריף מו"ה יצחק אברהם אבלי אבד"ק סטאבניץ ופינטשוב, בעה"מ ספר "כתר כהונה". – הגאון מו"ה אליעזר, פאר דורו. חיבר ספרים רבים והמה: שו"ת שמן רוקח, שני חלקים. שמן רוקח, חדושי הלכות. יבין שמועה. שב שמעתתא. סמא דחיי. תורת חסד. נר זהב על ספר המקח. זר זהב על עיני העדה. (שם הגדולים החדש.)

להלן מכתב **הגאון מו"ה רבי שמעון סופר זצ"ל שהי' רב בסענדרא**, בו מוזכרים מנהגים מסוימים שתוקנו ע"י הגאון הנ"ל.

ב"ה ג' לסדר "כי ברוך הוא" שנת תר"ץ לפ"ק פאקש יצ"ו.

החיים והברכה לאהו' ידינ"פ הרב הגאה"צ המפורסם נ"י!

אחדשה"ט, גי"ה הגע"נ ושמחתי לראות עבודת כהן צדק אשר הוכן כסאו להועיל לבני גילו במלאכת מחשבת לפועלי צדק בח"ק, ועיניו כיונים על מנהגי ישרים ותקנות, וכה"ג ידי"נ נ"י עשה להם ציונים ברב בקיאותו וחידודו שמעלה ציצים ופרחים כידו הגדולה, בכל מפעליו שהוציא לאורה. ובלי ספק שימצא חן. יהי כן ה' עמו לברכהו בכל אשר יפנה לטובה אכי"ר. – ואודות שאלתו להודיע מתקנות ומנהגי ישרים אשר לא נתפשטו בכל אתר, אולי ראוי להזכיר, שפה קהלתינו הי' מנהג שלא יהיה בידם מטה (מקל) בשעת הלויה, למען שיהיו הכל מוכנים לישא הארון ב"מ על שכמיהם. (או מטעם דמטה מרמז על שבט המושל – עיין רחובות הנהר שמות עה"פ מה זה בידך – ואין שלטון ביום המות.) ובהיות שבתי בק"ק סענדרא (אשר תקנת הח"ק נעשו מהגאון בעל "שמן רוקח" זצ"ל, ראיתי כי **לעשות הזכרה לכל בני הח"ק שנפטרו, ביום ז' אדר אחר הדרשה – שהוא כחצות היום.** ועוד זאת כתובה בתקנה, **בלתי לכנות שם פרטי לכלים אשר משתמשים בו אצל הקבורה, אלא כולם כאחד בשם "כלי" יקראו.** (ואולי הטעם שהוא לרמז – משום דר"ת הוא: כוהנים, לויים, ישראלים – דאף אחד מהם איננו ניצל ממיתה, והכל למיתה עומדים, ומשה מת מי לא ימות.)

ואגב אמרתי בכוונת הכ': **"ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה"** (ברכה), דכל זמן שמש"ר הי' בחיים, הי' יראה מלתא זוטרתא. כי בראותם זוהר פניו וקרני הוד השכינה שרוי' עליו, הי' נקל על כל אחד ואחד להשתדל ביראת ה' כל היום, ולעסוק בתורה ובמצוות ומעש"ט, ולא הי' צורך לזכור על יום מיתה, כי קדושת מש"ר וראות פני קדשו לבד, פעל על כולם ליר"ש. (ועיין בס' ערוגת הבושם – פנחס – עה"פ יפקד ה' איש על העדה אשר יצא ואשר יבוא לפניהם. ובס' שערי שמחה ריש פרשת וילך, מבן המחבר.) וכמו שפי' שאמר יצחק אע"ה: זקנתי ולא ידעתי יום מותי. שלא הי' צריך מעולם לזכור על יום מותו, כי בלא זה לא בא לחטא, ועד יום הזה שמת מש"ר, לא הי' לזכור יום המיתה. "ולא ידע איש את קבורתו" – של עצמו, כי בחיי מש"ר הי' מלתא זוטרתא אצל כל אדם. אבל אחרי יום הזה באם פגע המנוול צריך להזכיר זאת. **ובזה למצוא ג"כ הטעם שבני ח"ק מתאספין ביום ז' אדר, אשר גרם לזכור יום המות, שנהי' בקדושה כשם החברא קדישא,** ויטהר ה' לבינו נצח סלה – זו"ז א"א להודיע. והנני בדש"ת ידידו החותם בא"ר מוקירו בלונ"ח.

הק' שמעון בהג' מהרא"ז סופר זצ"ל.

(נדפס בספר "הדרת קודש" חלק המכתבים)

4) ר' אברהם קאהנר, ור' זליג פרנקל, היו בין מיסדי הקהלה.

ד. משנת תרמ"ה היו כפופים לה הישובים הקטנים הבאים: אבוד / ABOD – ארוקטא / AROKTO – אלשאעבראני / ALSO'ABRABY – אלשא טעלעקעש / ALSO'TELEKES – ארמוש פוסטא / ARMOS'PUSZTA – באלאיט / BALAJT – בולדוא / BOLDVA – בורשוד / BORSOD – גלואטש / GALVACS – דבערעטע / DEBRETE – דוביטשאן / DUBICSAN – דוועני / DOVENY – דיסנוש הרבאט / DISZNOS 'HORVAT – דעבעטשער / DEBECSER – הונגאטש / HONGACS – הונגוני / HONGONY – ויסלא / VISZLO – הרשאני / HARSANY – זובאני / ZUBONY – ירוטא / IROTA – יאק פלוא / JAK'FALVA – לאדבעשעניו / LAD'BESENYO – לאק / LAK – מעסעש / MESZES – מרטאני / MARTONY – נ'יאראד / NYARAD – נ'ומר / NYOMAR – סיליט / SZILIT – סיואק / SZIVAK – סוהא קאללא / SZUHA'KALLO – סוהודי / SZUHOGY – סאלונא / SZALONA – סענד / SZEND – סענדרא לאד / SZENDRO'LAD – עדעלעני / EDELENY – פינקע / FINKE – קעלעטשין / KELECSEN – ראקאצא / RAKACA – רודא באניא / RUDABANYA – שאיו קאזא / SAJO'KAZA – טקטא באניא / TAKTA'BANYA – וכהנה עוד יותר מארבעים כפרים היו שייכים לסענדרא בשנות העשרים.

(פנקס הקהלה / ZS / L)

ה. קהילת סענדרא זכתה תמיד לרבנים גדולים אנשי שם, שרוממו את כבוד הרבנות בכלל ואת כסא הרבנות בקהלה קדושה זו בפרט.

מעניין לציין שאף אחד מרבני לא הובא שם לקבורה למנוחת עולמים, כי משם התעלו למקומות יותר גדולים.

רשימת הרבנים הגה"צ שכהנו פאר בק"ק סענדרא:

הרה"ג מו"ה רבי זאב וואלף טעננענבוים	תקפ"א – תר"ח.
הרה"ג מו"ה רבי שרגא צבי טעננענבוים	תר"ח – תרל"ד.
הרה"ג מו"ה רבי ישראל יוסף דויטש	תרל"ד – תרל"ח.
הרה"ג מו"ה רבי משה סופר	תרמ"א – תרנ"ד.
הרה"ג מו"ה רבי שמעון סופר	תרנ"ד – תרע"ח.
הרה"ג מו"ה רבי שמשון אלטמן	תרע"ח – תרצ"א.
הרה"ג מו"ה רבי אפרים רוזנפלד	תרצ"א – תש"ד.

שבעת הרועים של עדת הצדיקים והנאמנים
זכותם תגן עלינו ועכ"י אכי"ר.

ו. עם כניסת הגרמנים הארורים לקהילה בשנת תש"ד הכריזו על עוצר בית, והגויים הוזהרו שלא לסייע בשום עזרה ליהודי המקום, ואף הוטלו עונשים כבדים על "עבירה" זו. המצב החמור התדרדר עם הקמת הגיטו, ורבים נלקחו לעבודות כפיה מחוץ למקום. בחג

השבועות הועברו כל יהודי הגיטו למישקולץ, ומשם גורשו למחנה ההשמדה הנורא שבאושוויץ, שם נתקדשו בעלותם על מוקדה ורבינו הרה"ג רבי אפרים רוזנפלד זצ"ל בראשם, הי"ד.

ז. אחרי המלחמה חזרו לסענדרא כשלושים יהודים וחידשו את חיי הקהילה, שיפצו את בנין בית המדרש ואת מקוה הטהרה[5]. בין המתישבים בלטה אישיותו של הרה"ג רבי יצחק צבי דוייטש זצ"ל[6]. התושבים הגויים הביטו בעין רעה על היהודים ואיבה זו השפיעה על היהודים ואט אט החלו לעזוב את המקום. ובשנת תשט"ז [לאחר המרד האנטי רוסי] כבר עזבו כולם את המקום.

*

שרידי קהילתינו וצאצאיהם פזורים בארה"ק ובשאר ארצות וממשיכים בדרך התורה והיראה. תקותינו שהספר הנוכחי יחזק את הקשר הנפשי של הדור החדש עם אבותינו וזקנינו, אכי"ר.

מילואים לפרק ראשון

נצרף לפרק ראשון רשימות קצרות אודות ג' כפרים שהיו מסונפים לקהילתינו ק"ק סענדרא, ומי יתן וימצא מי שירחיב אודותם כראוי.

ק"ק אדאלאן

עיירה סמוכה למישקולץ, מסיבה זו לא התפתחה כ"כ הקהילה היהודית באדאלן, מאחר והעדיפו את הישיבה במישקולץ, בה היו אפשרויות פרנסה טובות יותר וכו'.

ראשית היישוב היהודי באדאלן בשנת תצ"ז, אך ראשיתו מצער. בשנת תרמ"א נמנים כמאה עשרים ותשעה יהודים, ובשנת תרצ"א נמנים מאתיים תשעים ושמונה יהודים.

רוב היהודים היו סוחרים ובעלי מלאכה. יחס התושבים ליהודים בדרך כלל היה תקין,

---

5) בשנת תש"ח הקימו מצבת זיכרון לזכר מאתיים ושמונים קדושי סענדרא - [ראה במדור "תמונות וצילומים" שבסוף הספר].

6) בנו של הרה"ח רבי שמואל אהרן זצ"ל שהי' שו"ב בקרעסטיר אצל הצדיק רבי ישעיה'לה קרעסטירר זיע"א ומשם עלה למשרת שו"ב בק"ק מישקולץ.

מסענדרא עקר את דירתו לווינה, ושם נהג ברבנות, ובסוף הרביץ תורה ויראה בעיר דטרויט שבארה"ב, ומנוחתו כבוד בבית החיים דק"ק מונור שבארה"ב תנצב"ה.

אחיו הרה"ג רבי חנניה יום טוב ליפא דייטש זצ"ל אדמו"ר מהעלמעץ נתפרסם בארה"ב במסירותו להרחיב את גבולות הטהרה ובחיבוריו "טהרת יום טוב" ארבעים חלקים. נפטר בשיבה טובה בברוקלין בליל שב"ק פרשת נח תשנ"א תנצב"ה.

למרות שאחדים מראשי העיירה היו אנטישמיים מובהקים. בשנת תר"ס נבנה בית הכנסת באדאלאן. בשנת תרפ"ב נפרדו בני היישוב מק"ק סענדרא וייסדו ק"ק לעצמם, ובחרו את הרה"ג רבי ישראל אברהם אלטר לנדא זצ"ל חתן הצדיק רבי ישעיה'לה קרסטירר זצ"ל לרב הקהילה. יש לציין ששררו יחסי אהבה וידידות בין רבה של סענדרא הרה"ג רבי שמשון אלטמן זצ"ל לבין רבה של אדאלין. כמו"כ מינו לעצמם שוחט ומלמד ושמש וכו'.

ק"ק בולדוא

בשנת תק"ח התגוררה משפחה יהודית בכפר בולדוא. משפחה זו הגיעה מסאטמאר. התפתחות היישוב היהודי בכפר היתה מועטת. בשנת תרמ"א נמנים שלושים וחמש נפשות ובשנת תרצ"א נמנים ששים וחמש נפשות, וכך עד החורבן נשאר היישוב היהודי במקום דל וזעום במספרו. פרנסת יהודי המקום היתה ממסחר זעיר וממלאכה.

בית הכנסת של הכפר שכן בבית פרטי. היהודים שבה שכרו מלמד, אשר לימד גם את ילדי הישובים הסמוכים. ק"ק שאיו־שאניא הקטנה השתמשה בשירותי ק"ק בולדוא בכל הנוגע לחייה הרוחניים. בשנת תרח"ץ נושלו כמה יהודים מפרנסתם, וכחמשה עשר צעירים נלקחו לעבודות כפיה. הצרות גברו, והממונה על המחוז, שהיה שונא ישראל מובהק, הכביד את ידו וכלא אחדים מהיהודים ואת האחרים קנס והעניש. בשנת תש"ד כבשו הגרמנים את הונגריה, ואז הועברו יהודי הכפר לאדאלן, ומשם הועברו למישקולץ, ונכלאו שם במשך ימים מספר בבית חרושת ללבנים, ומשם הוטענו על קרונות והוסעו לאושביץ, שם נתקדשו בעלותם על מוקדה עם רבבות רבבות אלפי ישראל הי"ד.

ק"ק שאיוקאזא

ראשוני היהודים הגיעו לשאיוקאזא בערך בשנת תק"ס כפי הנראה מהמצבות העתיקות שם. על אחת המציבות כתוב "כאן טמונים רב, שוחט ובעל עגלה". יש המשערים ששלשתם נפטרו במגיפה שפקדה את תושבי המקום. בשנת תרי"ב נמנים ששים וחמישה יהודים, בשנת תרמ"א חמישים ושבעה יהודים ובשנת תרצ"א תשעים ושמונה יהודים.

רובם מצאו את פרנסתם במסחר, מיעוטם במלאכה, ויתרם היו חוכרי אחוזות, מכרות פחם וטחנות קמח. התקיימה בקהילה "חברא קדישא" שעסקה בחסד של אמת בפרט, ובענייני חסד בכלל, וכמו"כ "אגודת נשים" שעסקה בצרכי חסד וצדקה. בשנת תרצ"ג נבנה בית הכנסת.

הישובים היהודים הקטנים יותר שמסביבה השתמשו בשירותי הקהילה. ביניהם: ואדנא, שאיו־איואנקא, פאלשו־ני'אראד, פאלשו־קאלאצ'אן, דיסנושהורואט, קוריט'אן, סוהאקאלו.

בעוז לחמו נגד גלי המתחדשים למיניהם, וכך גירשו את שלוחי הציונים, אף את

הציונים הדתיים, מבלי שיניחו להם לשאת את דבריהם. כך שמרו יהודים פשוטים ותמימים בכפרים קטנים את גחלת הקודש.

בשנת תרצ"ט החלו להציק ליהודים והפקיעו מחוכרי האחוזות הגדולות את אחוזתם, ואילו את המיסים נדרשו להמשיך ולשלם. גם משקים קטנים יותר הופקעו וחולקו בין גיבורי מלחמת העולם הראשונה. [יש לציין ששלשה מק"ק שאיוקאזא נהרגו במלחמה זו.]

בשנת תש"ב נלקחו ארבעים יהודים למחנה עבודת כפיה ונשלחו לחזיתות אוקראינה לבנות גשרים ולסלול דרכים. רובם נספו ברעב בקור ובתנאי החיים האכזריים שכפו עליהם הנוגשים ההונגריים. אחדים מן הקצינים היו סוחטים מקורבנותיהם שטרות על סכומים עצומים תמורת תוספת מזון ומגישים אותם לגובייגא לבני משפחותיהם, בהיותם בחופשה. אם היתה מתגלית עיסקא כזו, הרי שהיהודי היה אשם, והי' נהרג בעוון מתן שוחד.

בשנת תש"ד לאחר הכיבוש הגרמני, רוכזו היהודים ברחבת מכרות פחם, ושם הוחזקו במשך שבועיים ימים תחת כיפת השמים. כדי להשפילם היו בוחרים מתוכם כפעם בפעם כמה נשים ומצווים עליהן לנקות את רחובות הכפר, לעיני שכיניהם הגויים, אשר שחקו על משבתן. לבסוף הועלו על עגלות והוסעו לגיטו דיושגיור, ומשם גורשו לאושוויץ, ה' ינקום דמם!

לאחר המלחמה חזרו עשרים ושמונה מבני הקהילה וחידשו את חיי הקהילה לזמן קצר, אך שנאת הגויים אשר סביבותיהם הכריחה אותם לעזוב את המקום, כך שבשנת תשי"ז כבר לא היתה נפש יהודית בקהילה.

פרק שני

רבינו הרה"ג רבי זאב (וואלף) טעננענבוים זצ"ל רבה הראשון של סענדרא (תקפ"א־תר"ח).

א. שנות נעוריו.

רבינו הגה"צ "רבי זאב" נולד לאביו רבי "צבי" בכפר הנקרא באדאלא, סמוך למולדוי־סעפשי (הונגרי)[1] בשנת תקמ"ז.

היהודים התחילו להתישב שם בשנות ת"ק (1700 למספרם). בעודו צעיר לימים מתו הוריו ונקברו בכפר הנ"ל. כשישב ר' זאב על כסא הרבנות בעיר סענדרא הקים מציבה על קבר אבותיו, כנראה עד אז לא השיגה ידו[2] וכמו שמסופר עליו שלמד תורה מתוך עוני וסבל שאין לשער כאשר יובא לקמן.

ידוע לנו מאח אחד בשם ר' "שלמה" שאחרי זמן שינה שמו לפרידמן (וכמו שהי' נהוג אז מטעמי צבא וכדומה לזה)[3].

תשע שנים למד אצל הרב הגאון הצוה"ק מו"ה רבי "עמרם חסידא" בן הגה"צ מו"ה רבי משה נחום רוזנבוים אבדק"ק וואשאן. רב גאון תמים חסיד ועניו מפורסם[4].

בשנים אלו למד רבינו זצ"ל בהתמדה ובשקידה גדולה ונפלאה מאד, בלילות למד לאור הנר, ומחשש שלא תחטפנו שינה החזיק את הנר בין אצבעותיו למען אשר יתעורר ע"י

---

1) לכסיקון לרבני הונגרי.

2) על המצבה חרוט: הוקמה ע"י הרב מסענדרא. כך נמסר ע"י הרבני הרה"ג מוה"ר רבי שלום דוב טעננענבוים רב דק"ק מילדוי שליט"א, (כעת בארה"ב) שזכה להשתטח פעמים אחדות על קברו הקדוש.

3) נזכר בשו"ת נטע שורק חלק יו"ד סימן מ"ג, וזלה"ק שם:

בע"ה ג' ר"ח סיון תרכט"ל סענדרא יע"א. שלום וכ"ט לאהובי דודי ה"ה התורני המופלג בתו"י צנא מלא ספרא, אוצר בלום, ספיר ויהלום כש"ת מו"ה שלמה טעננענבוים נ"י, אחד"ש הטוב עם ידיעה מבריאתינו שתל"י לא יבצר מאתנו וכה אקוה לשמוע ממנו ומב"ב יחיו. אנכי בזה להשיב על מכתב האחרון הגם שזוממתי מבלתי השיבו דבר כזה "**למען לא יחשוב שרצוני לקפחו בהלכה**", אולם יען שגם לפי דברי אשר הכינותי בזה נראה להכשיר וכו' "וראיתי שפסק אאמ"ו הה"ג נ"י הוא אמיתי", לכן לא נסוגתי אחור מהנוגע בפלפול להצדיק דברי. ונא אם יכנסו דברי באזני דודי אל נא יטה לבבו להרוס דברי וכו' עיי"ש.

4) בשנת תקע"ד נתקבל לאבדק"ק אירשא על יד פעסט, ובשנת תק"פ נתקבל לה־מאד, שם האיר מתורתו ומקדושתו לעם ה'. רבות מופתיו עצמו מספר. פעם הלך עם בעלי בתים דשם לקדש הלבנה אל רחוב העיר שהי' ממול בית אדון אחד, פתאום בא משרת האדון וכלי נשקו בידו לגרשם משם שלא יפריעו את מנוחת אדונו, ופער פיו בצעקות. כששמע הרב את הצעקות והבוז הפטיר בתפילתו בינו לבין עצמו "רבש"ע וכי לא יכלת בפחות רשע אחד כזה בעולמך" בבקר השכם יצא בשורה מבוהלת, כי משרת האדון מת באופן פתאומי באמצע הלילה, והי' לפלא. (שם הגדולים מערכת ע' אות י"ד).

להבת אש בעת הרדמו. בזמנים שלא הי' לו כסף לקנות נרות יצא רבינו ועמד לאור הלבנה וכך המשיך בלמודו עד שעות מאוחרות בלילה[5]. אירע פעם אשר לא בא אוכל לפיו יומיים או שלש וכאשר הלך לבית המדרש הרגיש בחולשה נוראה שתקפה אותו, אזר שארית כוחותיו על מנת להכנס לחצר הסמוכה לשבת ולנוח קצת כדי להמשיך אחר כך בצעדיו. אולם כוחותיו עזבוהו ועוד בהיותו בשער החצר התעלף ונפל מתחתיו. לקול החבטה נזדעק בעל החצר שהי' לו סנדלריה ליד השער, מיד התחיל בפעולות להשיב את רוחו. לאחר שבחסדי הי"ת הושבה רוחו אליו, התענין הסנדלר במצבו. למרות שרבינו השתדל להסתיר את סבלו, הבין הסנדלר מריח שנדף מפיו שזה זמן רב לא בא לחם לפיו. הזדרז להגיש לפניו אוכל ומשקה, וכמו"כ להודיע להנהלת הישיבה על הנעשה ובקשם שישימו עיניהם על בחור שקדן זה[6].

לא פלא איפוא אשר גדל רבינו לארז בלבנון, וזכה לכתרה של תורה ולהיות בבחינת צדיק מושל ביראת אלוקים[7].

ב. זיווגו

זיווגו מרת סלאווא היתה בתו של הרב הגאון מו"ה רבי שרגא פייש פרענקל זצ"ל

בשנת תקפ"ו נסע לא"י והשכין כבודו בצפת תובב"א. כאשר נפטר הגאון הנ"ל במיטב שנותיו בשעת יציאת נשמתו בירך בשם ומלכות "ברוך... המאיר לעבדיו מאור הגנוז מששת ימי בראשית". (עיין בהקדמה להגדה של פסח "ערבי פסחים" מהג"ר עמרם בלום זי"ע).

נקבר בבית החיים הישן בצפת אשר לא קברו שם שום ב"מ יותר מק"ל שנים, כי לא מצאו עוד מקום פנוי, והוא גילה ברוח קדשו שבין קבר איש אלוקים האריז"ל ובין קבר האלשיך הקדוש יש מקום פנוי ונטמן שם (עיין שם הגדולים שם) עיין בדרשות חתם סופר ח"ב עמוד ש"ל הספד שנשא עליו מרן ז"ל.

בספר מסעות משה בעמוד קט"ז מהרב רבי משה טעננענבוים אבדק"ק סעפשי נכד בעל רחובות הנהר כתב בטעות שנפטר ונקבר בירושלים על הר הזיתים.

נראה שמקור טעותו הוא כי הח"ס כתב אליו בשנת תקפ"ז תשובה ארוכה ביתר הכבוד, שישיבת ירושלים חשובה ויש בה מצוה יותר מישיבת שאר מקומות בא"י. ועיין בשו"ת ח"ס חלק יו"ד סימן רל"ג. ודעת רבינו חסידה הי' באמת לשבת בעיר הקודש בירושלים רק ע"י סיבה הגיע לעכו ומשם לצפת. וכנראה עי"ז נפל הטעות בספר הנ"ל שחשב שהלך לגור בירושלים כעצת רבו מרן הח"ס זי"ע.

5) נמסר ע"י נכדו ש"ב הרבני הרב מו"ה ר' שרגא צבי טננבוים הי"ו מבני ברק אשר שמע זאת מרבו הגה"צ רבי יוסף אשר פולק זצ"ל הי"ד אבדק"ק וועריפעלט.

6) נמסר ע"י ש"ב הרבני הרב ר' שלום דוב טננבוים שליט"א רב דק"ק מילדוי (כעת בארצות הברית) אשר מוסיף לספר שכאשר עלה רבינו ונתעלה על כס הרבנות וניהל ישיבה רבתי, ושמו הולך ונתפרסם בכל רחבי המדינה, הגיע שמו הטוב גם לאזני הסנדלר, ויקם הסנדלר הלוך ונסוע לראות בכבוד תפארת עוזו של "הבחור השקדן" אשר הי' הוא השליח להצילו. כאשר הבחין רבינו זצ"ל באדם שנכנס לבית המדרש רץ לקראתו וכיבד את האורח בכבוד נפלא, תלמידיו של רבינו לא הבינו את המתרחש לנגד עיניהם, המה ראו כן תמהו על מה יאתה תהילה וכבוד רב לאיש אשר לפי מראהו לא הי' מאנשי מעלה ובני עלי'. כאשר סיפר להם שאדם הלזה הי' שליח להקב"ה להצילו מרדת שחת נחה דעתם והודו לה' על חסדו אשר היטיב עם רבם.

7) כן מכנהו הגאון רבי מאיר א"ש זצ"ל אבדק"ק אונגוואר בהסכמתו לספרו של רבינו זצ"ל "קריה נאמנה".

אבדק"ק ריסקא[8] בעהמ"ח ספר "תלת גווניו דשרגא" שנשאר בכתובים[9].

היא היתה אחות של הגאון הקדוש רבי שמואל אבדק"ק דאראג, נדפס ממנו ספר "אמרי שפר" עה"ת, נתפרסם כבעל מופת, צדיק הדור ממזכה הרבים נודע בשם "**רבי שמואל קאמאדער**" זי"ע[10]. אביו נפטר בעוד שמואל הי' נער. רבינו חנכו וגדלו בטובו על מבועי התורה והיראה[11].

ג. שני ארזים בישראל

בשנת תקפ"ו נולד בנו בכורו, ויקרא שמו בישראל "שרגא צבי" והא לך לשון כתב יד

---

8) שם הגדולים מערכת פ' אות ח'.

9) תולדות אנשי שם. מרגריטא.

10) ...מחצבתו מראש צורים מאבות קדושים גאונים מצוקי ארץ. ומגבעות אמהות צדקניות התחולל ה"ה בן להרב הצדיק מאוה"ג חו"ב בנגלה ובנסתר כקש"ת מוה"ר שרגא פייביש זצוק"ל זי"ע אבדק"ק גינז-ריסקא נכד מצד אביו להגאון מוה"ר שרגא פייביש פרנקל מבית חלפן זצוק"ל זי"ע אבדק"ק ברודא במדינת מעהרען בעהמ"ח ספר "דת אש".

מצד אמו נכד להגאון מו"ה רבי יצחק איציק כהנא אבד"ק לייפנק ונכד להגאון האמיתי מו"ה רבי ברוך כהנא אבדק"ק פיורדא. ומצד אמה נכד להגאון בעה"מ ספר צמח צדיק ולבעהמ"ח ספר עבודת הגרשוני זצוק"ל זי"ע, ויתילדו למשפחותם לרש"י הקדוש משפחת עקיבא בן יוסף ולמעלה בקודש עד דוד המלך ע"ה.

בספר תפארת שמואל אות מ"ג בזה הלשון: אאמו"ר שליט"א שמע מאביו הוא זקיני הרה"ג מו"ה ר' אליעזר ז"ל ששמע שא"ז הגה"ק בעל שו"ת דת אש הניח בצוואה שמי שיהי' ח"ו בעת צרה יזכיר השם שלו ויגן עליו.

במדור צילומים ופקסימיליות הבאנו מכתב שכתב אל הרה"ג רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל אודות יסוד פתח תקוה, וזה לשונו: גם אנכי באתי להצריף את עצמי עם כבוד הרבנים נ"י אשר מסכימים שיהי' טוב ונכון לקנות שדות בארץ הקדושה תוב"ב להחזיק בזה ידי עניי אה"ק תוב"ב. ורק באופן שיהיו הממונים אשר יתעסקו בענין זה יראי ה' באמת, שיתנהג הכל ע"פ דת תורתינו הקדושה.

א"ד הבעה"ח היום יום א' פ' במדבר ל"ח למב"י תרל"ד לפ"ק הק' שמואל פרנקל מב"ח חונה ה'-דארג יצ"ו.

עיין מה שנכתב עליו בספר תפארת שמואל ובחוברת ספורי שמואל.

11) בספר תפארת שמואל אות מ"א מביא: זקיני זצ"ל למד בבחרותו אצל הגה"ק אבדק"ק ווערפעלט ונסע עמו על החתונה שלו והעיד עליו ביום חתונתו שידע בע"פ כל חלקי שלחן ערוך ובשם הגאון דפוטנאק **ששמע מהרב הגה"ק מליסקא ז"ל שאמר: שאינו חידוש שרבינו הי' כל כך קדוש, יען שלמד אצל גיסו הגה"ק בעל רחובות הנהר,** הוא גידלו והוא השיא לו אשה. כשנפטר הרה"ג רבי שמואל זי"ע הסתירו זאת מאחותו אשת רבינו. פעם חלמה שהיא בעלמא דקשוט וראתה את בעלה ואת אביו, וגם אחיו מוסב אצלם, שאלה אותו בחלום: מה תבקש אתה פה הלא עוד הנך בחיים אתנו, והשיב, וכי לא ידעת אחותי היקרה שזה מזמן נעדרתי מהעולם. היא המשיכה וחלמה שהתמהמהה שמה, אחי יפה לי פה לא אחזור על הארץ ואשאר עמכם, אולם אחי' אמר לה, לא הגיע עוד זמנך ואין לך למהר, תחי' עוד כך וכך שנים וקצב לה הזמן שתחי' עוד.

בבוקר אמרה לבניי: מה נשמע עם אחי הרב רבי שמואל הרב מדאראג וכאשר הודחו אותה בכל מיני תירוצים, אמרה, בחינם אתם רוצים להעלים ממני ידעתי בני ידעתי כי איננו שנלקח ארון אלוקים ואז ספרה את כל החלום. מיד רשמו את זמן הנקוב, והיא נפטרה מיום ליום כאשר קצב לה אחי' זצ"ל ביום כ"ג כסלו תרנ"ב נפטרה בבית נכדה בוורפעלט כעשר שנה אחרי מות אחי'. ע"כ.

על מצבתו חרוט: שמואל שוכב בהיכל ה' כ"ק אדמו"ר איש אלוקים נר ישראל וקדוש. **שר** גדול גאון ישראל

קדשו שנמצא גנוז בתוך המכתבים[12]: אור ליום ב' פרשת קדושים ב' דר"ח א' אייר יולד לי למזל"ט בני שרגא צבי מכונה פייביש הירש וקראתי לו שם זה להקים שם מו"ח זצלה"ה ושם אאדמ"ו זצ"ל, ועל דרך הקרא ירמי' ב' כ"א "ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת" שעולה תיבת "שורק" כשמו שם הקודש. שנת ועת "גאולת עולם" לפ"ק. עכ"ל ובין תבין.

בשנת תקצ"ב נולד בנו הצעיר, ויקרא לו רבינו זצ"ל, יעקב. לקמן פסקא הנעתקת מכתב יד קדשו בהוולד לו בנו זה[13]: ביום טוב לחדש תמוז תקצ"ב א' פרשת מטות בעלות השחר אשר הרחמים מתגבר בעולם והאיר הבוקר נולד לי בני חביבי יעקב, וקראתי לו שם זה להקים שם הגאון בעל "**חוות דעת**"[14] והבורא כל יזכני שיכירו כי הוא זרע ברך ה' ולרוב עוז ושלום. שנת "וגאולת עולם" לפ"ק.

שני האחים אשר היו דבוקים באהבתם זה בזה גדלו במעלות התורה הקדושה והיראה ועשו פרי קודש הילולים, עד שרבינו זצ"ל השתבח בהם באמרו: ב"ה אשר זיכני לנטוע שני ארזים בישראל[15].

ברבות הימים התפרסמו שניהם בין גדולי הדור. הבכור הוא הגאון הצדיק רבי שרגא צבי זצ"ל אשר נודע בספריו "נטע שורק"[16] והצעיר הוא הגה"צ רבי יעקב זצ"ל הנודע בספריו "נהרי אפרסמון" שו"ת וחידושים, "שמן אפרסמון" חידושי אגדה על התורה[17].

צדיק ועניו - **מ**קור החכמה רכב ישראל ופרשו - **ו**נחה עליו רוח ה' בנגלה ובנסתר - **א**ספקלריא המאירה פאר הדור, עמוד הימיני - **ל**ו כל שכיות חמדת השפע, טוב לב - **כקש"ת מו"ה שמואל פרענקל מב"ח זצוקלל"ה בן הה"ג מוה"ר שרגא פרענקל מב"ח זצוקלל"ה זי"ע.** נפטר בש"ט ט"ו לחדש מרחשון תרמ"ב לפ"ק תנצב"ה.

12) מועתק מהקדמה לספר דרבינו "נטע שורק" על התורה.

13) מועתקת מעבר לדף השער בש"ת "נהרי אפרסמון".

14) בשם הגדולים החדש: הרב מוה"ה יעקב הוא הגאון האמיתי מאור הגולה רכב ישראל ופרשיו עטרת תפארת יעקב אב"ד ור"מ דק"ק ליסא, קאליש, סטריא, ושם חלקת מחוקק ספון. בן הרב הגדול מו"ה יעקב משה ז"ל אבד"ק זאבראב בן הגאון החסיד המפורסם בדורו מו"ה נתן מבראד, בן הגאון מאור הגולה אביר הרועים מו"ה צבי אשכנזי בעל החכם צבי זצלה"ה. הגאון רבן של ישראל מוהר"י מליסא הי' תלמיד מובהק להגאון הגדול בדורו מוה"ר משולם איגרא זצ"ל אבדק"ק טוסמניץ ודק"ק פרעשבורג. הוא המאור הגדול המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים ושמעתתיה מבדרין בעלמא ונתפשטו הוראותיו בכל תפוצות ישראל והאיר עיני הגולה בחיבוריו היקרים ה"ה: נתיבות המשפט, חוות דעת, מקור חיים, תורת גיטין, בית יעקב, קהלת יעקב, נחלת יעקב, דרך החיים ועוד. ונח נפשי' דרב כ"ה אייר שנת תקצ"ב תנצב"ה ע"כ.

נמצא שלידת בנו של רבינו זצ"ל היתה כחדשיים לפטירת הגאון בעל החוות דעת זצ"ל וכנראה הי' זה גורם שקראו לבנו על שמו. לא ידוע לנו אם לרבינו בחיים חיותו הי' קירוב וחיבור עם החוות דעת זצ"ל.

15) השוה: מסכת שבת (דף קי"ח ע"ב) "נטעתי חמשה ארזים בישראל". ולהעיר ששם המשפחה "טעננעבוים" הוא תרגום של עץ ארז. במליצה זו השתמש רבינו הישמח משה בהסכמתו לספר של רבינו "הארז אשר בלבנון".

16) ראה אודותיו בהרחבה לקמן בפרק שלישי.

17) בספר שם הגדולים (הונגרי): רב גאון וגדול, חריף מפורסם. נולד בשנת תקצ"ב בעיר סענדרא ושם הלך וגדל עד כי גדל מאוד, ובשנת תרי"ח בחר ה' ביעקב ונתקבל לאבד"ק טאללויא, ושם הוציא לאור ספרי דמר אביו "רחובות הנהר" על סדר בראשית, ובשנת תרכ"ט נתקבל לאבד"ק טשאטה, ובשנת תרל"ג לק"ק פוטנאק ושם הרביץ תורה לתלמידים. (שחל"ח כ"ח כסלו תרנ"ז).

ד. כסא הרבנות

בשנת תקפ"א נקרא רבינו לשמש ברבנות בק"ק סענדרא. בשנת תק"צ קיבל תמיכה גדולה עבור הקהילה מנסיך "גראף צ'אקי[18] (עיין לעיל "קהילת סענדרא" פרק א') יסד שם תלמוד תורה, ישיבה גדולה[19] ודאג לכל צרכי הקהילה.

בשנת תר"ז בחדש אלול נבחר למלא מקום הרב הגאון רבי יהושע כ"ץ זצ"ל בעיר ווערפעלעט[20] אבל רק אחרי ימים הקדושים וימי החגים עזב את מקומו הראשון, בפרשת

מעשה תוקפו וגדולתו כתובים בהקדמה לספר שו"ת "נהרי אפרסמון" [הוצאה חדשה שנת תשמ"ו] והננו מצרפים מכתבים מהרה"צ רבי יוסף רוטטנברג אב"ד קאסאני בעל ספר בני שלישים זצ"ל.

ב"ה, עש"ק פינחס תרנ"א לפ"ק פוטנאק

לבני יקירי הבן יקיר וכו' מו' משה שמואל [שליט"א] [זצ"ל].

אתמול קבלתי מכתבך ומכתב מחותנך [שליט"א יחי] לא הי' בלבי עליו כי ידעתי לפי גודל חכמתו ורוחב בינתו רחוק הוא מדברי התול ושטות. ואנו פה ק"ק פוטנאק על שב"ק הבע"ל וכאן נמצא* **רב גדול ת"ח מופלג וירא אלקים ונאותין מאורו הטוב ותל"ח שזכינו לקבל פניו המאירים.** יותר אין אתי חדשות כ' אמך הרבנית [תחי'] ע"ה גם היא כתבה לך היום אג"ש והי' לך שוכ"ט והשקט כנפש אביך.

הצעיר יוסף ר"ב בן הר"ב ז"ל

*ה"ה הרה"ג בעה"מ ספר נהרי אפרסמון.

ב"ה אור ליום ו' עש"ק מטות תרנ"א לפ"ק טשיז

שוכ"ט לבני היקיר מו"ה משה שמואל [שליט"א] [זצ"ל]

מכתבך הגיעני לעת מנחת ערב ומה ששאלתנו בשם חותנך [שליט"א] זצ"ל אודות הרה"ג מ' דפוטנאק הוא יליד אונגארן בן הרב מו"ה זאב טעננבוים ז"ל האבדק"ק ווערפעלעט ואמו היא אחותו של הה"צ מוהר"ש ז"ל מדאראגאה **ויחוס עצמו נוכל לומר עליו בדורנו זה עונתן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא תדירא** וברצות השם ביום ב' הבע"ל ניסע מכאן למרחץ לא רחוק ווארגעדע וכה תכתוב האדרעסא ותל"ח אתנו פה ובעירנו ניר מאדע יוסף ה' הטוב עמנו על כל טוב ממדת וחנתי את אשר אחון וכמדומני שביום א' הבעל"ט יבא אחיך הגדול הנה כי כן כתבתי לו ועדיין לא השיבני דבר מזה הכ"ד אביך דורש שלומך תמיד,

הצעיר יוסף ר"ב בהר"ב ז"ל

יסופר שכאשר הציעו לגאון מו"ה רבי יוסף אשר פוללאק זצ"ל אבדק"ק ווערפעלט את נכדתו של רבינו בעל נטע שורק (בתו של הגאון רבי יהודה אלטמן זצ"ל) הלך לשאול את הגאון הצדיק מאונסדורף זיע"א אם לגמור את קשר השידוכין. אמר לו הרב כאשר ראיתי באסיפת רבנים את הגאון דווערפעלט בעל "רחובות הנהר" ושני בניו - הנטע שורק ואחיו הנהרי אפרסמון - עמו במחיצתו הי' דומה בעיני שאני רואה את "רבי חייא ובניו" ואתה עוד מהסס אם לגמור את השידוך עם משפחה זו. (מפי הרה"ג רבי בן ציון יאקאבוויטש שליט"א בעמח"ס "ציוני טהרה" ועוד).

18) לכסיקון ליהדות הונגריה.

19) שם.

20) קונטרס מחדושיו יצא ע"י המכון להוצאות ספרים ע"ש הח"ס זצ"ל ונקוב בשם "מהר"י כץ" ובסוף הספר נערכו תולדותיו ע"י החכם התורני הרבני מוהר"ר אברהם שישא הי"ו.

נח שנת תר"ח הגיע לשם[21]. במקום החדש המשיך בהרבצת התורה (שהתפרסם בכל המדינה[22]) ובחזוק הדת ביתר שאת.

רבינו שימש בעיר ווערפעלעט כ"ז שנים לטובה בדיוק כמספר שנים שישב על כסא הרבנות בסענדרא עשרים ושבע שנים.

ה. עמידתו על משמרת הקודש

רבינו זצ"ל נמנה והשתתף עם חבריו גדולי ארץ בעת אשר התכנסו לדבר מצוה וכך מוצאים אנחנו שבי"ב שבט שנת תר"א ישב רבינו בבית־דין בעיר מישקאלץ וחתם על היתר "מאה רבנים" אשר נחתם בראשותו של הגה"צ רבי משה יחזקאל ליפשיץ־פישמן זצ"ל

---

21) דברי הנכד בהקדמה לספר רחובות הנהר הוצאה ב' מ־סיגעט תרנ"ו.

22) בשנת 859 למספרם אישר משרד החינוך פטור משרות צבאי לתלמידי ישיבת פרעשבורג והוא מוכר כבית ספר גבוה למיועדים להיות רבנים.

בשנת 866 אומר החק נ"ר 788 / 73: החק יותן רק לאלו שלמדו שנתיים בישיבות המפורטות... וכאשר מגיעים לגיל גיוס לומדים חמש שש שנים בישיבת פרעשבורג.* בין אלו הישיבות מפורטות ישיבת רבי וואלף טעננענבוים רב אבד"ק ווערפעלט למחוז העוועשד. וכן ישיבת בנו רבי יעקב אבד"ק טאליא למחוז זעמפלען. (הובא בחוברת "בן חנניא" x 867 .ע. - 11 - ix 927 zs.U 70.

תודותינו נביע **למוהר"ר שלמה גרוסבערג נ"י בני ברק בן הרב מוהר"ר יוסף זצ"ל** עורך העתון החרדי zs.U - (אחרי השואה נתמנה לרב הראשי דקהילת יראים בעיר הבירה) - שמסר לנו לעיון את כרכי העתון של עשרות שנים. תשואות חן חן.

*ראינו לנכון להעתיק פה **מכתבו של הגאון בעל "כתב סופר" זצ"ל להגאון בעל "מחנה חיים" בענין פטורין מעול מלכות לבחורים לומדי תורה.** [קן סופרים מכתב י"ג]

בעזה"ית שיל"ט יום א' משפטים תרכו"ל.

שלום כנהוג לכבוד י"נ ב"ע הרב המאוה"ג חריף ובקי וכו' כש"ת מו"ה חיים נ"י אבדק"ק סענטפעטער יע"א.

טרידנא טובא שאין לשער, גם אינני בבריאות בעוה"ר ובעש"ק קבלתי גי"ה. וחוששני שאשכח להשיב מפני טרדות רבות המכאיבים הלב, ה' יעזור. לכן נקיטנא בקצרה להעמידו על האמת. כי אחרי שבאתי בבקשה להקל או לבטל לגמרי הפקודה שיהיו צריכין ללמוד פה ששה שנים ואח"כ יצאו חפשי. כשהייתי במרחץ ובאתי סמוך ממש לר"ה למקומי בחזרה השגתי תשובה כי תפילה אפילו מחצה אינה עושה, רק במקצתו... ובקשו ממני להודיעו מי ראוי לכך, ואני לא רציתי להכניס עצמי בבחירה בשום אופן רק עשיתי רשימה כפי שהי' בזכרוני, וגם דרשתי ע"י בחורים שבביתי מאת בחורים שלפנינו כעת, מקומות שהרבנים לומדים עם בחורים אם מתי מעט או הרבה, והי' הזמן דחוק ונגמר בער"ה. ובלא ספק נשמטו, רבנים ששואלים מה זה. ויש לי שברון לב מזה. וקודם הלוכי למרחץ הי' לי ידיעה שיבואו ע"י הידוע בוויען וכתבתי להרב הגאון דאוהעלי נ"י ורציתי שיבואו רבנים יחד לבחור. ולא הסכים הרב הגאון דאוהעלי נ"י במילתא בטעמא. ובינתיים שהייתי במרחץ בא כאמור. הכלל אין איש אתנו. בפרט כעת כשל עוזר ונפל... וד' יושיע ויגן ויסיר כל צער מלבנו הנכאב וישמחינו במהרה.

הכ"ד אוה"נ חותם בברכה

הק' אברהם ש. בהג"מ משה סופר ז"ל

רבה של מישקולץ והגה"צ רבי יהודא רוטנברג זצ"ל אבדק"ק סענט־פעטר[23].

גם כאשר יצאו גדולי הדור למערכה נגד פורקי עול תורה אשר הרימו בימים ההם את ידם על תורת משה השתתף באסיפת ראשי עם העומדים על המשמר לגדור גדר חומת דת תוה"ק. כאשר עלתה על הפרק הקמת "סמינר לרבנים" אשר גדולי ישראל האמיתיים ראו בו סכנה לעתיד הרוחני של כלל ישראל ח"ו נאספו בבית הגאון הגדול רבי ירמי' לעוו זצ"ל בק"ק אויהעלי[24], ונמנו וגמרו לבא לפני המלך פנימה להציע את שאלתם בשם כל הרבנים דמדינת אונגרען ובשם כל היהדות החרדית. הרבנים שלחו לגאון הנ"ל כתב הרשאה לחתום את שמם תחת מכתב בקשה אשר יציעו למלך[25], רבינו הריץ את מכתבו בזה"ל:

בעזהי"ת פה ווערפעלעט. תדרוך רב שלום וכ"ט לידיד ה' ועמו, **הגאון המפורסם פ"ה עה"י כקש"ת מוה"ר ירמי' נ"י** אב"ד ור"מ דק"ק אויהעלי יע"א.

הנני בהסכמה לדעת הרבנים לאסור איסר ע"ד הסעמינר.
ואני תפילה לא־ל חי שישלח עזרו מקודש לבצע מעשהו להצליחו בכל אשר יפנה, ואשרי לדור שהדר"ג שרוי בתוכה וציון המצוינים בהלכה דת התורה דורש לה.
א"ד החותם בכל חותמי ברכות ומצפה לישועת ה'
במהרה
הק' זאב וואלף ט"ב חו"פ ווערפעלעט

הגוה"צ בעל "חתן סופר" זצ"ל מונה וסופר את הגאונים שהתחילו בתיקון איסור על סעמינר וקורא עליהם "צדיקי עולם אחד עשר כוכבים". בין אחד עשר כוכביא נמצא גם רבינו ז"צל[26].

כאשר התכנסו גדולי הדור במיהאלוויץ לקדם את פני הרעה ולהניח את קוי היסוד של היהדות האורטודוקסית[27], נמנה רבינו זצ"ל עמהם ובכרוז שיצא ביום ג' לסדר וישלח שנת

---

23) הרחבת הענין בקונטרס "תולדות רבינו ווערפעלט" מאת ידידינו עוז מוהר"ר אברהם שישא שליט"א (הנדפס בסוף ספר חדושי מהר"י כץ).

24) בספר שם הגדולים (הונגרי) רב גאון וגדול מפורסם בתורתו, יליד קאלין, מקום שבתו הי' בעיר טאפאלצ'אן ומשם נתקבל לאבד"ק מאגענדורף, ווערבא. משם נתקבל לאבד"ק אוהעלי ושם מנוחתו כבוד. (שחל"ח א' דחוה"מ פסח תרל"ד ונדפס ממנו ספר "דברי ירמיהו" ב"ח על הרמב"ם.

25) ראה קונטרס זכרון אלעזר הנדפס בספר "יבין שמועה" עה"ת ושם מצטט ג' הרשאות משלושה גדולי ישראל, וביניהם מכתבו הנוכחי של רבינו זצ"ל.

26) עיין זכור ימות עולם מאמר ז' אות ל"ה. [חיבור רב הכמות והאיכות אודות תולדות החלוקה (טיילונג) באונגראן והמסתעף, חיברו הרה"ג רבי בן ציון יאקאבאוויטש שליט"א].

27) מלת ארטאדוקס ORTODOX בשורשו הוא מלה יונית. בימים ההם תרגמו זאת בשפה הגרמנית (דויטש) "רעכט גלוביג" (אשר פירושו המאמין באמת.) זכור ימות עולם ע. שט"ז.

תרכ"ו מוצאים אנו חתימתו[27]*.

גם בשנת תרכ"ט כאשר הוקמו חברת "שומרי משמרת הדת" ע"י כשלוש מאות וחמישים רבנים ומתוכם נבחרו חמישים רבנים בתור נציגות כללית נבחר רבינו ביניהם. בספר "מלחמת מצוה" שיצא לאור בעיר סיגעט נתפרסם הקול־קורא וההחלטות של הכנסי' הגדולה בחתימת חמישים גדולי הדור וגאוני הזמן שנבחרו לועד הפועל בתור נציגי כל הקהלות החרדיות, ורבינו חתום בין כל גדולי הדור האלו[28].

בשנת תר"ל חתם על "קול־קורא" של גאוני ישראל שהקהילות יקבלו עליהם תקנות של "שומרי הדת"[29].

---

*27) ראה פקסימיליא בסוף הספר.

28) תולדות רבני ווערפעלט וראה הערה שם.

29) נדפס במזכרת פאקש חלק ג'.

פתשגן הכתב אשר יצא מגדולי ישראל, שהקהלות יקבלו עליהם תקנות של שומרי הדת:

שלומי אמוני ישראל זרע אמת, נצר מטעי צור עולמים.

אחים אגודים נעימים, עם ה' במקהלה הקדושה, ראשיהם ומנהיגיהם אשר לפניהם יצאו ויבואו, וזקניהם זקני התורה, ובראשם הרב וכו' כל איש ישראל איש איש על מקומו, צור ישראל יגן בעדמו א"ס.

קהילות יעקב! הסדרים האלה אשר נערכו בהתאסף ראשי עם יחד בחירי ישראל אנשי בינה יודעי עתים שנתוועדו בעיר פעסט מיום ג' פ' ואתחנן עד יום ד' פ' ראה, ונבחנו ונצרפו במצרף השכל ונשקלו בפלס השלום. ומלבד שהאנשים השלימים האלה התחקו על מעמד הקהילות ומצבם למושבותם לכל אשר שמה יהי' הרוח ללכת ילכו, והגם כי חכמתם עמדה להם, קיימו עקב ענוה יראת ה' ולא הלכו בגדולות לאמור על מעשיהם כי טוב, עד אשר הציעו דבריהם לפנינו הח"מ, העומדים לשרת במקהלות עם ה'; ואשר מקצתינו היינו ג"כ בעצת הוועד חברים, ומקצתינו אשר הסב ד' דרכינו פה העירה, ומזה נודע שלימות מידותם, כי רק לטובת הקהילות חקרו ודרשו, רגלם עמדה במישור לקרב עם ה' אשר מקצה מזה, ואשר מקצה מזה, לכן אחרי אשר קראנו דברי תקנותיהם, טרם יצאו על פי חוצות, ובחננו וצרפנו אותם כצרף כסף, מצאנו כי טובים המה, מיוסדים על אדני האמת והשלום, ועל פי הדברים האלה כל עם ה' יבואו על מקומו בשלום, אמרנו כי טוב לקרא אלי קהילות הקדושות קריאה של חיבה:

ראו והתבוננו בתקנות, כי לא תמצאו במו רוח נוגש ושבט מושל, על פיהם כל בית ישראל למחניהם יוכלו לשכון תחת דגל אחד, מבלי משול איש באחיו, והם יכבו אש המריבה, מעידים על אמיתתן כאשר השמש תעיד על אורו. לזאת מה טוב ונעים שבת אחים גם יחד, וישימו הקהלות התקנות האלה לחוק, ובמתק שפתים ימשך איש את רעהו בלקח טוב ברוח חן וחנינה, לייסד אותם אבן לא יסע ואוהל בל יצען, ויתד אשר לא תמוט, ועל אדניהם יוקמו ויטבעו כל דברי תקנות הקהילות.

וכמו שתקנות אלה נגמרו באגודה משך ימי הוועד, ואין שום תקנה ולא מלה אחת שלא נחקרה והובאה בכור הבחינה בויכוח הדעת והשכל (געגנעראלושפעציאלדעבאטטע) עד כי נגמרו בעצה אחת, ואין אחת מהתקנות אשר קמו כנגדה על ידי סעפעראטוראטום, כמו כן תקבלו אותם בהסכמה ואגודה אחת, כי הן המה נתיבות השלום, כולנו על עמודי התווך, האמת והשלום.

ומחלים אנחנו כל אחינו אזרחי ישראל, בעלי בתים נכבדים, ועל גביהם ראשי עם קודש מנהיגי הקהילות, ומאורי גאוני התורה, אשר יורו לעם ה' דרכי התורה.

קומו נא הגברים! שאו ידיכם קודש, לבצע המלאכה אשר החלו בחירי מדינתינו, ראו כי הרחיב ה' לנו! כי נוכל לתקן לנו תקנות כאשר יאותו לנו עפ"י התורה אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ועפ"י חוקי

בשנת תרל"ב חתום בקול־קורא לקהילת ישראל בכל מקומות מושבותם שיבואו לחסות בברית האורטודוקסיע ויקבלו עליהם את "ארגאניזאציאנס־שטאטוט"[30].

המדינה אשר בצילם אנו חוסים בע"ה.

התאזרו עוז להקים תקנות אלה בקרב מחנה ישראל כי על פיהם כל מקהילות ישראל ישכנו בטח באהבה ואחוה, ומצור ישראל יהי' משכורתם שלימה, לכן לא תעיפו ולא תרגזו ולא תחרדו מאבני נגף, כי הולך לפניכם ה' ומושיע ישראל יגמור בעדינו, כי ישוב השלום למחנה העברים וקרן ישראל לשם ולתהלה יורם.

דברי המיחלים ומצפים לתשועת ה', חותמים פה פעסט לפ' "ושפטו את העם משפט צדק" (שנת תר"ל).

הק' אברהם שמואל בנימין, בה"ג מהרמ"ס זצ"ל.
הק' יצחק נתן ליפשיץ, חונה בק"ק סאנטאב והגליל.
הק' משה שיק, חונה בק' חוסט והגליל יע"א.
הק' חיים צבי מאנהיימער, חונה בק' ווערבוי.
הק' שמואל, חונה בק' סוליש.
הק' צבי הערש פרידמאן, חונה בק' ליסקא.
הק' יוסף צבי ווייס, חונה בק' ערלוי.
הק' זאב וואלף טעננענבוים, בק' ווערפעלעט.
הק' מנחם כ"ץ, חונה בק' צעהלים.
הק' יואל אונגר, חק"ק פאקש.
הק' אהרן דוד דויטש, חק"ק יארמוט.
הק' שמעון יהוד' פונפעדער, חונה בק"ק טוקאי.
הק' אהרן פריד, חונה בק' באסארמעני והגליל.

30)

קול - קורא

בעז"ה.

ראשי אלפי ישראל וזקניהם הרבנים הגאונים המאורות הגדולים וכל היושבים על כסאות ההוראה ולכל איש ישראל בעלי הבתים היקרים הדבקים בתוה"ק ברכת ה' עליכם וישמרכם מכל צרה ותזכו לשמש צדקה כמש"כ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. בית יעקב נוחלי מורשה שמעו נא לקולנו נחנו ידענו היד הגדולה אשר הראה ה' בשברו מוטות הקאנגרעס אחרי כי השתדל הקולטוס־מיניסטער עליו קיום מאדונינו המלך החסיד יר"ה ועוד הגדיל ה' חסדו עמנו כי מלכנו החסיד נתן קיום ותוקף להארגאניאנסשטאטוט אשר בו השגנו החרות שנתקן כל עניני העדה עפ"י התורה והיושר והצדק ולא יוכלו עוד פריצי עמנו למשול עלינו ועל בנינו, וישם נא כל איש הדברים האלה על לבו להבין גודל הנס. ולכן כל איש ישראל אשר יראת ה' בלבבו יצא לעזרת ה' בגבורים למען יקבל מאתנו הארגאניזאטיונסשטאטוט על הדרך שנכתב להם מהדורכפיהרונס־קאמיסיאן ובזה יביא ברכה עלינו ועל ביתו ויהי' ממצדיקי הרבים.

וחלילה חלילה להתרשל בדבר ולטמון ידו בצלחת כי אם מאחרין אנחנו מלהתקבץ ולהקים עלינו הארגניזאנס־שטאטוט, עוד מעט וירימו עלינו אנשי הקאנגרעס ידם וישובו להתגולל ולמשול עלינו כי אין מנוס מפני הקאנגרעס רק בעקבות הרגניזאטיונס־שטאטוט. ואם לא יקבל האנארגניזטיאנס־שטאטוט ח"ו לא תהי' תקומה לשונאי ישראל רח"ל ודבר שפתים בזה אך למחסור, ויש לכל קהלה וקהלה למהר ולהחיש להביא ברכה אל ביתה לעשות שפעציאל־שטאטוטען כפי הצטרכותה, והתקנות הפרטיות האלה יהי' לה למגן ולמחסה למען לא יעלה הכורת עלינו חו"ש והתקנות האלה יש להם תוקף ועוז על כי מיוסדות הנם על אדני הארגאניזאטיאנס־שטאטוט אשר אישר וקיים המלך יר"ה והשומע לדברנו עליו נאמר: והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וכו'.

ו. בעניני מעות עניי ארץ ישראל

עניני מגבית מעות עניי ארץ הקודש עמדו בכל קהילות ארץ הגר תחת פקוחו האישי של המרא דאתרא רב העיר, גדולי וצדיקי המדינה כהנו כנשיאי ארץ ישראל ולא רק כנשיאי כבוד כי אם גם להלכה ולמעשה. גביית הכספים בחו"ל וחלוקם בין הנצרכים תלמידי חכמים יושבי ארץ ישראל, היו תפקידם האישי.

באותן הימים שרבינו הי' בסענדרא חלו סיכסוכים ממושכים בין כולל החסידים תלמידי הבעש"ט זצ"ל וכולל הפרושים תלמידי הגר"א זצ"ל. הסיכסוכים נתהוו בכל המדינות, מי מהמדינות להפרושים ומי להחסידים, ולא עוד אלא אף בתוך המדינות גופן התחלקו שתי הכתות לפי אזורי חסידים ואזורי פרושים.

כידוע הסכימו שני הצדדים להביא עצומותיהם לפני בית דינו הגדול של כק"ה החתם סופר זי"ע בפרעשבורג. מרן ובית דינו עשו פשרה בין הצדדים וחלקו גם את מדינת הגר[31].

החלק שהי' מאוכלס בעיקר ע"י אשכנזים הי' מנת חלקם של הפרושים, והחלק המאוכלס ברובו ע"י החסידים נעשה איזורם של החסידים. על הסכם זה חתם גם בעל "ישמח משה" זי"ע. פשר זה השביע את רצון שני הצדדים גם יחד, ע"י תקנה זו נפלו לחלקם של החסידים כ"ו אזורים בעיקר האזורים הצפוניים־מזרחיים של המדינה. מהמכתב שלפנינו מסתבר שבזמן הראשון שאחרי חתימת ההסכם לא הי' ברור למדי סדר חלוקת האיזורים, ולכן פנה רבינו זצ"ל ע"י השד"ר ר' יעקב לבעל ה"ישמח משה" בשאלתו איך להתנהג.

וזו תשובתו של הישמח משה זצ"ל אליו[32]:

לכבוד הרב המה"ג מעוז ומגדל השנון המופלא מו"ה זאב וואלף טענין בוים אב"ד בסענדרא והגליל נ"י ויופיע נצח.

דובר שלום ודורש טוב אנכי לידידי מעכ"ת הרב נ"י ע"ד מעות הרמב"ן ז"ל, אשר עד עתה נהרסה המצוה ורופפו עמודיה ואספו בעלי ההשגחה עליו, הגבי' המועטה אשר לפעמים נתהוה שמה, נעשה כפי רצון המשולח זה בכה וזה בכה, והי' להם אמתלא שבעוד לא הושם חוק קבוע ומקום רושם, הי' כל אחד עושה כאשר נפשו, ולשלוח אל מקום אשר לבו חפץ, אך עתה תלי"ת, גלוי ומפורסם ענין הפשר, אשר נעשה בפני הרב הגאון המפורסם האב"ד

ונפשינו לה' כי יעיר בחסדו לב עמו הקדוש ויכירו באמיתת דברינו אלה וימהרו כל איש ואיש לתת ידו לה' להביא עליו ברכה ויזכנו ה' במהרה לבוא אל הנחלה ואל המנוחה. העומדים על משמרת עבודת ה'.

(ובאו על החתימה ל"ז גאוני הארץ עומדי על משמרת הקודש).

הרחבת הענין ראה בספר "לפיד אש" **תולדות הגאון הצדיק רבי אברהם שאג זצוק"ל הרב מקויברסדורף.**

31) ראה לקמן במילואים לפרק זה אריכות בענין זה.

32) הובא בוילקט יוסף שנה י' קונטרס י' מכי"ק.

דק"ק פ"ב ובדה"צ וע"פ הסכמתי, ועמדו לפניהם שני השד"ר משני הכוללים משם, וקיימו וקבלו הפשר בכל תוקף ועוז, ש־כ"ו קאמידאטער שייכים לכולל החסידים. ומתחילין ממיצר וספר פולין עד למעלה מפעסט סביב סביב. ובפשיטות שכל הקאמידטער מפה עד פעסט בודאי שייכים להחסידים ואין להפרושים שום חלק ונחלה בהם ואפי' במקצת מקצתן, ויפרו וירבו ישע כל כולל ממקומות הקבועים להם, וכאשר שמעתי מפי השד"ר הרבני הותיק המופלג מו"ה יעקב נ"י מפק"ק **שמעכ"ת הרב נ"י רוצה לחזק הענין היטב ולשים השגחה נמרצת ע"ז, רק צריך סעד וסמך ממני,** לכן הנני שולח לידידי מעכ"ת הרב נ"י מכתב גבאות, ובידו לעשות ולמנות גבאי נאמן על הסדר הזה כאשר ייטב בעיניו והוא ישגיח בעיני פקיחא בכל ענין וענין הנאות לסדר והנהלה בגבי' זו.

ומצוה להודיע לרבים סביבותיו אשר נעלם מאתם החזון הזה, למען ידעון ולא יהיו עוד תועים בהקרבת נדבתם לשלחם לעזרה אל מקום הראוי כנאמר, ובמכתב הגבאות התבאר היטב כל תיקון בעסק מעות הרמב"ן ז"ל, וכן יעשו ולא ישנו בשום ענין, והגבאי אשר יהי' יאחז בחבל מצוה זו ולא ינתק ממנו לעולם, ומעתה אינם רשאים לזוז מן הפשר הזה כלל וכלל, וחלילה להם לשנות כי לעוון יחשב חלילה, וכל השומע אלי ירצה קרבנו לפני ה', ומפרי מעללו ישבע בזה ובבא, ובטוח אני בצדקת וענות מעכ"ת ידידי הרב נ"י, שיזרז את כל הסרים למשמעתו על זה ולא יעשו פרץ בגדר הזה חלילה, ויפקח היטב בכל מילי דמיטב, וכל גביית הכסף תהי' שמורה וערוכה עד בא השד"ר הרבני מהו' יעקב הנ"ל ועל ידיו תשלח הנה, בית האוצר פנימה, כמבואר באגרת הגבאות על נכון, ומעתה תהי' פעלו ומשכורתו כפולה, יתנשא וירומם מעלה מעלה לשם ולתהילה, וישמח וירוה במהרה בנוה ירושלים על תלה.

נאום משה טייטעלבוים

ממכתב זה ומהסכמתו על ספר "פלגי מים" (מובא לקמן אות ח') אנו רואים את יחסו ההדוק ביותר עם מרן בעל ישמח משה זי"ע.

ז. צדיק מושל ביראת אלוקים

מקובלים אנו מאבותינו הגאונים זצ"ל כי בעיר ווערפעלעט לפני בית מדרשו עבר נהר קטן (טורנא) נהר צר, אשר בזמן הפשרת שלגים או אחרי ירידת גשמים חזקים הי' מתמלא על גדותיו, וכך אירע מקרה מר אשר אחד מהבחורים יצא מבית מדרשו בחשכת הליל ולא הרגיש בזרמי המים שחטפו אותו לתוך מערבולת עד שמעדו רגליו כרע וטבע שם ר"ל. רבינו התאבל ימים מרובים ולא נחה דעתו עליו עד שהוביש הי"ת את מימיו, והמים מצאו להם אפיק חדש רחוק מהישיבה. יש המיחסים קריאת שם ספרו הגדול עה"ת בשם "רחובות הנהר" למעשה הנ"ל[33].

---

33) נמסר ע"י נכדו הרבני הרב מו"ה שרגא צבי טננבוים שליט"א, אשר שמע זאת מרבו הגה"צ רבי יוסף אשר

עוד מספרים: פעם פרצה שריפה גדולה בכפר ורחובות שלימים הפכו למאכלות של אש, להבות אש הגיעו עד לחצר בית הכנסת. רבינו זצ"ל קם ורץ לארון הקודש הוציא בידו ספר תורה ונעמד באמצע החצר בתפלה. והנה הלהבות נעשו לעמודי אש והפסיקו להתפשט, ואט אט דעכו וכבו כליל. למן אז נתפרסם שמו גם בין הגויים אשר חלקו לו כבוד גדול ודברו עליו בהערצה, ממרחק רב הרימו את כובעיהם אליו וקראהו "הרבי הקדוש"[34].

רבים בעת צרתם שחרו פני רבינו זצ"ל שיתפלל עבורם. כאשר חלה הגאון הנורא רבי חיים סופר זצ"ל בעמ"ס "מחנה חיים" שיגר בנו בעל ספרי "נטע שורק" מכתב אל אביו רבינו זצ"ל, שישא עבורו רנה ותפלה. רבינו הרבה בתפילות ותחנונים כמו שנראה מהאיגרת אשר שלח להגאון בעל מחנה חיים[35] בזה"ל:

בעהי"ת א' יתרו תרכ"ה לפ"ק

אל כבוד ידיד ה' וידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם פ"ה ע"ה נ"י כש"ת מו"ה חיים סופר נ"י אבדק"ק מונקאטש ואגפי' יע"א.

עש"ק העבר הגיעני מכתב בני היקר אשר בו הודיעני כי כבוד הדרת גאונו הוא על ערש דוי אשר השמועה הי' ליגון ואנחה שוברת. ומצלאין אנחנו בבית מדרשא ובי כנישתא על חיי דמר. ישמע הוא ית' מהיכלו, קולינו ושעותינו לפניו יבוא להקים אותו מחליו להיות בריא אולם עוד ינובון בשיבה דשן ורענן יהי'. והנה אנוכי על המשמר אעמוד ומצפה בכל שעה לידע משלומו הטוב. ואני אשר אתי נגיל ונשיש בזאת הבשורה כי טוב לו להדרת גאונו כעל כל טוב ונודה את שמו ית' על טובו וחסדו כי "חיים נתן לנו" ד"א ידידו ואוהבו מני אז אשר כפיו פרושות לשמים בתפלה למהר לו רפואה שלימה מן השמים.

הק' זאב וואלף טעננענבוים חו' פק"ק ווערפעלעט והגליל יע"א.

ח. ספריו שנדפסו

א. **פלגי מים.** את ספרו זה הדפיס לראשונה בהיותו עוד בסענדרא בשנת תר"ץ. הוא קובץ דרשות שדרש לפני קהל עדתו לעתות מצוא לכל חפציהם. כולל ל"ב דרשות. סדור חבורו דומה לזה של הספר הנודע "בינה לעתים" להגה"ק רבי עזרי' פיגו זצ"ל. בהקדמתו קורא לו מחברו "בינה לעתים החדש".

הסכמות על ספרו נתנו הגאונים: בעל ישמח משה, מהר"ם אש, וחותנו חורגו הגה"צ רבי ליפמן שטיין אבד"ק סערדא־העלי. כולם מעריצים שמו ותורתו של המחבר. הגה"ק בעל

פוללאק זצ"ל הי"ד אב"ד דווערפעלט.

34) כנ"ל.

35) האיגרת נדפסה בספר "תולדות סופרים" בסימן כ"ג.

ישמח משה ממליץ על "כתבי הקודש של הארז אשר בלבנון"[36].

ב. **קריה נאמנה.** כולל ח"י דרשות על כל עתותי שנה מלא מוסר ויראת ה'. וזה לשונו הק' בהקדמה: וקראתי שם הספר קרי' נאמנה למזכרת אהבת ירושלים עיר הקודש ע"ד (ישעי' א') אחר כך יקרא לך עיר הצדק קרי' נאמנה, כי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי בפקודי ה' הישרים המשמחים את הלב להיות שגורה ונזכרה בכל עת, ולציון דורש תהי' לה. וה' יזכני לראותה על תילה בנוי' ועם ה' ישובון ובאו ציון ברינה במהרה[37].

ג. **אילת השחר.** פירוש על מגילת אסתר מלא נופת צוף תוכו רצוף פירושים ערבים. יצא לאור על ידי נכדו הגה"צ רבי מאיר בן הגה"צ רבי יעקב טעננענבוים זצ"ל אבדק"ק פוטנק, בשנת תרל"ו. נלוה אליו ספר לוית אור מהמו"ל, נדפס מחדש בארץ ישראל שנת תשמ"א.

ד. **רחובות הנהר על התורה.** הוציאו לאור נכדו ממלא מקומו הגה"צ רבי משה זצ"ל בשנת תרנ"ו. בפעם הראשונה ראה אור עולם רק על ספר בראשית על ידי בנו הצעיר הגה"צ רבי יעקב זצ"ל בשנת תרכ"ד[38].

---

36) והמכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות. מפרש בעל "ישמח משה" שם בהסכמה עפ"י מה דאיתא בירושלמי שבין כל דבור ודבור בהלוחות נחקק כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וא"כ יובן דכל הכותב חידושים בתורת אלוקים יתברך שמו כפי רוח מבינתו אשר חלק לו ה' ודאי כבר חרות הוא על הלוחות, ועפי"ז יתפרש פסוק הנ"ל והמכתב מכתב אלוקים, כל איזה מכתב אשר הוא רק לאלוקים בתורתו הקדושה כבר הוא חרות על הלוחות משא"כ הכותב דברי הבאי ומילי דעלמא המה מהבל יחד, וא"כ כל ת"ח שבא ואמר איזה פנים מסבירות להלכה או פנים שוחקות לאגדה או שניהם כאחד טובים ראוי לקרבו בשתי ידים ולומר לפועלא טבא יישר כוחך אם דורך במעגלי צדק ואורח מישור.

37) אעתיק פה את הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם פ"ה ע"ה נ"י כש"ת מוה"ר מאיר א"ש זצלה"ה אבדק"ק אונגוואר יע"א.

בעהי"ת הרב המאור הגדול והמופלג חרוץ ושנון צדיק מושל ביראת אלוקים כקש"ת מו"ה זאב וואלף נ"י האבדק"ק ווערפעלט יע"א מצאתיו מאז מלא חכמה דעת ויראת ה' היא אוצרו, וכבר הפיץ מעיניותיו חוצה ושלח ספרו "פלגי מים" וישק את בני ישראל נוזלים מסלעו וממקור חכמתו ויראתו, והנה סמך משה את ידיו עליו ה"ה הרב הגאון האמיתי קדוש ה' מו"ה משה טייטלבוים האבדק"ק אויהעלי זצ"ל, והן עתה הוסיף ידו עוד ללמד את עם ה' מוסר השכל בדרשותיו, ובלתי ספק יתענג כל הוגה בהם כמשפט תלמידי חכמים יונקי שדה חכמה אשר דדי' ירווים בכל עת, לזאת מצוה להוציא לאור אשר הביא וה' נתן בפיו דברים מתוקים ונעימים וימצאו חן לכל אשר בתורתו דבקים וגם אקח במחיר אשר ישית עליו הרב המחבר נ"י לקנותו בכסף מלא בעזהי"ת בל"נ.

דברי הכותב היום יום ה' ר"ח ניסן תרי"א לפ"ק אונגוואר
הק' מאיר א"ש.

38) ידוע לנו כי רבינו זצ"ל כתב גם ספר רפואות וסגולות וכלל בו הרבה מיני רפואות של צמחים ועשבים שהיו ידועים בזמנו. לדאבוננו גם אלו נאבדו ולא הגיעו אל מזבח הדפוס.

בסוף ספר "קריה נאמנה" כתב מו"ה ר' מרדכי ב"ר אפרים הלוי מוכר ספרים בעיר הבירה פעסט: אי"ה בקרוב הימים אוציא לאור המשך אלה הדרשות יותר ממאה ובמחיר מעט לרוות הצמאים לדרשת חז"ל ולבאור דברי כתבי הקודש. וחבל על דאבדין בעוה"ר לא הופיעו דרשות האלו.

עוד השאיר אחריו ברכה חדושים הרבה בש"ס ופוסקים[39] מהם לא נשאר לדורות זולת תשובה קצרה שכתב לבנו בכורו והיא נדפסה בספרו הוא שו"ת "נטע שורק" יו"ד סימן מ"ג, ובאה"ע סימן ה', כדאי להשוות ג"כ שו"ת נהרי אפרסמון מהדו"ת סימן ל"א מכתב שכתב לאביו הגאון לק"ק ווערפעלעט מיום ה' חיי, כת"ר. מק"ק טליא, ממנו יוצא שגם בהתכתבות הפרטית שבין האב והבן הגאון היו מעוררים זה את זה בעניני הלכה.

ראה ג"כ שם סימן ג' בתשובה להגה"ק ר' יוסף אלימלך כהנא הי"ד (אבדק"ק אונגוואר) בהיותו עוד בק"ק זיאדאני מה שכתב בענין ריחיים (דאמף־מילע) של קיטור בשבת קודש בקבלנות. ואחרי שצידד להקל כתב: ואולם בווערפעלעט יש ג"כ דאמפמילע שעשה לו המנוח ר' שלמה יואב ז"ל בזמן אאדמ"ו הגאון זצ"ל ושבת הריחיים בשבת, ובנו אחריו שנשאר לו הריחיים ג"כ שובת בש"ק ואינו טוחן, לכן אין בכוחי לצדד להתיר.

גם בספר נטע שורק חידושי סוגיות הש"ס אנו מוצאים בפרשת ויצא בסוגיא של מודה במקצת תירוץ על קושית הגאון רבי משולם מטוסמניץ ממר אביו הגה"צ, וז"ל בעל הנטע שורק שם: ולא אחדול להרשים בזה מה שתירץ על קו' זו אאמ"ו הג' מו"ה זאב וואלף זצוק"ל. ומסיים שם: והדברים מבוארים ומתוקנים נכוחים למבין ע"כ. גם בפרשת משפטים מביא בעל הנטע שורק מחדושי אביו בזה"ל: והטיב דיבר בזה אאמ"ו הג' נ"י וכו' והוא אמת פשוט וברור ומבואר בלשון הנוב"י.

ברבעון החדש "צפונות" ח"ה תשרי תש"נ נתפרסמו ח"ת בסוג' דקציצה מרבינו זצ"ל שנכתבו ע"י תלמידו הרה"ג רבי אשר לעמיל ממיהאלוויץ בלמדו בישיבת רבינו בשנת תרכ"ד.

ט. אשכבתיה דרבי

בשנת תרל"א נחלשו כוחותיו ונתרופפו. נכדו הגה"צ רבי משה בן הגה"צ ר' שרגא צבי עמד לפניו לשרתו ולתמכו בכל עת. בשנת תרל"ב כיבד את נכדו לדרוש בשבת תשובה, דרשה זו העלה הנכד ע"ג הכתב ורשם בדף השער: דרשה לשבת תשובה אשר דרשתי בשבת שובה בביה"כ ווערפעלעט תרל"ב לפ"ק. אא"ז הי' אז חלוש וכיבד אותי לדרוש[40].

---

39) ראוי להעיר שאעפ"י שחבורי רבינו זצ"ל אשר נדפסו הם כולם במילי דאגדתא ודרוש ומחדושי הלכה לא נדפסו כי אם מעט מזעיר כנ"ל, מ"מ הי' פקיע שמו של רבינו זצ"ל בתור גאון גדול בשמעתתא כפי הנראה גם מהספדו של הגאון החתן סופר ז"ל אשר מובא לקמן. וכן ראוי לציין לשון השו"ת "חנוך בית יצחק" חלק אה"ע סימן ח' וז"ל: שלום וכל טוב זקנה ושיבה טובה לידיד עליון וידיד נפש כל חי רבינו הרב הגאון האמיתי המפורסם בשער בת רבים, חובר חבורים מחוכמים, ושבעתיים מזוקקים, מעולפת בספירים, האיר לארץ ולדרים, צדיק ונשגב שמו מו"ה זאב וואלף טנענבוים שליט"א האבדק"ק ווערפעלט יע"א וכו'. אחדש"הט יסלח נא אדוני על אשר מלאתי לבי לגשת לפניו בשאלה קטנה והיא גדולה אלי וכו' "ומזקנים אתבונן להודיעני דעתו הרחבה אשר כשמש לו זרחה בהלכה ברורה".

40) כי"ק של דרשה זו ועוד דרשות וחידושים נמצאו בעזבון מוה"ר מנחם פאללאק ז"ל בן הגה"צ רבי יצחק זעקל זי"ע אבדק"ק דונא־פאלדוואר. נמסר להעתקה ע"י בנו האברך החשוב הרבני הרב מו"ה ר' יצחק זעקל שליט"א מג"ש בישיבת בובוב באנטווערפען ותשואות חן חן לו.

בשנת תרל"ג ב' דר"ח אלול נגדע הארז בלבנון. כשעתיים טרם כבה נרו ביקש מאנשי עדתו שיבחרו למלא את מקומו בנכדו בן הגה"צ ר' שרגא צבי, הלא הוא הגה"צ ר' משה, באשר הוא רואה אותו מוכשר מאד לאותה משרה[41].

גדולי עולם ורבנים הספידו אותו הספד מר.

מרן כ"ק הרה"ג בעל החתן סופר זי"ע אמר בהספדו: הרב הגאון הגדול המפורסם זקן יושב בישיבה צדיק תמים בקי בנגלה ובנסתר כש"ת מו"ה זאב וואלף זכרונו לברכה טעננענבוים, אבד"ק ווערפעלעט יע"א. ארז אשר בלבנון כן גבהו דליותיו, תלמידים לאלפים קננו בצלו צל הקדש שתו ממקורו מקור טהור. קראו זאב "זה אב" לבנים, כי הוליד בנים עד אין מספר, גדלם ונהלם בשבילי התורה ויראת ה'. חידש חידושים אין ספורות למו. חיבר כמה חיבורים וקצתם כבר יצא לאור[42].

כן נדפס בספר "גבול בני נפתלי" דרוש ב' מהגאון דרשן הנפלא רבי נפתלי סופר זצ"ל אבד"ק פנ"ד. וכן בספר לקוטי חבר בן חיים ח"ג.

הרי הנוסח אשר כתבו קהל עדתו בחרט עלי מצבת קבורתו:[43]

זר תפארתינו גאון עוזנו
אורו זרח והופיע בתוכנו
בקדושה ובטהרה היו מעוטרין ימיו
בענוה וצדק היו מאושרין דרכיו
נהרי פלגיו תהילתו יביעו
צדקתו וחכמתו לכל יודיעו
בחורי חמד נצר מטעיו
יספרו מהללו ופועל כפיו
זאב בן צבי זכרו לברכה
לחיי עד הלך ולמבחר מנוחה.
יום ב' דר"ח אלול תרל"ג לפ"ק
ת. נ. צ. ב. ה.

---

41) בהקדמת ספר רחובות הנהר שהוציא לאור כתב וז"ל: ואיזה שעות טרם יצאה נשמתו הטהורה זכרוני בא לפניו וכתב בכתב ידו שרצונו שהעדה יתנו לבם עלי למלא מקומו. ופקודתו שמרה רוחם קהל דפה והגליל באהבה ורצון טוב. ועודנו מוטל לפניהם טרם הובל לקבר ענו כל העם יחדיו נעשה ונשמע פקודת אדוננו ורבינו. ה' ישלם להם גמולם, וברכה יעלה על ראש...

42) ההספד נשא מפי החתן סופר בסיקס ביומא דשוקא ב' תבא, על שבעה גדולי ישראל שנספו בשנת החולי־רע ר"ל תרל"ג. נדפס בשם מספד מר. ההספד נדפס מחדש ע"י הגאון ר' שמואל עהרענפלד זצ"ל אבדק"ק מט"ד בשם דרך החיים עם הוספות רבות ממנו.

43) ספר "תולדות ווערפעלט" הנ"ל. ושם מציין כי העתקה נעשתה עי מר ל' דומן, מק"ק ערלוי.

והרי נוסח מצבת זוגתו של רבינו ע"ה:

ספון הרבנית סלאווא העדינה
לבה לה' ולמצוותיו האזינה
אם לאומללים ואחות לאביונים
ואף חכמתה עמדה לה בימין צדקה
אשרוהו בנות אלמנות ויתומים

בת גדולים ולוית קדוש עליון
גם היה בצנע קברו באה בחביון
יום כ"ג כסלו תרנ"ב כלו ימיה
טובה וצדקתה הלך לפניה
להאיר לה קדוש היכליה

הספד מאת הרה"ג רבי מאיר טעננענבוים (אבדק"ק פולק־טורנא־פוטנק) זצ"ל.

אח **בן הרה"ג הצוה"ק רבי מענדל מנחם (אבד"ק טורנא) זי"ע.**

מה שאמרתי בשעת הקמת מצבת אדוני אבי זקני מ"ו ע"ר הרב הגאון הגדול קדוש וטהור צדיק ועניו כקש"ת מו"ה זאב טעננענבוים זכר צדיק לברכה ערב ר"ח אלול תרל"ד לפ"ק בק"ק וועריפעלעט יצ"ו.

מדרש: עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (משלי י"ז ו') האבות עטרה לבנים, שאמר ותפארת בנים אבותם, הבנים עטרה לאבות, שנאמר עטרת זקנים בני בנים. וי"ל דהול"ל תחילה רישא דקרא עטרת זקנים בני בנים, וי"ל דהנביא (ישעי' נ"ז א') אמר, הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרע נאסף הצדיק. צדיקים נתפסים בעוון הדור (שבת ל"ג) כדי לקדש שמו הגדול ית"ש בעולם ע"ד ונקדש בכבודי (שמות כ"ט מ"ג) ומ"א: אל תקרי בכבודי אלא במכובדי (עיין רש"י ז"ל שם) והטעם שהא־ל הטוב מסלק את הצדיקים תחילה, הוא כדי שיראו ויחזרו לה' בתשובה יתנו אל לבם לשוב אל ה' ואם שבו ורפו להם, אך כאשר השמן לב העם מלהבין כי מפני הרע נאסף הצדיק, ועיניהם יהי' השע מלראות ברע אשר ימצא להם, שולח אח"כ הוא ית"ש הרע בעולם. עוד נקדים שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה (יבמות קכ"א ע"ב) שעם הצדיקים הולך ה' במדת הדין ועם כוללות האדם במדת הרחמים (עיין בס' תורת חיים על מאמר "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני". ברכות י"ז) וזה שאמר, השם ית' מאסף תחילה את הצדיק כדי שיתנו אל לבם כללות העולם ומיתת צדיק יעשה רושם אצלם, אך כאשר הצדיק אבד ואין איש שם על לב אז גם אנשי חסד כללות העם אשר בשם אנשי חסד נקראים כי עמם הולך ה' במידת הרחמים בתורת חסד, אז אח"כ גם אנשי חסד

נאספים, ומדוע זאת, יען באין מבין, שלא הבינו ולא ראו, כי מפני הרעה, תיבת מפני פירושו ג"כ קודם כמו שנמצא הרבה בתנ"ך, כי מפני קודם שיצא הרעה נאסף הצדיק, וזה הי' להם כדי להראות להם דרך תשובה שישובו אל ה', והם לא הבינו שמפני שקודם שיצא הרעה נאסף הצדיק, וע"ז גם אנשי חסד הכללות העולם נאספים ח"ו.

ובזה יובן כוונת המדרש רבה (כי תשא מ"ז ה') "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל מים לא שתה", והקשה המדרש, וכי אפשר לאדם להיות ארבעים יום בלא מאכל ובלא משתה, ר' תנחום בשם ר"מ אומר, המשל אומר: אזלת לקרתא הלך בנימוסים, למעלה שאין אכילה ושתי' ירדו מלאכי השרת אכלו ושתו שנאמר (בראשית י"ח ח') והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, הנה יש להתבונן על דברי המדרש מדוע לא הקשה קושי' זאת גבי לוחות הראשונות (ולמה המתינו חז"ל על קרא הנאמר בפרשת תשא ולא עמדו על קרא הנאמר בפ' משפטים) עוד יש להתבונן דאם הי' שואל מדוע עשה ככה שלא אכל, יפה הי' התי', אבל הקושי' הי' האיך הי' ביכלתו, יען שהוא ילוד אשה, וע"ז התירוץ אזלת לקרתא הלך בנימוסין, בשלמא דבר שהוא בידו וברצונו תלוי לבחור בנימוסין, לא כן בנימוסין שאין בידו לקיים הקושי' במקומה איך אפשר הי' לו למשה להיות ארבעים יום בלא אכילה ושתי' מה שאי אפשר לילוד אשה, וכבר עמדו בזה.

אך לפי מה שכתבתי דהצדיק נתפס בעון הדור יובן, בהקדם עוד מאמרם (פסחים סח' ע"א) עולא רמי כתיב (ישעי' כ"ה ח') "בלע המוות לנצח" וכתיב (שם ס"ה כ') "כי הנער בן מאה שנה ימות", לא קשי' כאן בישראל כאן באומות העולם וכו' ע"ש, חזינן דלעתיד יהי' מיתה אצל האומות ולא אצל ישראל, וטעם הדבר דנודע דמיתה הכרוך בעקבות בני אדם מסתעף ובא מזוהמת הנחש ולעתיד יפסיק הזוהמא לגמרי ויהי' חיים וקיימים, והטעם אשר רק מישראל יהי' נפסק זוהמת הנחש ולא מהאומות כמאמרם (עבודה־זרה כ"ב) ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, אך כאשר חטאו בעגל חזרו הזוהמא אצלן, ולכן באמת קודם העגל משעת מתן תורה לא הי' מלאך המות שולט בם עד אשר עשו את העגל כדאיתא שם, אך ע"י טורח עשיית המצוות יזדכך חומרם לאט לאט עד שלעתיד יפסוק זוהמתן לגמרי, משא"כ אצל האומות, אך היות שנחלש כח הרע בעולם לכן אף באומות אין כוחם רב ועצום כמקדם, לכן יהי' גם האומות חיים חיים ארוכים עד מי שימות בן מאה יאמרו שמת בנעורותו, ומטעם זה שיפסק אז זוהמתן יזכו ללמוד תורה מפי הקב"ה בעצמו כדאיתא מדרש שה"ש על פסוק "ישקנו מנשיקות פיהו". אמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שנית לוואי ישקנו מנשיקות פיהו לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמו שהי', אמר להן אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבוא הוא שנאמר (ירמי' ל"א ל"ב) "נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה" (ועיין שם בפי' יפה קול) אף שבעת מתן תורה לא הי' בכוחם לשמוע תורה מפיו יתברך, וגם אחרי שתי הדברות ששמעו מהקב"ה יצא נשמתן אחר כל דבור, ואז נפסק זוהמתן, וזה כוונת מדרש תנחומא (פרשת בחקותי) אדם הראשון אלו שמר את התורה ואת המצוות שנתתי לו לא הי' מת, לפיכך כתיב אם בחקותי תלכו. כוונת המדרש מה שהביא

זאת לפי בחקותי אפשר לומר אם ישראל יקיימו התוה"ק ויזדככו מזוהמא אין מיתה בעולם, כי טעם שהאדם מת הוא בשביל החטא ואם בחוקותי תלכו עכשיו תהי' במדריגה זו כמו במ"ת שלא הי' מיתה כמו שהי' באדה"ר אלו לא אכל מעץ הדעת לא הי' מת. ולפי"ז יובן המדרש בשלמא גבי לוחות הראשונות לא שאל המדרש האיך הי' ביכלתו שלא לאכול ארבעים יום יען שהוא הי' הנבחר לקבל התורה ואם אחר הי' מקבלו הי' ג"כ אפשר לו להיות בלא אכילה יען כי מיתה לא הי' בעולם כי נזדכך מחומר, אבל בלוחות שניות שישראל חטאו ועשו את העגל ועי"ז שלט בם המלאך המות ולא הי' בידם כח להיות בלי אכילה שאל המדרש איך הי' אפשר לו כעת להיות ארבעים יום בלא אכילה, וא"ת משה לא עשה את העגל הא אמרינן לך רד, רד מגדולתך שהצדיק נתפס בעון הדור ומטעם זה הי' הוא ג"כ מת, ועל זה תי' המדרש בעולם הזה פה בעולם התחתון, כשהי' מנהיגם הי' נתפס בעונם, באמת לא הי' יכול להיות בלא אכילה, אבל הלך לקרתא לעיר אחרת שם נהג עצמו כמנהגם, ולא אכל כי הוא מצד עצמו הי' יכול להיות בלי אכילה יען שהוא עצמו לא עשה את העגל.

והנה על זה שהצדיק נתפס אין להתאבל, כי טוב לו יותר בעולם הבא, ויפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה, אך מה שאנו מקוננים על מיתת צדיקים הוא שנאבד מאתנו, כי המרגלית יש לה חשיבות בכל מקום שהוא, אך מי שנאבדה ממנו לו החסרון, ויובן בזה מאמר קרא (ירמי' כ"ב י') "אל תבכו למת ואל תנדו לו בכה בכו להולך, כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו" בהקדם מש"כ מהרי"ע שער ק"ה בגמרא (כתובות ק"ג ע"ב) "כשמת רבי בטלה קדושה" וכתבו תוספת שם בד"ה אותו:והרב ר"ח כהן הי' אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה, ובהדיא אמר בירושלמי ברכות כשמת רבי אמרו אין כהונה היום. ויש להבין, וכי מותר לכהן לטמא באחד יותר מבאחר, אבל הענין הוא היות שהאדם מורכב מחומר וצורה, הנשמה והגוף יחד יצורו, ולכן הרשעים אשר מושכין הנשמה אחר הגוף בעת מיתתו נשאר מרוחניות הנשמה בגופו, כי נתקשר הגוף בנשמה ובו מדבקין הקליפות וזה צער גדול להנשמה זה הוא חבוט הקבר ואז יתפרד חלק הנשמה מהגוף ועולה השמימה, וכן מתדבקין עפרורית מן הגוף בהנשמה, ויש לה עכוב לעלות השמימה אל מקומה ולכן אין הכהן רשאי לנגוע במת כי טומאה בו, אך צדיק גמור כרבי אשר לא נהנה מעוה"ז כלל וקדוש הי' לאלוקיו במיתתו לא נשאר מהנשמה בגופו כלל, ולא עפרורית הגוף בהנשמה, והוא כאיש אשר פושט לבושו והיות חומר שלו רק אפר לבד אין בו שום שיור מהנשמה, ולכן באמת לא הי' שום טומאה כלל, זה שאמר כשמת רבי בטלה כהונה כי בו הי' הכוהנים מותרים להתעסק כי גופו הי' טהור. (וכונתי בזה לדעת אדוני א"ז זצוקללה"ה בספרו פלגי מים דרוש ל') על מ"ק (קהלת ד' ב') "ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עודנה". ירצה שתכלית האדם וסוף שלימותו הוא שבעת פרידת הגוף והנפש יפרדו זה מזה

הפרדה גמורה כל אחד לעצמו מבלי השאיר מאחד מהם שום שארית אצל חבירו, לא מן הגוף אצל הנפש ולא מן הנפש אצל הגוף, כי איש אשר חשכים ואין נוגה לו ונוטה אחר תאוות גשמיות אז תתקשר נפשו אל החומר בקשר חזק ואמיץ ונשאר מן הנפש אצל הגוף והן הן כוחות הטומאה אשר נמצא במת וזהו המיתה אצל הנפש כמ"ש, והיות שיש צער גדול בקבר לאיש זה אשר נשאר משהו דבוק בחומרו, כי על ידי זה מתדבקין בו כח המזיקין והטומאות, והוא מרגיש היות שיש בו חיות קצת מן כח הנפש אשר בו אך בזמן שנזדקק שם, והיינו שהגוף בלה ונפסד אז יש פירוד גמור ושבה הנפש אל בית אביה שבשמים, אז כבר נח הגוף מזעפו. א"כ יפה מאד הרבה לאיש שכבר מת מן אותו האיש אשר הוא רק זמן מועט אשר מת, וז"ש "ושבח אני את המתים שכבר מתו" היינו שכבר נעשה להם פירוד גמור "מן אותם המתים אשר המה חיים עודנה" גם לאחר מיתתן והוא כח הנפש אשר נשאר בגופן של רוב המתים ועי"ז חיות הנה אם שכבר מתו, אותן אני משבח.

אל תבכו למת וכו' בכו בכו להולך, אל תבכו למת אותן אשר המה באמת מתים שגופן וחומרם רק אפר לבד ולא נשאר כלום מהנשמה, עליהם אין להתאבל, רק הבכי' אשר צריך לבכות הוא לאותן אשר המה (כמו שמצינו שבת קנ"ב ע"ב) כל שנים עשר חודש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת, בכו בכו לאותו הנשמה אשר נשאר בהגוף חיות מהנשמה וצריך הנשמה לירד תמיד ולהלך י"ב חדשים, על אותן יש לקונן ולנוד, כי אותן הצדיקים אשר מתו באמת המה לא ישובון עוד לראות מולדתם כי נשמתם עלה כבר השמימה ולא נשאר בהם כלל בגופם מנשמתם ועליהם אמר אל תבכו למת (ועיין שמן אפרסמון פרשת אמור דף ע"ג ע"א ד"ה ויאמר).

כעת שאספנו להקים מצבה לכבוד אא"ז מ"ו הצדיק רבינו הקדוש צריך כל אדם ליתן אל לבו לבכות על המרגלית שנאבד, ניטל כתרנו כתר התורה, וגודל צדקת אא"ז זצ"ל אי אפשר לי לספר כי אין גומרין עליו אפילו כל היום ההלל, ויקצר המצע מלהשתרע, וכבר שבחו ב' הגאונים (בעל שו"ת נטע שורק ובעל שו"ת נהרי אפרסמון) ויתר הגאונים, גודל קדושתו וענותנותו. בתורת ה' הגה יום ולילה וקיים מאמר חכז"ל אמר ר"ש בן לקיש אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באוהל (ברכות ס"ג, ילקוט שמעוני חקת תשס"ב) צדיק זה נתפס בעוון הדור ועליו נוכל לומר (הכתוב ישעי' נ"ז א') כי מפני הרעה נאסף הצדיק ופי' רש"י ז"ל שלא יראו ברעה העתידה לבוא, והיינו הצדיק כל זמן שהוא חי מעכב הפורעניות, **כל זמן שצדיק זה הי' חי לא הי' בעירו החולי־רע אשר גזר ה' בשנה ההוא** ואך אוי, שנתפס בעוון הדור ומפני הרע קודם שיצא הרעה קודם הגזירה נאסף צדיק זה.

אך כשנחקור היטב מה שהצדיק מת רק גופו העפר, אבל הנפש חי וקיים, כדאיתא (בבא בתרא קט"ז ע"א) מפני מה בדוד נאמרה בה שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה, דוד

שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה. ובזה יל"פ כוונת הגמ' (תענית ה' ע"ב) יעקב אבינו לא מת, והקשה בגמ' וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא, א"ל מקרא אני דורש שנאמר (ירמי' ל' י') ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים עי"ש. ויש להבין הלא הקושי' במקומה עומדת אמאי חנטו? ואמאי ספדו אותו? וי"ל בהקדם מאמרם (ברכות י"ח ע"א) אלו צדיקים שבמיתתם נקראו חיים, וי"ל בזה מאמרם (שם י"ז ע"א) כי הוי מפטרי רבנן מבי רבי אמי וכו' אמרי הכי "עולמך תראה בחייך" היינו עולם הבא שהוא עיקר העולם תראה, באופן זה שתהי' נקרא חי גם אז כשתלך לבית עולמך, ולפי"ז יובן כוונת מאמרם ז"ל יעקב אבינו לא מת כי הניח בנים כמותו וצדיקים אף לאחר מיתתן נקראו חיים, והמקשה סבר שבאמת לא מת, ואמר וכי בחינם ספדו ספדייא וכו' וע"ז מתרץ הגמ' מקרא אני דורש וכו' מה זרעו בחיים רצה לומר ע"י שזרעו צדיקים וישרים והניח בנים כמותו אף הוא לא מת ונחשב גם הוא בחיים. וזה כוונת המדרש אשר הוא בראש לפני הקרואים: תפארת בנים אבותם, היינו האבות עטרה לבנים בהקדם עוד, דאיש אשר אבותיו היו צדיקים ואנשים יקרים ועם כל זה בניהם המה רעים, עוונם גדול מאד מאד כי איש אשר אבותיו לא ידעו דרך ה' ועשו הרע לא הי' ממי ללמוד, מה שאין כן בבן אשר אבותיו הי' טובים, וע"ז מפרש המדרש תחילה רישא דקרא שרק אז האבות עטרה לבנים אם ותפארת בנים אבותם אם הבנים עטרה לאבות רק אז עטרת זקנים בני בנים. ותפלתי לה' שאנו בני בניו נהי' עטרה שלא יאמרו ח"ו בן צדיק זה עושה הרע, והוא יהי' מליץ טוב עלינו ועל כל ישראל. (עיין מש"כ עוד לפרש בהקדמה זו בס' אמרי מאיר דרוש ה').

מילואים לפרק שני

בעניני מעות עניי ארץ ישראל

מן הענין להעתיק כאן את ענין הסכסוך של מעות ארץ ישראל - והפס"ד, מהספר "הגה"ק בעל ישמח משה" זי"ע.

אחרי פטירת רבינו הגר"א מוילנא עלו כמה מגדולי תלמידיו רבי סעדיה ורבי מנחם מנדל משקלאב, גם תלמידו המפורסם רבי ישראל משקלאב בעל "פאת השלחן" עלה ויסד קהלת הפרושים בעיה"ק צפת ת"ו, וחזר לחו"ל לעשות פעלים להחזקת הישוב באה"ק, ובמשך הזמן נתפלגו שתי קהילות בא"י, קהילת החסידים וקהילת הפרושים, שתי הקהילות נתרבו והוכרחו לשלוח שדרי"ם למדינות אירופא לאסוף הנדבות למען החיות עם רב.

בשנת תק"ץ נשלח מטעם קהלת הפרושים שד"ר בשם ר' צבי הירש ב"ר יוסף[1] ועדת החסידים שלחו שד"ר בשמו רבי יוסף חיטין, סכסוך גדול נתהוה בין שני השדרי"ם אחד טען על השני שהקדימו ולקח כל הכסף המקובץ לטובת עניי א"י לעדתו.

רבי יוסף חיטין בידעו כי רבינו הוא מנהיגם הראשי של עדת החסידים במדינה, פנה אליו בטענתו על רצ"ה הנ"ל אשר הקדים עצמו לתפוס ולאחוז ממין הקודש וכו', ורצה לתבוע אותו לדין תורה, אבל רבינו השיבו: כי להיות לדיין לפסוק עפ"י דין תורה הקדושה אין רצוני בשום אופן, כי בעיני ההמון אני נוגע בדבר, באמרם שאני מכת החסידים, ע"כ הציע רבינו למרן החתם סופר שהוא יהי' הפוסק בנידון זה בנמקו, שהוא שוה לשני הצדדים, וכפי אשר יצא מפיו הקדוש כן יקום.

והא לך מכתבו של רבינו הגה"ק בעל ישמח משה למרן החת"ס השופך אור בכלל את יחסיו של רבינו לגאון דורו בעל הח"ס:

שיל"ת, יום ב' כ"ז ניסן, י"א למב"י תקצ"ג לפ"ק.

ירבה ויציץ ציץ ויהי פורח, ורב שלום עד בלי ירח, לכבוד ידיד ה', וידיד עמו וידידי ורב רחימי, ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצווי ארץ, מופת הדור בוצינא קדישא קדוש יאמר לו נ"י ע"ה פה"ה כקש"ת מהו' "משה ספרא רבא דישראל", האב"ד ור"מ דק"ק פ"ב, לנצח יאיר פניו אתנו סלה.

אחרי דרך מבוא השלום אען ואומר ברתת, שאל יפלא בעיני הדר גאונו כי לא השיבותיו מפני הכבוד ומפני היראה על המכתבים אשר האירו נגד עיני זה זמן כביר, כי ח"ו לא מסיבות שלילות האהבה היתה זאת, ואיש קדוש כמוהו יודע צדיק גודל ברית כריתות אהבה אשר בינינו מעולם, ותוקף אהבתו בוער בלבי ברשפי אש שלהבת אשר מים רבים לא יוכלו לכבות, ועדיין לא זזה אהבתו וחיבתו ממני אף חובב בתתנא דליבאי, אך גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם ב"ה וב"ש, שלא מצאתי אז בעת בואם עת ופנאי אפילו לקרות, אשר כי כל העולם שרוי בצער מהחולי הידוע רח"ל, ומחמת גודל הצער ורב הטרדות אשר הקיפוני אז מאחב"י אשר שמו פניהם אלי, עצי עדן סבבו אל האטד, לעורר עליהם רחמים גדולים אשר היו צריכים בעת הזה מלבד עבודת הקודש אשר עלי מתורה ותפלה, ועת הזאת אשר הגיע לגבולינו השד"ר מוכ"ז דאתא ממערבא, מכולל הנקראים חסידים הי"ו, ה"ה הרב וכו' מה' יוסף חיטין וצווח על השד"ר מכולל פרושים מהו' צבי הירש

---

1) עלה לא"י ביחד עם הגאון רבי חיים מפינסק בשנת תקפ"ו והתיישב בצפת"ו, הגאון בעל פאת השלחן מזכירו בזכרונותיו: (מובא בתולדות חכמי ירושלים ח"ג ע' 148) אח"כ הי' לי יגיעות רבות על מינוי אונגארין שגמרנו בפשר עם החסידים ולא שמרו אותו, וישאבו מעות המדינה ולא הניחו לשלוח לנו, ושלחתי אני וממוני ירושלים מכוללנו את מוה' "צבי הירש" מפה, ונתתי לו אגרות יקרות, והגאון הצדיק ר' משה סופר והרבנים דעמי' הכירו האמת ונעשה לי ולכוללנו אוהב נאמן.

הי"ו, אשר הקדים עצמו לתפוס ולאחוז ממון הקודש וכו'. והנה אני הפעוט הגם דלדידי כל אנפין שווין חסידים או פרושים, כל ישראל חברים, ושמות מחולקים לא ידעתי על מה אדניהם הטבעו, ובזה כוונתי לדעתו דעת תורה שראיתי במכתבו דמר ניהו רבא הגאון נ"י וכו'.

והן יאמין לי הדר כבוד גאונו כי ממקום התחלת ארץ הגר ניתן משנים קדמונים להצדיקים אשר בפולין להצדיק ר' מענדל מרימנוב זצ"ל ואחריו הרב מראפשיטץ זצוק"ל ולהרב הצדיק המפורסם ממעזיבוז זצוק"ל וכן להרב מקאלוב ז"ל ולהצדיק המפורסם ר' יוסף מיאמפלא בן הצדיק הקדוש ר' יחיאל מזלאטשוב זצוק"ל, ואח"כ בבואי לכאן מארץ פולין זה בערך כ"ה שנה, כתב לי הרב הצדיק מקאלוב זצ"ל שגם אני אתן ידי לחזק הצדקה הלז וכן עשיתי בעה"י, וכו'.

ועתה צווח השליח שרוצה להתדיין ולתבוע לד"ת הקדושה את השליח של הפרושים לפני, והשבתי לו כי להיות דיין לפסוק עפ"י ד"ת הקדושה אין ברצוני בשום אופן כי בעיני המון אני נוגע בדבר באמרם שאני מכת חסידים, ולא אדון אנכי בדבר זה, רק תבואו לפני הרב הגאון דפ"ב נ"י נצח שהוא שוה לשני הצדדים, וכפי אשר יצא מפיו הקדוש כן יקום, ואני מסכים לדעת הגאון דפ"ב נ"י שחלוקי שמות אלו פרושים־חסידים תבטלו, רק לכולל אחד יחשב, ויסעו שניהם באהבה ואחוה ושלום, ולא יחולל ש"ש, כי באמת כל העדה כולם קדושים, ונשאר הדבר תלוי ועומד עד יבואו שניהם לפני כסא כבודו, ואת אשר יבחר כת"ר כן יקום, וגם אני מסכים לדבריו הקדושים. ובטחתי בגודל צדקתו וחפצו באמת שיהא לשד"ר מוכ"ז שומע מאת המלך. ובזה אחוי קידה חמש מאות, ואומר שלום מא"ה כנפשו אוה"נ ידידו לנצח.

הק' משה טייטלבוים

מרן החתם סופר קיבל עליו ההצעה ועמדו שניהם לד"ת לפניו, ועשה פשרה ביניהם לחלק את המדינה לשני גלילות, גליל העליון ששוכנים בו המתנהגים בנוסח אשכנז יהי' שייך לכולל הפרושים, וגליל התחתון השוכנים בו המתנהגים בדרכי החסידות יהי' שייך לכולל החסידים. רבינו הגה"ק בעל ישמח משה הסכים לפסק דינו של הח"ס ובית דינו, וקבלו בשני ידים. ואף המליץ לשואליו להתנהג אך ורק לפי פסק דין זה. מחילופי מכתבים יוצא שרבינו הגה"ק בעל ישמח משה הי' המרכז של הכספים לשלחם לא"י, וכל הגלילות השייכים לחסידים שלחו אליו את כל המקובץ, והוא המציאם למטרתם הנכונה.

להשלמת הענין המדובר כדאי להעתיק כמה מכתבים ממרן החתם סופר, בהם יוצא איפא כי המחלוקת בין שני הצדדים לא פסקה עם פס"ד של הח"ס וב"ד, על אף הסכמתו של ה"ישמח משה" לפסק דין זה. שהרי בשלושה שנים אחרי תקופת המכתבים הנ"ל שלח

החי"ס מכתב דלהלן להגה"ק ר' יחזקאל פאנעט רב המדינה[2]:

שיל"ת פ"ב, נגהי יום ו' ח' אב תקצ"ו לפ"ק.

שלום וכל טוב לידיד נפשי הרב הגאון המופלג ומפורסם חרוץ ושנון כש"ת מו"ה יחזקאל נ"י, אבדק"ק קארלסבורג והמדינה יע"א.

יקרתו הגיעני ויפה כתב, כי אשתקד הי' במדינתינו שליח חסידים ר"י חטינר וקיבץ הכל לחסידים מבלי תת לפרושים אפי' פרוטה אחת, ופוער פיו עלי לבלי חק, ובעוה"ר נהרג בין קאנדשטאנט לא"י על ידי הספן ואיבד גופו וכל ממונו המקובץ כמה אלפים תנצב"ה[3]. והנה פרמכ"ת מתעסק במצוה רבה, ימחול עכ"פ לשלוח לידי[4] ומידי יבא להם בעזהי"ת.

הכ"ד החותם באהבה רבה, ותחזינה בציון עינינו

משה"ק סופר מפפ"ד

ובעוה"ר אף שפגעה מדת הדין בשד"ר זה ר"ל, לא נפסקו הסכסוכים בין הפרושים והחסידים ולא יכלו להתפשר עד שהגישו עוד הפעם את טו"מ לפני מרן החתם סופר בשנת תקצ"ז, ואז יצא פס"ד בצירוף בית דינו הגדול ובהסכמתו של רבינו הגה"ק בעל ישמח משה כאשר מפורש יוצא ממכתב הפשרה של גדולי ירושלים בשנת תר"ה:

היות שכבר הי' פשר בין הכוללות הנז' בשנת תקפ"ט ואח"כ נפל איזה סכסוכים בין כולל פרושים ובין כולל החסידים והגיע הטו"מ משני צדדים ע"י שלוחיהם לפני הרב הגאון הגדול רשכבה"ג מוה' משה סופר זיע"א אב"ד ור"ק דק"ק פ"ב, ויצא פס"ד בשנת תקצ"ז בחי"ק הרב הגאון הנז' וב"ד הצדק, ועל פס"ד הנז' מעל"ד רשום בכתב אמת הסכמת הרב

---

2) מספר "דרך יבחר".

3) בספר חוט המשולש (תולדות הח"ס) מספר כדברים האלה: הנה כאשר ביקש הגאון מהר"מ ט"ב זצ"ל כן הי', ושני שד"ר הנ"ל באו לפני כס הוראה של זקיני זצ"ל והציעו לפניו תעצומותיהן והשד"ר מהו' צבי הירש מכולל פרושים יצא זכאי בדינו, ודבר זה הרע למה"ר יוסף חטינר הנ"ל מאד, ואם תרצה לידע מה הי' סופו של ר"י הנ"ל ומה הגיע אליו, אציע לך פה דברי הגאון הישיש מהו' שמואל סלנט נ"י הרב דאנשי רוסי' בעיה"ק ירושלים ת"ו וכה דבריו: יש לי קבלה מתלמידי הגאון רבינו ח"ס זצ"ל בדבר ר' יוסף חיטינער אשר בישבו לפני רבינו הגאון ח"ס ז"ל במסיבה עם כמה ת"ח, התחיל לספר לה"ר על הגאון מהו' ישראל פרוש משקלאב ז"ל בעל פאת השלחן, שהי' אז רב ומנהיג בירושלים ת"ו, תלמיד הגר"א מווילנא ז"ל, וגער בו הגאון רבינו הח"ס ז"ל פעם ושתים שיחסום פיו ולשונו מלספר לשה"ר עליו, ואמר שהוא ת"ח ואסור לשמוע לשה"ר וזילותי'. וזה ר' יוסף לא שמע לגערת רבינו והוסיף לדבר עתק, ואז נזרקה נבואה מפי הגאון ח"ס ז"ל ואמר תמה אני אם יזכה אותו האיש לקבורת ארץ ישראל, וכבר הקדימו הכתוב איש לשון בל יכון בארץ, וזה ר' יוסף הלך ונסע חזרה לביתו לפעה"ק, ועל הספינה נפלו שודדים ונאבד הוא עם צרור כספו ולא חזר הנה ולא נשמע עוד שום דבר ממנו...

4) הדבר טעון בירור למי שלח המראה יחזקאל את הבא לידו ממעות רמב"ן שכפי מכתב רבינו הנעתק לעיל יוצא ששלח אל רבינו (הגה"ק בעל ישמח משה) וכאן משמע ששלח למרן החת"ס, ואולי הי' תחת גלילותיו משני המחנות ושלח לכ"א המגיע לו וצ"ב.

הגאון המפו' מהר"מ טייטלבוים זי"ע אב"ד דק"ק אוהל[5].

אבל אש המחלוקת שאחזה בין הצדדים לא כבתה אחרי פס"ד הנז', ושוב אירע מעשה מעין הקודם אצל מרן הח"ס בשנה האחרונה לחייו היא שנת תקצ"ט, שד"ר כולל פרושים הרב אברהם ולפינזאהן[6] איקלע לפ"ב והרב ר' מרדכי קלמן מיושבי ירושלים ומילידי הגר שחזר אז מירושלים בתביעתו על כולל הפרושים שמגרעים חלקו מקופת הכולל, אשר ע"כ רצה ליקח חלקו מקופת נדבת א"י שבאונגרין, ותבע את השד"ר רבי אברהם לד"ת, והסכימו ביניהם להציע טענותיהם למרן הח"ס ועשה פשר זה ביניהן:

בעה"י

איקלע לאתרין בפונדק א' ה"ה הרב השד"ר כבוד מו"ה אברהם וואלפאס נ"י, וה"ה הרב מה"ו מרדכי קלמן סג"ל מתושבי ירושלים עיה"ק אשר ישנו בינו לבין כולל פרושים דארה"ק דין ודברים ועמדו פה לפנינו, והתברר לי טענותיהם ברור כשמש בצהרים אשר אין צורך לבאר ולפרט, ויצא מאתנו בתורת פסד"ג ובריצוי הרב מו"ה מרדכי קלמן סג"ל, והוא שה"ה הרב מו"ה מ"ק סג"ל בבואו למחוז חפץ ה' באה"ק מחויבים שרי ופקודי הכוללים להחזיר לו סך אשר הפחיתו לו ממה שמגיע לו לפי מספר נפשותיו שבביתו מכל שנים שעברו, היינו אחרי שיברר סך הפחת ההוא ואם לא ישלמו לו עד הפרוטה אחרונה עלי להחזיק במעוזו בכל מה דאפשר אם יחייני הי"ת ואהי' יושב פה ק"ק בעזהי"ת, ומכאן ואילך יתן לו ולכל אנשי אונגארין הדרים שם לפי מספר נפשות ביתם ממש, מנדבת ליטא ומערב חיצון ופנימי וכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב ולא יהי' שום הפרש ביניהם ובין הפרושים יהי' מאיזה מדינה שיהי' ועל מו"ה אברהם נ"י הנ"ל גזרתי אומר שעליו מוטל להודיע אם ישונה דבר קטן מכל האמור ח"ו אפי' זיז כל שהיא, ולעומת זה גזרתי אומר על הרב מו"ה מ"ק סג"ל שבדרך סבובו מהכא ק"ק פ"ב, אסור לו באיסור להשתדל לעצמו שום מתנה ממה שיגיע לכולל הנ"ל, ומכש"כ שלא להמתיק דברים ולהטות לב בני אדם בענין זה, כ"א ידפוק על פתחי נדיבים לבקש פרס לעצמו נדבת יחיד לא מקופות השייכים לכוללים במקומות שאין המלכות מקפידות להוציא ממון חוץ למדינה, שמה יכול להשתדל לעצמו הן לסייעו על הדרך להביאו למחוז חפצו לחיים ולשלום וה' עמו, או לעשות לו מעמדות מנדבות שום יחיד לשלוח לו שנה שנה סך ידוע, וכל המסייעו ומעניקו יתברך מאלקי השמים, אבל לא יגע ח"ו בנדבת קופת השייך להכוללים, כל הנ"ל נעשה ביושר ע"פ ד"ת הקדושה ובח"ח על העובר.

ובאתי עה"ח פק"ק פ"ב נגהי ליום ב' ז' טבת קצ"ט לפ"ק

משה"ק סופר מפפד"מ

אברהם בן הרב מו"ה זאב וואלף זצלה"ה וואלפס,

השד"ר מאה"ק ת"ו מכולל פרושים הי"ו

הק' מרדכי קלמן הלוי ירושלמי מילידי מדינת הגר יע"א.

אבל רבי מרדכי קלמן כנראה לא קיבל הפס"ד של פוסק הדור כאשר יוצא ממכתבו של "החתם סופר" להג"ר יודא אסאד מתאריך י"ד טבת תקצ"ט, שבוע אחרי הפס"ד הנ"ל.

השד"ר מו"ה אברהם נ"י נמצא פה עם מתנגדו רמ"ק (ר' מרדכי קלמן) ופשרתי ביניהם, ומו"ה אברהם נסע היום לדרכו לחיים ולשלום, ורמ"ק עודנו הולך סובב הרוח בסביבותינו[7]. פוק חזי מה עלתה לו לר' מרדכי קלמן, שנפטר בינתיים לבית עולמו כאשר יוצא מתוך מכתבו של מרן החתם סופר להשד"ר רבי אברהם הנ"ל.

שיל"ת פ"ב נגהי ליום ה' בטוב אלול קצ"ט לפ"ק.

תחל שנה וברכותיה לידידי הרב המופלג השד"ר כמה' אברהם נ"י שליח ציון, יהי ה' עמו.

במפתח בבא מזלא טבא גדול יהי' כבוד הבית האחרון מן הראשון אמן, הלוטא פה קבלתי מטריעסטא, וזה ר' שלמה הרחיב פיו וסיפר אחר מיטתו של ת"ח כי הוא לא ידע כי נלקח ארון אלוקים (הוא הגאון ר' ישראל פרוש) ביום ט' סיון בטבריה[8], ואני כתבתי לו שיהי' זהיר ברוחו ויקח מוסר מר"י חטינר ור"מ קלמן ע"ה דתרווייהו שקלו למטרפסייהו, בין כך לא אדע עכשיו איך ננהג בשילוח, מאן ספון מאן חשוב כר"ח בן תרדיון להאמינו אקופה של צדקה וכו', יקבץ נדחיו מהרה כי עת לחננה כי בא מועד.

הכ"ד או"נ דש"ת

משה"ק סופר מפ"פ דמיין.

---

5) ראה להלן צילום כל המכתב.

6) ראה עליו בתולדות חכמי ירושלים לרא"ל פרומקין.

7) נתפרסם במוריה (סיון תשל"ח). רבי מרדכי קלמן הי' אחיו של הג"ר ישראל זאב הלוי הורוויץ ראב"ד איהעל.

8) מליקוטי שו"ת ח"ס לונדון (תשכ"ה).

פרק שלישי

רבינו הרה"ג רבי שרגא צבי טענענבוים זצ"ל
רבה השני של סענדרא (תר"ח־תרל"ד)

א. שנות נעוריו

ביום שני דראש חדש, א' אייר שנת תקפ"ו זרחה שמשו של רבינו עלי ארץ בעיר סענדרא מדינת אונגרין. אביו הגאון רבי זאב שהי' רב הקהלה[1], חקק בעט לזכרון בין כתביו את השורות דלקמן: אור ליום שני פרשת קדושים, ב' דראש חדש שהוא א' אייר יולד לי למזל טוב בני שרגא צבי המכונה פייביש הירש, וקראתיו בשם זה להקים שם מו"ח זלה"ה[2] ושם אמו"ו ז"ל[3], ועל דרך הקרא (ירמיה ב' כ"א) **ואנכי נטעתיך "שורק" כלה זרע אמת** שעולה תיבת שורק כשמו שם הקודש. שנת ועת "גאולת עולם" לפ"ק. ע"כ שורותיו היקרות של אביו הגדול.

רבינו זצ"ל נתגדל על ברכי אביו הגדול וספג ממנו מלא חפניים תורה קדושה ויראת שמים. זכה רבינו ונתאחדו בו מדות נשגבות וכשרונות עצומים ובצירוף התמדתו הנפלאה שלא ידעה גבולות נעשה כלי מפואר מלא ברכת ה' ועלה בשליבות סולם השלימות ויהי לארז נטוע בלבנון[4]. בהגיע עתו עת דודים נשא את בתו של הגה"צ רבי אברהם יעקב רוזע זצ"ל שהיה רבה הראשון של הקהלה החרדית בקאשוי[5].

---

1) ראה בהרחבה אודותיו בפרק שני.

2) שם חמיו "שרגא" הוא הגה"צ רבי שרגא פייבל אבדק"ק ריסקא, ראה אודותיו בפרק שני אות ב'.

3) שם אביו "צבי" כמוזכר לעיל בפרק שני אות א'.

4) ראה לעיל פרק שני אות ג'.

5) ישב כל ימיו על התורה והעבודה מתוך דוחק גדול, העמיד בית גדול וזכה לראות דורות ישרים, בשנת תרכ"ו נוסדה הקהילה החרדית בעיר קאשוי והוא נבחר לרב הקהילה. למד עם אנשי עדתו שיעורים כסדרן והדריכן בדרכי התורה והיראה*. מן הענין לציין שכאשר התפלגו היראים בקאשוי מתוך הקהל, חרה הדבר לרבים מאנשי הקהילה הקודמת שלא הי' נח להם הפילוג, הללו תבעו את ראשי הקהילה החדשה האורטודוקסית לדין תורה. הגאון הצדיק רבי דוד לייב זילברשטיין זצ"ל. בעמח"ס שבילי דוד הי' ראש בית הדין. הלה החזיק בכל תוקף ועוז בפילוג שנעשה ע"י פרישת החרדים לדבר ה' בייסוד קהילה אורטודוקסית נפרדת. משניסו באי כח הנעאולוגין לערער כנגדו הכריז כנגדם בלשון הזה: הנני מכריז פה קבל עולם "כי הנני מעדיף יהודי אורטודוקסי המחלל שבת, מנעאולוג המניח תפילין דרבינו תם". הכרזה זו שיצא מפה קדוש היותה קו מנחה והוראה לכל המדינה, בכל עיר שנתעורר בה מחלוקת בין החרדים לדבר ה' אשר רצו להפרד ולהיקהל ולעמוד על נפשם.

(דברי ימי קאשוי עמוד ח' וט' וראה שם בהרחבה. נספח לספר שאול בחיר ה')

*זלה"ק הרה"ג רבי יהודה אסד זי"ע: חו"ש וכ"ט לראש אהובי ידי"נ הרב הגדול חריף ובקי משנתו קב ונקי קולע

ב. רבנותו וישיבתו של רבינו

אביו של רבינו הגה"צ ר' זאב טננבוים זצ"ל נקרא בשנת תר"ח לשמש ברבנות בק"ק ורפלט. משרת הרבנות בק"ק סענדרא נתפנתה, טובי הקהלה נתנו עיניהם בבנו הלא הוא רבינו זצ"ל ועיטרוהו בכתר הרבנות. כעשרים ושש שנים נהג רבינו נשיאותו בעיר מולדתו. בשנת תרל"ד נקרא לשבת על כסא הרבנות בק"ק מעזא טשאט והגליל ושם מנוחתו כבוד וחלקת מחוקק ספון.

רבינו זצ"ל הרביץ תורה לבחורי חמד[6], רבים מתלמידיו הגיעו להוראה. על הקשר הנפשי בין הרב לתלמידיו ועל ההוקרה ויראת הכבוד שרחשו לו תלמידיו ניתן לעמוד מהמכתבים המתפרסמים לקמן ב"קובץ מכתבים" חלק שני. בין תלמידיו המובהקים יש לציין את הגאון ר' פנחס הכהן שטיינר זצ"ל אבדק"ק איללק. הרב הגאון ר' אברהם צבי פרידמן זצ"ל . הג"ר אליעזר פרידמן זצ"ל ברלין - ירושלים. הג"ר אשר אנשיל יונגרייז זצ"ל

אל השערה ולא יחטיא בסברא כש"ת מו"ה א"י ראזע נ"י מורה ודאין בעיר קאשוי יע"א. ע"ד שאלתו וכו' (מהרי"א תשו' ק"ו).

באה"ע סימן רמ"ו כתב וזלה"ק: ה' עמו גבור החיל - הוגה בתורה יומם וליל - ה"ה אהובי ידי"נ הרב הגדול חרוץ עצום מופלג זך הרעיון - ומטיב הגיון - כש"ת מו"ה א"י ראזע נ"י צדיק באמונתו יחי' וכל"ש בעיר קאשוי.

ג"ה מיום ג' נח קבלתי ונהנתי מטוב טעמו וערבים עלי דברי סופרים מיינה של תורה, אשר הציע פרו"מ נ"י נבחר בלשון ערומים לתרץ קו' החזקוני אמאי לא הביא הש"ס ברישׁ פסחים הא מילתא שלא יוציא דבר מגונה מפיו מקרא המוקדם, עפ"י סברת החוו"ד כי התורה בכל מקום, בודאי מיירי ולא בספק וכו' ודבריו נכונים. **ואמרתי דבר זה בשם אומרו במסיבת ת"ח גדולים יחי' וכולם שמחו לדבריו.** עיי"ש עוד.

נאום ידי"נ ואוהבו הדושה"ט ה"ק י"א.

היות דדברי פי חכם חן אסביר כוונתו בס"ד: קושית החזקוני היא דלמה דורש הגמר' בפסחים דף ג' דדברה תורה בלשון נקי מפרק ז' פסוק ח' "ומן הבהמה אשר איננה טהורה" דהו"ל לכתוב ומן הבהמה הטמאה, הלא מקרא קודם פסוק ב' כתוב "מכל הבהמה הטהורה וכו' ומן הבהמה אשר לא טהורה היא שניים איש ואשתו" ופי' עפ"י מה שכתב "החוות דעת" (בבית הספק שלו סי' ק"י) דכל לישנא דקרא משמועתו על הודאי ולא על הספק. והנה בפרק אלו טריפות (חולין) איתא, בהרבה מינים יש שהם ספיקות, א"כ לא מצי אמר על זו שהוא טמא, שהרי דילמא אינה טמאה אלא אינה טהורה שאצלינו אינה טהורה. א"כ א"ש דבמקרא הקודם שאמר השם לנח "מכל הבהמה הטהורה תקח לך" שנח יקח בעצמו מן הטהורים א"כ לא ידע מה יעשה עם הספיקות, ע"כ אמר לו השי"ת "ומן הבהמה אשר איננה טהורה" דהיינו הספק נמי יקח רק שניים, אבל אח"כ דכתיב "שניים שניים באו אל נח" ופירש"י מאליהן, וקמי שמיא גלי' איזה ודאי טמא ואיזה ודאי טהורה וליכא ספיקא קמי שמי' ואפילו הכי כתיב "אשר איננה טהורה" ע"כ משום דרצתה התורה לדבר בלשון נקי' (עיין מש"כ המהרש"א וגליון הש"ס שם).

6) יצויין שישיבתו של רבינו זצ"ל מנתה עשרות בחורים, מספר קטן ביחס לגדולתו ואולי מחמת הקשיים החומריים. הגאון המפורסם רבי שמעון גרינפלד זצ"ל בעמ"ח ספרי שו"ת מהרש"ג שח כי אביו הגאון רבי יהודה אבדק"ק סעמיהייא התבטא על הנטע שורק "גדלות התורה איננה נמדדת לפי מספר התלמידים" (הרבני מוה"ר שלמה חיים ברנשטיין שליט"א תלמיד המהרש"ג - ב"ב.

אבד"ק דיאנדיאש. הרב המו"מ ר' חיים צבי שווארץ זצ"ל, רב במאלטובא ארה"ב. הרב המו"מ ר' משה קלאפטר זצ"ל[7].

עובדא מענינת סיפר תלמידו הג"ר אליעזר פרידמן זצ"ל: לאחר חתונתו של המספר שלח ידו במסחר והסתכסך עם הממונים מטעם משרד האוצר בעניני תשלום הבלו. עובדא זו אילצה אותו לעזוב את הונגריא, אך לפני מעשה החליט להיכנס לקודש פנימה לרבינו זצ"ל ולקבל את ברכתו. חקר אותו רבינו על תוכניתו להבא וענה לו שפניו מועדות לגרמניה. לא היתה דעתו של רבינו זצ"ל נוחה בזה מאחר ורוח הרפורמה נשבה שם בעוז, אך לא ראו אפשרות אחרת מחמת הסיבות השונות. חיזקו רבינו זצ"ל בשמירת התורה, ובתוך דבריו ביאר לו רבינו בדרך מליצה מה שאמר יעקב אבינו עליו השלום לעשיו "עם לבן גרתי ואחר עד אתה ויהי לי שור וחמור" ופירש"י: עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי והכונה שפירש יעקב אבינו ע"ה איך יכול להעמיד ולחזק את עצמו בשמירת התרי"ג מצוות בבית לבן הארמי שהיה ממלא שחוק פיו ומלעיג ומלגלג על כל הקדוש, זאת ע"י "ויהי לי" שלבן היה נחשב בעיני "שור וחמור" בהמה ותו לא. שאין כלל להתפעל מהם ומהמונם. הוסיף אותו תלמיד שאימרה זו של רבינו זצ"ל חישלה את רוחו לעמוד נגד זרם הרפורם, נכנס בשלום ויצא בשלום לעיר הקודש ירושלים ושיכן את מקומו בין עובדי הי"ת ולומדי תורתו[8].

ג. פוסק וגאון

גאונותו של רבינו זצ"ל יצאו לה מוניטין בקרב חכמי המדינה, דרך לימודו היתה מפורסמת, באשר היו פלפוליו בשמעתתא בנויים על אדני הישרות והאמת עמוק עמוק מי ימצאנה, לא פנה אל רהבים ופלפולים אשר אינם חותרים לנקודת האמת שבסוגיא, כאשר ניכר בספרו הקדוש "נטע שורק" חידושי סוגיות. ומרגלא בפיהם של תלמידי החכמים אשר ללמוד נטע שורק צריכים התרכזות כבלימוד תוספות.

הוראה שיצאה מפי רבינו היתה מקובלת ומקויימת באשר השם עמו והלכה כמותו. גם גדולי הדור כפפו עצמם לפסקיו של רבינו[9], מכל קצוי ארץ פנו אל רבינו להכריע בדבר

---

7) ר' משה קלאפטר: הלך ללמוד לישיבת הרב הגאון דק"ק טשעטשאויטץ בעל המכתבים. ושם קנה לו חבר טוב את הרב הגאון ר' יודא אלטמן אבד"ק טשאט. הוא שם לילות כימים ובפרט בליל ה' ובליל מוש"ק בהם לא פסק פומי מגירסא.ומרגלא בפומי דהרה"ג מטשאט: דער פלייס פאן ר' משה קלפטר האט מיר ב"ה פיר איין למדן געמאכט. (ההתמדה של ר' משה קלפטר עשתה אותי ללמדן) ופעם בשיעור חו"ר ביום ה' מסר הרה"ג מטשעטשוביץ את רשות ההרצאה לר' משה באמרו אליו: דיא לערנסט בעסטער פאן מיר איך וויל דיא זאלסט פאר לערנען, איך וויל דיך צו הערן. (אתה לומד יותר טוב ממני אני רוצה שאתה תלמד ואני אשמע) משם הלך לישיבת הגאון המחבר נט"ש בטשאטה. (אוצר החיים ספר רביעי תרפ"ח ע' צ"ב)

עיין שם מפעליו ורשימת מו"מ בהלכה עם גדולי דורו.

8) אותו ת"ח עצום ויר"ש מו"ה ר"א פרידמן זצ"ל הזדמן לק"ק פאקש, ואאמ"ו רבי שמשון זצ"ל אב"ד הקהילה כיבדו לדרוש במקהלות, וסיפר זאת בתוך דרשתו. (עיין לקמן חלק ב' מכתבים מכתב י"א).

9) בשו"ת באר שמואל מהגה"צ דאונסדורף עמוד י"ח כותב: מעת הגיעני מכתבו הראשון שהדבר אצלו מפוקפק מני אז הוצאתי הדבר מלבי מלעשות מעשה לכתחילה באופן זה, ולא באתי לעשות סנגוריא לדברי כי ידעתי דהדרת גאונותו נחית לעומקא דדינא יותר ממני ע"כ.

הלכה, כאשר יראה המעיין בספרא דרבינו שו"ת נטע שורק. רבינו זצ"ל למרות גאונתו הגדולה היה מיראי הוראה ופעמים רבות לאחר שסיים את תשובתו ביקש מהשואל שידון עוד בדבריו או יציע לפני גדול אחר[10].

רבינו נסע לגה"ק מצאנז זי"ע לחג השבועות, ואם כי רבנים רבים היו סמוכים על שולחנו הטהור, **פנה הרה"ק מצאנז לרבינו וכבדו לומר פלפול** [11].

---

10) לדוגמא: שו"ת נטע שורק חאו"ח סימן ב: וכתבתי כל זה לכבודו אבל להלכה יציע לאביו ידידי הה"ג נ"י. עוד שם חאהע"ז סימן כ"ג: ואני מסכים בהיתרא וכו' **אבל אך בתנאי אם יסכים עמנו אחי הרב הגאון דפוטנק נ"י והוא יעבור על דברי ע"כ.** וכיו"ב בשאר מקומות עיין לקמן בקובץ מכתבים.

11) בית ישראל עמוד קל' בשם הגאון מאונסדורף זצ"ל.

בהקדמה לספר שו"ת נטע שורק הוצאה החדשה [תשנ"א] ע"י הרה"ג מו"ה ר' שלום דב טעננענבוים שליט"א, נכד המחבר זי"ע מובא: ושמעתי ממורי ורבי הגה"ק מורינו רבי יוסף צבי דושינסקי צזוק"ל רב ואב"ד דירושלים תובב"א שהגה"ק מו"ה רבי שמעון סופר אבד"ק קראקא יע"א התבטא פעם ואמר: פלפול, יכול לומר הגה"ק מטשאטה. ופעם אמר: **בדורנו הגדול הדור הגה"ק מטשאטה.** והגה"ק בעל ספרי שו"ת ויגל יעקב פעם אמר שסברותיו של הגה"ק הנטע שורק הם דומין ומתאימים לסברותיו של הגאון בעל פני יהושע.

וגם בדורינו אלה היה הוא כ"ק אדמו"ר הקדוש מסאטמאר זי"ע אשר אלץ עלי ודרש ממני כמה וכמה פעמים שאדפסנו, ואמר לי כמה פעמים בזה"ל: **שהספר הזה נחוץ מאד להדפיס, ויהיה תועלת גדול לעולם, שהוא להלכה ולמעשה.**

דרכו של רבינו כששהה במרחץ קרעניץ היה, שבכל יום לקח את ספריו שלמד בהם והלך להיער הסמוך ללמוד שם, ולא היה ידוע להציבור דשם מיהו, ובאותו פעם נזדמן שם גם הרה"ק משינעווע ואמר לחסידיו שמרגיש שם ריח תורה לשמה, והחסידים רצו לידע מיהו ואיזהו אשר רבם מעיד עליו שלומד תורה לשמה, כי לא דבר קטן הוא, עד שמצאו אאז"ק שלומד תורה בהתמדה רבה ביער, והלכו והגידו לרבם כי מסתמא זה הוא האיש אשר לומד תורה לשמה, ונתגלה הדבר שכי זה האיש הוא בעל הנטע שורק, כי ידידות וחביבות גדול היתה שורה בין הני תרי גברא רברבא, ומובן מאליו שהחסידים התחילו להסתובב אצלו. ואמר רבינו לבתו שהיתה עמו שם שרוצה לנסוע הביתה כי מעתה לא יוכל יותר ללמוד בהתמדה כי החסידים יהיו עליו למשא.

שמעתי מרבי מהרי"צ דושינסקי זצ"ל בזה"ל: כי פעם אחת כשהיה אסיפת הרבנים בפעסט והגה"ק מטשאטה היה מהבאים להאסיפה, ולזמן ביאתו הלכו סיעת רבנים לקבל פניו, וגם אני בתוכם, אצל ה"באן שטאציאן", והגיע ה"באן" וירד משם רב אחד אבל לא זה היה הרב מטשאטה, ושאל אותנו הרב על מי אתם ממתינים, ואמרנו לו על הרב מטשאטה, והוא גם כן עמד שם להמתין, והנה, הרב מטשאטה הגיע, פחד נפל עלינו בראותנו את גדול הדור! והוסיף עוד, סובר אתה שזקנך היה לבוש במלבוש יפה וחשוב, הוא היה לבוש במלבוש פשוט (צייגענע אנצוג) ובידו שק קטן ובו הטלית ותפלין.

היה מפורסם לאיש מופת ופועל ישועות, ובגודל כח תורתו וקדושתו הפליא לעשות פלאות. ובכל זאת היה דרכו להסתיר הכל במסוה של פשטות ועניוות ולא היה רוצה ליטול את השם. כשהיה רבינו בעיר טארנא בעת נישואי נכדת אחיו בעל הנהרי אפרסמון, בת הרה"ג מו"ה מאיר טענענבוים זצ"ל אב"ד דשם, עם הרה"ג מו"ה שמואל בנימין יונגרייז זצ"ל אב"ד פילעקע, בא לפניו איש אחד עם בנו שיצא מדעתו רח"ל, וביקש מרבינו שיעזור לו מצרתו. רבינו צוה שיביאו לפניו את הנער, והביאו אותו קשור בחבלים עבים. רבינו צוה שיתירו אותו מהחבלים ואמר לאחיו בא ונלמוד דף גמרא לרפואת החולה הזה, והיה שם פירות על השלחן וצוה אל הנער שיברך על הפירות, ובירך ואכל והיה כאחד האדם. ועי' בספר כל הכתוב לחיים (מהרה"ג ר' יחזקאל שרגא ליפשיץ אדמו"ר מצעישענוב) מעשה כעין זה, ושהגאון הקדוש הדברי חיים שלח את אחד שהיה לו חולי שגעון ר"ל, אל רבינו שירפאו. סיפר לי זקן אחד מעיר הקודש ירושלים תובב"א, שאחותו נחלתה בחולי נופל רח"ל,

התמדתו של רבינו היתה מן הנדירות, מסופר שאחד מתלמידיו שהיה רגיל לשהות בליל הסדר אצל אדמורי"ם מסויימים, חפץ לשהות פעם אחת גם במחיצתו של רבינו בליל הסדר ולראות את עבודתו בקודש. כשפנה אל רבינו בבקשה להישאר אצלו, תמה בפשטנות האופיינית לו, וכי מה תמצא בי, אך משנוכח לדעת שהתלמיד רצונו בכך, לא סירב רבינו. בהגיע חג הפסח בא התלמיד לרבינו וקבלו במאור פנים. אחרי התפלה הלכו יחדיו לבית רבינו, שם היה השולחן ערוך כנהוג, רבינו ישב בראש השלחן והתחיל באמירת ההגדה בפשטות נפלאה ולא היה נראה בו שום חידוש, היה אומר את ההגדה ומסבירה היטב בע"ט לבני ביתו, מידי פעם מוסיף פרפרת נאה או פירוש מסויים, וכך נגמר הסדר לפני חצות. פנה רבינו זצ"ל לתלמידו והציע לו מטה ע"מ שישן, וביקש ממנו שיבוא אליו לפנות בוקר כדי לילך לטבילה קודם התפלה. אך שנתו של התלמיד לא ערבה עליו, הצטער שלא ראה דבר מיוחד אצל רבינו, והרהר על שלא נסע לאיזה אדמו"ר כדרכו מימים ימימה. כך שהתנער ממטתו והלך אנה ואנה. והנה שומע נגינה חרישית מחדרו של רבינו, התקרב בלאט והסתכל לחדרו, ולפניו נגלה מראה מלהיב. רבינו עדיין עטוף בקיטל ועומד ליד עמוד (סטענדער) רכון על ספר ומעיין בו, חזר לאחוריו והחליט להמתין עד עלות השחר ואז לפנות לרבינו לילך למקוה. וכך עשה, והנה רבינו עדיין רכון כמקודם על הספר ומעיין בו בריכוז נפלא, התקרב אט אט אל רבינו, עד שהרים רבינו זצ"ל את עיניו וראה את תלמידיו לפניו, ופנה אליו בתמיהה: על מה זה הקדמת, בני, לבא. כל כך היה רבינו שקוע בתלמודו עד שלא הבחין כלל בזמן שחלף, ולא חלי ולא מרגיש שעבר עליו הלילה בעיון התורה, ויהי בעיניו כדקות אחדות באהבתו אותה. נחה דעתו של התלמיד, בזה שזכה לראות חידוש זה אצל רבינו זצ"ל[12].

עיין בית ישראל השלם חלק ח', ע' רצ"ג: שמעתי מפי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שהגאון בעל נטע שורק היה ער בלילה הראשון של סליחות.

ד. דיין ונחית לעומקא דדינא

רבינו ישב פעמים רבות על כס המשפט לדון בין איש לאחיו ולפשר כדת תורה. מומחיותו של רבינו בעריכת דיני תורה התפרסמה ברחבי המדינה, וכך אירע שבדיני תורה מסובכים וציבוריים פנתה הלישכה האורטודוקסית הכללית אל רבינו.

על "דין תורה" בק"ק דיאנדיאש שהתנהל בשנת תרנ"ו בערך מסופר[13] כדלקמן: על

ונסע אביו עמה לרבינו, וכשבא לפניו אמר לו מפני מה אתה בא אלי, האם אני רופא, לך אצל הרופא והוא יש לו רפואה מובחנת לזה. והלך אצל הרופא העיר דשם, שיתן לו רפואתו, ענה לו הרופא אין לי שום רפואה מובחנת לזה, אלא יש סם רפואה שנותנין לכל הסובלים על מחלה זו, והוא הלך בפחי נפש שוב אל רבינו והפציר בו עד בוש, ונשאר שם על שבת קודש, ובמוצאי שב"ק נתן לה רבינו הבשמים להריח, והריחה ונתרפאת.

12) מפי הרה"ג רבי מרדכי פרידמן זצ"ל בעמ"ח ספר "אמרי מרדכי" על הגהות מהר"י קערט. התלמיד הזה הי' הרה"ג מו"ה יואל גלאטשטיין אבד"ק העלמעץ זצ"ל. כך מסר יו"ח הרבני הרב מו"ה ניסן צויבל שליט"א ב"ב.

13) ספר מקור חיים בהקדמה "עטרת משולם ולציון יאמר" סימן קז' מהרה"ג ר' בן ציון יעקובוביץ שליט"א. עיין במדור הצילומים

השו"ב שם יצאו עוררין, וכתוצאה מכך סערו הרוחות והגיעו הדברים שהלישכה המרכזית (לאנדעסקאנצעלייא) התערבה ומנתה בית דין שיבא לעיר לדון ולהורות על גורלו של השו"ב. להפוך בזכותו של השו"ב נתמנה רבינו, בהיפוך לצד העוררין נתמנה הגאון בעל "תבואת השדה" זצ"ל[14]. כיאות לכבודה של תורה יצאו אנשי הקהלה לקבל את פני גדולי הדור אבירי התורה. לאחר שנכנסו לאכסניא ואנשי הקהל הלכו לביתם, נעלם רבינו, וכל החיפושים אחריו עלו בתהו. בערך בחצות הלילה חזר רבינו לאכסניא ולא סיפר דבר וחצי דבר על מקום הימצאותו במשך היום.

למחרת בשעת הדין תורה, במושב תלתא, פתח הראב"ד בקצרה בענין הדברי ריבות. עמד הנטע שורק על רגליו וסיפר שכשהגיע לעיר זאת, פשט את בגדי רבנותו ולבש בגדי בעה"ב והתחיל להסתובב באמתלאות שונות בבתי אנשי הקהלה והתענין על השו"ב לדעת את מהותו ומנהגיו, בכדי שידע בדרך "מסיח לפי תומו" על מה ועל מי עומדים לדון. ואז פנה הנטע שורק לצד התומכים בשו"ב שנכחו במקום, והוציא את הבגדים שהיה מלובש בהם ואמר להם: תראו נא למי המטה ולמי החותמת והפתילים, והוסיף בדבריו: היות וכל מה ששמעתי מהם היה מחוץ לבית הדין, ממילא עפ"י דין תורתינו הקדושה יש לכם זכות לטעון אחרת, אבל הירא את ה' ישמור עצמו מלהוציא דבר שקר. השומעים נדהמו לזהות את האורחא פורחא שביקר בביתם שהוא הגאון "נטע שורק" מדייני הבית דין צדק, וענו שאכן כל מה ששמע מפיהם מחוץ לבית דין, אמת ונכון הדבר. ואז המשיך רבינו לפרט את אשר שמעו אזניו מאנשי קהל אשר העולה מהדברים האלו שהשו"ב קל שבקלים הוא, ובקל עלול להכשיל את הרבים בנבילות וטריפות ח"ו ושחיטתו פיגול לא ירצה. מובן מאליו שהבית דין צדק העביר את השו"ב ממשמרתו.

עוד יסופר, שאירע שבעיר פאפראד ישב רבינו על כס המשפט, ואתו עמו הגאון הצדיק רבי שמואל רוזנברג זצ"ל אבדק"ק אונסדורף[15]. אחד מבעלי הדינים לא נהג במדת דרך ארץ הראויה לדיינים. טפח הרב מאונסדורף בידו על השולחן והרעים בקולו על הבעל דין:

הס! השכינה מצויה כאן! הרב מטשאט כאן[16]!

אחד מהדיני תורה שערך רבינו זצ"ל עורר הד עצום ופולמוס חריף בקרב גדולי

---

14) הרב מוה"ר אליעזר חיים דייטש בהר"ר אברהם דייטש נכד הגה"צ מו"ה מרדכי חיות ממשפחת הג"מ יצחק חיות אבד"ק פראג וכו' בשנת תרל"ו נתקבל לאבדק"ק האנשוויץ ושם הו"ל ספרי תבואת השדה ג"ח ובשנת תרנ"ז נתקבל לאב"ד באניהד ושם הו"ל ספר תבואות השדה חלקים ד' ה' ו' שו"ת חלקת השדה שו"ת פרי השדה ד' חלקים. (שם הגדולים אונגרין).

15) הרב מוה"ר שמואל ראזנברג בהג"ר ישראל יונה צבי, רב אבד"ק טיסא פירעד. בשנת תרל"א נתמנה לאבד"ק טשאבא ומשם נתקבל לאבד"ק אונסדורף, ושם הרביץ תורה לתלמידיו למאות. (שם הגדולים אונגרין). יצוין שידידות נפלאה שררה בין רבינו זצ"ל אליו והחליפו ביניהם מכתבים רבים במו"מ של תורה והלכה. נדפסו בשו"ת "נטע שורק" ובספר "באר שמואל". ויתר דברי גדולתו וזיו הוד חייו נדפסו בספר תולדות שמואל.

16) ספר בית ישראל מהגה"צ רבי ישראל טויסיג זצ"ל כרך ח' עמוד קכ"ט.

המדינה, הללו מצדיקים את הצדיק מעיקרא, והללו יצאו חוצצים,אז התנשא רבינו כארי ושידד מערכות הש"ס והפוסקים ברוחב לבו ובינתו והעמיד את פסק דינו כראי מוצק. דין תורה זה מפורסם בעולם בשם "**דין תורה דגלנטא**"[17] ודברים שהיו כך היו: בכ"ד כסליו שנת תרנ"א נסתלק הג"ר שמעון פרידמן זצ"ל אבדק"ק גלאנטא[18] לבית עולמו. חלק מחברי הקהילה חפצו לעטר את חתנו הרב משה פלדמן ז"ל בכתר הרבנות, לעומת זו סירבו חלק אחר למנותו, בראשם עמד הנכבד ר' מענקא קאליש ז"ל, בטענה שבפנקס הקהל מצוי חרם שנתקן בשנת תקע"א שלא יתמנה שום משועבד לקהל אם יהיה לו צד קורבה בקהילה וכיון שגיסו של הרב פלדמן התגורר בקהילה, ממילא אין באפשרותו של הרב פלדמן לשמש ברבנות.

הקהילה האורטודוקסית מינתה את הגאון רבי כלב פייבל שלעזינגר זצ"ל אבדק"ק טאפלצ'יאן בתור דיין מצדו של ר' [אדולף] אהרון קאליש וסיעתו, ואת הגאון ר' שמואל רוזנברג זצ"ל אבדק"ק אונסדורף מצדם של חברי ההנהלה הקודמת של הקהלה בראשם ר' מנחם מנקא קליש. הדיינים הנ"ל בחרו ברבינו זצ"ל בתור ראש בית דין.

לאחר העיון הכריע הבידו"צ לאסור על ר' משה פלדמן ז"ל לשמש ברבנות בגלנטא, יסוד הפסק היה נעוץ בחרם הנ"ל, נמצא איפוא **שפסק הב"ד קבע שרב נכלל בשם משועבד**. הצד שצידד בעד עמדתו של הרב פלדמן מצא עילה לנגח את פסק הדין בטענה שקביעה זו מהוה עלבון לנושאי דגל התורה אשר יקראו מעתה בשם משועבדים. בין הרבנים, מהם גדולי עולם שסברו גם הם שפסק זה הוא פגיעה בכבוד התורה, ביניהן בלטה דמותו של הג"ר פיביל פלויט זצ"ל אבד"ק שוראני. המדינה כולה היתה כמרקחה מסביב למתרחש בקהילת גלאנטא.

כאן התגלה רבינו זצ"ל במדת הגבורה כאשר התנשא כארי להעמיד את פסק בית הדין על אמיתותו בבירורי הלכה עמוקים ונפלאים הבנויים על ראיות ברורות מש"ס ופוסקים[19]. זאת במקום גדלותו שם אתה מוצא ענותנותו אשר מעולם לא נפלט מקולמוסו מלות גנאי וחירופין נגד אלו מהצד השני שהשתמשו במטבעות אלו[20]. **בדין תורה זו יצא**

---

17) השתלשלות העניינים בהרחבה בצירוף עובדות מסמכים בירורי הלכות חילופי מכתבים ויסודות פסק הדין סידרתי בס"ד בספר "דין תורה דגלאנטא" שיצא לאור שנת רחמים חיים שלום לפ"ק (תשמ"ב) בעיה"ק ב"ב.

18) מוזכר בספרי שו"ת שונים ביניהם שו"ת הלכה למשה ח"א סימן טז' ועוד.

19) סוף דבר נתפרדה החבילה וקהילת גלאנטא שעד כה היתה קהילה אורטודוקסית אחת נפרדה לשתי קהילות שתיהם קהילות אורטודוקסיות. החלק האחד העמיד בראשו את הרב פלדמן*, והחלק השני שצייית לפסק הדין בחר את הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל לכהן פאר בראשם. יצוין שצעד זה של פירוד קהילה אורטודוכסית לשניים היה מאורע ללא תקדים והיה דרוש לזה אישור מיוחד מטעם השלטונות.

*בשנה השישית שנת תרס"א יצא ועזב את מקומו. על מקומו ברבנות שימש הרב הגאון מוה"ר בן ציון זיידל גיסו של הג"מ פייבל פלויט אבד"ק שוראן זי"ע.

20) עיין שו"ת נטע שורק חלק חושן משפט סימן ג' וה'.

טבעו של רבינו זצ"ל בעולם כולו בתור דיין הנחית לעומקא דדינא.

ה. שלימות המדות

כגדולתו של רבינו זצ"ל בתורה כן גדולתו במדות, עניו וסבלן שייף עייל ושייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. מסופר שבנסיעתו ברכבת היה רגיל למצוא את מקומו במחלקה ג' מחלקה של "עמד" והיה מעיין בספר אחוז שרעפים. אירע שנסע לביתו בתחילת הזמן, ובאותו מחלקה נסעו גם בחורים בני ישיבות. פנו אל רבינו בשאלה: ר' איד! להיכן נוסע. השיב רבינו: לטשאטה. אמרו לו א"כ נוסעים אנחנו למקום אחד, כי גם פנינו מועדות לישיבה שם. השיחה הסתיימה ורבינו המשיך לעיין בספר. כשהגיעו סמוך לטשאטה, פנו אליו בבקשה לסייע להם בהורדת החבילות, רבינו נענה להם בחפץ לב עמד למעלה והוריד להם את החבילות, אחר כך ירד גם רבינו מהרכבת. לא היה גבול לתדהמתם וחרדתם של אותם בחורים, כאשר ראו שקבוצת בני ישיבה ניגשים לאותו "ר' איד" ונושקים את כפות ידיו הקדושים, נתחוור להם שאותו "ר' איד" שסייע להם בהורדות החבילות הוא הגאון המפורסם שאליו הם נוסעים ללמוד תורה מפיו[21].

באחד הירידים נראה רבינו כשהוא נושא סחורה, כאחד הסוחרים. התברר שפנו אליו סוחרים שלא הכירוהו לסייע להם, ורבינו לפי תומו הטה שכמו לסבול עול המשא לקיים מצות גמילות חסדים בגופו[22].

באחת הקהלות נתרוקן כס הרבנות והסכימו בני הקהילה לעטר בעטרת הרבנות את הגאון רבי יהודה אלטמן זצ"ל שהיה חתנא דבי נשיאה של רבינו. וכאשר הי' מנוי וגמור בין רב חברי הקהילה, שלחו אליו צירים נאמנים למסור לו איגרת הרבנות.מיעוט מבני הקהילה צידדו במינוי הגאון רבי שלמה זלמן עהרענרייך זצ"ל - בעה"מ ספר שו"ת לחם שלמה - לרבנות בקהילה.

והנה הגיעה משלחת מקרובי הגאון הנ"ל, לרבינו בעל הנטע שורק ובקשו ממנו לצוות לחתנו הגאון רבי יהודה אלטמן שלא יקבל את משרת הרבנות. ונימוקם עמם, היות והגאון רבי שלמה זלמן עהרענרייך היה סמוך על שולחן חותנו, ומטה לחמו של חותנו נשבר, ודין גרמא שיושב התלמיד חכם הנ"ל בדוחק גדול,ואם ימנע הנטע שורק את חתנו מקבלת משרת הרבנות, ממילא תיפול בחבל נחלה לגאון רבי שלמה זלמן. רבינו זצ"ל סבר וקיבל וביקש מחתנו לבל יאות לקבלת הרבנות שם, וכך היה שעיטרו את הגאון רבי שלמה זלמן

---

21) נמסר ממוה"ר מאיר טננבוים הי"ו נכדו של רבינו זצ"ל מיקירי קרתא דירושלים, בהוסיפו שמרוב בושה חמקו הבחורים והמשיכו דרכם לישיבה אחרת.

22) סיפר לנו מוה"ר שמואל בנימין שפיצר זצ"ל, ב"ב. יליד פאקש, ששמע מר' ישראל רוזנפלד ז"ל שהיגר ממעזא טשאט לפאקש.

עהרענרייך זצ"ל בכתר הרבנות[23].

ו. זוכה לדברים הרבה

אמרו חז"ל (אבות פ"ו) "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה" ומכיון שעסק רבינו כל ימיו בתורה לשמה, אין פלא איפוא, שזכה לדברים החורגים מפשטות הטבע.

מסופר: הגאון רבי אנשיל סג"ל יונגרייז זצ"ל הי"ד אבדק"ק דינדיש למד בצעירותו אצל רבינו בעל הנטע שורק, והנה הגיע מברק לרבו על אודות מחלה חמורה שחלה אביו רבי משה נתן נטע יונגרייז זצ"ל אבדק"ק טיסא - פורעד ומבקשים במברק שיאמר רבינו ותלמידיו תהילים עבור החלמתו של החולה. כמובן שנזדרזו והתחילו באמירת תהילים. באמצע אמירת התהילים סגר רבינו את סידורו, ניגש לרבי אשר סג"ל ואמר לו: סע תיכף ומיד לביתך, ראיתי את נשמת אביך הצדיק כשהיא עולה למעלה בקודש. כשהגיע רבי אנשיל לביתו, שאל על זמן יציאת נשמת אביו הצדיק, ונמצאה מכוונת לזמן שניגש אליו רבו[24].

כאשר הגיעו יהודים ממרכז הונגריה עבור ישועות לרבינו הגה"ק מצאנז זי"ע, פעמים שהיה תמה ואומר: למה אתם טורחים לבוא אלי, הרי מצוי בקרבכם הרב דטשאטה, לכו אליו והושעו.

גם אכילתו של רבינו זצ"ל היתה בקדושה, אם כי הי' כל זאת בהצנע מאד[25]. במקרה מסויים שמשודכת היתה חולה בחולי הנפילה ל"ע והי' זאת בהעלם דבר מעיני החתן שהי' מופלג מאד בתורה ויראה. ונודע הדבר אליו אחרי בואו בקשר השידוכין. כשפנה לרבינו אמר לו: מעיקרא דדינא הרשות בידך לחזור, אך אם עלי קא סמכת, יהא לבך סמוך שתסתלק מחלה זאת ממנה. סבר החתן וקיבל בהיות לבו בטוח בדברי קדשו של רבינו זצ"ל. נזדרז רבינו לבית מרקחת, קנה עשבים מסוימים, ונתן מהם לחולה לבשלם ולשתות

---

23) בהקדמת אאמו"ר הג"ר שמשון אלטמן זצוק"ל, לספרא דאביו שו"ת מי יהודה ח"א. - ושם מתאר את רבינו הנטע שורק בזה הלשון: **תום דרך עבודת ה' של קדושת זקיני אור נערב זי"ע כנודע בשער בת רבים גודל קדושתו בהצנע לכת, פרישותו מהנאת עולם הזה, אהבתו אל האמת לאמיתו בכל מפעליו, מדת פשטנותו וענותנותו כהלל,** כאשר יסופר עוד רבות, עד אין לשער כלל.

24) מפי הרה"ג ר' בן ציון יעקובוביץ שליט"א שהעיד ששמע זאת מפי בעל העובדא ר' אשר סגל יונגרייז זצ"ל שסיפר עובדא זו לפני תקיעת שופר בכדי לעורר זכות הצדיקים שוכני עפר, שימליצו טוב עבורינו. היה זאת בעת שהצוררים ימ"ש נשאו ראש וזמו להכרית את כלל ישראל, בערך בשנת תרצ"ה. הלה הוסיף שבמעמד זה הוזילו עיניו דמעות דבר שלא היה רגיל בו.

25) בספר תולדות שמואל דף מו' פעם אחת היה מרן ז"ל ר' שמואל מאונסדורף זצ"ל על האסיפה בפעסט ולערב הכינו סעודת דגים. בחזרתם שאל מרן ז"ל את הרב מקירכנדורף: האם ראית איך כיוון באכילתו הרב הצדיק מסיגעט, כי אכילתו לא היה דבר פשוט. והאם ראית אכילת הגאון דטשאטה אשר לא ראיתי כהנה לכוין כל כך באכילתו כמותו, ע"כ. ושם מוסיף: כי הגאון מאונסדורף זצ"ל הוסיף כי יש על זה סימנים ולשניהם היו סימנים שוים, ויותר לא רצה לגלות.

מימיהם. למן אז והלאה לא ניכר בה שום רושם מהמחלה, ויהי לפלא[26].

הגאון הצדיק רבי שמואל ראזענבערג זצ"ל מאונסדורף קרא על בעל רחובות הנהר ושני בניו הנטע שורק ואחיו בעל נהרי אפרסמון "רבי חייא ובניו"[27].

חתנו הרה"צ רבי יהודה אלטמן זי"ל בהקדמה לס' נטע שורק עה"ת מתארו כדלקמן: הארי שבחבורה, אספקלריה המאירה, נשגב ונעלה, מאור הגולה - ראש גולת אריאל - עטרת תפארת ישראל - קדוש טהור[28] גדול הערך - חסיד[29] עניו ושפל ברך - שייף עייל ושייף נפיק[30] עמוד הימיני פטיש החזק. ה"ה אדוני מו"ח הגאון וכו' ולספר בתהילות המחבר - אותו לשבח ולפאר - כדרך מוציא לאור איזה ספר - דברי אך למותר - כי מי ימלל רב חילו - גודל צדקתו ופרישותו[31].

---

26) מעשה מקובל במשפחתינו.

27) התבטא כן להגאון רבי יוסף אשר פולק זצ"ל אבדק"ק וערפלט כאשר הציעו לו את בתו של הג"ר יהודה אלטמן זצ"ל ובא להימלך עם הרב דאונסדורף, ואז תמה הלה מה לך מהסס לבא למשפחת ר' חייא ובניו. מפי הרה"ג ר' בן ציון יעקובוביץ שליט"א.

28) בית ישראל השלם ע' קכ"ט חלק ח': סיפר אאמ"ו בשם בנו הרב יוסף ז"ל ששמע מפי מרן הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זי"ע: פעם אחת נזדמנו הרב משינווא ובעל נטע שורק לעיר אחת. בא השוחט והראה סכינו לבעל הנטע שורק, התחילו ידיו רועדות מפחד, שאלהו הרב משינווא: מפני מה ידיו רועדות. ענה בעל הנטע שורק, ראיתי על הסכין את שם המפורש. ענה לו הרב משינאווא, ומה בכך משום כך אין צריך לרעוד.

29) עוד מובא שם: סיפר אאמ"ו מעשה היה באיש אחד ששכח טליתו בתוך הסטנדר של הרב מטשעטה. כאשר נזכר בדבר ובא להוציאו משם, עמד הרב בתפילת ש"ע אך האיש שמיהר לדרכו לא חשש לכך הרים את מכסהו של הסטענדר והוציא טליתו, אמר אותו האיש תאמינו לי שהרב לא הרגיש בדבר כלל כי היה שקוע בתפילתו בכוונה גדולה.

30) בשו"ת נטע שורק סימן יב' כתב: כהד"ג הציע לפני פסק דין אשר בירר וליבן בין שני רבנים בעיר אחת בגליצין אשר לא כנה שמם ומקום העיר אשר יושבים בו, בדברי ריבות וטענות שלהם, אשר דרשו את כבוד הד"ג נ"י להגיד ולהחריץ משפטם עפ"י דין תורה. וענותו הירבני לעיין בו אם כנים דבריו וכן הציע הדבר לפני כבוד אחי הה"ג אבד"ק פוטנאק נ"י. הנה לחץ אהבתי אלצני לחוות לו דעתי במקצת ענינים מדברים הנאמרים במועצות ודעת בפסקו, אבל האמת אגיד: לולא אהבתי לא הייתי נטפל לדבר גדול זה **אשר לא יאות לגבר כמוני להכריע בו ולא ידעתי מה מצא בי לסמוך על הכרעתי בזה**, וכו' עיי"ש. ועיין עוד בקובץ מכתבים לקמן.

31) ז"ל ספר עולמו של אבא עמוד קע"ח: הרה"ג ר' שרגא צבי טננבוים ז"ל היה מפורסם כצדיק גדול, נוסף לגדלותו בתורה. והיו מספרים סיפורים רבים על גודל צדקתו. פעם בעת סעודת פורים כשאורחים רבים הסבו סביב לשולחנו, באו אנשי ביתו וסיפרו לו כי אחד האורחים המוכר בתור גנב הגניב לכיסו גביע כסף וביקשו כי הרב יאפשר לבדוק את כיסי האורחים קודם שיעזבו את הבית. אמר הצדיק ממעזאטשטא: חס וחלילה אני מתנגד בתוקף לדבר. והסביר: אם היה רק ספק שאיש זה גנב הייתי מסכים לדבר, אולם מכיוון שיש עדים שראו איך הכניס הגביע לכיסו אסור לחפש כי לבייש אדם הוא איסור החמור מגניבה.

הוא היה אומר: בכל בית יש שני מיני מים, מים ממעין לשתיה ומי גשמים לכביסה ולנקיון. פעם יצאה אשה לערוך קניות וצותה על בתה הקטנה שהשאירה בבית לא להשתמש במי הגשמים לשום דבר, ולא לשתות מהם, כי מים מזוהמים אלו עלולים לגרום לזיהומים ולמחלות. לאחר שיצאה לשוק פרצה שריפה בבית והילדה אצה לשוק לחפש את אמה בשאלה, האם מותר לכבות השריפה במי גשמים מלוכלכים. כן, בודאי שכן, צעקה

קדושתו[32] וישרותו[33] מודעת זאת בשער בת רבים, בקהל גאונים גדולים וחסידים, כי ירד לעומק הפלפול ולחדרי הלכה, להגדיל תורה ולהאדירה, וכאשר יראה הרואה באחד הימים, כאשר יצאו לאור עולמים, חבור גדול בכמות ואיכות, מנחה בלולה בחריפות ובקיאות, כפתורים ציצים ופרחים, על סוגיות הש"ס מיוסדים, וחבור נפלא בשאלות ותשובות, שם הראה עוז ותעצומות, בהלכות גדולות וקבועות, ברור האמת לאמיתו, ותזל כטל אמרתו, מעשה תקפו וגבורתו, שמעו הטוב הולך בכל המדינה,ומקלסין אותו בכל עבר ופנה, וצדיק יסוד עולם, יהי שמו לעולם.

ובהקדמתו לספר חדושי סוגיות כתב: יראי השם ואוהבי הא־ל עם ה' ובית ישראל,

---

האמא, אם יש שריפה אין בודקים את המים. משל למה הדבר דומה, למגידים של ימינו המטיפים מוסר והם אין תוכם כברם. בשנים קדמוניות לא היו בישראל שריפות כה גדולות לכן אז לא היה רשות לכל אחד לומר דרשות, אלא לדומה למלאך ה' צבקות, והיה הוא עצמו טלית שכלה תכלת, אבל היום שבכל בית יהודי יש שריפה מותר לכל אדם לומר מוסר.

32) מעשה נפלא אודות "תיקון לנשמה" יסופר על רבינו זצ"ל וזה תכנו: בהונגרי' בעיר טשאטה גר יהודי שהי' לו תחנת קמח, ביום שומעים את הרעש של האבנים השוחקות מסביב לו, לעומת זאת בלילה שורר שקט מוחלט. כרגיל, היהודי שכר לו גוי לשמירה בלילות מפני הגנבים. והוא ישן שם בתחנה מדי לילה בלילה. עברו שבועות אחדים או חדשים, והיהודי בעל תחנת הקמח שם לב שהגוי "שומר הלילה" שר נגונים יהודיים. ולא סתם נגונים, רק מאלו ששרים בבית הכנסת, בימים הקדושים של ר"ה ויו"כ. בתחלה לא נתן דעתו על זה ולא התייחס לנגונים היוצאים מפי השומר. אולם מדי שמעו זאת יום יום, התפלא מאד איך בא לגוי פשוט לנגן נגוני קודש מימים הנוראים, עד שניגש אליו ושאלו היכן למד לשיר בדייקנות שכזאת את שירי קודש הקדשים שלנו. הגוי לא חשב הרבה וענה בלי התרגשות: את כל הנגונים האלו אני שומע לילה לילה פה בתחנת הקמח כאשר אני עומד על המשמר, האמת שאין אני רואה אף אחד אבל את הנגונים הנעימים אני שומע, ומצאו חן בעיני. כשמוע את דברי הגוי נבהל מאד בעל תחנת הקמח אשר לא מצא פשר לסיפור הגוי ולא תפס מה הולך כאן. כבר בזמנו הי' רב העיר (בעל הנטע שורק) ידוע לגאון וצדיק. אנשי עירו היו מעריכין אותו כקדוש ונעלה, ופנה אליו לבקש עצה מה לעשות, ולדעת מה זה יכול להיות. הנטע שורק נהי' תיכף רציני חרד מאד, ואמר: כנראה הקול בוקע מרוח נשמת יהודי מעולם האמת שלא מצא שם מנוחה, מסתמא סובלת הנשמה צער גדול, וצריכים לעזור ולחפש עצה לתקון נשמתו שתנוח בשלום ובשלוה. הם נדברו ללכת לשם בלילה לשמוע מקרוב ולראות מה לעשות. מאוחר בלילה כששורר כבר שקט מוחלט הגיעו למקום. היהודי פחד להתקרב, אבריו רעדו, נעמד במרחק מה כאשר הצדיק ניגש לשם. הוא לא ראה ולא שמע מה שהצדיק עשה שם*, אולם מאז לא נשמע הקול יותר בתחנת הקמח. הנשמה קבלה את התקון מהרב הצדיק זי"ע. [תורגם מחוברת "דער אידישער שטראל" שנה ט"ו 722 כ"ג אייר תשמ"ז].

*מוה"ר משה הלוי יונגרייז רשם כי בעת ששמע הנטע שורק זי"ע, קבץ עשרה אנשים והלכו לטחנת הריחיים והנט"ש התחיל לדבר לגלגול שיעזוב את המקום. בתחילה לא רצה. אולם אחרי שהבטיח שיאמרו קדיש לעילוי נשמתו שנה אחת, ובעמדו שם התחיל להגיד קדיש הפסיקו הקולות. (השוה לסיפור גירוש הגלגול ע"י מרן החפץ חיים זצ"ל.)

33) וזה לשונו בשו"ת נטע שורק, סי' י"ז בדבר הפסק דין וכו'. לבאר בארוכה טעמם ונמוקם של הבי"ד בשני דברים אשר יבואו הלאה ואשר אנכי אחזה עתה בענין, אי נטוי מעמד הדין אשר לפי דעתי הוא טעות בדבר משנה שלפי שורת הדין טעה בדבר משנה חוזר **ומוטב דנהוי בכסופא בעלמא הדין ולא נכסוף בעלמא דאתא ח"ו עיי"ש.** ובסוף דבריו שם: **ואני חוזר בזה מהוראתי ככל החזיון הנ"ל ומבלי אפונה גם שאר הדיינים שהיו עמי בפסק דין זה יחזרו, כי על דברי הנ"ל אין להשיב.** והוא רחום יכפר.

חכמי חרשים ונבוני לחשים, המה ראו ספר "נטע שורק" דרשות על התורה מכ"ק מו"ח ז"ל הגאון האדיר מאור הגולה, ושמו עיניהם על המרגליות הטובה והיקרה, אמירה נאה ואגדתא יאה, כן תמהו על יקרת צוף אמריו הקדושים, זכים וברורים, מעולפת ספירים, דורש כמין חומר, על אדני הצדק הפז וקו היושר, תפוחי זהב במשכיות כסף, כל רואיו למעשיו יכסוף, דרשותיו על יום מועד ושבת, היא להם לעונג ולנפש משיבת, והמעין הדעת חכמות וישועות, היא לרסיסי טל על תלמי לבבות, ומתעדנים במרעה טוב ושמן, בתוכחת מגולה אשר בתוכו טמן, וכולם כאחד עונים ואומרים, מי יאכילנו מלחם אבירים, מי יתן לנו מתקו גם מיתר החיבורים, תאבים אנחנו לכלכל נפשינו, ולהאיר עינינו ממיני מגדים, כפרים עם נרדים.

כל ימיו עמל ויגע על חדירה לרזי יסודות תורת ה׳ וכל הליכותיו רבי האצילות דוגמא ומופת בדרך של צניעות ופשטות. **התמסרות לזולת הארת פנים לכל יחיד ויחיד ובעת ובעונה אחת תקיף ואמיץ עומד כצור חלמיש על משמר העקביות בשמירת דרכי תורתינו הקדושה**[34] כאשר הורונו אבותינו ואבות אבותינו רבותינו מאירי דרכי התורה בכל הדורות כדי לחזק ולבצר את חומת הדת והיהדות לא נרתע מפני שום קושי[35] ועל אף

---

34) בסוף סימן כ"א כתב הנטע שורק וז"ל: וכל האריכות הזה שכתבתי למעלה הי׳ רק להשקיט רוחכם שפניתי לבי לעיין בדבר, אבל אחרי הסכמתי הנה תרהיב נפשי עוז לדבר על לבבכם לבל יעל על לב אחד מהצדדים לזוז מדברי האילו אפילו כחוט השערה אף שכתבתי דברי דרך פשר הנה יסודו בפסק בית־דין. ולא תצלח יד אחד מהצדדים לשנות הדבר ולא יפיקו זממם ולא תקום ולא תהי׳ ויגלה לעיני השמש כי אך תואנה הם מבקשים,למען הוסיף תת כח לחיצי הריב וחרב המדון המתהפכת מני אז בתוככם, למען סכסך מחדש קהל עדתכם בסבך המריבה, ומבוכות נוראות, והמכשלה הזאת תחת ידם, ונדע בשל מי הרעה בבוא הדבר ח"ו שנית לפני הבי"ד וכו׳... ומסיים אכפול בזה דברי הכתובים למעלה, שתחוסו על כבוד שמים ועל כבוד קהלתכם אשר אנשי׳ הוחזקו לאנשי מדות טובות ויראים, למה להשפיל שנית כבודה לעפר ע"י המריבות, ולא תזיעו מדברי הנ"ל.

35) השתתף באסיפת הרבנים במיהאלאוויטץ בשנת תרכ"ו ונמנה בין החותמים על החלטות האסיפה. בשנת תרכ"ט השתתף באסיפת הרבנים בפעסט והיה מהיושבים ראשונה במלכות רבנן בכינון האורטודוקסיה. אף נמנה בין החותמים על "תצהיר מחאה" שהוגש לשר ההשכלה [ראה אודותיו בהרחבה בספר כביר הערך "זכור ימות עולם" מאמר כ׳]. וראה פקסימיליא בסוף הספר.

בספר שו"ת נטע שורק שנדפס מחדש, בהוספות, בתשובה להרב המאוה"ג וכו׳ מה"ו ר"י כץ אבד"ק אנאד יע"א בנין מקואות מיום י"ט למבנ"י תרכ"ט־ל סענדר"א נ"ב: קודם הפסח שלחתי אל כמע"י בהפאלמאכטן אשר באו מפעסט להחתימם בגליל שלו מהבעלי־בתים לערוך לפני הקיסר יר"ה נגד חוקי הקאנגרעס, ובל"ס הגיע לכמע"י, ויעשה רצון היראים אשר בקשו זאת מאתנו ולא הודיע אותי, ולכן בקשתי שטוחה אם יחפוץ כמע"י נ"י ויודיעני זאת.

וגם אולי יבוא מכתבו היקר אלי שנית עם דברי תורה אקבע אי"ה מועד להעמיק בם ולטייל אתו בגן התוה"ק כיאות.

בשנת תרנ"ג היה מראשי משלחת הרבנים שנסעו להודות לשר החינוך שמנע קבלת חוקי כפיה על היהדות האורטודוקסית. באותה שנה גם נבחר לועדת הרבנים שטיפלה בחוקה החדשה של הממשלה ברישום לידה ונישואין וכו׳. הריץ את אגרותיו בפרשה הידועה בק"ק סיגעט, ואף לראשי "מחזיקי הדת" בלבוב שלח מכתב.

זקנותו ובריאותו הרופפת לא ידע רסן לצאת למרחקים כל זמן שנדרש עבור טובת הכלל[36].

ז. ספרא דבי רב

חיבוריו של רבינו זצ"ל נקובים בשם "נטע שורק" אשר נרמז בזה שמו, יען תיבת "שורק" עולה בגימטריא "שרגא צבי". צד השוה שבספריו שבהם ניכרת גדלותו ומקוריותו בדרך למודו של רבינו.

שלושה ספרים נפתחים מבית מדרשו: **א' נטע שורק - דרשות על התורה**. שם מתגלה רבינו זצ"ל בעושר רעיונותיו החובקים זרועות עולם היהדות, הן ביסודות האמונה, השגחה פרטית שכר ועונש, הן בדרכי תיקון המידות והשקפות עולם. סיגנון הספר גם הוא אופייני ומקורי בלשונו הזהב המליאה חן ולשון פיוטית ומליצית.

ב' נטע שורק - חידושי סוגיות. מסודר לפי פרשיות השבוע, שם ניכרת גאונותו העצומה של רבינו עומק עיונו וסברתו הבהירה עמוק עמוק מי ימצאנה.

ג' נטע שורק - שו"ת בד"ח שו"ע. עין גדולי הדור ראתה ותעידהו שה' עמו והלכה כמותו, ופסק שיצא מתח"י רבינו זצ"ל מוצק כברזל בבהירות הסברא ושיטות הפוסקים.

מלבד זאת זכינו להדפיס אחדים מדרשותיו בכ"י, מסונף לספר "שבולת הנהר" על התורה שיצא לאור על ידינו בבני־ברק תשמ"א לפ"ק. גם פה נביא דרשות אחדות שעדיין לא באו לדפוס.

כ"כ זכינו לסדר מערכת הפסק דין ברבנות גאלאנטה, שהרחיב רבינו בבירור הענינים ונדפס בשם "פסק דין תורה דגאלאנטה" יצא לאור ע"י בבני־ברק תשמ"ב לפ"ק.

ח. אשכבתיה דרבי

בחדשים הראשונים של שנת תרנ"ז נחלה אחיו הגה"צ הרב רבי יעקב אבד"ק פוטנק (בעה"מ נהרי אפרסמון) אשר כאב את כאבו וצערו. בתשובתו להגאון רש"ז עהרענרייך זצ"ל הי"ד אבד"ק שימלוי מפרשת וישלח מציין: ואודיע בזה צערי כי כבוד אחי הה"ג הצ'

ראה להלן פרק ד' המוקדש לרשימות, דרשות ומלחמות ה' שערך רבינו זצ"ל, ושם הורחבו הרבה מהפרטים הנ"ל.

36) באחד ממכתביו לאחיו בעל נהרי אפרסמון כתב: אודיעך בזה שבלילה הבא אלך אי"ה לפעסט, שנקרא נקראתי מר' יצחק רייך נ"י נשיא לשכת היראים בדבר עצה בעניני הכלל. ומה אעשה אני מוכרח לילך אם שהוא עלי לטורח.

יש לציין שרבינו זצ"ל עמד בקשר הדוק עם הגאון רבי ישעיה מוויצן בעל מעשי למלך זצ"ל בכל הנוגע לענייני הכלל, כמו כן נהג אחיו של רבינו בעל נהרי אפרסמון זצ"ל. [עיין בהקדמה לספר מעשי למלך הוצאה חדשה].

מו"ה רבי יעקב בן סלאווע מוטל על ערש דוי במחלה אנושה ה' ישלח לו רפואה שלימה בקרוב, נא יזכור אותו בתפילתו[37]. בגבור המחלה הוסיפו לו שם, ובתשובתו של הנטע שורק מעש"ק וישב להגרש"ב ברוייער זצ"ל אבד"ק טאב הוא מספר: ביום ה' השבוע באתי לביתי, כי הייתי בפוטנק לבקר את אחי הרה"ג הצדיק מו"ה רבי משה יעקב בן סלאווה נ"י המוטל על ערש דוי בחולי אנוש ה' ירחם וישלח לו רפואה שלימה בקרוב ונא יזכירהו בתפילתו[38]. לא עברו אלא ימים מועטים ונצחו אראלים את המצוקים ועלה בסערה השמימה בן ס"ה שנים ביום כ"ח כסלו.

אחיו - שכל ימי חייהם היו קשורים בעבותות של אהבה, ובספריהם מצטטים הרבה איש את תורת אחיו, כשבהרבה מתשובותיהם הם מסיימים שפוסקים בתנאי שגם האח יסכים עמו - הספידו מרורות, ובין שאר הדברים אמר: בפרשת וישלח נאמר: "והי' כראותו כי אין הנער ומת". אין והי' אלא לשון שמחה, ומה השמחה באסון נורא כזה, אלא שכאשר יראה "כי אין הנער", אז בשמחה "ומת" הוא בעצמו ללא חפץ בחיים, משום ש"נפשו קשורה בנפשו".

לא עברו אלא שבועות מועטים ונר ה' כבה, נתבקש בישיבה של מעלה, וה' אמר להעלותו לכת אראלים. השמועה הלא טובה עשתה כנפים, ותהי צעקה גדולה ומרה, קול צוחה ויללה בכל העיר והמדינה, ורבים יראים ושלימים, נהרו למאות ולאלפים לעורר מספד תמרורים[39] ז"ע.

---

37) נט"ש יו"ד סי' מ"ז.

38) כאשר נחלה ונסע לפעסט לצורך רפואתו, התבטא: אולי משום שלא רציתי לילך לפעסט, מוליכים אותי כעת לשם. [מבוא למהדורא החדשה של נהרי אפרסמון].

כוונתו: כי אחרי שהרה"ג ר' חיים סופר זי"ע - בעל מחנה חיים - רבה של העיר בודא פעסט נפטר, שלחו משלחת להציע מינויו כממלא מקום רבם הקודם. הוא התייעץ עם אחיו הנטע שורק (אשר התבטא עליו **"דבוריו קדושים וטהורים"**) כדת מה לעשות, תשובתו היתה: לחם לאכול יש לך גם כאן, טוב פת חריבה ושלוה מאשר בעיר הבירה שאנשיה מרובים, וטרדות שונות יהיה לחמך יום יום, ולא תוכל ללמוד על מי מנוחות. התמדת והרבצת תורה הכריעה, והוא ויתר על ההצעה הקוסמת של רבנות בעיר פעסט.

38) עיין במדור הצילומים מכתב הסכמה של רבינו זצ"ל לספר שו"ת "נהרי אפרסמון" של אחיו זצ"ל.

39) **תבואת השדה** ח"ג (עיין לעיל אות ד' בהערה 14).

בהקדמה **בית יהודה** דרשה לז' אדר בא"ד:

אח"ז שמענו מפטירת הגאון ז"ל מפוטנאק ע"ז נוכל לומר ורפו כל ידים, כי כתב תשובות לכל השואלים אותו בדבר הלכה. ועתה כי הלך לעולמו מי יורה דעה ומי יבין שמועה. ונוכל להספיד ורפו כל ידים הכותבים שאלות בדבר הלכה:...

ואח"ז וכל ברכים תלכנה מים על אבדן מאתנו הגאון הצדיק דק"ק טשאטה אשר כמה מאות רבנים הריצו אליו שאלות והני ברכי רבנן דשלהי החזיק אותם בדברי קדשו. גם הבעלי בתים מחזיקים התורה בצלו חיו כי פעל הרבה ישועות בתפלתו ומחזיקי התורה נקראו ג"כ ברכים המחזיקים בגוף וז"ש וכל ברכים תלכנה מים כי עינינו יזילו דמעה ועפעפינו יזלו מים:

ואיתא במס' סוכה סוף פ"ב: על ארבעה דברים חמה לוקה, על אב בי"ד שמת ולא נספד כהלכה ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכר. ועל שני אחים שנשפך דמם כאחת. נראה הכונה כי חמה היא גדול הדור כמש"ה וזרח השמש ובא השמש. והנה כשנסתלקו גדולי הדור ומספידי' אותם כהלכה היינו שנותני' עי"ז אל לבם לעשות תשובה אזי היא תועלת גם להצדיק שנפטר מן העולם. אמנם אם אין משים אל לב לעשות תשובה, הצדיק אבד ואין איש שם על לב באין מבין, אזי כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ויש לדאוג על הפרענות העתידה לבא ח"ו ואז אין הצדיק ממליץ טוב על ישראל, כי יש לו צער מזה שאבד בחצי ימיו אשר היה יכול להיות בזה העולם לעשות מצות ומעש"ט. וז"ש חמה לוקה כלומר שהוא לוקה ומקטרג על הדור שמת בעוונם על אב"ד שמת ולא נספד כהלכה שלא עשו תשובה ע"י מיתתו. ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר. נערה המאורסה היא תוה"ק וכל יום בת קול יוצאת ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה כמ"ש במקו"א כי כל מה שאוי לבריות היינו גזירות שונות המתחדשות בעולם היא הכל מעלבונה של תורה וזה שצעקה בעיר ואין מושיע. ועל משכב זכר. הכוונה הי' כך כי האדם נברא ומורכב מנשמה וגוף והשכל צריך להיות בבחינת זכר מושל על הכח החמריי שהיא בבחינת נקבה. אמנם מי שכח החומרי שלו שהיא הנקבה מושל על השכל שהיא בחינת זכר אז נעשה חלק הזכרות שבו בחינת נקבה (ועי' בע"ק במ"ש על הגמ' לויתן זכר ונקבה נקראו עי"ש פרשת שמיני) וא"כ מי שהולך אחר תאוות לבו והשכל משועבד אל החומר הו' משכב זכר שמחלף כח השכלי שיהי' רק בבחינת נקבה ואין השכל מושל על כח החומרי. ועל שני אחים שנשפך דמם כאחת היא כי הנה כבר כתבנו שגם היצה"ר משתוקק שהאדם ימשול עליו כי עי"ז נתעלה הוא ג"כ כי זה תכלית הבריאה לכבוש היצה"ר וא"כ במות אדם רשע בלא תשובה לא השיג תכליתו עלי ארץ לא היצ"ט ולא היצה"ר וז"ש על שני אחים שנשפך דמם כאחד (ועי' בע"ק פ' וישלח במ"ש על מ"ש המלאך ליעקב מעולם לא הגיע זמני לומר שירה משעה שנבראתי עד עכשיו) כי זה תשוקת היצה"ר שיהי' נכבש ע"י היצ"ט ואם לא נכבש אזי כל אחד משני אחים היינו היצ"ט נשפך דמם כאחד ודו"ק היטב כי הוא נכון בפשט הגמ' בס"ד וז"ש שחמה לוקה היינו פרעניות ח"ו אם לא יעשו תשובה וכמו כן יש לקונן על הני תרי אחים הגאונים דק"ק טשאטה וק"ק פוטנאק על שני אחים שנשפך דמם כאחת כי בזמן קצר נסתלקו הני תרי אחים מן העולם ועליהם נוכל לקרא הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. ועל הרב הגאון מטשאטה נוכל לאמור באמת מ"ש דהע"ה הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל. כי יש שני מיני גדולה. האחד אשר הוא מושל בהרבה מדינות או עלי אנשים הרבה ומצד זה אתה מוצא גדולתו. השני שהי' גדול מצד מעלתו. והנה שר נקרא מי שמושל על אנשים הרבה וע"ז אמר דהע"ה על אבנר שלא תאמיני כי גדולת ערכו הי' רק מה שהיה שר גדול לא כן כי הוא באמת חוץ מה שהיה שר גדול היא בערך עצמו מצד מעלותיו ג"כ גדול וז"ש כי "שר" "וגדול" ולא שר גדול. כמו כן נוכל לאמור על הגאון ז"ל מטשאטה כי הגם שמעולם לא ישב בעיר ואם בישראל בכל זאת היה שמעו הולך וגדול בכל המדינות ועליו נוכל לאמור כי לא ע"י שהיה שר גדול יש לנו לקונן כי היה באמת שר "וגדול" ועליהם נאמר תורה תורה חגרי שק וכו' אוריד דמעות עדי יהיו כנחל ויגיעו לשני קברי שרי אצילי"ך היש תורה חדשה בכן נשרפו גלוליך. והנה עשיתי קינה ביום זה ביום שנכבה מאורן של ישראל משה רבינו ע"ה כי הוא היה מקור כל הטובות וכל שנה ושנה יש לנו לצער ביותר על מיתתו כי כמעט כל הרעות אשר היה בעולם מימי החורבן הי' הכל בסבת מיתתו. והמן הרשע היה שמח כשנפל הפור בירח שמת בו מרע"ה. והגם שאמרו חז"ל שביום שמת בו ביום נולד היא רק אם ישראל עושים תשובה ואז שוכן עמנו תמיד כי ת"ח שבדור הם ג"כ בבחינת משה כמ"ש תפלה למשה איש האלקים ד' מעון אתה היית לנו בכל דור ודור שהתפלל שלעולם לא ימוש זכרו עדי עד והיא אם אנחנו מקיימים התורה והמצוות כי כל הנשמות דבוקים בשורש התורה כמ"ש קוב"ה ואורייתא וישראל חד וממילא מי היה דבוק עוד בתורת ד' כמשה רבינו ולכך כל מי שעוסק בתורה היא בבחינת משה באיזה השתוות עכ"פ כמ"ש ואתה תצוה את בני ישראל כי בסדר זו נרמז מה שנמחק ח"ו שמו של משה על אשר אמר ואם אין מחני נא מספרך כדאיתא בבעה"ט לכך קאמר מ"מ לעולם לא יאבד זכרך מן העולם כי ואתה תצוה מלשון בצותא חדא רק אם ויקחו אליך שמן זית זך כנגד "כ"ז" אותיות התורה אזי יהיה להעלות נר תמיד כי תורת משה יהיה תמיד עמנו, ע"כ. עיי"ש.

את מקומו מילא חתנו הגאון רבי יהודה אלטמן זצ"ל אשר בחיים חיותו של רבינו זצ"ל כבר עמד לימינו בהנהגת הקהילה[40].

קטע מהעתון החרדי "יידישע צייטונג".

שוב מוכרחים אנו להעביר לאנשי שלומנו בשורה מצערת, שמתוך גדולי אנשינו נקרע מתוכינו ה"ה הרב הגאון הגדול הצדיק מו"ה שרגא צבי טאננענבוים זי"ל ראב"ד דמעז"א־טשאט, לפי מה שראשי הקהילה הודיע לנו במברק כי שלשום בש"ק אחרי צהרים שבק לן חיים. –

באותו הזמן שבכל תפוצות ישראל קראו בתוה"ק את המצוה ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור, בדיוק באותה השעה נקח רבינו שצ"ט, שהאיר לבני ישראל כמו השמן הכי טוב שמן זית זך. נפשו הטהורה אשר כתית למאור ראוי נהי׳ להאיר בגבהי מרומים באור נר תמיד.

"אל תבכו למת ואל תנודו לו". לא את הנפטר צריכים לבכות, "בכו בכי להולך", אותנו, הולכי אדמה שנעזבנו ממנו צריכים לבכות, כי הוא הצדיק הגדול וגאון הדור, את תפקידו האיר באור ברק בצדקתו ובענותנותו, ועל ידי גדולתו בתורה השתלם בשלימות עד תומם ויתקבל בעולם האחר בכבוד מלאה. "אולם אנו מה נאמר בתרי־" אולם אנחנו קהילת ישראל שנשארנו שמם במה נתנחם? בכו בכי להולך, אותנו יש לבכות ולנחם.

כן! קהילת עם היהדות נהי׳ שמם ע"י פרידת הצדיק הלז. כל מי שהכיר אותו לפי דעת הנכונה, ידע שאנו לא נגזים בכל שהוא במה שנאמר שרבינו שצ"ט זצוק"ל הי׳ יחיד בדורו, שלא הניח כמותו אולי יחידי סגולה יוצאי מכלל גדולי ישרא׳ יחידי אין דוגמתו. –

גם מחוץ למדינתינו היה מפורסם על אף ענותנותו. זוכרים אנו אשר כלפני עשר שנים אחד מגדולי רבנים באשכנז קראה בשם והראה על שלושי גדולי גאוני זמנו והוא הי׳ אחד מהם. [שניים האחרים: הגאון מקאוונא זצ"ל והגאון מבריסק בירושלים, שפעלו ברוסלנד זי"ע]...

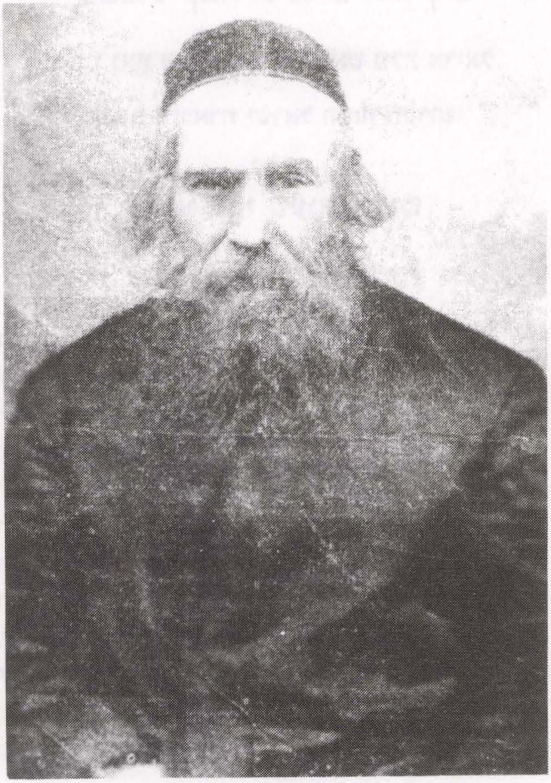
המשך הכתבה במדור הצילומים מס׳ 36:

מספר אבני המקום ע׳ רס"ז, נמסר ע"י הרה"ג רבי בן ציון יאקאבאוויטש שליט"א.

שמעתי ממחו׳ הגה"צ מו"ה שמואל מאונצדארף זללה"ה בהספדו על הגאון הצדיק מטשאטה זללה"ה על הפסוק ישעי׳ כ"ט הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר דאחז"ל קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בהמ"ק וכתוב להפליא הפלא ופלא והענין כי בהמ"ק ידענו מה היה לו וממילא ידענו החסרון שיש לנו בהעדרו כי ידענו שהי׳ בו השראת השכינה וא"כ אנו יודעין מה שחסרנו אבל הצדיק שהוא הצנע לכת והחכמה שלו בהסתר א"כ אין אנחנו יודעין עד היכן מגיע ההפסד וע"כ גדול יותר סילוקן של צדיקים. וז"ש הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא שמזה למדו חכז"ל שהוא קשה יותר מחורבן בהמ"ק, והטעם כי בינת נבוניו תסתתר ר"ל **שהי׳ חכמתו וצדקתו בהסתר ולא ידענו כמה גדול ההפסד.** עכ"ד הנעימים ואני מוסיף שמובן בזה המדרש שמובא בשלה"ק במס׳ תענית בפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכל כך למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ע"כ. ולהנ"ל מובן היטב.

40) בספר "מושיען של ישראל" (האדמו"ר הגה"צ הרב דסטמר זיע"ע) פרק ט: רבינו ז"ל סיפר שבהיותו כבן ז׳ שנים, בא פ"א הגה"צ ר׳ יודא אלטמן זצ"ל בעהמח"ס שו"ת מי יודא (שהי׳ נקרא העילוי מבאלקאני) לסיגעט להיות משובתי ש"ק בצל אביו הקדושת יו"ט. ולחש הקדושת יו"ט לרבינו: לך תן שלום להרב הזה, והסתכל היטב בצורתו כי הוא סגולה ליראת שמים. (כן סיפר רבינו ז"ל להרה"ג ר׳ שלום דוב ט׳ שליט"א ממילדוי).

הרה"ג רבי שרגא צבי טענענבוים זצ"ל

נהג נשיאתו בק"ק סענדרא כ"ו שנה ובק"ק מעזר־טשאט כ"ג שנה.

נפטר ד' אדר א' תרנ"א

מצבת קבורת איש אלוקים

רבינו גאון עזנו פאר דורנו ראש גולת אריאל

עטרת ותפארת ישראל הגאון הקדוש

מו"ה

שרגא צבי טענענבוים

בעל מחבר ספרי נטע שורק

שרגא דנהורא בוצינא קדישא
רבינו שכולה חסידא ופרישא
גדול ליהודים אספקלרי' המאירה
אב לחכמים ארי שבחבורה
צבי ישראל שר החכמה והתורה
בלב אומללים בעל תשיה ונחמה
נופת תטופנה ושפתותיו מוסר ותוכחה
זכים תשובותיו בדבר ה' זו הלכה
אנשי העיר המדינה והמשפחה
בכו והלילו מרוב יגון ואנחה
זלגו דמעות עלי גודל אבידה
לדאבון נפשם הורם המצנפת והעטרה.

נהג נשיאתו בסענדרא כ"ו ופה טשאט כ"ג שנים
נפטר ד' אדר ראשון ונקבר ביום ו' בו תרנ"ז

פרק רביעי

רשימות, דרשות ומלחמות ה' של רבינו זצ"ל

- א -

תיאור השתלשלות התיסדות האורטודוכסיה

העתק מכתי"ק של בעל "נטע שורק"

(נדפס ע"י נכדו בשו"ת "נהרי אפרסמון" ח"ב סי' ט"ו.)

רוח רשעי עמינו החל לפעם עת אשר עזר ה' ליהודים יושבי מדינתינו אונגרן מזיבען בערגען להשיג החופש והחרות כאזרחי הארץ ולא הרגיעו עצמם בזה שדרך הרשע פתוח להם באין מוחה אבל הרע בעיניהם להיות נבדלים כפושעים בעיני היהודים ואמרו בלבם הנה עתה הגיע העת להדיח כל ישראל יושבי המדינה. התחכמו ויתנכלו על עם ה' והטו את לב הממשלה לעשות סדרים בקרב מקהילות ישראל וכל תהלוכות העדה ומשאם ומריבם ימסר בידם וינהיגו עצמם באוטונמיה ככל העמים ולא תהיה תחת ממשלת הבעהירדע בעניני עדתם. והמיניסטר איש טוב עשה רצונם בזה כי חפץ חסד היה, ולא ידע כי רעה נגד פניהם להשתרר על עם ה' ולעשות חוקים לא טובים אשר לא כדת התורה בל יחי בהם רוח יראת ה'.

ומטעם המלוכה נקראת אסיפה גדולה (קונגרס) מיותר משני מאות נבחרים (דעפאטירטען) אשר היהודים יבררו לעצמן בכל פלך ופלך. והיו בטוחים ששרי הערכאות מרוב הגלילות יעזרו להם לברר דעפאטירטען מצדם ויעשו חוקים (שטאטוטען) כרצונם. וכן הי' בעוה"ר אף כי רוב העם "בחירים יראים" רצתה נפשם, גברה יד העריצים האלו ויצא העקל עקלקול הלזה, עשה חוקי עמון ועוון.

לשוא בקשו בסעיף א' הכתוב שנתיסד התקנות על יסוד "מאזיאש רבינש" שכל הרואה יראה שכוונו לעקור השו"ע בזה משרשו ויהי' ביד הרעפארמער לעשות רעפארם כרצונם. ולשוא צווחו היראים לכתוב שנתיסד על יסוד השו"ע, והמה לעגו "בקלוב" שלהם ושל יראים על השו"ע ולא ידעו הכלם, ועשו חוק בתוך החוקים עמל הנ"ל שבכל עיר וישוב לא ניתן רשות להפרד מהעדה ורק עדה אחת יהי' בכל מקומות המדינה, למען יצודו אותנו בחרמם לבלי נוכל להתרפס מהם ושמו חוק להיות שרים ממונים בכל עיר ועיר וכל פלך ופלך ושרים עליהם קאמיסערע עד הראש אשר ישב בעיר פעסט ועל פיהם יהי' כל ריב ומצה והשגחת הבתי למוד והלעהרער ורבנים הכל כרצונם אנשים סוררים סורי גפן נכריה, ביודעם שבאומץ ידם, יהיו כל הנבחרים השרים האלו מצדם וישתררו על עם ה' כרצונם

להעמיד להם רבינר מסעמינר ולעהרער ג"כ משם וראשי העדה ושריהם יהיו מהם, ויראים יהיו כפותי ידים, ורגליהם לנחושתים יגשו תחתיהם, וינתקו מוסדות התורה והיראה מקרב ישראל.

ומעשה שטן הצליח ולא נבצר מהם כל אשר זממו לעשות וגם השיגו סאנקטיאן מאת הקיר"ה על חוקי עמל הנ"ל וכמעט אבדה כל תקוה של יראי ה' כי כתב הנחתם בטבעת המלך אין להשיב, וכל לוחמי מלחמות ה' בעד עם ה' ותוה"ק כהתה רוחם ורפו ידיהם ועזבו מצבם ונשאר הכל בידי הארורים הללו כאוות נפשם.

וה' עודד אנשים בעם אשר היו עומדים לנס עמם לצאת לקראתם והתאספו בעיר פעסט ליעץ עצה, ותופר מחשבות הרשעים הללו ואף חכמתם וצדקותם עמד להם. וה' עשה נפלאות על ידהן וכולם נקבצו יחדיו ונמסר אל הלאנדטאג מכתב בקשה אשר פתשגן תוכן ענינו הי' שאנחנו היראים (אוטהאדאקסן) לא במצב אחד אנו ביסוד האמונה עם הקאנגרעסלער ומרחק רב בינינו והעדה והחוקים הללו אשר יצרו למורת רוחינו כאשר יעידון כל אלה אילי הארץ וגדוליהן, לכן אנחנו מבקשים רשיון להפרד מהם ויהי' להם החוקים אשר עשו, ואנו חופשים מהם, כי לא עם אחד אנו עמהם.

וכאשר ראו שרי הלאנדטאג שכנים דברינו, לא הטו אוזן לקול מנגדינו אשר א' מהם הי' מהשרים היושבים בלאנדטאג אשר בזה ולעג לנו, וגם המיניסטער לא אבה השחית מולדת הקונגרעס אשר הרה וילד על ברכי רעיוניו, וה' ברב רחמיו השגיח ממעון קדשו ושמע צעקת עמו ישראל ועזר לנו ע"י נסים ונפלאות בלב שרי הלאנדטאג ביום ט"ו אדר שנת תר"ל לפ"ק לעשות אותנו חפשי מחוקי הקאנגרעס ונתנו לנו רשות לעשות קאנשטאטירונג בפני עצמו ולעשות לנו חוקים כרצונינו. והזהירו אותנו אח"כ רבים מהשרים הנכבדים החכמים הגדולים של הלאנדטאג שנמהר ונחיש לעשות קאנשטאטירונג מהן, כי רק אז אנחנו בטוחים שלא יחזור הדבר לקלקולו, ואם לא נעשה זאת נחטיא המטרה.

ונאספו כל גדולי ישראל וצדיקים וגאוני ארץ מכל המדינה ועשינו שטאטוטען מועטים מעט הכמות ורב האיכות בעינא להציל שארית ישראל מפחים אשר טמנו לרגלינו הקונגרעסלער. ולולי הותיר ה' פליטה לשארית ישראל, כי עתה כבר הי' הרעפורם פרץ גדותיו הקאנגרעסלער כאשר יזמו לעשות והמשרה ושבט מושל בידם והשוחטים והרבנים והלעהרער מאתם יקומו עלינו למורת רוחינו ועצבון לבינו ועול מדהבה לישא בעול שריהם כמשא כבד הי' מטילין עלינו. לא כן עתה קהל יראים יכולים להיות עדה בפני עצמם בשם ארטהאדאקסען ולקבל שוחטים ורבנים ולעהלער כאות נפשם יראי ה' ומי יותן והי' כל עם ה' יראים שלומי אמוני ישראל - אבל בעוה"ר עוד יד הקונגרעסלער נטוי עלינו ועושים במחשך מעשיהם והתנכלו עם אנשי מרמה אשר בגלוי עוד מסוה היראה על פניהם להדיח הקהלות הקדושות אשר הי' עוד יראי ה' לבלתי יאבו לקבל הארגאניזאטיאנס שטאטוטען

של הארטהאדאקסרן כי אם יהי' שטאטעסקווא במענה ערמה ומזימות שווא לאמור: אנחנו נהי' כאבותינו כאשר בראשונה טרם הי' הקאנגרעס ונשמור תוה"ק ודיני שו"ע ונהי' תחת הממשלת הבעהערדע בכל ענינינו כמעולם, והוא תחבולת הקאנגרעסלער עם האנשים ההולכים עמם יד עם יד. והמון עם ה' לא ידעו ולא יבינו כי בנפשם הוא וילכו אחרי עצת החניפים הללו באין מבין כי נלכדו בזה במצודה רעה וחכה של הקאנגרעס אשר טמנו פחים להחליש כוח האורטהדאקסען מהיות חשוב לעם מקהלות בפני עצמם נגדם והרבה ממקהלות ישראל נשקעו במצולות מי הזידונים הללו בתום לבבם, ולא ידעו כי מות בסיר אשר בשלו להם מנהיגיהם במועצות הקאנגרעסלער להעבירם לאט לאט ולהביאם אל גבולי הנעאלאגען. ועליהם אמור: איזהוא חכם הרואה את הנולד, ולא אמרו הרואה אשר יולד, לשון להבא, כי באמנה לראות מה שיוולד לא על האדם לדעת אם לא שרוח ה' בקרבו ויד ה' עליו בנבואה, אבל לפעמים האדם לא יכיר ולא ידע את אשר כבר נעשה ונהיית בעולם אנה פונה, ומה אשר יתגולל ממנו בטבע ויהי' עינים להם ולא יראו מה שכבר נולד ונעשה, אבל החכם עיניו בראשו יודע מוצאו ומבואו של הנולד ומקורם להנצל מאבות הנזיקין. וקורא אני עליהם דברי ר"ע במשל השועל שהלך על שפת הנהר וראה הדגים מתחבאים לפניו תחת המים, אמר להם: למה אתם מתחבאים לפני, צאו אלי אל היבשה ונדורה יחד כדרך שדרו אבותיכם עם אבותי, והשיבו לו אתה הוא שאומרים פקח שבחיות, ומה במקום חיותינו אנו מתיראים מפני הרשתות הצדים אותנו, במקום מתתינו לא כ"ש, והלשון אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות נראה כמיותר, אבל הטיבו אשר דברו במענותם, כי רצו להראות לו כחשו על פניו שבמרמה דיבר, כי איך יעזבו מקום חיותם ולדור עמו ביבשה, אין זה כי אם יחפוץ ללכדם בערמה בחשבך שלא נבין ערמימות לבך, וזהו שאמרו לו אתה פקח שבחיות וידעת היטב הרעה אשר ימצאנו ביבשה ויהי דברך וקטבך מות. הנמשל מבין הקורא מאליו על אלה השטאטעסקוואטלער. אמנם ידענו שלא כולמו סגו יחדיו בחזות קשה כזה כי אם המנהיגים עוזרי הקאנגרעסלער המתעים את העם במזימות זו חשבו להעביר את העם אל מעבר שבולת מנהר מים הזידונים של הקאנגרעסלער ברבות הימים אבל גלוי למראה יראה ה' תחבולות מזימותם וישמרו מהם ומעצתם ונכליהם אמן...

- ב -

דרשה שדרש בשבת שובה תר"ל
ונכבדות בה מדובר אודות ההתבדלות של היראים

שחת לו לא בניו מומם דור עיקש ופתלתול הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא

הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך. תרגום אונקלוס הא קדם ה' אתון גמלין עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו הלא אביך הוא ואת דלי' הוא עבדך ואתקנך.

לגאון ולתפארת הי' לעם ה' פרי ארשת שפתותם בעמדם במעמד הר סיני והקדימו נעשה לנשמע. ובעצם היקר והשבח אשר השיגו ונתעלו בם ישראל בזה לעגו להם או"ה באמרם שהי' עצתם בזה שהקדימו נעשה לנשמע עצת נמהרים לקבל על עצמם חוקים ותורות אשר לא ידעום ולא שמעום להביאם בכור הבחינה אם יכשרו להם כפי תכונת טבעם ומסת רצון חפצם וראה דברי **נרגן האי מינאי (שבת דף פ"ח) שאמר לרבא עמא פזיזא דקדמו פומיכו לאודניכי, ברישא אבעי' לכו למשמע אי מצית קבילתו ואי לא, לא קבילתו. א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם, הנך אינשא דסגן בעלילותא, כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם.** ונואלו בזה או"ה לדעתם השפילה לחשוב מצות ה' כדרך מצות מלך בשו"ד שמצוה לעבדיו הסרים למשמעתו הישר בעיניו עבור תועלת המגיעה לו מעבודתם, גלל כן לזרה בעיניהם הטות שכמינו תחת סבל מצותיו טרם שמענו אם יאותו לנו אלו המצות והחוקים, לא כן עם ה' עם נבון וחכם שפטו במועצת ודעת שאין יתרון ותועלת להקב"ה מעבודה שלנו כי לולא כן הי' התועלת המושג כחסרון בחקיו ית"ש והוא נעלה מכל מושגים וחסרונות שיצטרך לזולתן. אבל בחסדו הגדול הורה לנו את הדרך אשר נלך ואת המצות והחוקים אשר נעשה להשלמת נפשינו לטוב לנו כל הימים, והרי זה כאב המצוה את בנו, ומדריכו בדרך ילך לטובת בנו ואין לאביו תועלת בדרכו הרצוי, אך יגל לבו עבור בנו שבחר בארחות צדק. וכמו שאמר איוב "אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח". לכן מאומת אצלנו שכל אמרות ה' צרופה לטוב לנו, לכן בנפש רגועה ובלב שוקט היינו מקבלים למצות ה' וחוקיו טרם שמענום, וזה עצם השבח והיקר של ישראל שהכירו האמת כפי עצם שלימותה. וזה תשובת רבא להאי מינא "אנן דסגינן בשלימות כתיב בן תומת ישרים תנחם" שתמימות ויושר אשר בקרבינו הנחו אותנו בדרך אמת, לא כן "הנך אינשא דסגן בעלילותא" וכל מזימותם שאין לך פועל בלי תועלת כמו הם שעושים הכל בערמימות ובעלילות, לכן כתיב בהו "וסלף בוגדים ישדם" פי' עקלקלותם ועקשות לבם ישדם מכל טוב האמיתי.

עד"ז יובן **מאמר חז"ל פ' יתרו על קרא אנכי ה' אלוקיך, באותה שעה נתקבצו כל או"ה ובאו אצל בלעם אמרו לו: שמא מבול מביא לעולם וכו' א"ל כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם וכו' אלא הקב"ה רוצה ליתן תורה לעמו שנאמר: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, כיון ששמעו את הדבר הזה פנו כולם והלכו כל אחד לדרכו.** ר"ל, שאו"ה באו אל בלעם להיות נועץ עמו אם יתקרבו אל ישראל ויספחו אליהם לשמור מצות ה' הגם כי הקב"ה נתן התורה לישראל ואנו לא נצטוינו עליהם אבל מאחר שמסוגלים הם להשלמת הנפש למה נגרע אנחנו וגם לנו יאות לשמרם, למה זה דומה לרופא שנתן סמים לחולה וצוה לקחתם ויתרפא. שמע חולה אחר שהוא ג"כ בחולי זה ממש, מבלי אפונה חשב שיאות

גם לו לקחתם אף כי לו לא הי' צווי הרופא, כן באלה המצוות אשר המה סם חיים להנפש, ושאלו על זה את בלעם הרשע, ומה ענה אותם בלעם "ה' עוז לעמו יתן" פי' הקב"ה אך לעמו צוה ולא לכם, לכן "ה' יברך את עמו בשלום" פי' הקב"ה רק את עמו יברך בשלום הנצחי שלימות הנפש כי המצוות בעצמם אין בם מועיל לשלימות הנפש רק דרך גמול ישלם ה' להם חלף עבודתם, כמלך בשו"ד שנותן שכר לעבדיו חלף תועלת העבודה אשר יקבל מאתם שעושים רצונו. אבל מי שלא נצטווה לא עליהם יהי' נועם השלימות, מיד כששמעו כן הלכו לדרכם איש איש למקומו, למה אנחנו נגע לריק לשמור התורה והמצות. ועפרא לפומי' דאותו רשע שקר בימינו וכל המצות אך לטוב לנו כל הימים ועיין בפ' ואתחנן מה שפירשתי מאמר התנא פ"א אל תהיו משמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, השייך לכאן, דו"ק משם כי לא אכפיל הדברים. ולשמור מצות ה' כראוי נדרש מעם ה' שיהיו שלום ואחדות במגורם. ואז"ל אם אין שלום אין כלום, ולא רק בעניני הגוף הדברים אמורים, כי אם גם בעניני השלימות ושמירת המצות וקיום התוה"ק תלוי הרבה בזה אם בשלום יחדיו ישכנו, והרבה מצות אשר קיומם לא ניתן לאדם יחידי ואך בקהל ועדה אגודים אחוזים יחד שגיא ידם להביאם לידי גמר, וכמה האריך במדרש רבה פ' נשא במעלות השלום וגם אם המה בשלום יחדיו ישכנו איש את אחיו יחזק ויאמץ לא לבד בעניני הגוף אבל גם בעניני נפש וילמדו זה מזה מוסר השכל ואיש את אחיו יעזור לבצע מצות ה' כראוי גלל כן השלום הוא רבה מאד ונלאו לספר במאמרי חז"ל עוצם מעלתה, **ואז"ל ילקוט ישעי' נ"ה וז"ל: ד' רב שלומות: א' שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול. ב' בימיו יפרח צדיק ורב שלום עד בלי ירח. ג' וענוים ירשו ארץ ויתענגו על רב שלום. ד' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.** ירצה כי בעוה"ר בדור פרוץ דור עקש ופתלתול עתים לרעה כהיום אשר נלחצו עם ה' על פניהם שומרי דת התוה"ק, להפרד מאלו מורדי אור המתחדשים והי' לשני מחנות, הנה שמעו אזנינו עתק יוצא מפי אלו המורדים ופושעים אחינו שונאינו ורודפינו, שאנו שומרי הדת בעלי ריב ומחלוקה שונאי השלום כי פרדנו מעליהם, ולא ידענו לשקול בפלס את ערך השלום בגדלו כאשר העריכו חז"ל, ולו שקול שקלנו ערך השלום בגדלו וטובתו לא הרחקנו מהם לעשות פירוד גדול בקרב ישראל כהיום וחושבים לדבר בזה מרורות נגדינו, אבל יצא עתק מפיהם ופיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, כי באמנה אוהבי התוה"ק אוהבי שלום המה ויודעים גודל ערך השלום אבל רק השלום האמיתי הם אוהבים ובמה עומד השלום הלזה, הנה יפרד השלום לג' ראשים. האחד: שלום עם עצמו עצם אישו כי יקרה כה שהאדם לא ירגיע רוחו מצד מעשיו אשר נלכד והורגל בם ולא יוכל להושיע עצמו כמו השיכור וכדומה, כי יכיר בחרונו ומעוותו אשר לא יוכל לתקן. ב' הוא השלום עם בני ביתו כי לפעמים יושבת השלום מתוך ביתו של אדם מכמה סיבות. ג' להיות בשלום ואחוה עם אחוזת מרעיו. והרבה סיבות יש להמפריעים ג' שלומים הנ"ל. והמפרשים אמרו כי על ג' שלומים הנ"ל

אמר דוד המלך ע"ה "אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום" נגד שלום עצמיי. שיהיה שלום בלבו עם עצם איש ותהלוכת דרכו, אמר "אתה שלום" שיהיה לו מרגוע והשקט בלבו מהנהגת תהלוכות דרכו של עצמו. ונגד שלום הבית אמר "וביתך שלום" שיהיה לו שלום עם ב"ב. ונגד שלום אנשים חוצה לו אמר "וכל אשר לך שלום" גם עם אחרים. והנה ג' שלומיות הללו ישתרעו גם בשלימות הנפש, יש אשר נלכד ביד יצרו ותאותו ויודע שלא יוכל להושיע לעצמו, הנה יחסר לו שלום עם עצמו כי לבו לא נכון עמו, וכן יש אשר רואה בניו ובני ביתו הולכים ארחות עקלקלות, יושבת אצלו שלום בית ויתקוטט עמם, וכן יושבת לפעמים השלום עם אנשים זולתו אשר יושב בקרבם אם המה רעים וחטאים לה' מסיתים ומדיחים ואיך ישב בשלום אתם, וכבר אמר דה"מ הלא משנאך ה' אשנא ומתקוממיך אתקוטט. והנה הנוגע בעניני הגוף על האדם מוטל למחול על כבודו או שאר סיבות המפריעים את השלום אך יתווך השלום ביניהם אבל הנוגע בשלימות הנפש איך נשב אתם באגודה יחד ומקהלות עם יחד, אך למען השלום. הלא שלום כזה אין שלום האמיתי כי הגם שנשב שלום יחד בעניני הגוף ויהי' לנו תועלת בשלום הלזה, בדברים הנוגעים אל הנפש נהפוך הוא שע"י שלום זה יושבת מאתנו ג' שלימות הללו בשלום הנפש, הלא המה מתאמצים לשום ראשים על העדה אנשי שחץ, והראשים הללו מעמידים מנהיגים מאשרי' מתעי' מעמידים שוחטים אשר לא כדת אשר כל נפש היפה ובר לבב, לבבו יניא אותו מלאכול שחיטתם, ואנו מוכרחים לאכול ממרק פיגולם ולשמוע דברי מאשרי העם המתעים אשר כל פרי מזימתם להרוס הדת, והכי ישאר עוד שלום הפנימי בקרבינו או שלום בית ושלום עם אחוזת מרעיהם בעניני הנפש בין אלה המדיחים והמסיתים, ושלום כזה יגרום לנו מכשול גדול בעניני נפשינו. וזהו בבא ראשונה מד' "רב שלומיות" המוזכר בילקוט הנ"ל "שלום רב לאוהבי תורתיך" לא כמו שאתם אומרים שלא ידענו להכיר ערך ומשקל השלום, אבל באמנה השלום רב ויקר מאד אצל אוהבי תורתיך, אבל רק אז "ואין למו מכשול" פי': כאשר השלום אין למו למכשול ואבן נגיד. לא כן השלום עם אלה הפושעים ומורדי אור. ועל דברתם שהרבה פעמים הי' כן בדורות הראשונים שהי' בתוכן אנשי רשע עכ"ז לא הרחיקו אותם והיו עמהם באגודה אחת ולא יחצו עצמם לשני מחנות ויכנו לעצמם שם חדש שומרי הדת, על זה אנו משיבים להם לא כדורות הראשונים דורות הללו הגם שלא יחדלו רשעים מהעולם בכל דור אבל הי' אך מהיסת יצרם ותאותם, ולבם הי' נכון עם ה' וידעו בעצמם שדרכם לא נכון עמם גלל כן הצדיקים ויראים ואנשי מעשה היו חשובים וספונים מאד בעיניהם ולא חתר לבקש ולהשיג המשרה בקרב העדה ולהיות בראש העם, והם בעצמם אזרו חיל להעמיד מנהיגים טובים ויראים וכשרים למען ינהיגו העדה על כל מוצא פי ה' במועצת ודעת וגם בעניני חנוך בניהם לא שמו מוקש וגם בניהם רצו לגדל על ברכי התורה והיראה, גלל כן היו יכולים להיות אתם יחד אגודים אחוזים בקהל ועדה אחת, וזה אמרו בילקוט הנ"ל בבבא שנית "בימיו יפרח צדיק" פי' שבקש דוה"מ שבימי

שלמה בנו יהי' דור צדיק עד אשר הרשעים אשר בקרבם יהיו ג"כ מכירים את יקר ערך שלימות הצדיק ויראי ה', ויתנו להם יקר ותפארה. וזהו שאמר בימיו יפרח צדיק בין העם, עבור שהתוה"ק ומצות ה' יהיו יקר בעיניהם ורשעתם יקרה רק בסיבת תגבורת התאוה כאמור, ועי"ז יהי' יכול להיות השלום ניצב וקיים בקרבם סלה בלי פירוד. וזהו אמרו שעי"ז בימיו יפרח צדיק "ורב שלום" יהי' השלום בתוכם רב "עד בלי ירח" פי' באין מפריע ויעמוד לעולם השלום בלי גרעון ומיעוט יען כי לא יכול לבוא מכשול ונזק משלום עם רשעים כאלה ויהיו יושבים בטח זה עם זה.

ואמר עוד לא לבד שלא יהי' להם השלום אשר בינותם למכשול ומורת רוח בעניו שלימות הנפש כאמור שיכאיבו וידאיבו לבם במוריהם וילחצום בעניני יראת ה' בעמדם בראש העדה, אבל עוד יחזקו אותם במעוזם לנהל עדת ה' מראשי עם קודש צדיקים וכשרים, וזהו אמרו בבא ג' מד' רוב שלומיות "וענוים ירשו ארץ" פי' שעל ידי זה שיהי' הארץ נותן ביד ענוים וכשרים עי"ז יסתעף בהם "ויתענגו על רב שלום" שיהי' רב שלום בפנימית קרבם ולא יושבת מאתם השלום עם עצמם בהנוגע בנפשם, ואמר שוב גם מהנוגע בשלום הבית בעניני הנפש לא יושבת על ידי השלום עם חברתם כי לא לבד שלא יעמידו מורים ומלמדים רעים מושחתים אשר ישחיתו את זמורי הגפן באביה ולא יתנו מוקש למנוע אותנו מלגדל בנינו על ברכי התורה והיראה, אבל נהפוך הוא שגם הרשעים שבתוכם יתאמצו לגדל בניהם על ברכי תוה"ק שיהיו יראי ה', בידעם שדרכם דרך רע, ולבם עליהם יכאב על רע מעשיהם ואך תאוותם יבוא להם ויעבירם מדרכי ה' אבל מאויי לבם שעכ"פ בניהם יהיו עובדי ה' יראים ושלמים. וזהו אמרם ז"ל בבא ד' מד' רב שלומיות "וכל בניך לימודי ה'" פי' כל בניך בלי הפרש והבדל כולם יהיו לימודי ה' מגודל על ברכי התורה ומזה יבוא "ורב שלום בניך" שלא יושבת מאתם שלום בית מכעס בניו ובנותיו כי כולם יהיו לימודי ה' ויהי' לו רב שלום מבניו בני ביתו. וראיתי בספר אחד על אמז"ל בקרא הנ"ל וכל בניך לימודי ה' "אל תקרא בניך אלא בוניך" שמפרש עד"ז שיוכל להיות רב שלום גם אם הבנים אינם לימודי ה' והמה רעים וחטאים עכ"ז יתענג בהם יען שהמה יוצאי יריכו, אבל הקרא אינו מדבר כי אם מאנשי המעלה אשר לא יחשבו לבנים בניהם כי אם כשהולכים בדרך טובה והמה בוניהם כי ברא מזכה אב ונושא זכותם לפני ה' כי הוא למדם ליראה את ה', ועל דרך שאמרה רחל אולי אבנה גם אנכי ממנה שכל חפצה בבנים, היתה להבנות מהם וזכותם יאיר לה אל עבר פניהם בעולם הנשמות, ובמק"א פירשתי בזה מאמר עלי הכהן אל בניו "אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע" עיין בפ' קדושים. וזהו אמרו ורב שלום בניך אבל אז הוא נרצה השלום מבניך אם המה לימודי ה' "ואל תקרא בניך" פי' אל תקרא לבניך בניך באמת, אלא "בוניך" אם המה בוניך על דרך האמור שהמה יבנו אותך בזכותם ואז אם יהי' שלום בניך הוא השלום הנרצה והיא היא נאותה ומותאם עם דבריהם הנ"ל בד' רב שלומים.

ועלינו לתת תודה לה׳ שנתן לנו חן בעיני הקיר״ה והשרים אשר נתן לנו רשות בעת הזאת להפרד מאלה מהרסי הדת המתחדשים, ונתן לנו רשות להיות לעם ועדה לעמינו ואבו להכירנו להיותינו חוסים בצל כנפי השגחתם, ולהיות דרכינו חפשי בעבודת ה׳ כרצונינו ולא ישלטו בנו אחינו שונאינו ומנדינו אשר אכלו אותנו בכל פה וב״ה שהצילנו ממלתעות כפירים הללו בצל החוקים אשר קבענו לנו על פי דת התוה״ק ועל פי דעת גאוני זמנינו, בחברת שומרי הדת באין מפריע. ומעת הי׳ לנו מנוחה עוד ידם נטוי׳ עלינו ובאים בערמה בנכליהם, להעבירנו מחוקים הטובים אשר קבענו לנו, ואומרים לאמור כמוני כמוכם גם אנו נשמור התוה״ק, ונעזוב את חוקי הקאנגרעס שקבענו לנו וגם אתם עזבו חוקי שומרי הדת ונהי׳ לעדה אחת ונדורה בשלום יחד כאשר דרו אבותינו עם אבותיכם בשלום, ונהי׳ נקראים בשם אחד סתם ישראל כמקדם ומפתים בזה קהלות קדושות, ועליהם אני אומר יכוונו דבריהם ז״ל בברכות דף ס״א **במשל דר״ע לשועל שהי׳ מהלך על שפת הנהר, ראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, א״ל: מפני מה אתם בורחים, א״ל מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם, א״ל רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדורו אבותי עם אבותיכם, א״ל אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות וכו׳ ומה במקום חיותינו אנו מתיראים במקום מיתתינו על אחת כמה וכמה.** והרואה יראה דומה בדומה להנ״ל וקצת יש להטעים מענה הדגים לשועל מה שאמרו ״אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות״ כי אם יפתה אדם את חברו אל דבר אשר הרעה הלוטה בתוכה נראה בעליל עכ״ז לא יסוג אחור מלפתות, יהי׳ זה אחד משני פנים אם שהמתפתה שוטה ופתי ולא יבין כי רעה הוא הדבר המבוקש ממנו למלאות רצונו, או שהמפתה הוא פקח ומגלה רעתו במשאון ללכדו במצודה רעה, ואמרו הדגים אלו היית שוטה ופתי היינו מלמדים זכות עליך שבקשתך לפי דעתך טובה לנו. אבל אתה הוא שאומרים עליך שאתה פקח שבחיות ותבין היטב שהדבר הוא בנפשינו וק״ו אם במקום חיותינו אנו מתיראים אעכו״כ במקום מיתותינו אבל אתה כן יודע האסון אשר יקרה אותנו, אבל בחלקלקות לשונך דמית לצוד אותנו במצודה רעה. כן הדבר הזה הם יודעים שגם בצור מבצר במחסה החוקים אשר לנו מקובלים מקיר״ה אין אנו בטוחים מרשתות הפורסים לרגלינו עאכו״כ כי יחתרו אותנו לחוץ להיות אתם יחד. ה׳ ישמרינו מהם ומעצתם ונכליהם.

ודברנו עד כה שהשלום נרצה מאד אבל רק השלום האמיתי וכבר אמר התנא בפרק אבות א׳ על שלושה דברים העולם עומד: על האמת ועל הדין והשלום שנאמר אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם, ולפי דקדוק הלשון הי׳ לו לומר אמת משפט ושלום יהי׳ בשעריכם, אבל הענין הוא שיהיו ג׳ דברים הללו עמודי העולם, לא לבד על האמת כזה ידבר שלא יצא שקר מפיו ויהי׳ זה עמוד עוז לעולם שלא תמוט והוא רק מצוה אחת ממצוות ה׳, אבל המכוון שכל מצות ה׳ אשר יעשה וכל העבודה אשר יעשה האדם יהי׳ באמת בלי פני׳ אל דבר מה כי אם לעשות רצון ה׳ באמת אמיתי, ולא לבד המצות שבין אדם למקום יהי׳ כן,

אבל גם "המשפט" הנכלל כל המצות שבין אדם לחברו יהיו על בחינה זו כולו אמת לשם ה' ולא יעשה בעבור קיום העולם לבדו, שלא יהי' איש את רעהו חיים בלעו. או יאמר על הדיין שידין דין אמת לאמיתו שיכוון לדון דין אמת לאמיתו, שיכול הדיין לדון דין אמת על פי חוקי התורה לפי הטענות והעדות ועכ"ז לא יכוון האמת. אבל הדיין אשר הוא מצדיקים השלמים אם הם מכוונים לדון דין אמת לאמיתו מסייעין להם משמים להוציא הדין לאורו על פי האמת לאמיתו כי אלוקים ניצב בעדת א־ל. וכן השלום, לא יכוון התנא על השלום הזה שלא יריבו יחד איש עם רעהו, אבל על השלום האמיתי האמור למעלה דבר שיהי' לו שלום בעצמו בפנימית לבו בשלימות נפשו במה שאמר דוה"מ "אתה שלום" הוא על שלימות עצמי בשלימות הנפש "וביתך שלום" הוא שלום בית שיהי' נוח לו בני ביתו בשלימות הנפש שילכו בדרך הטובים "וכל אשר לך שלום" הוא שלום עם זולתו אחוזת מרעיו בשלימות הנפש יהי' שלום אתם ככל החזון האמור למעלה, ומה יומתק לפי"ז סוף דברי התנא שאמר אמת ושלום שפטו בשעריכם ירצה שלא תאמר על הכל אשר יאמר העם שהיא אמת האמיתי, ולא יאמר על אשר יאמר העם שהוא שלום כי טח עיניהם מראות השלום, אבל אתם שפטו בשכלכם בהסכל ודעת אם זה הוא השלום האמתי ועל האמת עצמו ישפטו הם אם הוא האמת האמיתי והיטב אמר שנאמר "אמת ומשפט ושלום" אם זה הוא האמת האמיתי והשלום "שפטו בשעריכם" פי' שפטו את האמת ואת המשפט ואת השלום אם באמנה הוא כן באמת לאמיתו, כי יש שלום אשר צריך להרחיקו כמטחוי קשת כאמור למעלה. ועד"ז אפשר כונת מאז"ל מ"ר בראשית "מפני מה לא נאמר בשני כי טוב שבו נברא המחלוקת אעפי"כ הדר כללם יחד וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" ירצה, הקב"ה הראה לנו כמה שנוא המחלוקת ורמז לנו בזה שלא נאמר בשני "כי טוב" יען שנברא בו המחלוקת והפירוד והבדלה ברקיע אף שהוא לתקונו של העולם וילמדו מזה בני אדם להרחיק המחלוקת, אבל עכ"ז יען הי' מחלוקת זו לתיקונו של עולם כללם במילות "כי טוב מאד" להורות לנו שגם המחלוקה לפעמים טוב והמחלוקה והפירוד הוא השלום האמיתי, ומחלוקה כזו אינו שנוא ומשוקץ, אבל היא טוב מאד, כאמור למעלה שלום רב וכו' ואין למו מכשול שרק אז גדול השלום כשהשלום לא יהי' למו למכשול ולאבן נגף, ולכן כללו ה' במילת טוב מאד, כשהעת נדרש לתקון העולם להיות הפירוד והמחוקה לטובת הכלל בעניני שמים ביראה ועבודה.

ובזה נבא אל עמק שפה ברורה של התרגום בראש דברינו שאמר הקרא: שחת לו לא בניו מומם, דור עקש ופתלתל, רומז בזה על ההבדל האמור בין החוטאים הללו שאך מפאת תגבורת תאוותם שמו אשם בנפשם ולבם ונפשם שלם עם ה' והם ידעו מעוותם לדאבון נפשם, ולא מצאו ידם די כח לכבוש יצרם, הנה אלו מגדלים בניהם על ברכי התורה בחיק תלמידי חכמים אשר ילמדום ליראה, כי אצלם יוכלו לבצע מזימת לבם ונפשם לטוב להם. אבל אלה אשר נכרתה אמונה מלבם ורושם יראת ה' לא ימצא בקרבם יחנכו את בניהם

בחיק ילדי נכרים ויעלה בידם סורי גפן נכריה בנים לא אמון בם. וזהו אמרו שחת לו פי׳ שיהיו מושחתם מום בם. ורק על עצם אישם הי׳ נספח רעתם "לא" פי׳ לא כן הוא. אבל "בניו מומם" מושחתם עבר על בניהם "דור עקש ופתלתול" פי׳ יען שהם דור עקש מותעים באמונה דור לא נאמנה את אל רוחם. ויאמר שוב: הלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. פי׳ על פי מה שאמרנו למעלה שבלעם אמר לאו"ה ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום שעינו הטעתו שמצות ה׳ כמצות מלך בשו"ד שמוכרחין לשמוע בקולו, אבל אחרים שלא נצטוו חופשיים, ולמה יעמיסו על עצמם עול סבלו על מגן מאין תועלת ולכן לא אבו או"ה לבא בברית עול מצות ה׳. אבל גם לפי דעת הנפסד הלזה על ישראל מוטל לשמור מצות ה׳ ותורתו, כי נצטוו ממלך מלכי המלכים הקב"ה עליהם, וכי הוציאם מארץ מצרים מבית עבדים להיות לו עבדים עבדי ה׳ וקנה אותם לו לעם. ואיש הישראלי אשר לא ישמור את מצוות ה׳ נבל הוא ולנבלה יחשב לו משובתו והשחתתו אשר לא יכיר חסדי ה׳ ולא שמעו בקולו. אבל באמונה גם חסרון חכמה היא אצלם להמרות פי ה׳, כי כל איש משכיל ויכיר וידע שמצוות ה׳ לא עבור תקוות תועלת מאת האדם אל ה׳ בעבודתו כפעולת עבד אל אדוניו כי אם כמצות האב לבנו מאהבתו אל בנו שילך בטח בדרך טובה לטוב לו ולנפשו כאמור למעלה בראש דברינו בארוכה שאם עבודתו דרך גמול לגמול בזה העבודה דבר לתועלת הקב"ה, אם לא הרצון שנמלא בזה רצונו להטיב לנו כל ימינו, ושניים רעות המה אשר יפלו בו עם ה׳ בדור עקש ופתלתול, האחד בבחינה הראשונה הנ"ל שגם לפי"ז נבלה יעשו ונבלה יקרא. ובבחינה השניה המה בנים סכלים לחשוב תהפוכות כאלה שה׳ יחפוץ בעבודתם דרך גמול כי אם צדקת מה מידך יוקח. והיטב אמר הלה׳ תגמלו זאת פי׳ הכי במצוות תגמלו בזה דבר תועלת לה׳ אלוקיך. ושניים הם הרעות בידיך שאתם עם נבל אפילו לפי דעת המשובשת הזאת. שנית: ולא חכם, שהוא חסרון חכמה אצליכם כי אין עבודת מצוות ה׳ דרך גמול כאמור. ואמר שוב פתשגן ענין רעתם ופתגם הרעה שהמה עם נבל ושהמה עם לא חכם, הוא בבחינה זו כי "הוא אביך קנך" וקנה אתכם לו לעבדים בהוציאו אתכם מתחת עבדות מוטות עול וסבלות מצרים. שנית, הוא עשך ויכוננך. הוא ברא את האדם, שמים וכל צבאם, ואיך הסכלתם לחשוב שיהי׳ לו איזהו תועלת ממצוותיכם אם לא למענכם יעשה זאת כאשר יצווה האב את בנו לטובת הבן. וזהו אמרו: "הלא הוא אביך" שהוא לך בבחינת אב לבנו. "הוא עשך ויכוננך" ואיך יגיע לו תועלת מעבודתכם והיה זה לחיסרון בחוקו ית"ש אשר ברא אותך ותבל ומלואה כאמור. וזהו אשר אמר התרגום "עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו" כי הנה זהו חכמתכם ובינתכם יתר על כל העמים בקבלת התורה הקדושה שאמרתם נעשה ונשמע אשר אומות העולם לא הכירו שהכל הוא לטובת האדם כל אשר יצווה ה׳. ואתם בחכמתכם עליתם בזה על כל העמים ואו"ה חשבו זאת לפתיות ועצת נמהרים כמאמר האי מינאי לרבא. ועתה שגם אתם בדעת המשובש הלזה א"כ על כל פנים סכלים אתם אם כדעתכם עתה שלה׳ תעבדו דרך

גמול אין לך סכלות גדול מזה ולמה קבלתם התוה"ק והקדמתם נעשה לנשמע, ואתם לפי"ז עמא פזיזא שהקדמתם פומייכו לאודנייכו. וזהו אמרו של המתרגם על עם נבל ולא חכם, שלפי"ז אתם עם נבל שלא שמרתם מצוות ה' אשר קנה אתכם לעבדים שנית. ולא חכם, שקיבלתם אורייתא והקדמתם נעשה לנשמע, והוא מעשה סכלות ועצת נמהרים לקבל על עצמכם עול מצוות טרם שמעתם אם יאותו לכם כטענת או"ה. והוא זה כפי דעתכם עתה שתלכו בדרך חשך בלי הכרה שהכל לטובתכם כאב המצווה לבנו לטובתו, כי הלא הוא אביך כאמור למעלה וג"א.

– ג –

מכתב לחברת "מחזיקי הדת" בק"ק לבוב[1]

בע"ה ב' לך לך תרמ"ב לפ"ק.

ה' עוז עצמה ירבה להנהו גאוני ארץ ומצוקי תבל מנהלי חברת מחזיקי הדת בעיר לבוב נגד מנאצי ה' להרים קרן התורה.

הגיע למראה עיני עלה היקר של כמ"ע וצללו אזני בשמועה רעה אשר גם במדינת גאליציען הרימו ראש אויבי ה' ויזמו לנתוץ ולנתץ ולהרוס כל חלקה טובה מקרב ישראל. בעניני הדת כאשר גלו דעתם בעלה לויט נומר יג' וכמ"ע נ"י יצאו לעזרת ה' בגבורים לנטוע חברת מחזיקי הדת בכל ערי גאליציען, ולהזהיר את העם אשר יראת ה' בלבם להרחיק

---

1) ייסודם של "מחזיקי הדת" בגליציה הי' ביום ח' אדר תרל"ט בלבוב. היוזם הי' האדמו"ר האמצעי לבית בלז הגאון הק' רבי יהושע רוקח זצ"ל. הרבי מבעלז תפס את גודל הסכנה לדת ישראל מפעולתם של "המשכילים" שאילצו בכח המלכות להכניס שינויים ותיקונים בגדרי הדת והקהילות. – בשנת תקצ"ז נתקבל חוק ממשלתי כי אין לקבל רב בשום מקום אם לא השתלם במדעים ואין לו תואר דוקטור. כתוצאה של חוק זה אי אפשר הי' לקבל בלבוב רב אחר פטירתו של הישועות יעקב זצ"ל בשנת תקצ"ט עד שנתבטלה הגזירה, אז נבחר הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בעל שואל ומשיב זצ"ל.

המשכילים ניצלו לתועלתם את המתיחות בין המתנגדים לחסידים שהודות לה השתלטו על רוב הקהילות. נבחרו כראשי הקהלה רופאים, פרופסורים ואנשי מדע. הגוה"ק מבעלז זצ"ל ראה את הסכנה והבין שהשעה היא "עת לעשות לה" ויש להתאחד בארגון חרדי כללי כפי שעושים זאת החילונים. הוא חייב גם הופעתו של בטאון חרדי כללי שייצג את היהדות המקורית ויחליש את השפעתם ההרסנית של המשכילים. – אולם כדי שהאירגון יהי' חרדי כללי, הבין כי בראשה צריכה לעמוד אישיות נערצת ע"י חסידים ומתנגדים כאחד, לכן פעל והשפיע שבראש אירגון מחזיקי הדת יעמוד הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא בנו של החתם סופר זצ"ל. מלבד מה שגאון זה ידוע הי' לאחד מגאוני הז'ור, ופיקח מפורסם, הי' לו נסיון מעשי ממאבקו של אביו הגדול זצ"ל שניהל מלחמה נגד הרפורמים ומהרסי הדת ויוכל להם.

בראשית שנת תרמ"ב כתב הנטע שורק תשובה זו למנהלי מחזיקי הדת בעיר לבוב נגד מנאצי ה' להרים קרן התורה.

מהם ולבלתי יקבלו השטאוטען חוקי עמל שלהם, ושלא יושיבו בקרב טובי העיר מהם והמינים מחללי שבת וכופרים. ויען שהחצופי אנשים כאלו אשר מכנים עצמם בשם רבנים אצל האנקעטע לפני שרים הגדולים, לבטא בשפתי רשע שוא וכזב, שמותר על פי דין תורה והתלמוד ושו"ע להעמיד ראשים וטובים בקהל, אנשים מחללי שבת אוכלי נו"ט וכופרים, עוד החציפו פנים לאמור שם, שרשאים אנחנו לשנות משלחן ערוך כפי רוח העת. והשרים האלו אשר לא מבני עמינו הם ולא ידעו מטוב אמונתינו יתנו אמון לדבריהם אם לא יערכו נגדם מערכה לברר מרבני המדינה וחוץ למדינה ששקר בימינם. הנה כמ"ע שלחתם הבייליאגע עם השאלה הנ"ל להורות על פי דין תוה"ק ובנספח אל הנ"ל שאלה שלישית אם רשאים לבחור אנשים כאלו להיות שלוחים בעד הכלל אצל הוועד לפני השרים וכדומה מקום אשר יבוא למשא ולמתן גם דברים הנוגעים בדת תוה"ק.

הנה אנכי חתום מטה אכתוב בזה תשובתי על פי דין תוה"ק ואוי לדור ששופטיהן צריכין לשפוט על דברים כאלו, להראות שכל אלו איסורי תורה אשר כל איש אשר ניצוץ יראת ה' בלבו יחרד וילפת שהגיעו עם ה' על ככה לברר להם שעורבא לא שרי מדאורייתא וכי יצטרכו עם ה' התעוררות בזה לבל יפתו אחרי הסת רשעי הדור הללו. ואחר שכמ"ע ראיתם בעיני הבדולח שלכם, שידרש בעת כזאת לפסק דין תורה בזה מהרבנים, נענה אנחנו. **הנה בשאלה הא' הדבר פשוט שכל פסולי עדות מחמת רשעה, אסור להעמידם לראשים וטובים בתוך הקהל מדאורייתא** כמבואר בסי' ל"ח בחו"מ בהגה"ה והוא איסור דאורייתא לבחרם בקהל, כמבואר בתשובת מהר"ם שי"ק תאו"ח סי' ש"ט בארוכה, והאריכות בזה ללא צורך. ובפרט אלו הפארטשריטלער המינים וכופרים, שיש בזה איסור תורה החמור כמבואר לקמן.

ובדבר השאלה הב' הנ"ל. כל יודע מעט מתורת ה' יודע להבל ולסכל דעתם ולהראות להם שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם בדין תורה ושו"ע. וגם אם ידעו קצת, הנה כפירתם אשר נזרקה בם, יעוור עיניהם מראות האמת. הרי מבואר ברמב"ם פ"א מה' ממרים הלכה א' וב' **שתורה שבע"פ וגדרים וסייגים שעשו חז"ל המה דאורייתא, מלא תסור. ומכלל התורה אשר יורוך.** ומבואר לקמי' ברמ' שם פ"ב הלכה א' ב' ג' שאין ב"ד אחר יכול לבטל דבריהם עיי"ש ודברי הרמ' הללו הלכה ברורה ופסוקה היא. ועיין ש"ך יו"ד סימן רל"ט ס"ק כ' וט"ז יו"ד סימן רכ"ח ס"ק מ"ב, וכל זה פשוט ואין צריך, ולא יכול אריכות דברים בו.

ועל השאלה הג'. הנה כמה הטיבו אשר דברו ששייך בזה אסור ועוון של שליח של אדם כמותו, וכל אשר ירעו וישחיתו מרעים הללו, על חוק משלחם ישוב, ועוונם ישאו. ופלפלתם בענין אין שליח לדבר עבירה פלפול רחב ונכון וכן בענין שליחות לנכרי לחומרא שלא יהיה קלקלתם של הני פושעים תקנתם של המשלחים מצד אין שליחות לנכרי, והמה נידונים כנכרים עיי"ש הגם שיסודתכם כראי מוצק, אך לדעתי אין צריך לכל זה. כי אף אם לא שייך בזה שלוחו של אדם כמותו, (הלא לא עשו אותם שליח לרעה כי לא פורש להם

מה יעשו שם רק הכל מסור לדעתם ומסרו דעתם ורצונם להם כציפור יקוש על פח.) עם כל זה הקולר תלוי באלו הבוחרים בם המשלחים אותם, שהרי כל הנזק בענין הדת בא מהגרמא שלהם כי בלעדי בחירתם לא ירעו ולא ישחיתו כי אין להם כח רק ע"י הבחירה, ואם בממון הקל מבואר בחו"מ סי שפ"ח שהמראה על של חבירו חייב בנזקו, אף שלא עשאו שליח כלל, רק שע"י דיבורו וגרמא שלו הזיק לחבירו שאם לא היה מראה לו לא היה יכול להזיקו, עאכו"כ בגרמא זו שגורמים להרוס ולאבד כל חלקה טובה מתוה"ק ולהשריש אמונה מקרב ישראל אשר התורה והאמונה הם חיינו ואורך ימינו. ואף להנך שיטות ראשונים הסוברים דדינא דגרמי לאו דאורייתא ומשו"ה אין דינו כשאר מזיק כיון שלא עביד מעשה כי אם דיבור לבד, אבל בגרמא כזה כניד"ד ודאי לכ"ע דאורייתא וחמור מאד מכל איסורי תורה, ובכלל מוחרם וארור מ"ה המה. וראי' מבוארת לזה מירושלמי סוטה הובא בתוס' סוטה דף לז' ד"ה רשב"י אומר וז"ל על הפסוק פרשת תבא: ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. וכי יש תורה נופלת רשב"ח אומר זה בי"ד של מטה דאמר רב הונא בר יהודה בשם שמואל: על דבר זה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים. אר"א בשם ר"ת בר"ח, למד ולימד שמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור.

וכן הביא הרמב"ן של ירושלמי הנ"ל על מקרא הנ"ל בפ' תבא. וסיים בו וז"ל: שדרשו ז"ל בהקמה זאת, בית המלך והנשיא שבידם להקים את התורה ביד המבטלים אותה, ואפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי זה ארור, עכ"ל. הרי מבואר שגם על גרמא כזו שהיה יכול לעמוד בפרץ נגד הרשעים ולגדור בעדם לבלתי יפרוצו, הוא בכלל ארור. ועאכו"כ בגרמא כזו שאנו נותנים כח ועוז להם שישלטו על דעתינו ורצונינו בענין הדת ואמונה להרוס ולחבל כרצון לבם הרשע והוא פשוט ומבואר.

ועתה אלופי וגאוני ארץ אשר החילותם לעמוד בפרץ נגד מהרסי הדת הללו לא תתנו מרגוע עדי אשר תבצעו מעשיכם וחפץ ה' בידכם יצליח, יהיה ה' אלוקינו עמכם להפר עצתם וכל העם אשר הולכים אחריהם בשגגה יפכחו עיניהם ולבם לדעת כי רעה נגד פניהם, ויאזרו גם המה חיל נגדם. הלא למראה עיניהם מה שיזמו ועשו אנשים כאלה באונגרן בקונגרס ועשו ג"כ שטאטוטען, חוקי עמל ועוון נגד דת תוה"ק, וה' היה בעזרת היראים להפר מזימותם להכריח היראים אחרי רצונם. ועל אחת כמה וכמה מדינות גאליציען אשר בעז"ה עוד רבים המה יראי ה', ואנשי שחץ הללו המה המעט. ואך לא יתנו אמון באנשים הללו בחלקלקת לשונם בשום דבר. וגם אם ישבעו או יתנו אמירתם בכבוד שלהם, הכל הבל ורעות רוח. כי כבר המה מושבעים ועומדים, ולא יועיל שבועתם מאומה כמבואר ביו"ד סי' ב' ס"ג ואשאר בזה עבד לעבדי ה'.

ה' שרגא צבי טננבוים.

- ד -

מכתב לגאב"ד דק"ק סיגעט ז"ל
נגד הפורשים מק"ק האורטודוקסית שם

בעז"ה ה' חוקת תרו"ם טשאטה יע"א.

שלמא טבא וכ"ט להרה"ג הגדול בוצינא קדישא, בנם של קדושים ע"ה נ"י ע"ה כקש"ת מו"ה חנניא יו"ט ליפא טייטלבוים, אב"ד דק"ק סיגעט והגליל, יע"א.

גלילות ידו הטהורה הגיעה לדאבון נפשי צללו אוזני משמוע שבעירו שהיא עיר ואם בישראל, קמו אנשי שחץ מורדי אור לפרוש מהציבור קהל ארטהאדאקסין להיות שטאטוסקווא, ולהנתק מהם חוקי הארגאניזאטיאנס שטאטוטען של הירראים, אשר בחמלת ה' על שארית פליטי ישראל המבקשים לילך בדרכי ה' נתקבלו מהקיר"ה, אשר היה לנו מחסה ממלתעות כפירים וקאנגרסלער מהרסי הדת. ואלו השטאטוסקווא נודע תרמית לבם, שהמה בעצת הקאנגרסלער, והולכים עמם יד אל יד. אוי לאותה בושה שגם בסיגעט ימצאו כאלו אשר אחרי שכבר קיבלו חוק הארטודוכסען יאבו לנתק מהם, אשר אין להם שום צד וענין וסיבה אשר יפרדו מאיזהוא שינוי במנהגי התפלה, כי בכל העיר מני אז תפלת ספרד קיבלו, ואך רעה נגד פניהם להחליש כח הארטאדוקסען ולהחזיק ידי הקאנגרעסלער. והעולה על כל, ידווה לב כל איש ישר אשר לו עוד לב ישראלי, כי נספח אליהם משפחה אשר יש בתוכם יראי ה' ומשורש שנאה כבושה יצא אצלם אהבת הניצוח ללהב, ונמשכים אחריהם. ולכסות עינים ולהעטיף מחלצות לדבר הכיעור הלזה, הוסיפו לעצמם שם ספרד "זעלבסשטענדיגע - ספרדים". והכל חד. אחרי שמנתקים מעליהם חוקים טובים אשר יסדו להארטהאדאקסען, גאוני ארץ נוחי נפש, להיות מפלט לשארית ישראל נגד מהרסי הדת הנעאלאגען. ומה אדבר אחרי שומעי קול המולה, שגם ת"ח גדול בתוכם, וקורה אני עליו: "כל פירצה שאינה מגדולים לאו פרצה". כי אשר עוד לבו ער לה' ותורתו, היה מרחק מהם כמרחק מע"ז. אבל אחרי אנשים כאלו הולכים המוני עם כעכס אל מוסר אויל, ויגנבו את לב ישראל, הנה אלה המורדי אור לא יוסרו בדברים וכל דברים לא יצליחו להעבירם ממועצותיהם, והירראים ות"ח נקוה שישיבו מעצמם, ות"ח שעבר עבירה בלילה וכו'. אכן עתה באתי לשמור מצוות ה"ג נ' לברר הדין של המורים והשוחטים שלהם. הגם שזה דין פשוט מבואר בתשובות אחרונים. למדעי וזיכרוני שראיתי במהר"ם שי"ק באיזהו תשובות, שאסור שחיטתם. וגם בלא זה ידוע תשו' ברית אברהם, שאם הרב מוחה בשחיטת שוחט ששחיטתו אסורה מדין. כיון שכל היתר בזה"ז לטבח שלא יראה בכל שחיטה סכינו לחכם, הוא משום שמוחלים על כבודם, משא"כ במוחה ואינו מוחל. וטענת

שקר הוא מ"ש שאחרי הפרדם אינו רב שלהם. בלעדי זאת שהוא חבר העיר, הנה מחלוקתם ופירוד שלהם אינו כלום הוא לפי דין תורה, ואינם רשאין לחלק מדת אף בעניני ממון, כנודע. זולת המופרדים מכבר מעולם עפ"י מנהג ספרד ואשכנז, וכן להפרד מעדת רשעים קאנגרעסלער לעדת ארטהאדאקסען, אשר מצוה עלינו להנצל מחוקיהם הנוסדים נגד חוקי התורה, ומבקשים להרוס הדת ח"ו, שהתירו לנו, ומצוה עלינו, בהסכמת כל גאוני המדינה נוחי נפש, ואשר עוד בחיים חיותם.

אבל בלעדי הנ"ל שחיטתם נבילה, כאשר נבאר. וממילא המורים שלהם המכשירים ומאכילים נו"ט הוראתם פסולה. ואומר, כי בחו"מ סי' ב' בטור וב"י: אם רואים ב"ד שצורך השעה שהעם פרוצים בעבירה, דנין בין מיתה בין ממון בין כל עונש. והוא מברייתא סנהדרין דף מו' והוא משום סייג וגדר למגדר מילתא, וכח זה ניתן להם מדאורייתא. תדע: שהרי דנים לכל עונשין מיתה ומלקות ועאכו"כ באיסור והיתר. וביו"ד סי' ב' סעיף י"א, בקהל שהטילו חרם, יש אומרים ששחיטתו אסורה אף דיעבד, יעיין שם, ונדבר מזה להלן. ובב"י בשם תשובות הרא"ש חו"מ סי' הנ"ל, שדוקא גדול הדור הממונה לדון עפ"י נשיא או טובי העיר, שהמחום רבים עליהם. ומהרי"ך שם בשם הרי"ף מביא חולקים דהה"ד לבי"ד של ג' הדיוטות, אבל עכ"פ ברב הממונה בעיר עם טובי העיר שהמחום רבים עליהם לכ"ע יש בכחם לגזור, וכמש"כ בהג"ה שם, שהמה כבי"ד הגדול שבירושלים. ועאכו"כ באיסור והיתר, וכמ"ש כל שתיקנו וגזרו למיגדר מילתא לפירצת העם כניד"ד, והכח הלזה הוא דאורייתא כנ"ל ושורשו בתורה מושמרתם את חוקותי, עשו משמרת למשמרתי. וכבר הבאתי מיו"ד סי' א' סעיף י"א. ולכאורה היה מקום לטעות, שדוקא שגזרו בחרם כנידון דהתם, אבל הדבר להיפך, דוקא בחרם יש אומרים ששחיטתם אסורה בדיעבד. וכתב שם הט"ז דהוי כמומר לאותו דבר, אבל אין האיסור ברור משום שלא אמרו בפירוש שבדיעבד יהיה שחיטתו אסורה ונו"ט י"ל שלא החרימו אלו שלא ישחטו לכתחילה. אבל אם הקהל, ובפרט עם חבר העיר, אסרו שחיטתם בפי' אף בדיעבד שחיטתם פסולה, שיש בכחם לאסור, כמש"כ הש"ך שם בס"ק ל"ח, שאף בלא חרם אסור אף דיעבד וכמ"ש בשת"ד שם. ומבואר בתשובת הרא"ש דלמיגדר מילתא יש להם כח לפסול. וכן מבואר בתבו"ש סי' ב' סעיף כ"ב, וע"ש באות ל"ט בשמלה חדשה, שדבר זה דאורייתא הוא, ומשוה שחיטתם נבילה. והוא פשוט כהנ"ל. וגם היה מבואר בט"ז יו"ד סי' רע"ו ס"ק מ"ב וז"ל: וממשלה מן התורה ביד הציבור לעשות גדרים לעבירות, שהרי כתוב ושמרתם את חוקותי ודרשינן עשו משמרת למשמרתי. ע"כ אין שבועתו חלה כלל, הרי שהוא דאורייתא, דעל איסור דרבנן קיי"ל כסי' רל"ט ס"ו, שחלה השבועה. וכן מה שכתב בתשובות הרא"ש הנ"ל דלמיגדר מילתא יש להם כח ליפסול, הוא דאורייתא. **הכלל היוצא: שחיטת שוחטיהם אחרי איסור של כה"ג נ"י שהוא חבר העיר ואוסר בפי' שחיטתם כנו"ט, הוא דאורייתא. "שחיטתם כנבילה גמורה, וכל האוכל ממרק פיגולם הוא מומר. והמורים שלהם המכשירים ואוכלים מהם**

ומאכילין לאחרים, הרי הם כמותם" והוראתם פסולה עפ"י דין תורה. ובלעדי כל הני, "אלו המוסרים עצמם למשפחה כאלו, ועדה הרעה הזאת, המה בנים לא אמון בם, ובלי ספק יש טינא בלבם". ויראי ה' אחרי יודעם האיסור הברור, ישמעו ויחדלו מהם. ואם משפחה זו אשר יראי ה' בתוכם וגם ת"ח גדול ביניהם ישמעו ויראו, נקווה בלי ספק שירחקו מהם. ה' יטהר לב עמו ישראל, וישיב ליבנו לה' לעבדו שכם אחד. ויגצ"א. ואשאר בזה ידידו מרחוק.

הק' שרגא צבי טננבוים חופק"ק הנ"ל

(העתק מספר מלחמת מצווה דף י"ט.)

- ה -

עוד בענין הנ"ל

ב"ה טשאטה יע"א.

שוכ"ט לידיד עליון הרב הגאון הצדיק ע"ה נ"י. פה אספקלריה המאירה, בנן של קדושים, כקש"ת מו"ה חנניא יו"ט ליפא טייטלבוים נ"י, אבדק"ק סיגעט. ואלופי קהל ארטהאדאקסען, ובראשם הנגיד המפואר י"א וחרד אל דבריו, כש"ת מוה"ר משה ארי' פריינד נ"י.

גלילת ידכם עם הפס"ד של כבוד הגה"צ מו"ה ר' ברוך האלברשטם, עם קונטרס עין משפט של הה"ג מו"ה ר' שלמה לייב נ"י, כן הגיע לידי בשבוע זו, ושמתי עיני ולבי על הפס"ד ועל הקונטרס עין משפט, ואחרי העיון הדק הטיב ראיתי, שכל דברי הקונטרס הנ"ל בנויים על אבני צדק לאמיתה של הלכה.ודברי הרב דבראדשין בעל השגות בקונטרס אוהב משפט שלו אשר השיג על הפס"ד, בנויים על קו תוהו, ואבני בוהו, ומוסדות שקר ותהפוכות זרות. ואם היה הרב הזה בונה במה לעצמו כדורש מפי הגבורה, היה לדעתי עת לחשות. כי מה לנו ולו אם הוא רוצה להתגדל ולהראות כי הוא יודע לטהר שרץ בפלפול שוא, ויהי לו אשר לו. וכל באי עולם מכירי אמת יכירו וידעו כי הפס"ד אמת וצדק, ודברי הקונטרס עין משפט המה דברים נכוחים וברורים. גם יבינו וידעו כל מכירי רבני אונגראן אשר חרצו משפט השו"ב והמורה של השטטוסקוו דשם, המכנים עצמם זעלבסטשטענדיגע ספרדיים, אוהבי אמת המה. ולא פנו אל רהבים, ובצע כסף לא לקחו, ולאמת ולא לשקר גברו, כי אורייתא הוא דמרתחי להו לעמוד בפרץ נגד מהרסי הדעת.אבל בראותי בקונטרס עין משפט שהביא דברי הרב המקנטר שאומר שמקוה כי רבני אונגרן יודו לדבריו, אמרתי בלבי לא עת לחשות הוא, אבל הוא עת לעשות לה' שיקימו מחדש כל גדולי הדור שנית, להרעים בקולם מול הרב המקנטר הנ"ל, פן יחשבו ההמון כי מדשתקו לי' רבנן אודויי אודו

ליה, למתהלהלה היורה זיקים הלזה, ויעידון לעין כל כי שקר בימינו. ולבי כחלילים יהמה על אלה הקמים לעזרת שטאטוסקוו הנ"ל, אשר בלי ספק דברי הרב המקנטר ב"אוהב משפט" הטה את לבבם, "ויצא האחד" לערוך מלחמה נגד קהל האורטודוכסין היראים, ולא אפונה שלבו אנסו בשגגה ותלה עצמו במחזות שוא ומדוחים של הקונטרס אוהב משפט, וחוששני לו מחטאת, ששגגת תלמיד עולה זדון. **והיה לו לשים על לב שנגד הרב המקנטר הנ"ל עומדים רבנים גדולים וצועקים ככרוכיה שהמה מהרסי הדת ועושים חרבות במדינת אונגרן, הלא היה לו לידע כי לא על חינם ירעישו בקולם הרבנים הגדולים האלו, והמה בפנים ויודעים ומבינים את אשר לפניהם, ואיך לא ירא לגשת ולנגוע בקצהו במטה חובל.** ולמיחש מי לא בעי!! ואם לא יצא לעזרת ה' בגיבורים גאונים ומצוקי ארץ דמדינת פולין ורבני אונגראן, איך ערב אל ליבו לעמוד לשטן להם ויגרום להפר ברית התורה והיראה במדינת אונגראן. והוא רחום יכפר עוון, ויושיע את שארית פליטי עמו שומרי הדת בכל לבם, ויטהר לב מהרסי הדת להטות שכם אחד לעבוד ה' בלב ונפש, ויושיעם מידי הקמים עליהם עד בא ינון ויפרוש סוכת שלומו עלינו.

ידידם דו"ש הק' שרגא צבי טענענבוים

חונה פהנ"ל יע"א - שנת תרח"ם

(העתק מספר מלחמת מצווה דף פ"ט)

- ו -

קול - קורא מרבני אונגארן משנת תרמ"ב לפ"ק*

בעהי"ת

קול־קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה לאלוקינו.

שלומי אמוני ישראל סגולתו. יראי ה' וחושבי תורתו. עמו וצאן מרעיתו. פקחו עינים. שמו לב והטו אזנים. למורים לכם דרך החיים. ויאזין אליכם בורא ועושה ארץ ושמים.

בעת החל רוח חדש לפעם. ואש המינות יצאה ותאכל בקצה העם. לנתק מעל צווארימו עול התורה. להפשיט מעלימו אדרת האמונה. חכמי הדור אשר לפנינו. לא יצאו מחומשים לקראת החדשים. מתפרצים עריצים. כי פחדו להרעיש בקולם. וללחום למולם. להוריד גאונם ולהשפילם. אולי ירבו עוד נאצות. ויפרצו פרצות. בראש כל חוצות. ויהרסו גבול עולם. וחלילה יהי' תיקונם קילקולם. ובודאי מחשבות הראשונים הי' יפה בעתו. לא כן

---

*קול קורא זה מודפס ברבעון "הסופר" ישיבת מטרסדורף ארה"ב. בין החתומים ניכרת חתימתו של מרן.

בזמנינו אלה אשר החלו החדשים לפסוע על ראשי עם קודש. להוציא ישן מפני חדש. ולהכריח אותנו. להעלות עוללינו וטפינו. על המזבח אשר בנו. ועשו מן הטפל עיקר. לשרש ולעקור את הכל מן המקור. להשכיח התורה מפי עוללים עתיקי שדים. אשר מהבל פיהם אנו חיים. לולי ה' שהי' לנו באהבתו וחמלתו עלינו. ויבער ביעקב אש להבה. רשפי קודש שלהבת. בלב רועי ישראל הכשרים. וה' נתן חנם בעיני המלך והשרים. ירים הודו על כנפי נשרים. וגללו את אבן הקשה. מעל פי הבאר תורת משה. ועמדו לימינם. ונתנו רשיונם. גלוי לכל המונם. להשקות צאנם לכל אשר יהי' רצונם.

אולם אלה מבלי עולם. לא ינוחו ולא ישקוטו ממעללם. ויתהפכו בערמימות ונכלי"ם מנכלי"ם שונים. כגלגל באופנים. וכל רצונם ומאוים. לנצל מבני ישראל את עדים. להציגם ערום מתורה ומצוות כיום הולדם. להשפיל כבודם תפארתם והודם. עם אשר תמצא ידם. זה ינסה כחו. להוציא רוחו. ויתן יד להדפיס ספרים ישנים. מן הקדמונים קדושים עליונים. למען הצג בפתח השער הקדמה עם רעיונות מלאו מינות. ועוד יוסיפו אשמה. לבא בחדרי הספר פנימה. ויעשו הערות זרות. ארוכות וקצרות. אמרות מלאי ארס. סביבות המחברת. ויחמרו את הספר מבית ומבחוץ בכופ"ר. ויטיחו דברים אשר רבותינו לא שערום. וגם בתורת ה' תמימה כבר שלחו ידם והוציאו מחדש לקצר ולבחור פרשיות מה שיש ללמוד עם צעירי ישראל: והוא לדאבון נפש לכל השומעים.

ועוד לא השיב זה ידו מבלע נחלת אבות. התורה והמצוות. והנה כעת הוציאו פלאטא גמרא חדשה ונקרא בשם המדרי"ך אשר שמה נאה לה. כי דרכו על במתי ים התלמוד לקרעו לגזרים. להשקות את העדרים. ילדי העיברים הרכים והצעירים. ובאו במו המים ונהפכו למים מאררים המרים. וכל השומעים וכש"כ הרואים. ישתוממו פלאים. איך לא לבשו אלו המחברים. חוברי חברים. חרדה ורעדה. לגשת לזאת העבודה. לפרוץ גדר לשנות הסדר. מהמשנה והגמרא למען ספות הרוה את הצמאה. להוביש את מי ים התלמוד. לבלבל השולחן אשר לפני ה' תמיד. ודבר סרה בבית ה' להעמיד. לתת אותנו לשמצה בפי המתחדשים שונאינו. לכן חוב קדוש על רועי ישראל להציל צאן מרעיתם. מיד מבקשי רעתם. וכן החיוב לגדור גדר ולעמוד בפרץ שלא יעלו הפורצים והמתחדשים. שיהיו גורעין ומוסיפין. לקצר או להרחיב לרחק ולקרב. כפי דעתם ורצונם בתורתינו הקדושה. וגם הסכמנו שיהיו כל תופסי תורה נזהרין לתת הסכמה למחבר ספרים רק אם ידוע כי תורתו אומנתו. וגם ליזהר לנותן הסכמה שידע עם מי הוא מצטרף בהסכמות. ואנחנו גוזרים באיסור גמור על כל איש ישראל את ספר המדריך האמור וגם את הספרים אשר יוציאו החדשים כמותו. הנוגעים בדבר המלך מלכי עולם ודתו. ותורתו ואמונתו. שלא לאספם אל ביתו ומכ"ש לקראות בם. כי עקרב כרוך על עקבם. והנמצאים כבר. יחושו לבער. לבל יראו ובל ימצאו בכל גבול ישראל אלו ספרי מעל. למען ישוב ה' מחרון אפו עלינו. ישוב ירחמינו

ויקבץ ויקרב פדותינו. במהרה בימינו. ושפתינו ארשת. השומע יבורך בברכה המשולשת. יתרו. ועתה אם שמוע תשמעו וגו' תרמ"ב לפ"ק.

יקותיאל יהודא אבד"ק סיגוט	יעקב אבד"ק פוטנאק
חיים סופר אבד"ק פעסט (אורטה')	**שרגא צבי אבד"ק טשאט**
גודליב אבד"ק וו"ב (אורטה')	משה אבד"ק באניהאד (אורטה')
אברהם יצחק אבד"ק ק"ו	נטע אבד"ק טיסא־פוריד
עמרם אבד"ק חוסט	מנחם אבד"ק דעעש
זוסמאן סופר אבד"ק האללאש	שמואל אבד"ק מאטערסדארף
יחיאל אבד"ק פילדעש	שאול אבד"ק סיקס
קאפל אבד"ק ווערבוי	יוסף יוזפא אבד"ק פ' לאדאן
שלמה שפירא אבד"ק מונקטש	נתן אבד"ק סעטשין
שמחה בונים אבד"ק פרעסבורג	דוד ליב אבד"ק וויאצען(ארטה')
דוד שיק אבד"ק טאקייא	פישל אבד"ק נאנאש

מרדכי ליב אבד"ק ענטערדאם

אלה דברי הרה"ג וכו' אבדק"ק מארגרעטין: אמת הדבר כי נתתי הסכמתי על ספר "המדריך" ולא עיינתי היטב לירד אל תוכן הדברים, אולם אחרי רואי כי מאסו הבונים המה גדולי מדינתנו בספר הזה, וטעמם ונימוקם עמם, חזרתי לאחורי, כי מצוה לשמוע דברי חכמים, ולא אבוש לאמר, ברם טעות היה בידי להסכים על דבר חדש כזה מבלי להמתיק סוד ולהתייעץ עם שאר רבנים גדולים, ואלה דברי האחרונים מבטלים הראשונים.

א"ד הק' יהושע אהרן צבי ווינבערגער
אבד"ק מארגרעטין והגליל

- ז -

רבינו זצ"ל בין משלחת רבנים לשר החינוך

בשנת תרנ"ב ניסו הניאולוגים להבקיע את חומת האורטודוקסיה ע"י אכיפת חוקי "אוניפיקאציאן" [התאחדות]. שר החינוך ההונגרי אוהב ישראל ואדם ישר דחה את הרעיון הזה בתוקף, ובשנת תרנ"ג בי"ח־י"ט אייר בו, הוחלט באסיפת רבנים בעיר הבירה פעסט לשגר משלחת של רבנים חשובים להביע את תודתו העמוקה של המחנה האורטודוקסי לעמידתו הישרה והצודקת של שר החינוך.

המשלחת כללה אחדים ממנהלי הלשכה עם רבנים מפורסמים, אשר ביניהם בלטה דמותו הנערצת של רבינו זצ"ל. שאר הרבנים חברי משלחת הרבנים החשובים זצ"ל היו: רבי יוסף יוזפא רוזנברג זצ"ל אב"ד פ. לאדני בעל "יד יוסף", רבי מרדכי יהודה לעוו זצ"ל אב"ד עטנערדאם, רבי ידידיה גוטליב פישר זצ"ל אב"ד ס' פעהערוואר, רבי יעקב קאפל רייך זצ"ל אב"ד פעסט, רבי אליעזר זוסמן סופר זצ"ל אב"ד פאקש בעל "דמשק אליעזר" ועוד. רבי יוסף ישראל דייטש זצ"ל אב"ד ב. יארמאט בעל "בן גרני". רבי משה סופר זצ"ל אב"ד טיסע פירעד, בעל "מהר"ם סופר". רבי אריה ליפשיץ זצ"ל אב"ד סאנטעוו. רבי שלמה סופר זצ"ל אב"ד בערעגסאז. רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל אב"ד וויטצען בעל "מעשי למלך". רבי משה גרינוולד זצ"ל אב"ד קליינוואַרדיין, בעל "ערוגת הבושם".

בי"ט באייר התקבלה משלחת רבנים מפוארת זו בלשכת השר בכבוד ובהערצה. דובר המשלחת היה רבי אריה ליפשיץ זצ"ל אשר הביע את תודתם העמוקה של הקהילות האורטודוקסיות לעמידה המוצדקת והישרה של השר, והצהיר שלא באו עתה לבקש דבר מסויים, רק זאת שמקוים שגם בעתיד יעמוד השר הנכבד על משמר עצמאותה של האורטודוקסיה, וסיים בברכה בשם כל הרבנים, ברכה נרגשת שיזכה להמשיך רבות בשנים בתפקידו הרם למען האמת והצדק. השר השיב אף הוא במילים נרגשות על דברי הברכה והביע תקוה שגם להבא יעמוד על משמר האמת והצדק.

יש לציין שבין חברי המשלחת שלשה רבנים שכיהנו בקהילתנו ק"ק סענדרא. ה"ה: רבינו הנטע שורק זצ"ל. רבי יוסף ישראל דויטש זצ"ל. רבי משה סופר זצ"ל. באותו פרק של הפגישה היה רבה של קהילתנו רבי משה סופר זצ"ל.

המערכה בכללותה מובהרת ומבוארת באר היטב בספר כביר הערך "זכור ימות עולם" (מאמר נ־נ"א) מהרה"ג רבי בן ציון יעקובויץ שליט"א, ואשר משם דלינו פרטים אלו הנוגעים לפרק זה.

- ח -

רבינו זצ"ל במערכה סביב חוק פנקסי רישום לידות ונישואין (מאטריקל)

כפי הנהוג במדינת הונגריה בימים ההם, היו פנקסי רישום לידות ונישואין, פטירות וכו' בידי מנהיגי הדתות, כך שהיו תחת עיניהם של גדולי ורועי ישראל זצ"ל. בשנת 892 למס' החליטה הממשלה להעביר את הרישום למשרד ממשלתי.

אי לכך נתאספו בשנת תרנ"ג (893 למס') גדולי ורועי ישראל, לעיין בהשלכות החוק החדש על עצמאות הקהילות בענינים חשובים אלו, ולדון בכל דרכי הפעולה המתאימים. נבחרו חברי ועדה לשם כך, ביניהם נבחר רבינו זצ"ל, רבי יעקב קופל רייך זצ"ל אב"ד

פעסט, רבי ישראל יוסף דייטש זצ"ל אב"ד יארמאט, רבי אריה ליפשיץ זצ"ל אב"ד סאנטעוו ונשיא הלשכה ר' יצחק רייך זצ"ל.

גם מערכה זו נתבארה באר היטב בספר כביר הערך "זכור ימות עולם" מאמר נ"ד, וכדאי לעיין שם במעשה רבותינו זצ"ל, אשר גם נפעל עי"ז ישועה גדולה כעבור קרוב ליובל שנים. (ראה שם אות ז').

- ט -

קול קורא לעזר לאחב"י שבמדינת רוסיא

בימים הללו והיהודים שדרו ברוסיא נרדפו ע"י שלטונם העריץ של צוררי ישראל, פירסמו רבותינו מנהיגי הלישכה האורטודוקסית זצ"ל "קול קורא" לעורר את נדיבי העם לתמוך באחב"י שברוסיא. בקריאה זו מתואר המצב הקודר של יהודי רוסיא שגורשו מאחוזותיהם ונגזל מהם הונם, והם נודדים בחוסר כל, רעבים גם צמאים ונפשם בהם תתעטף, ועוללים שאלו לחם כהוגן וכו' ומבקשים מרחמנים בני רחמנים לעזור חיש מהר לנרדפים הללו.

החלטה על הוצאת הקול קורא היא פרי של אסיפת רבנים שהתקיימה בעיר הבירה פעסט ביום י"א אייר לשנת תרנ"א. גם כאן מוצאים אנו את רבינו זצ"ל בין החותמים על הקול קורא, יחד עם הרבנים הגאונים בסדר כדלקמן:

רבי שמחה בונים סופר זצ"ל מפרשבורג

רבי חנניה יום טוב ליפא זצ"ל מסיגעט — רבי שרגא צבי טננבוים זצ"ל מטשאטה

רבי אלעזר לעוו זצ"ל מאונגוואר — רבי יוסף יוזפא רוזנברג זצ"ל מפ. לאגאני

רבי משה הרש פוקס זצ"ל מגראסווארדיין — רבי יעקב קופל רייך זצ"ל מפעסט

רבי מרדכי לעוו זצ"ל מענטערדאם

רבי אריה ליפשיץ זצ"ל מסענטוב — רבי שלום קוטנא זצ"ל מאייזנשטאדט

ה"קול קורא" הניב תוצאות מבורכות להפליא. גם פרשה זו ראה בספר כביר הערך "זכור ימות עולם" (מאמר נ' אות י')

- י -

דרשה לחנוכה[2]

שבת דף כ"ב **דרש ר' תנחום: נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה. ואמר ר"ת מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים. מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.** וכבר עמדו המפרשים ע"ז, מה שייכות יש לב' אמרות דר"ת זו לזו. וכדי לבוא לבאור נקדים הקדמה אחת. הנה זאת כבר נודע ומפורסם מפי סופרים וספרים שהגם שהאדם צריך לחשוב ולעשות כל אשר בכוחו כדי להשלים עצמו בתורה ביראת ה' ובמצוות ומעשים טובים, כי זה כל האדם, וזאת היא חלקו מכל עמלו שיעמול בעולם החומרי והשפל הזה. ובודאי צריך להיות עומד בכל עת ובכל רגע על משמרת הקודש לבלתי יפול ברשת יצרו הרע אשר בכל עת ועונה עומד כנגדו, עם צדו הפרושה ללכדו, כדי שיאבד - עם עשיית איזה עבירה, או ביטול מצוה טובה, - הרבה בעולם הנצחי. וכי כן בלי ספק צריך כל אדם לאזור כגבור מתנו ולערוך מלחמה עם יצרו שבא במרמה עליו, ויהי כובשו תחת רגלו. וממילא יקיים מצות ה' ולא יעבור עבירה אפילו כל דהו, והקב"ה יהי' בעזרו להפיק זממו הטוב כמא' הש"ס הבא לטהר מסייעין לו מן השמים. ובאופן זה יכול לעלות מעלה בסולם העולה בית אל ולהשלים עצמו במדות תרומות והגונות עד שכח אנושי מגעת. ואז צדק לפניו יהלך וכו'...

אמנם צריך האדם הזה לדעת ולשום עין פקוחה על זה. כי הגם שהוא השלים עצמו בתורה, במצוות ובמע"ט, כפי כחו המגעת, עוד לא קיים רצון הבורא ית"ש כפי הראוי והנכון לקיים לאיש הישראלי השלם, אשר בכל לבו ונפשו הוא נאמן ובוטח בה' וכל מגמתו לעשות נחת רוח לכבוד בוראו ית"ש.

זאת היא כחוב מוטל על כל אחד מישראל, שיראה לעשות ולחשוב תחבולות, כדי להשלים גם את חבירו, ולהדריכו בדרכי התורה והיראה ,ובדברי מוסר ואגדה ימשוך את לבו לאביו שבשמים, וילמד עמו תורה, ויהיו עיניו ולבו פקוחות על זה, ללמד להעם דרך ה' אשר ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשון. ובעשות זאת וכזאת, השלים רצון קונו, ועשה נחת רוח ליוצרו ית"ש, ויהי בטוח שבודאי יקבל שכר טוב בשביל עמלו ויגיעו אשר יגע וטרח ללמד גם לאחרים אנשי גילו דרכי התורה ויראת ה'.

גם שלמה המלך ע"ה כבר הזהיר על דבר זה, באמרו במשלי: **אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות,** פירש, אל תמנע טוב. דהיינו לימוד התורה ויראת ה' על כי לקח

---

2) שתי הדרשות הנוכחיות של רבינו זצ"ל עדיין לא ראו את אור הדפוס ולכן צירפנום לספר וקנו את מקומן כאן.

טוב נתתי לכם וכו'. מבואר, דהיינו מאותן הצריכין לזה, בהיות לאל ידך לעשות שיש כח ויכולת בידך - שלמדת ושנית הרבה - לעשות ולפעול גם עם אחרים אנשי גילך להדריכם בדרך הטוב והישר, ע"כ אל תמנע טוב מבעליו. ושהוא ג"כ כוונת החכם ע"ה במאמרו **אשרי אדם מצא חכמה, ואדם יפיק תבונה.** פי', הן אמת אשרי אותו אדם שמצא חכמת התורה ויראת ה' לנפשו, אבל צריך לדעת - ואדם יפיק תבונה. שאותו האדם שיש לו חכמה ותבונה לדעת המעשה אשר יעשה לנחת רוח לפני יוצרו, יפיק חכמתו ותבונתו חכמת התורה ויראת ה', גם לאחרים להנות מנועם סגולת התורה הקדושה גם לאנשי פחותי ערך. כמ"א **יפוצו מעיינותיך חוצה ברחובות פלגי מים.** שזה רמז על דברי תורה, שמשולים למים ולמעין כמדע, ודברי תורתו מעם מליצת תוכחתו יפוצו ויפשטו ברחובות ובשווקים בין המון עם פחותי מדריגה להיות קורא עליהם דבר ה', ואז אשרי וטוב לו בזה ובבא. וזהו ג"כ כוונת התנא בפ"א **אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.** "אל תחזיק טובה" דהיינו סגולת התורה ויראת ה' לעצמך, להנות רק את נפשך ולא ליהנות גם אחרים זולתך, "כי לכך" דהיינו להדריך ולהשלים גם אנשי גילך "נוצרת", על האדמה. כי בלי זה לא קיים האדם רצון בוראו כראוי ויאות, וא"כ טוב לו לאדם שלא נברא. על כן הזהירו ז"ל אל תחזיק טובה לעצמך, דייקא.

אמנם אחר השקפה הנאותה נראה, שהתוה"ק בעצמה מכרזת ומזהירה את האדם על ענין השלמת אחרים, וזאת כלול במאמר הש"ס: **ואהבת לרעך כמוך. אמר ר"ע זה כלל גדול בתורה.** היינו שלא ע"ז לבד הזהירה התוה"ק אותנו על מצוות ואהבת לרעך כמוך, בענין משא ומתן ושאר עניני חול שצריך כל אחד מישראל לאהוב את חבירו כנפשו, שלא לגרום לו נזק וצער וכדו', רק יהי' לו כאוהב דבוק, וריע נאמן, לבקש רק טובתו. אולם יותר ויותר הקפידה התוה"ק על מצות ואהבת וכו' בעניני התורה ויראת ה' שיהי כל אדם אשר השלים לעבודת ה' משתדל בכל כוחו ללמד גם לאחרים דרכי המוסר והיראה. ואם לנפשו יערב אם מלא כריסו בש"ס ופוסקים והולך במישור רצוי בעיני אלוקים למה ימנע זאת מחברו אשר גם הוא אדם כמותו. וזה שאמר ואהבת לרעך כמוך, אמר רע"ק: זה כלל גדול בתורה, כמ"ש.

או יאמר: ואהבת לרעך כמוך, אמר ר"ע זה כלל גדול בתורה. פי', כלל גדול זה של ואהבת וכו' אשר בענין זה נכלל כל התורה כולה, כמ"א הלל: מה דעלך סני, לחברך לא תעביד, זה כל התורה כולה. הוא מפורש בהדיא במקום אחר בתורה כדרשת חז"ל **את ה' אלוקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים.** כונתם על דרך שאמרתי שדוקא אז הוא מקיים כיאות ונכון מצות לירא מפני ה' כדי לעשות רצונו בשלם, לנ"ר לפניו אם האדם השלם הזה משתדל להרבות ת"ח ויפיק תבונתו וחכמת תורתו כדי שיהנו גם אחרים ויהיו תלמידי חכמים צדיקים וחסידים, ויפוצו מעינותיו חוצה, אמרי מוסריו ברחובות ובחוצות, להשמיע וגם להאמין בה' דבר ה' למען ידעו דרך הישר והטוב לפני ה' וזהו "את ה' אלוקיך תירא"

אם אתה ירא מפני ה' כראוי, "לרבות ת"ח" צדיקים אנשי מעשה כי אין צריך ראיה שיראת ה' על פניו, אם רואים שהוא משתדל להדריך אחרים ולהמשיך לבם לשמים. ואז כל שכן שהוא בודאי ירא מפני ה' ומגמתו רק לעשות נ"ר לפניו ית"ש וזהו שאמר ר"ע, זהו כלל גדול של ואהבת לרעך - את ה' אלוקיך תירא. כי בזה הוא ואהבת לרעך כמוך יותר, ויותר מוטל חיוב מצווה זאת על כל אדם בעניני התורה והמצוות לרבות ת"ח ולהרים קרן התורה ע"י התפשטות חכמת התורה ויראת ה' בכל ישראל.

וזה כונת דוד המלך ע"ה במאמרו תהילים קי"ט: נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה. כדברים הנ"ל. דהיינו "נחלתי עדותיך לעולם". הנחלתי, ומסרתי התורה והמצוות גם לעולם אנשי גילי, שגם הם ידעו ללכת בדרך הישר והטוב לפני ה'. מאי טעמא, "כי ששון לבי המה" שיש לי ששון ושמחה אם למדתי ושניתי תורה הרבה, ועשיתי מצוות ומעש"ט, ורצוני שגם אחרים ישמחו ויעלזו לפני אלוקים, בידעם שדרכם ישר וכשר לפני ה', וע"כ ממילא יקיים מצות ואהבת וכו' שהוא כלל גדול בתורה. דהיינו לרבות תלמידי חכמים.

וזה כוונת מדרש פ' וישב: **"לך נא ראה את שלום הצאן" דהיינו כלל ישראל שנקרא צאן כמ"א "ואתנה צאני צאן מרעיתי"** אדם אתם ממני שיראה להשלים ולהדריך גם שאר הצאן של כלל ישראל אנשי גילו וחבריו. ועל זה הראה לו דרשות, את שדרש רע"ק דייקא. דהא שמעון העמסוני שהי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא פירש. רק ר"ע ידע לדרוש ש"את" אתא להורות ולהזהיר כל אדם מישראל שישתדל לרבות ת"ח כמ"ש לעיל. וזאת הראה יעקב לבנו יוסף שישתדל גם על שלום הצאן כמובן. ובהאמור יובן לנו מאמר נפלא של חז"ל וזאת תורת זבח השלמים אשר "יקריב לה'" זשאה"כ זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלוקים. אלו שהן מדליקין נרות במבואות אפילות להאיר בהם לרבים, ולפי האמור יבואר היטב: "וזאת תורת השלמים", אשר לפי כמה מפרשי התורה הפסוק ידבר בענין השלמת הנפש שזה הזבח הנבחר לה' מחלב מריאות אלים. כמ"א זבחי אלוקים רוח נשברה וכו'. וזהו שאמר "וזאת תורת זבח השלמים", היינו רק אז הקריב לה' זבח ההשלמה אשר "יקריב" לה' אם השתדל לקרב גם האחרים ליראת ה' ולתורתו אז יהי' לרצון ונ"ר לפני הקב"ה זבח שלמים, שלימות נר"ו. ועל זה מייתי המדרש זשה"כ "זובח תודה יכבדנני", כי על ידי שלמדו תורת ה' והדריכו בדרך הטוב, הנה חבירו מחייב את עצמו ליתן תודה והודי' לה' על כל הטוב אשר גמל עמו מעודו עד היום הזה, כי רק עכשיו מכיר הוא בהשגחת הבורא ועי"ז בא ליתן תודה לה' והוא הי' הגורם לזה, אותו שנטע והשריש בלבו אמונת ה' ולבטוח בו ובפעולה החשובה והמעולה הזאת, הוא יכבד את ה' כי גם אחרים יבטחו בו וישימו באלוקים כסלם "ושם דרך אראנו בישע אלוקים אלו המדליקין נרות וכו' להאיר לרבים" ממש כהנ"ל, שמדליקין נר התורה ויראה בין המון עם אשר חושך ואפילה שוכן ביניהם, כי לא קרן עד הנה זיו ונוגה תפארת התורה ויראת ה', ואלו באים ומדליקין נרות חכמה ויראה להאיר לרבים לידע איזה דרך ישכון אור

ההשלמה, ועי"ז יתכבד ויתפאר שכינת כבודו ית"ש. ועושה אלה יראו בישע אלוקים לעתיד לבוא.

ויש לפרש לפי הנ"ל גם מאמר המדרש: "**וישמע ראובן ויצילהו מידם. אמר לו הקב"ה אתה פתחת בהצלת נפשות תחילה, חייך אין מפרישין ערי מקלט אלא בתחומיך**". כונתם שראובן לא הצילו בשביל זה לבד שלא יטלו חייו וימות, אולם זאת היתה מגמתו בהצילו את יוסף, כי אם ימות אינו יכול עוד להשלים עצמו, כי במתים חפשי. וע"כ השתדל בכל מה שהי' אפשר לו להצילו להחיות "נפשו" של יוסף לעלות מעלה בקודש. וזה שאמר לו הקב"ה: אתה פתחת בהצלת "נפשות" תחילה כי כל השתדלותך הי' רק להציל נפשו הטהורה השלימה לבלי רדת שחת, חייך אין מפרישין ערי מקלט אלא בתחומיך. כי גם ערי מקלט להציל הרוצח, הוא בשביל להחיות נפש הרוצח, שיכול עוד מכאן ולהלאה לעבוד ה' ויעשה תשובה על חטאיו אשר חטא על כן נכון להצילו בערי המקלט ולא ימית אותו גואל הדם, כי אם ימית גם נפשו העלובה שאין לה חטא משפט מות. וכי כן שילם לו הקב"ה לראובן מדה כנגד מדה שלא הופרשו ערי מקלט רק בתחומו כי הוא פתח בהצלת נפשות תחילה.

וזה ג"כ כוונת מדרש אחר: "**וישמע ראובן וכו' שמע שאמרו אחיו לכו ונהרגהו מיד ויצילהו מידם**". וזה ממש כהנ"ל. וזהו ג"כ ביאור מאחכז"ל "קרבנו קערת כסף אחת, אל תקרא קערת כסף אלא עקרת, זה ראובן שהוא הי' עיקר ההצלה שהוא פתח בהצלה תחילה דכתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם". היינו הוא הי' עיקר הצלה, שהוא מתכוון בהצלתו להציל את העיקר, דהיינו נפש יוסף הצדיק. וע"כ נקרא עקרת מלשון עיקר, זה ראובן כמובן.

ואולי אפשר לפרש לפי הנ"ל מדרש תמוה: "**ויקח מאתם את שמעון, לקח מאתם את רבי עקיבא שהי' דורש כל אתין שבתורה**". אפשר שרמז להם יוסף לאחיו על חטאם שמכרו אותו למצרים ארץ שטופי זמה, משוקע במ"ט שערי טומאה. והי' להם לחוש שמא יתקלקל ויתלכלך נפש הטהורה והזכה של יוסף בין העמים, ועכ"ז הם לא חששו על זה ומכרו אותו, על כן הוציא מאתם את רע"ק. אותו את שהי' רע"ק דורש לרבות ת"ח, שהי' דורש כל אתים שבתורה אפילו אותו את של את ה' תיראו, דהיינו לרבות ת"ח, ומכש"כ שצריך לחוש שח"ו לא יגרמו שאחד מאחיו או מחבריו יתבטל מעבודת ה' וקיום מצוותיו ויטמע בין עכו"ם, ועכ"ז אחי יוסף לא חששו על ענין גדול כזה, ורמז להם יוסף שעשו שלא כהוגן וכנגד רצון ה' כמובן.

ואפשר לכוין דברינו הנ"ל במדרש נפלא: "**וירא את העגלות אמר ר' לוי: אמר להם, אם יאמין לכם מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשה עגלה ערופה הייתי עוסק, הה"ד וירא את העגלות ותחי רוח יעקב אביהם**" פי' יוסף ע"ה הי' רוצה שיאמין אביו שעדיין עמד בצדקו ולא נשתקע בין העמים, ולהוכיח זאת הי' בוחר להזכירו על ענין פרשת עגלה ערופה, כי נודע מאמר הש"ס **תבוא עגלה שלא עשתה פירות**

ותערוף אל נחל שלא עשה פירות. שלא הניחו זה לעשות פירות, דהיינו מצוות ומעשים טובים כמובן. וע"כ רמז יוסף לאביו ע"ה על פרשת עג"ע להוכיח לו שעדיין עומד בצדקו. כי אנו רואים מצטערת התוה"ק על שלא הניחו זה לעשות פירות מצוות ומע"ט, וא"כ כש"כ שצריך האדם לחשוב תחבולות שלא יטמע ולא ילמד מעשיהם, ואם יתן אל לבו ענין פרשת עגלה ערופה, ומה הוראתה. בודאי ימנע את עצמו מלהרע מעשיו וישתדל בכל כוחו על משמרת הקודש.

וכיון שראה יעקב, שלא הכריח יוסף זאת שהוא עדיין עומד בצדקתו, רק עי"ז שהזכיר לו ענין פרשת עגלה ערופה בזה נתאמת לו שבנו יוסף עדיין הוא בצדקו כמקדם ולא למד ממעשיהם דייקא אשר שלח יוסף להכריח על ידו צדקתו ותמימתו אמר ודאי אני יודע שבני יוסף אינו חוטא באשת פוטיפרע. וזהו ממש כהנ"ל, כמובן.

ובהנ"ל יבוא על נכון מדרש נפלא פ' וישב: ויאמר הילד איננו ואני אנא אני בא ממעשה בלהה. פי' כי עד עכשיו שהציל את נפש יוסף בלתי רדת שחת כדי שיוכל לקיים גם לאחר מכן מצוות ה' ולעבוד את בוראו, א"כ היו אומרים שבודאי נפש ראובן שלם הוא עם ה' ונשמתו טהורה בלי שום חטא. ומעשה בלהה אירע לו רק בשוגג, או היה מתכוין לכבוד אביו. אכן עתה שיוסף איננו, ולא הי' ביכלתו להציל את נפש אחיו מהשחית, א"כ אין כאן ראי' מוכרחת שנפשו היא טהורה ויאמרו שבלבל יצועי אביו ע"כ צעק, הילד עכשיו איננו, וא"כ אנא אני בא ממעשה בלהה, כמובן... [חסר הסיום]

- יא -

דרשה ב' שדרשתי בשב"ק פרשת שופטים שנת תרנ"ה לפ"ק פה טשאטה יע"א

פתיחה

כתיב כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים.

היות שכל מפרשי התורה הק' פירשו קרא זה על מלחמת האדם עם יצרו, כל אחד לפי דרכו, אענה גם אני חלקי ואומר: כי הנה יש ב' בחינות באנשים לענין מלחמת היצר, שמי שאומר בלבו אין אני צריך ללחום בכל כוחי ולעשות תחבולות שונות שנצחו כי מרגיש הוא בעצמו שהוא גבור יותר מיצרו ואי אפשר לו ליפול ברשתו כי חלוש הוא ממנו, וע"ז איזור אוזר כגבור מתניו לערוך מלחמה עמו בכל כחו דאפשר. היפך ממה דאיתא בגמר' "בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו ומתחדש עליו בתחבולות שונות ואלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו". וא"כ יותר יש לאל ידו של היצה"ר להפילו ברשתו, כיון שיצרו מתחדש עליו

בכל מיני טכסיסי מלחמה. משא"כ האדם הוא רק מה שהי' אתמול שלשום, וא"כ בודאי צריך האדם לכבוש כל כוחותיו ולאזור כגבור מתניו לנצח, להפיל לארץ את יצרו העורב עליו בכל יום. אולם מי שאינו משים זאת אל לבו, ויאמר ללבבו אני גבור יותר מיצרי ואיני מתירא מפניו, ועי"ז איננו לוחם עמו בכל כוחותיו, לבסוף הוא יפול ברשתו כמ"א "רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיו" וכן איתא בגמרא שהיצה"ר קשה מאד לכבוש. עד שאלמלא הקב"ה עוזר האדם ח"ו, יפילו במכמוריו הרעים, דאחז"ל לעתיד לבוא הקב"ה נוטל את היצה"ר ושוחטו לפני הצדיקים ולפני הרשעים, הללו בוכים והללו בוכים, צדיקים ידמה להם כהר ויאמרו איך יכלנו לכבוש הר גדול כזה בלי סיוע מהקב"ה, והרשעים ידמה להם כחוט השערה וכו' הרי ראי' ומופת חותך על זה שאף אם ישתדל האדם בכל כוחו וברוב תחבולות יעשה עמו מלחמה עכ"ז צריך עוד לישועת ה' כהנ"ל. ורק על האדם מוטל לעשות כל מה שביכלתו לעשות, וידמה בלבו כי עדיין אינו מניח, ועוד צריך לאסוף חיל וכוח לנצחו, ואז הקב"ה יהי' בעזרו. וח"ו לחשוב כי היצה"ר חלש ובנקל יוכל לכבשו כי כבר אמר התנא בפ"א: איזהו גבור הכובש את יצרו. הרי שרק זה שהוא גבור יכול לכבוש את יצרו. ובודאי צריך לזה רב השתדלות.

אמנם יש עוד בחינה אחרת באדם שמתירא לערוך מלחמה עם יצרו הרע שמרגיש בעצמו שהוא חלש מדי ואינו יכול לו, וממילא היצה"ר יעשה בו כרצונו הרע, להסיתו למרות פי עליון ית"ש. אבל באמת גם זה חולי רע הוא באדם חישוב כזאת שהוא חלש לעמוד נגד יצרו הצופה עליו בכל עת להפילו ברשתו, כי כשאמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין לו, ופתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם,כי זה כלל גדול הוא שצריך האדם להשתדל בכל כוחו ונפשו לערוך נגדו מלחמה בכל מה דאפשר ומה שיחסור ממנו ישלים הקב"ה כי כבר יש לנו ראי' אמיתית על זה כי בזמן שיצאו ישרא' ממצרים היו משוקעים במ"ט שערי טומאה, ובזמן קרוב נזדככו כל כך עד שהיו ראויים לקבל תוה"ק והיו אז במעמד הנבחר שאין כמוהו עד שאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, ומאין הי' להם זה, אלא בודאי הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו ראה שהם רוצים לצאת ממצרים, כמ"א וישמעו כי פקד ה' עמו ויגדו וישתחוו ולקיים התוה"ק, השפיע עליהם טהרה וקדושה ממעל, עד שהיו ראויים לקבלת התוה"ק. הרי לפנינו שצריך אדם לעשות כל מה שביכלתו, ואז יעזרוהו ה' להשלים מעשהו ולבצע זממו הטוב,וח"ו לחשוב כי חלש לעמוד נגד יצרו, ועי"ז יעזוב ידו ולא יתחיל ללחום עמו.

ויש עוד להוכיח שאף אם מרגיש האדם שהוא חלש ואין בידו רק מעט מצוות ומע"ט, לא ירף ידו מלעשות עוד חיל באפרתה כי אלוקים ידרש הנרדף, ממה שאמר הקרא בפרשת כי תשא **גבי מחצית השקל לתת את תרומת ה'**, ואמרתי לפרש ע"ד רמז: כי העשיר, דהיינו שהוא עשיר בתורה ובמצוות ובמע"ט, לא ירבה לאמור שכבר עשה מצומע"ט הרבה ואינו צריך עוד לעשות לא יאמר כזאת רק מחצית השקל ידמה לו, שאינו עשה רק מחצית

מעבודת ה', ועדיין עליו החוב מחצי האחר, וכן הדל, מי שהוא דל במצוות ובמעשים טובים לא ימעיט לומר אני עד עכשיו לא עשיתי מאומה, ומה אני עושה אח"כ, מה אני לבוא אחרי המלך. אולם לא ימעיט ממחצית השקל, שידמה לעצמו כי חצי עבודת ה' כבר עשה, ולא נשאר רק חצי האחר כדי לתת את תרומת ה', אם כך יחשוב בלבו שכבר שילם החצי, ממילא ישתדל גם חצי האחר לתת תרומת ה', שכבר אמרו חז"ל "לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא חציו חייב וחציו זכאי", כיון שעי"ז אינו ירף ידו מלעשות עוד מצומע"ט כהנ"ל.

נחזור לענינינו שהתחלנו בה כי התוה"ק מורה לנו הדרך נלך בה בענין מלחמת היצר, על בחינה הראשונה אמר "כי תצא למלחמה על אויבך" דהיינו היצה"ר שנקרא אויב המבקש בכל עת רעתך או "וראית סוס ורכב" באופן כזה תערוך עמו מלחמה כאלו ראית לפניך "עם רב ממך" ברוב תחבולות עומד נגדך ויותר חזק הוא "ממך" באופן כזה בשימת לב על כל זה ותעמוד נגדו כגבור, ואזור חלציך לבלי לחשוב שבקל בלי יגיעה רבה תוכל לכבשו ולהורידו, רק להיפוך: וראית סוס ורכב עם רב ממך, וגם אתה מול חיילותיו וטכסיסיו הרבים תכבוש כל כוחיך וחילך, להפילו ולנצחו. ואז תהי' על אויבך והוא יהי' מתחת.

ועל בחינה השנית אמר "לא תירא מהם". הגם כי יצרך מתחדש ומתגבר עליך בכל יום בכל מיני תחבולות מלחמה, ואתה מרגיש בעצמך כי חלש אתה מלנצחו, עכ"ז לא תירא מהם "כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים" שהיית שם משוקע במ"ט שערי טומאה ועכ"ז נתעלית ברום המעלה והמדריגה, הוא יהי' עמך לעולם, לא ירפך ולא יעזביך כי הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים. וע"ז יורה הלשון: "המעלך" ולא אמר המוציאך, וכהנ"ל.

וכן הדבר לענין להשמיע דברי תורה ברבים. הגם שיודע בעצמו שאינו איש דברים עכ"ז לא יסוג אחור, דאם לא עכשיו אימתי. וכמ"ש המדרש "כל מי שאמר דברי תורה ברבים זוכה שתשרה עליו רוה"ק. ממי אתה למד, משלמה המלך ע"ה שע"י שאמר ד"ת ברבים זכה ששרתה עליו רוח הקודש, ועשה ג' ספרים. ממש כהנ"ל כן נראה לענ"ד ביאר נכון לפרש כל הנ"ל בשם ה'.

הדרשה

מדרש: תמים תהי' עם ה' אלוקיך. כשתהי' תמים, תהי' עם ה' אלוקיך. וצריך ביאור. ונראה לענ"ד לפרש: דהנה שני מדריגות יש בענין עבודת ה', יש מי שעובד ה' ומקיים מצוותיו וחוקיו ומשפטיו מחמת עצמו שרואה שכמו מחויב לעבודת הבורא בעבור רוממותו וגדלתו ית"ש, ויש אשר הוא מקיים מצוות ה' רק מחמת שרואה מאנשי גילו גם הוא עושה כמוהם, אולם מחמת עצמו לא הי' מחייב עצמו לעבודת ה'. והנה חילוק גדול יש בין שני מדריגות אלו, כי אותו אשר עבודת ה' נטוע בלבו ומחייב עצמו בלי שום דבר המכריחו, רק מבחירתו הטוב הוא עובד ה' בלב טהור, אזי, גם אם יזדמן לפעמים שיעניש

ה' אותו על שעבר איזה עבירה, יקבלו בסבר פנים יפות, ולא יבעט ביסורין כי יודה שבא לו מחמת שעבר עבירה, יתודה וישוב בתשובה שלימה. לא כן אותו אשר עבודת ה' אצלו רק כמצוות אנשים מלומדה ואין נטוע בלבו, אשר בעת שטוב לו יעסוק במצוות ה' אמנם אם יפגע בו לפעמים יד ה' על חטאיו מיד הוא מבעט בענשי ה' ולא ישים אל לבו כי העונש בא לו על שעבר פי ה', כי כן הוא דרך אותן אשר יראת ה' אין נטוע בלבם רק לכל אשר יחפץ וטוב כמ"א "והי' כי יתקצף וקלל במלכו ואלוקיו". אבל באמת לא זו הדרך אשר ראוי לכל ירא שמים לדרוך בו לעבודת ה', אולם היראה צריך להיות מאהבה מושרשו נטוע בלב כל ישראל באופן כזה המעולה עד שגם אם לפעמים יזדמן שפגע בו יד ה' על אשר עבר איזה עבירה, יקבל היסורים באהבה ובחיבה, כמ"א "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה" דהוא משום "ומתורתך תלמדנו" שילמד אח"כ לעשות ככל מה שכתוב בתוה"ק ולא יפנה ממנו ימין ושמאל וישים אל לבו שהעונש בא לו על עבירה שבידו ויתחרט על מעשיו וישוב אל ה' וירחמהו כי זה כבר נודע ומפורסם שאין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו, ואין הקב"ה עביד דינא בלא דינא, כמאחז"ל במדרש פ' ראה: **"אמר ר' אלעזר: מיום שאמר הקב"ה פסוק זה בסיני ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. אלא הטובה באה מאלי' לעושי הטובה, והרעה באה מאילי' לעושי הרעה ח"ו"**. והביאור בזה דאיתא במדרש עוד בה עשירי' והי' לכפר. אמר הקב"ה, בראש השנה אני דן את עולמי ובו ביום הייתי צריך לגמור את הדין ולמה אינני עושה עד עשרה ימים, כדי שיעשו תשובה. שאם עשיתם תשובה באלו הימים, אפילו יש בכל עוונות מכמה ימים, אני מבערם ומזכה אתכם. ואם לא עשיתם בהם תשובה, הוו יודעים שדינכם נפסקת ביוהכ"פ ואני לא עשיתי בכם אלא אתם עשיתם בעצמכם, למה שכך התניתי לכם שתהיו תוקעים בר"ה, שתהיו חרדים מתקיעת השופר והתקינו עצמכם לתשובה ואמר הנביא: אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו. לפיכך אם יהיה רעה בעיר וה' לא עשה, ע"כ. והכוונה: שהקב"ה רוצה בתשובת עמו לבל ידח ממנו נדח כמ"א כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחי. וכמ"א שובו שובו מדרכיהם וא"כ אם אינם חוזרים בתשובה והקב"ה מענישם ושולח עליהם יסורים, הם בעצמם הגורמים ולא הקב"ה עשה זאת וזהו **"אם יתקע שופר בעיר" לעוררם בתשובה לשוב אל ה' וירחמם ועכ"ז "והעם לא יחרדו" אז ממילא אם תהיה רעה ח"ו בעיר על חטאיהם ופשעיהם, וה' לא עשה. ורק הם בעצמם הסבו עליהם העונש מה'**, כהנ"ל וזהו ג"כ כוונת מדרש הנ"ל אמר ר"א מיום שאמר הקב"ה פסוק זה בסיני: ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו פרש"י: על מנת שתשמעו. והקללה ח"ו, אם לא תשמעו וכו'. וא"כ בידם לבחור הברכה, שיחיו. הקללה. כמא"ה החיים והמות נתתי לפניך, והטוב והרע, ובחרת בחיים. למען תחיו וכו' וממילא, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. אלא הטובה באה מאליה, לעושי הטוב והרעה ח"ו לעושי הרע, ממש כהנ"ל.

ודע כי העונשים והיסורים על העבירות שעשה האדם המה מוכרחים לבא מצד חוק בריאת העולם, כמ"א חז"ל בפרשתינו: **שופטים ושוטרים תתן לך. אם יש דין למטה, אין דין למעלה. אין דין למטה אז ח"ו יש דין למעלה.** והביאור בזה דהנה אמרו חז"ל אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים. בתחילה עלה במחשבה לפני השי"ת לברוא את כל העולם כולו במדת הדין. ראה שאין העולם מתקיים במה"ד, ושיתף מדהר"ח עמו. והיינו ביום עשות ה' אלוקים. הרי מוכח, כי אי אפשר להנהיג העולם בלי דין, כי לולא הדין היה הולך כל אחד אחר שרירות לבו, ותורה ומצוות מה תהא עלי' על כן צריך למדת הדין להעניש הרשעים. אולם רק להנהיג העולם במדה"ד זה אי אפשר כי אם העולם כעשן תכלה אם יהיה לעולם מדה"ד מתוחה על הנהגת העולם, גלל כן צירף הקב"ה גם מדהר"ח, אולם יותר טוב הוא אם מענישים את הרשעים למטה ולהכות באגרוף רשע על רשעתם מלפקוד ה' ממעל אותם על עוונם במדה"ד הקשה, כמובן.

ובזה י"ל מאמר חז"ל במדרש בפרשתינו "**שופטים ושוטרים תתן לך" רבנן אמרי קשה היא כוחו של דין שהוא אחד מרגלי כסא הכבוד. שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך אמר הקב"ה הואיל וכך עונשו של דין קשה, הוי זהירין בה. הוי שופטים ושוטרים תתן לך.** ממש כדברינו, דהנהגת העולם במדת הדין הוא דבר הכרחי. על כן נדיב נדיבות שופטים ושוטרים תתן לך. דהיינו, לטובתך, להנאתך. דאם יהי מדת הדין מתוחה למטה להעניש העוברים על רצונו של מקום, אין מן הצורך לעורר מדה"ד של מעלה שהוא קשה מאד. על כן אמר שופטים ושוטרים תתן "לך" להנאתך שלא יצטרך לעורר מדה"ד של מעלה, הקשה. וזהו כוונת מדרש הנ"ל: אם יש דין למטה אין דין למעלה. כהנ"ל דאין נפקא מינה רק שתהי מדה"ד מתוחה על באי עולם להענישם אם עושים הרע בעיני ה' אם למטה או למעלה ואם אין למטה אז הוא בהכרח למעלה. אבל יותר טוב לכם אם יש דין למטה כי קשה הוא כוחו של דין, אותו שהוא אחד מרגלי כסא הכבוד. ע"כ אמר: שופטים ושוטרים תתן לך, להנאתך, ולטובתך, כהנ"ל. ונכון.

וזהו ג"כ כוונת המדרש: **אמר ר' יצחק שני דברים בידו של הקב"ה הנפש והדין. הנפש דכתיב: אשר בידו נפש כל חי. והדין, דכתיב: ותאחז במשפט ידו אמר הקב"ה שמרו את הדין, ואני אשמור את נפשותיכם. הוי שופטים ושוטרים תתן לך.** כוונתם ממש כדברינו, היינו הנפש והדין נתונים בידי שעונש הדין דבר הכרחי א"כ אמר שמרו אתם בעצמכם הדין, וממילא: ואני אשמור עי"ז את נפשיכם, כי מדה"ד שלי הוא קשה ביותר הוי שופטים וכו' תתן לך להנאתך כהנ"ל.

המורם מדברינו: כיון שמדה"ד הוא דבר הכרחי להעניש את העוברים על רצונו של מקום ומאיליו הוא בא לעושי הרע, ואין הקב"ה עביד דינא בלא דינא ומפי העליון לא תצא הרעה והטוב, על כן צריך האדם להשתדל להשלים נפשו, באופן כזה שאהבת ה' יהיה נטוע ומושרש בתוכו כל כך, עד שאף אם לפעמים ייסרהו ה' בשבט מוסר, להטותו הדרך

ילך בה, לעבודת ה', יקבל היסורים באהבה ובחבה, כי את אשר יאהב ה' יוכיח. וכאב את בן יירצה, ולא יבעט ח"ו ביסורים, רק להיפוך. אם שולח ח"ו ה' על האדם יסורים ישים אל לבו, שזאת הוא לו משום שעבר עבירה, ומתחרט על מעשיו ישוב אל ה' וירחמהו כמ"א חז"ל אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה. וכן מצינו בדהמע"ה: חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמירה. בין שאתה עושה חסד, בין משפט, אשירה לך ה' אזמירה כמא' חז"ל: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. ובזה נשתבח נח ע"ה ג"כ דכתיב אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים "היה", מעצמו. "בדורותיו" שהיו כולם רשעים ולא היה לו ממי ללמוד, ורק הוא מעצמו חייב עצמו לעבוד ה' מאהבה בלי שום פני' ועי"ז "את האלוקים" הגם שלפעמים הענישו ה' על איזה חטא במדה"ד. וע"ז מורה לשון "אלוקים" מדה"ד, התהלך נח. לא נפל ממדריגת אהבתו את אלוקיו לבעט ח"ו ביסורים אלא להיפוך עוד יותר הי' נטוע בלבו יראת ה' וע"כ גם את האלוקים התהלך נח. וזה הי' רק משום שהי' תמים מעצמו. בדורותיו, בלי מצוות אנשים מלומדה. ובזה י"ל מדרש אחר **שופטים ושוטרים תתן לך. הה"ד מגיד דבריו ליעקב, חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי, ומשפטים בל ידעום.** כוונתם: דלכן לא ניתנה התורה לאו"ה שהם אם יעברו עבירה והקב"ה יענישם ע"ז, יבעטו ביסורים, ויפלו ממדריגת יראתם את ה' ולא יתנו אל לבם שהעונש בא להם להטיב דרכיהם ויפשפשו מעשיהם רק יאמרו שהקב"ה נקם מהם נקמתו ע"כ מיאן הקב"ה ליתן התורה לאו"ה. משא"כ עם סגולה ישראל, המה יודעים בטיב עונש ויסורים, להם ראוי והגון ליתן התורה. וזהו: שופטים ושוטרים תתן לך, דייקא. ולא לאו"ה, הה"ד מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל דייקא, ולא עשה כן לכל גוי משום: "ומשפטים בל ידעום" היינו שאינם נותנים לב על מה באים המשפטים והדינים ויאמרו רק קנאת וחימת ה' פעל זאת. משא"כ ישראל, להם יאה ונאה ליתן התורה עם המשפטים ודיניהם.

נחזור לראש דברינו, תמים תהי' עם ה' אלוקיך. וזהו כוונתם לפי... וא"ש דברינו הנ"ל. עם תהיה תמים מעצמך שתחייב מעצמך לעבוד את ה' בכל לבבך ובכל נפשך ולא כמצוות אנשים מלומדה שהיראה אינו נטוע בלבם, אז תהי' עם ה' אלוקיך. גם אם יענשך ה' במדת דינו, לא תפול ממדריגת יראתך את ה', רק גם אז תהי' עם ה' אלוקיך ותתהלך עמו בתמידות, כי תדע בטח שהעונש בא רק לטובתך, כדי להטיב דרכיך. על כן תשתדל שתהיה תמים מעצמך, מאהבתך את ה'. כדי שאף אם יקרה פעם אחד שה' יענישך, תעמוד כנה ולא תפול, ותהי' גם עם ה' אלוקיך. וא"ש הכל לנכון, ודוק.

- יב -

רבינו זצ"ל עומד בפרץ בראשית דרכו ברבנות

בסיום פרק זה שהוקדש לדרכו של רבינו זצ"ל במלחמת הי"ת אשר ניהלו גדולי ישראל בייסוד והנהגת האורטודוקסיה, נביא סיפור שהתפרסם ב"זכרונות המאור" עמוד ע"ר, אשר מלמד אותנו שמיד עם קבלת משרת הרבנות היה רבינו זצ"ל איתן ברוחו הק' לעמוד בפרץ נגד המתחדשים וכו'.

בעת שהתקבל רבינו לרבנות בק"ק סענדרא, לא פסחו רוחות המתחדשים גם על קהילה זו. אחד מתקיפי הגבאים שנשבה בו רוח זו הורה לשמש שלא יקרא בשם העולה ובשם אביו כנהוג, אלא כמנהג המתחדשים. רבינו זצ"ל ציוה לשמש שיקרא כמנהגם של ישראל*. הגבאי נתמלא רוגז וקרא "האחד בא לגור" וכו'. כשלא הסכים הגבאי לשנות את דעתו, עלה רבינו בעוז על הבימה וסילק בגערתו את הגבאי, ונשאר שם ליד הבימה להשגיח שהכל יתנהל כמנהגם של ישראל*.

הרוחות בקהילה סערו, יש דורשים את מעשה הרב הצעיר לשבח ויש דורשין לגנאי. הוחלט להזמין את הרב הקודם של הקהילה, הוא אביו של רבינו, רבי זאב טננבוים זצ"ל ולהציע לפניו את הענין אודות בנו הרב החדש.

הרב הישיש שמע את הצדדים וביקש לכנס את כל אנשי הקהילה והכריז בפניהם שדעתו מסכמת עם בנו שעשה כדת של תורה, וזירזם לנהוג כבוד בבנו כראוי לתלמיד חכם עצום כמוהו, והזהירם מעונש אם ח"ו יתגרו בו.

סופו של הגבאי שלא עלה יפה, ודבריו הק' של הרב הישיש עשו רושם כביר וחיזקו את כוחו של רבינו להנהיג את הקהילה בדרך התורה והיראה, מבלי לשנות כקוצו של יו"ד מהדרך המסורה מדור דור.

---

*טעם למנהג שקוראין לכל אחד שיעלה לתורה ואין עולין אלא א"כ קוראין אותו, דאמרינן בירושלמי "כל הקורא בתורה ואין אומרים לו קרא דומה לאדם שיש לו בת בוגרת שכל הרוצה לוקחה" [מטה משה]. ועוד מפני שלא יתקוטטו.

טעם שקוראין לכל אחד בשמו "יעמוד פלוני בן פלוני" ולא קוראין: יעמוד כהן יעמוד לוי, מפני שעל הרוב יש הרבה כהנים או לוויים. - ועוד שעל ידי זה יתוודע האיש לכל בני עירו האיך נקרא בשמו המובהק ע"י שקוראין אותו לתורה, ועי"ז לא יבואו לידי מכשול לענין הגט וכהנה. - [מטה משה]

ובילקוט דוד כתב משום דכתיב ויקרא אל משה וידבר אליו, לכל דיבור קדמה קריאה לשון חיבה. לימדה תורה דרך ארץ, שלא יאמר דבר לחברו אלא אם כן קוראהו.

פרק חמישי

קובץ מכתבים

עוד בו שלישיה

שלשה קובצי מכתבים בו נפתחים

בחלק הראשון של מדור זה נאספו מכתבי רבינו זצ"ל אשר מתוכם משתקפת דמותו הגדולה והרב גוונית של רבינו, ואשר יש בהם ללמד על מדותיו הטהורות, קנאותו להעמיד הדת על תילה, ועל דעתו דעת־תורה. רובם נלקטו ונדלו מתשובותיו אשר נדפסו בשו"ת נטע שורק, ומיעוטם מכתי"ק.

בחלק השני של מדור זה נאספו מכתבי גדולי הדור אל רבינו זצ"ל, רובם דלינו מתוך חליפות שו"ת המופנות אל רבינו זצ"ל, ומיעוטם מכתי"ק.

בחלק השלישי של מדור זה נאספו מכתבים המופנים אל רבינו זצ"ל אשר מהם ניתן לעמוד על גודל ההכנעה וההתבטלות אליו ועל הקשר הנפשי העמוק בין התלמידים לרבם הגדול.

רובם של המכתבים נסדרו מעצם הכתבי יד קודש שהינם בפנקס רבינו זצ"ל מצאת שנת תרנ"ג עד תרנ"ה.

חלק ראשון

- א -

שוכ"ט להרבני המופלג בתו"י חרוץ ושנון כש"ת מה"ו ר' שמואל עהרענפעלד נ"י.

יקרת מכתבו הגיעני ושמחתי לקראתו, "**ואני תמה על כמ"ה ששאיל שאילתא קמאי ומה ראה על ככה**", הלא אתו עמו כבוד אביו י"נ הרב הגאון נ"י אשר כל רז לא אניס ממנו, ואולי כונתו שאטייל עמו בח"ת ולא הלכה למעשה, הנה גם בזה ידי אסורות וכמשא כבד עלי העיון והמכתב, ותקפה עלי משנתי בשיעורי דיומא עם הבחורים, מלשים עיוני בענינים אחרים. אולם לאו אורח ארעא היא לבלתי השב לגבר כמוהו, לקחתי מעט פנאי בזו הרגע מרוב טרדותי לעיין בדבריו.

בסוף התשובה כתב: כנלע"ד בלי עיון וכתבתי כל זה רק לכבודו, **אבל להלכה יציע הדבר לאביו ידידי הה"ג נ"י...**

(נט"ש או"ח סי' ב')

- ב -

שפעת שלוכט"ס לאיש אשר לא ידעתי לכנותו לפי כבודו הרמה. ואם הוא גבר הוקם על, אך מדברי תורתו ניכר כי גדול בתורה הנהו, ומחדדין לי' שמעתתא. חריף ובקי בחדרי תורה, כש"ת מה"ו רב משה צונץ נ"י בעיר קראקוי.

מכתבו היקר מעלפת ספירים בדברי תורה הגיעני בעתו ובזמנו ועמו הסליחה כי לא השבתיו מיד כי הדברים עמוקים וצ"ע רב ולא נתנני העת עד עתה מחמת טרדות רבות "**ובאמנה הדבר לתמהון בעני ששלח דבריו אלי, ומי אנכי להכריע בענין עמוק אשר גדולי האחרונים תלו זייניהם זה מול זה. אך אין דרכי לסרב מלחוות דעתי העני' להלכה ולא למעשה**" ורשמתי בזה מה שעלה במצודתי, וזה החלי...

(נט"ש או"ח סי' כ"ח)

- ג -

ב' דר"ח אדר שני תרל"ה.

שוכ"ט לי"נ הרב הגאון המפורסם, צדיק תמים. כש"ת מו"ה ר' יצחק גליק נ"י, אבדק"ק סענטפעטער נ"י.

אחדשה"ט. הנה מכתבו היקר הגיעני עש"ק העבר וטרדות סבבוני ועצרוני, ואחר עד כה מלהשיב. ועתה באתי הנה בדבר אשר נועץ אתי, להסכים עמו בכתיבת שם המגרש והוא דבר שצריך עיון "**וקטונתי מלצרף דעתי להלכה למעשה**" אבל לעשות רצונו חפצתי וכ"ת יעשה כראות עיניו, אם לרחק או לקרב דעתי בזה ...

וכמ"ע יבחר, ואני עמוס הטרדות, וידי כבדים לא אוכל להאריך עוד. וגם אחיש להשיבו ואשאר בזה ידידו דו"ש בלונ"ח.

(נט"ש אה"ע סימן מ"ד)

- ד -

שוכ"ט לי"נ ה"ה הרב המאור הגדול חריף ובקי, צדיק תמים. כקש"ת מו"ה שמואל נ"י אבדק"ק טשאבא ואגפיה יע"א.

עש"ק העבר סמוך לכניסת שבת, הגיעני יקרת מכתבו בנדון השאלה, ומבקש תשובה מהירה כי הדבר נחוץ אצלו. **ואני תמה על כמע"ת נ"י כי שם עינו עלי בשאלה שצריך עיונא רבה לסמוך על הכרעה שלי.** והגם שאני משיב לכמע"ת נ"י, כי כן הוא חוק הרעות, ולטייל בדברי תורה, אבל לא לסמוך עלי, ובפרט בנדון זה שלא יכולתי לעין בו כ"א כשעה חדא, כי מחולי הקדחת ר"ל בטוב ישמע, הייתי חש בראשי עד היום, ועתה אני כותב דעתי כפי קט שכלי מה שישרה בעיני מדברי כמע"ת נ"י.

וכמע"ת יעיין בדברי, ואם ימצא שהם דברים ראויים ונכונים לסמוך, אם ירצה לסמוך הלכה למעשה יעשה כרצונו.

(שם סי' מ' תרל"א)

- ה -

בעה"י מוש"ק וארא תרל"ז לפ"ק.

שוכ"ט לי"נ הרב הגאון הצדיק המפורסם וכו' כקש"ת מה"ו ר' שמואל עהרענפעלד נ"י אבד"ק סיקס והגליל יע"א.

נעימות ימינו הגיעני לנכון, ושמחתי בראותי מכתב ידו הטהור. ובדבר אשר שאלני להצטרף אל בי"ד של ג' להתיר אשה עלובה מכבלי העיגון, **לעשות רצונו חפצתי תמיד, אף שלדעתי מוטב הי' לו לבחור ברב אחר אשר מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא.** והנני בזה לדון בדבר כפי ע"ד. וכמ"ע יודיעני אח"כ דעתו, אם לקרב או לרחק, לברר האמת.

בזה אשאר ידידו דו"ש החותם בברכת כ"ט.

(שו"ת נט"ש אה"ע סימן מ"ו)

- ו -

ב"ה תרנו"ל פה טשאטה יע"א

שוכ"ט לידידי הרב המאוה"ג החריף ובקי וכו' כש"ת מה"ו ר' חיים פריעד נ"י, אבד"ק סענטפעטר יע"א.

סוף דבר, מי שדעתו יפה לסמוך להתיר מכל טעמים הנ"ל אין מזחיחין אותו לפי דעתי, בצירוף כל הני צדדים. והי' בדעתי לעבור על הדברים עוד הפעם, לעיין בהם ולסדרם בסדור נכון וראוי. אולם הדבר כבד עלי בעצם, וגם אני מוטרד מאד, בגלל כן הנה אני שולחו כמו שהוא, **ואני מסכים בהיתרא דהך בעל האשה ע"י מאה רבנים. אבל אך בתנאי אם יסכים עמנו אחי הרב הגאון דפוטנק נ"י, והוא יעבור על דברי.** וישלח כ"מ את הרשום הזה על ידו. ואשאר בזה ידידו דו"ש.

להנ"ל א' דחנוכה

הגיעה מגילה עפה מכ"ת מלא השגות על דברי ובגוף הדין להלכה הסכמתי עם כ"ת מטעם שכתבתי. **אך לא רציתי לסמוך על עצמי עד אשר יסכים עמנו אחי הה"ג דפוטנאק נ"י**, יען שלא ניתן לי העת לעיין היטב שיהי' הדבר ברור בידי. וגם עתה אני מסכים לדברי אחי הה"ג דפוטנאק נ"י להציע הדבר לפני הנך גאונים שהסכימו לדברי מר, ויודיעם שגב"ע הי' ביחיד, ואם יחליטו שמכ"ז לא נשתנה הדין להיתרא גם אנכי נמנה בין הק' רבנים. ועתה לא באתי רק בדברי השגותיו הנוגעים לדין התירו.

עכ"פ אם יראו גאונים אלו הפקפוקים, ויסכימו להתירם הראשון, גם אנכי עמהם.

(שו"ת אהע"ז סימן כ"ג)

- ז -

מוש"ק בהעלותך תרנ"ג לפ"ק פה טשאטה יע"א.

שוכ"ט להרב המאור הגדול הוותיק צדיק תמים חריף ובקי וכו' כש"ת מה"ו ר' פנחס שטיינער נ"י אבדק"ק איללאק יע"א.

מכתבו היקר הגיעני זה ימים אחדים, ועמו הסליחה כי אחרתי בתשובתי עד כה. כי אני מוטרד בענינים שונים, מזגי חלוש ועלי לטרוח לעיין ולחפש בספרים, ומלאכת הכתיבה כבד עלי. ובעש"ק העבר לקחתי לי פנאי לעיין בדבריו הנעימים, **לעשות רצון כ"ת נ"י לחוות לו דעתי, אבל לא למעשה. עד כי כ"ת יעיין היטב בדבר עם חתנו היקר חו"ב נ"י, ואת אשר יושר בעיניכם יקרבו, ואת אשר לא יכשר בעיניכם, זרו הלאה וירחקוהו.**

(שו"ת נט"ש יור"ד סימן פ"ז)

- ח -

בע"ה אור ליום ד' לסדר בשלח. תרל"ג סענדרע יע"א.

שוכ"ט לי"נ ש"ב ה"ה הרבני האברך מופלג ביראה מורג חרוץ חדש בעל פיפיות, חריף ובקי. כקש"ת מה"ו אהרן נ"י

מכתבך היקר הגיעני היום לעת ערב, ועל דברי השגתך שמחתי. ודין הניין לי, וגם אנכי כתבתי לך אז בחפזון, לכן לבי הי' תמוך עליך לעיין בדברי, וגם כעת לקחתי בזרוע עת קצר פנאי להשיבך, מה שעלה על דעתי בלי עיון כראוי, **ואתה תשקלם ברוחב בינתך אם כנים הם לסמוך עליהם לדינא.**

(נט"ש סימן נה)

- ט -

מכתבו היקר מא' פ' בלק הגיעני אמש, ושמחתי בו. כי ראיתי שאין לבו גס בהוראה, ואינו רוצה לסמוך על דעתו בענין מסובך, בסבוך הסעיפים. **ואשר פנה אלי, הנה יותר היה נח לו בכמו אלה, לשאת ולתת בענין עם א' מגדולים.**

(יו"ד סי' כ"ט)

- י -

נעימות ימינו (הה"ג ר' ש"ר) הגיעני לנכון, ולעשות רצונו חפצתי, אף שהוא לי למשא עיפה להראות דעתי בדבר חמור. אבל לגברי דכוותי' הנה לא עלי סמיכתי' כי אם אך אם דברי יהיו נכונים בעיניו יכריע כרוחב דעתו.

(יו"ד סי' נ"ט תרמ"א)

- יא -

ב"ה י"א אב תרח"מ.

שוכ"ט לאהובי הגאון הגדול הצדיק המפורסם כש"ת מה"ו שמואל רוזענבערג נ"י אבדק"ק אונסדורף ואגפי' יע"א.

ידידי היקר **אנכי לא אדע למה סומך ראשו ורובו עלי ועל דעתי בענינים כאלו**, ובפרט בעניני השמות גיטין התלוין בסברא ובחפוש בספרי אחרונים, וכבר החליט הח"ס באה"ע תשובה לז' שאחרי הכרעת אחרונים בענינים כאלו אנו הולכין אף אם יש פירכא, אחרי שכן נתקבל לענין כתיבת גיטין. אך לבלתי יחשב שאין בחפצי לעשות רצונו עיינתי קצת בטיב גיטין, וכמעט העתקתי לשונו באיזהו מקומן, ומה שנלע"ד.

אבל לא להלכה, רק כאשר כה"ג יכריע בשכלו הזך להלכה, איך לעשות על צד היותר טוב לכתחילה. וכאשר כתבתי לנפשי, כן אשלחם בזה לכה"ג. כי הכתיבה קשה עלי לסדר הענין ולהסיר מדברי האריכות אשר הוא שלא לצורך. דברי אוהבו דו"ש.

(שו"ת נט"ש אה"ע סי' מ"ה)

- יב -

אחד"ש הנני בזה להתנצל על שלא השבתי לו מיד, שהי' מסיבת טרדותי, שעלה מלבי יום יום. ועתה באתי בזה בד"ש ושמחתי במכתבו עם ידיעת מעמדו, והי' אם ראשיתו מצער, אחריתו, אי"ה, ישגה. ובדברי תורתו נהנתי ואין בידי כעת להשתעשע בזה, רק איזהו הערות קטנות על דרכו שהלך בה. אך בשלהי מכתבי אעתיק לכבודו סנסן אחד בדברי הערוך אשר נמצא בחידושי, והי' בזה שלום. מנאי י"נ דו"ש בלונ"ח.

(סי' ל"א להרב משה גרינפלד)

- יג -

בע"ה עש"ק לך לך תרמב"ל טשאטה יע"א.

שוכ"ט לאהובי הרב המאוהג"צ חריף ובקי, עדני העצני, כש"ת מהו"ר חיים ויטריאל נ"י, אב"ד יראים דעיר מישקולץ.

מכתבו היקר מג' לך לך הגיעני אמש בלילה, ואיני יודע איככה נתעכב על הדאר כל כך. וראיתי בו שהדבר נחוץ מאד להשיב כי הפועלים אצים ואין אני מעכב תשובתי, יען

ששאלוני ויכול לגרום עכוב. אבל לא היה בכחי לברר הכל היטב מחמת הנחיצה. וכ"ת יעשה כמו שעיניו רואות בלב שלם, שלא יהא לבו נוקפו. ומצדי לא כתבתי דבר ברור, אך הערות שיעיין בו כ"ת. ויותר היה לו לכתוב אל מקום אחר.

(נטע שורק סימן ע"ד)

- יד -

ב"ה יום ב' פ' חיי תרמג"ל פה טשאטה יע"א.

שוכ"ט לידידי הרב הגאון הגדול המובהק בקי בש"ס ופוסקים צדיק תמים כקש"ת מה"ו רב מאיר דב פעדער נ"י.

יקרת מכתבו הגיעני וענותנותו הרבני להציע לפני את אשר הגו רעיוניו בענין נקיון המקוה לכתחילה, באופן לצאת מידי כל החששות, יען שענין המקואות הוא טהרות מקור ישרא' וחמור מאד, וצריך לצאת ידי שמים לברוח ממאה שערי היתר, נגד צד אחד איסור. ותקן סדר נקיון המקוה כאשר באו דבריו במכתבו אשר אני שולח לכה"ג בחזרה בזה, באר היטב, ודרשוני אם אסכים דעתי עמו.

הנה עצתו בסדר הנקיון אין צריך הסכמה, כי המה מאירים ומוסכמים מעצמן. אך כמע"ת הציע לפני מעשה שהי' במקוה שלא נקו אותו על סדר הנ"ל, שלדעתו צריך ואיכא חיוב לנקותו שנית. גם זאת הציע לפני, אם מסכים גם אני לדבריו. והפליא בשקלא וטרי' ובקיאות בפוסקים. ויען שחפצו ורצונו בזה שאחוה דעתי **לא אמנע בזה דברי אף שימצא בדברי באיזה פרטים נגד דעתו הרמה. הנה איני מחליט דעתי אך אציע לפניו בזה, ואת אשר נראה בעיניו יקרב ואת אשר לא יכשר בעיניו יזרה הלאה...**

(נטע שורק סימן ע"ג)

- טו -

בע"ה ד' מטות תרלג"ל סענדרע יע"א.

שפעת שלום וברכה, לגבר אשר לו ככה, תורת ה' אזור מתניו, ויראה אזור חלציו, הרב המאור הגדול חריף ושנון כש"ת מ' נפתלי כ"ץ נ"י אבדק"ק לעמעש יע"א.

מכתבו היקר הגיעני אמש והיו לי דבריו לשעשועים. ואמרתי בליבי, אשנה פרק זה לטייל עמו בדברי תורתו כיאות. אולם כבלי הטרדות אשר כתרוני בימים הללו לא נתנו לי מרגוע אף לא על מעט קט זמן, להיותי מסיק שמעתתא בדעת צלולה...

ובזה אשאר, **ועמו הסליחה כי באיזה פרטים כתבתי נגד דעתו**. כי אני כתבתי מה שפלטה קולמסי בראשית השקפה, אבל לא להחליט שכן רק להעיר כמ"ע לעיין בם. וידעתי שיותר נוח לו מלהיות מסייע שאין בו ממש. ואת והב בסופה. ידידו דו"ש.

(נט"ש סימן ט"ז)

- טז -

שוכ"ט לי"נ המאוהג"ד חריף ובקי כש"ת מה"ו ר' משה נ"י רב דגליל רימאסעטש יע"א.

יקרת מכתבו אודות השוחט הגיעני בחג הסכות העבר, ועתה הגיע לי שנית מגילה עפה עם ח"ת וגו' הזכיר אותי אודות השוחט הלזה, אין בזכרוני מי הוא או מה הוא, מה משפטו ומעשהו אף אם הי' פעם תחת דגלי לא אוכל לדבר אליו מטוב עד רע. ולענין דינא, הלא נודע למעכ"ת שקשה לאסרו לחלוטין בנקל על דברי עד אחד, והכל לפי מה שהוא אדם. בין תבין אשר לפניך. וכל דבר יש צדדים להקל ולהחמיר גם לפי שורת הדין. ולא אוכל בזה לחוות דעתי...

(או"ח סימן מ"ז)

- יז -

ה' וארא תרלא"ל סענדרע יע"א.

שוכ"ט להרב המאוה"ג האברך המופלג בתו"י חו"ש מה"ו שמואל נ"י אבדק"ק טשאבא יע"א.

אחד"ש כנהוג הנה אתמול קבלתי מכתבו וראיתי שענותנותו הרבני לשאול אם טוב הורה נדון הדקין שנמצא עליהם בפנים יבלת ותחתיו נקב עם שביל, אבל לא נקב לחוץ. וידעתי שחפצו של כ"ת נ"י אינו בנדון זה לגוף ההוראה כי אם לטייל ארוכות וקצרות בדברי תורה. אבל כעת אני ורעיוני מסוכסכים קצת, ולא אוכל למלאות שאלתו בזה. אך לא אמנע לדבר קצת בהתירא דהך ענינא. וגוף הענין טוב הורה לענ"ד ואין צריך להסכמתי...

(יו"ד סימן כ')

- יח -

יקרת מכתבו הגיעני על נכון בש"ק העבר, ובמוצש"ק הלכתי על היאה"צ של אאמ"ו הה"ג הצ' ז"ל, ולא יכלתי להשיב עד עתה שלקחתי פנאי לעיין קצת בדבריו הנעימים. **אבל מחמת שיש עלי עתה לכתוב ד' מכתבים אשר אני מוכרח להשיבם לא עיינתי היטב רק מה שעלה בדעתי בהשקפה ראשונה** ...

(יו"ד סימן כ"ב)

- יט -

היום ראיתי בקונטרס תל־תלפיות משנת תרנ"ב מערב סוכות יוצע לרבים, שאלות שתים שהן עומדין ברומו של עולם נוגע לכלל ישראל. האחת. אם רשאי הרב לנסות נערי בני ישראל בגימנזיאום ליתן להם צייגנית (תעודות) לאשר שם מוכרחים לחלל שבת בפרהסי' במלאכת הכתיבה, וילמדו לבגוד בדת משה וישרא'. השני'. איש אשר יתן בנו שמה ולא יחוש על זה שיחלל שם שב"ק. אם איש כזה נאמן על השחיטה, ורשאי להיות שוחט. הגם כי שמתי עיוני על זה וברתי האיסור בשניהם על פי דין תוה"ק ברוב עיון, עכ"ז לא הרצאתי הדברים בקונטרס ת"ת **כי רעיוני נבוכים, ולבי אפונה בזה, אם יאות שיבואו שאלות כאלו הנוגעים לכלל ישראל ויסודתם בהררי קודש במכתב גלוי על העתים, עם פלפולים היוצא מהם. זה בונה וזה סותר, והמון עם בחשיכה יתהלכון. וכוחא דהתירא עדיף להם בענינים כאלה.** והגם שלא נחשדו חברים רבנים יושבים על מדין להקל בדבר איסור ולחפש התירים בדברים של מה בכך אשר לא כן.

ואינני אומר בזה קבלו דעתי. ואם הרבנים יחיו לא ישוו דעתם עמי בזה ויחפצו להציג בת"ת מו"מ של הלכה אני מבטל דעתי מפני דעתם...

- כ -

ועיניו שפיר חזו להתיר, רק חשש אם לא יהי' תחילתו להקל כדין, סופו לבוא ח"ו לידי תקלה וכשלון, שיקילו לעצמן במעשה שבת שלא כדין ודת.

הנה בדברים כאלה הגם שבעוה"ר בדור פרוץ בלי חומה ומחסה, יש לחוש לכאלה. **עכ"ז אין אנו רשאים להחמיר בדבר שהדין מבואר להיתר ולבדות גזירות מלבנו מה שלא גזרו חז"ל. ועוון ביד האוסר...**

(חאו"ח סי' י"ז)

- כא -

ועתה באתי על אשר שאל בשו"ב אחד אשר דבר סרה דרך בזיון על הגאון הקדוש בעל מעבר יבק זצוק"ל, ואמר שהמחבר הנ"ל היה רק קאטשעלאבניק. הנה היטב כתב כ"ת שבוזים כאלו יקילו, שעבר על הדין, ודברו אחר מטתן של שוכני עפר וצדיקים. ואיש כזה איננו שוה להביא שם הקדוש הנ"ל על דל שפתיו, ועל פי הדין צריך לקבל נזיפה. ואם ישוב ויקבל דברי חברות ויקבל נזיפה, ודאי שרי לאכול משחיטתו, אם נראה במעשיו בשאר ענינים שאינו קל ומתנהג בתמימות בדרכי ה', כי אולי מישגה הוא ואיש מהיר להטא בשפתים. **אבל אם יסרב מלקבל נזיפה ונראה שאינו חש לדין ולדברי חכז"ל, ודאי ראוי לחוש אולי עלה טינא בלבו, ושומר נפשו ירחק ממנו.** עיין בדברי חיים במלמד שדיבר על אור החיים הקדוש, בחיו"ד סי' ק"ה.

[**מכתב זה מחתן רבינו בעל שו"ת מי יהודה זצ"ל**]

- כב -

שפעת שוכ"ט לידידי הרב המאוהג"ד החריף ובקי כש"ת מהו"ר חיים פריד נ"י.

מכתבו היקר הגיעני, ועמו הסליחה שלא השבתי מיד. ואודה שבלעדי הטרחה הי' לי התרשלות, כי אין דעתי לתת הכרעה בענין כזה, אשר ההתירה כהררים התלוים בשערה של עין המורה. אשר האי גברא ומהותו לפניו להשער בו, אם התשובה באמת, או ברמיה. ומאד החמירו הפוסקים בהעמדת וסמיכת שו"ב לכתחילה, שיהא מוחז' בכשרות. אמנם לבלתי השב כלל לא יתכן מול גברא דמר, לכן אחווה דעתי להלכה ולא למעשה. גלל כן צריכים אנו לחקור. אם איש זה אכל משחיטה קזינץ, - שהיא עדת נעאלגען - חשוב למומר אוכל נו"ט. והדבר יפרד לשני ראשים. אם כי שהגאונים חכמי הדור אסרו שחיטת הנעאלגען, ואם משום שהאי גברא שוחט דקאזינץ, בעצם הוא קל, בור ריק. כמו שבא במכתבו היקר.

בסופו שם: אבל למעשה אני איני אומר לא אסור ולא היתר, כי ירא אנכי ממה שרמז כמע"ת שהמקום סמוך לקאזינץ, ואפשר שיגיע קלקול מזה, שיהיה מחזי איסרן בעיני הבריות כחוכא וטלולא. אבל גם זה תלוי בעיני המורה, כפי אשר הוא שם. **ואם יתירו, עכ"פ העצה הנכונה שלא יתן מכתב קבלה לידו, עד יבורר בור ידיו, וכי הוא בר לבב כמ"ש. וגם אולי הי' נכון להחמיר עליו שלא יטול מאומה מהכשירות, אף לא הכרכשתא.**

ועצה אשר כתב כבוד אחי הגאון נ"י לא פירש במכתבו מה הוא, ולא אוכל לדבר מזה. ואשאר בזה ידידו...

(יו"ד סי' א')

- כג -

אחד"ש הנני בזה למבוקשו. הנה זה כשתי שבועות לא הייתי בביתי, ושמונה ימים הייתי בבית אאמ"ו הרב הגאון דק"ק ווערפעלעט ה' יאריך ימיו. ובבואי לביתי, מצאתי מכתבו מא' פ' לך לך, אשר בו מודיע אותי עלבונו וצערו. וכתב שם, כי לא השבתי על מכתבו הראשון מערב סוכות. הנה המכתב הזה לא הגיע עדי ואולי נאבד על הבית דואר.

ובדבר צערו, הנה באמנה היתה כשגגה היוצא מלפני השליט שאסר הרב דשעניו את הבשר ואת הכלים, וגם את כ"מ, כי איך דן את כמע"ת נ"י שלא בפניו, ואסר את שחיטתו על נקלה אחרי שהיתה הסירכא תלוי ועשה כדין. ובפרט לגברא דכוותי' המוחזק בכשרות, לא יאות לאסור שחיטתו. אף אילו לא עביד כדינה, והי' ח"ו יוצא טריפה מת"י פעם אחת, הי' צריך לתלות כי משגה הוא. וכ"ש שעבד כמ"ע נ"י כדינא. ואם הי' הרב המאוה"ג דק"ק שעני' דן את הסירכא לדבוקה למקום שמטרפת, לא ידענא מה הביאתו לכך אחרי שבא לפניו תלוי'. ואם הי' הקצה הסירכא מסובך בבשר כאלו הי' נתק ממ"א, כמו מהצלעות וכדומה, איך קיבל הצטדקאות של כ"מ שאמר שהיתה תלוי' נגד אנן סהדי. לכן לא ידעתי להלום כוונת הרב הנ"ל נ"י. **עכ"ז אין אני יכול לדון כנגדו שלא בפניו, כי מי יודע טעמו ונמוקו**...

בסוף התשובה: ...עכ"ז עכ"פ לפי דברי כ"ת, הרב נ"י עשה שלא כהוגן במה שהבאיש ריחו בעיני הב"ב שלו, ואולי יהיו קצת אנשים יראים ושלמים לבם נקפם בשחיטתו. **לכן דעתי הי' שכ"מ נ"י יראה מכתבי לכבוד ידידי הרב נ"י, אולי יתעורר רוחו להסיר מאתו עקשות פה ולזות שפתים, ויכתוב לו מכתב אחר אשר יבואר בו באר היטב, כי כמ"ע עשה כהוגן ויתן אמתלא על שטעה בדין למעך את הסירכא ושב ורפא לו לכמ"ע. ולדעתי מחוייב הוא בדבר. ואני מכיר בצדקת הרב נ"י שלא יבוש ולא יכלם לעשות זאת** ובזה אשאר מחותנו ידידו דו"ש בלונ"ח...

[יו"ד סי' י'. מוש"ק פ' לך לך תרכ"ג. (למחותנו ה"ה וכו' מו"ה עקיבא נ"י)]

- כד -

...הנה מני אז אני אומר כי רבה המכשלה אשר נשתרבב במדינות הללו לתת היתר

הוראה בדיני וושטין וצוה"ג, למאן דהוא, אף דלא גמר. או גמר, ולא סבר. וידעתי שכוונת הרבנים הי' לשם שמים, יען שבמקום שאין איש הדבר מסור לנשים, ויש שדעתן קלות, והן מכשירין לפי אומד דעתן, שהוושט נקי בעיניהם. וטוב טוב ששו"ב י"א יבדוק. וסמכו על יראתן כי יהי' להם דבר ספק, יביאון הדבר לפני חכם. כמה ענינים בוושטין אשר גם לגדולי המורים צריך טורח ועיון רב לברר הדבר, אבל ידעו שבזה לא יסמכו על עצמן. אבל עיני ראו בעתים הללו, שהשו"ב שיש להן היתר הוראות הוושטין גס לבם בהוראה, ומורים כל הוראות איסור והיתר ושאלות נשים , אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם. וכמעט לנדר אצלי לבלתי תת היתר הוראה על וושטין, רק לאיש ראוי לסמוך עליו באיסו"ה אני נותן לו התרה שלימה. **והשו"ב אני אומר בעל פה שרשות נתונה להם לראות הוושטין אם הם נקיים בלי שאלה**, אבל בעוה"ר מי יכול לגדור גדר לעלמא בדורות הללו...

יו"ד סי' ז' [להרב המאוה"ג וכו' ר' שבתי ברוינפעלד אב"ד ערדוטעללעק]

עוד שם באותה תשובה: ואודות מה שהורה כמ"ע וכו', היטיב הוראתו בזה וכו', **וזה דרכן של המורים הללו, מקיצורים. לבלתי נחות לעיקרא דדינא, ולקבל הכל כהלכה למשה מסיני מה שעיניהם ראו בקיצורים, ולא ידעו לחלק בין ענין לענין.**

- כה -

ב"ה ב' וארא תרנב"ל פה טשאטה

שוכ"ט לידידי הרב הגאון הגדול הצדיק תמים כשמן תורק שמו בכל המדינה מה"ו ר' יצחק אייזיק פריעדמאן נ"י.

כה"ג הציע לפני פסק דין אשר ברר וליבן בין שני רבנים בעיר אחת בגאליציען אשר לא כנה שמם ומקום העיר אשר יושבים בו בדברי ריבות וטענות שלהם אשר דרשו את כבוד ה"ג נ"י להגיד ולהחריץ משפטם על פי דין תורה. וענותו הרבני, לעיין בו אם כנים דבריו. וכן הציע הדבר לפני כבוד אחי הה"ג אב"ד דפוטנאק נ"י.

הנה לחץ אהבתו אלצני לחוות לו דעתי במקצת ענינים מדבריו הנאמרים במועצות ודעת בפסקו. אבל האמת אגיד לולא אהבתו, לא הייתי נטפל לדבר גדול כזה אשר לא יאות לגבר כמוני להכריע בו, ולא ידעתי מה מצא בי לסמוך על הכרעתי בזה. ועתה באתי רק לטייל עמו בדבר הלכה באיזהו פרטים, וכה"ג ישקול אתהן במאזני, שכלו אם יש בהם ממש או לא...

חו"מ סי' יב'

- כו -

עש"ק פנחס תרנג"ל פה טשאטה יע"א.

שפעת שלום וברכה לידידי הרב המאוה"ג ובקי עדני העצני מושלם במעלות ומדות תרומות כש"ת מה"ו רב פלק הלוי יונגרייז נ"י אבד"ק שאלה ואגפי' יע"א.

יקרת מכתבו מעש"ק בלק הגיעני ולא לקחתי פנאי להשיבו דעתי הנלע"ד, כי ראיתי מכותלי מכתבו שנכמרו רחמיו על האשה הגלמודה עם בעלה, ומחדש צדדי היתר. וכתב וערך מכתבו בחפזון לקום לעזרתם חיש מהר. ובקראי מכתבו היקר נראה לי שאין ידי משגת למצוא היתר לה, לכן הייתי כמתעצל בדבר. ועתה באתי לעשות רצון ידידי נ"י לחוות לו דעתי...

סוף כל דבר דעתי העני' לא מצאה להאשה הנעצבת הזו היתר, ואולי ימצא לה היתר איש בעל הוראה גדול. לכן ימחול להציג הדברים לפני רב אחר שכחו יפה, אולי ימצא לה היתר. ומן השמים ירחמו עלי' ותתרפא במהרה.

ועוד הי' לי אריכות דברים בזה, אבל יען שאין נ"מ לדינא לצד היתר ומלאכת הכתיבה קשה עלי' לא הארכתי יותר...

ומכתב השני ג"כ הגיע לידי ונהנתי בד"ת, ואף שהי' לי קצת ענינים לפקפק בדברי כ"ת, אבל אין נ"מ בזה אם הסברא עד"ז או ינטה קצת ממנו על דרך אחר, וכל איש ואיש יכריע הסברא לפי דעתו. ויאמין לי כ"ת, שאם לא הי' כ"ת כל כך יקר אצלי בידעי משפחתו ואחיו הגדולים בישראל, לא הייתי נטפל כלל לשאלה זאת העומדת ברומו של עולם, ועלי הטורח גדול אף לחפש בספרים, אעכו"כ הכתיבה עצמה. אבל לאדם גדול ככ"ת נ"י לא יכלתי לומר נואש, אף כי בלעדי הנ"ל הטרדות אפפו עלי. ואשאר בזה ידידו אוהבו.

יו"ד סי' נ"ב.

- כז -

בע"ה עש"ק ראה תרלג"ל סענדרע יע"א.

שוכט"ס לי"נ הרב המאוהגד"ל מופלג בתו"י חו"ש חריף ובקי כקש"ת מה"ו שמואל נ"י אבדק"ק טשאבא יע"א.

בשבוע זו הגיעני מכתבו היקר... ידידי היקר כ"ת לא נתנני העת לעיין היטב בשורש דברי הפוסקים הראשונים והאחרונים בדין זה, מחמת ביטולים שונים. וגם מחמת בריאות הגוף, **ואנכי מה אענה אבתרי' לא טוב אנכי בזה ממנו צער וצרת רבים וטרדות שונות הבהילו רעיוני וצריכא שמעתתא צלותא. ואמרתי אם לא אשיב, אולי יהי' בלבו עלי.** לכן אכתוב בקצור כפי ראות עיני.

יו"ד סי' נ"ח.

- כח -

להנ"ל, עשרה בטבת תרמ"א.

ידידי היקר, הדברים כתבתי ליעבד לו נייחא נפשא, שת"ל אין חשש על לשעבר, מה גם שכדאי הטו"ז לסמוך עליו בשעת הדחק, ובפרט לשעבר. וגם סברתי הנ"ל נכונה לפענ"ד. אבל להתירה לעתיד לפי דעתי העני' אינני מסכים. בפרט בלי תקנה הנ"ל. ואחיש להודיעו למען ישיב לי דעתו הרמה ואולי אמצא עוד היתר ברור יותר. ולכן אם יהי' את נפשו לשוב ישלח מכתבי זה בחזרה לי ונחקרה עוד.

סי' פ'

- כט -

שוכ"ט לאיש ירא מופלא ומופלג זית רענן וכו' מה"ו ר' שלמה שלזינגר נ"י.

בסוף התשובה: ועכ"פ הדבר לפלא אם לא יקרה להם אשה לילך אתם מחמת שבהילות להכנסת שבת והדלקת נרות, הלא בנקל ימצאו נערה בת י"ב שנה ויום אחד, שתלך עמה לראות שטבילתה יהי' כראוי שלא נראה משערה כלום חוץ למים. ועיין סימן קצ"ח סעיף מ'.

ולהורות להם שילכו בלי שום עומד על גבה, ותקשור בגד רפוי על שערותי' בענין שתוכל המים לבוא תחתיו. **מזה יכול לבוא ח"ו קלקול גדול אצל ע"ה**, כי לא ידעו ולא יבינו לחלק, ויקשרו בחזקה ובבגד חזק שאין מים עוברים בו, ואיכא חשש כרת. אבל תקנה זו שתלך עמה נערה ויצוה לה לראות היטב אם לא נשאר חלק מבשרה או שערה מבחוץ, ודאי נכון הדבר שילמדם כן.

אמנם במה שכתב ממנהג הרע, שמחממין המקוה עוד ביום, בש"ק, ע"י נכריות. דבר זה מלתא דתמיהה הוא, כי אין שום היתר לזה. וכמה טרחות טרחו הגאונים להתיר ע"י נכרי להחם המקוה ביוט"ש, עיין נוב"י מהדו"ת או"ח סימן כ"ה, וח"ס חאו"ח סי' קמ"ו, איך שגם מזה הי' מיראי הוראה להתיר. אבל בש"ק לית דין צריך בושש.

וכמ"ע עם כבוד חברו שא"ב מו"ה ר' פנחס דוד נ"י, בתוקף עוז תחבורו כלכם להזהירם ע"כ, ולבטל דבר זה במקומכם. ולא יפקדו ולא יעלו על לבבות ישראל לעשות כן.

כל זאת כתבתי בהסכמת מוחה"ג נ"י ובפקודתו.

ואשאר בדרו"ש ידידו

הק' יהודא

(יו"ד סי' ס"א)

- ל -

בע"ה אור ליום ב' פ' שמות תרמא"ל.

שוכט"ס לאהובי י"נ הרב הגדול החריף ובקי צדיק תמים בעל פיפיות כש"ת מה"ו ר' שמואל רוזנברג נ"י אבד"ק טשאבא יע"א.

אחד"ש הנה מכתבו היקר גם דבריו הנעימים הגיעני לנכון, ובו השיב על כל דברי ומברר דבריו כשמלה, ואי"ה בקרוב בל"נ אטייל אתו בדבריו. אמנם להיות מסכים אתו להיתרא דהך מקוה, אני נרתע אחור. בפרט מעת ראיתי בתשובות דברי חיים שאלות כאלו ממש, ופוסל את המקואות האלה, כמו שלוטה בזה העתק מתשובה אחת. הגם שהוא מחמיר מאד במקואות, כמ"ש בעצמו בכמה תשובות. עכ"ז לא מלאני לבי. ולכן אי"ה לפלפול בעלמא אכתוב לו עוד אי"ה.

(יו"ד סי' פ"ב)

- לא -

בע"ה מוש"ק פ' בא תרלפ"ק סענדרע יע"א.

שוכ"ט לידיד נפשי ה"ה הרב הגאון המפורסם חריף ובקי וכו' וכו' כקש"ת מה"ו שמואל עהרענפעלד נ"י אבד"ק סיקס ואגפי' יע"א.

ברגע זו קבלתי מכתבו היקר לשמחת נפשי, ובו ראיתי שבקישוי יכניס עצמו בסידורי גיטין, וטעמו ונמוקו הוא ענותנותו הרבה. **ואני בזה להוכיחו במישור, היתכן בזמה"ז למשוך אחור מדברים כאלו העומדים ברומו של עולם, והרבה שועלים מחבלים כרמים אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם, ירהיבו וידרכו בנפשם עוז לגשת אל הקודש פנימה. וגברא דכוותי' יסוג אחור, הכי עלי נבזים כרבנים החדשים נסמוך. ועוד ידינו יהי' מסייע שיבואו כל סדורי גיטין וחליצה ח"ו בידי אינשא דלא מעלי כאלו.** ואקוה שיכנסו דברי באזני ידידי נ"י.

(אהע"ז סי' ל"ג)

- לב -

עש"ק וישלח תרנג"ל טשאטה יע"א.

שוכט"ו לאהובי ידידי הרב הגאון הצדיק המפורסם, כקש"ת מו"ה רב משה הלוי יונגרייס נ"י אבדק"ק יראים קאשויא יע"א.

...סוף דבר לדעתי אין לחוש כלל על חזרה בכה"ג אצל ערכאות. ואם נחוש שעל צד הגזירות יקרה כה, הנה אז גם שטר אינו מועיל, כי יעשו ביד רמה מה שלבם חפץ. אבל אם אפשר להביא הדבר שיקבלו הח"ק הכל כתוב וחתום תחת ידם, הפערטראג, ואולי אף להביא בגרונדבוך שלהם, ודאי מה טוב ונעים. וכנראה ממכתבו יכלו להשיג זאת. ומכיון דליכא לפע"ד שום נדנוד חשש איסור, אין הקהל מחויב לכנוס לפירצה דחוקה לקבל כסף רב כזה אשר הריבית יאכל בהם, ויכול לבוא על זה ח"ו כמה קלקולים בהנהגות הקהלה ואחדותה. ואף כי יכול להיות שאחרי שנים רבות, כאשר ימלא בית קברותיהם ויסגרוה יסגרו גם שלכם, כולי האי לא נחוש. **ואין הקהל מחויבים להלוות כסף רב כזה** בשביל חששא שיהי' צריך תקון אחרי שנים רבות וח"ו לא יהי' אז ביכלתם לתקן אחרי שגם אז ליכא שום חשש איסור שלא יחטטו הקברים, רק יהי' סגור מבלתי קבור עוד שם, ונהי' בטחונינו בה' על הגאולה וישועה, וגם עד עת ההוא, ועל עזרת ה' בכל עת. דברי ידידו הדו"ש.

(יו"ד סי' ק"ו)

- לג -

ב"ה ד' וארא פה טשאטה תרמט"ל.

שוכט"ו לידידי הרב המאוה"ג, מעוז ומגדל, חריף ובקי, כו' כו' כש"ת מו"ה אברהם יעקב רייניטץ אבדק"ק באלקאני יע"א.

סוף דבר לדעתי אם כמ"ע יכריע בדעתו להלכה לסמוך על המקילין גבי שם המגורשת (שלא נכתב שם הלע"ז) נגד הח"ס. **אשר אין אני דן בדבר הזה, וידי מסולקת ממנו.** העצה היעוצה אז, לכתוב להרב הכולל דניו־יארק, ולבקשו כשיביא הד מגרש לפניו, יעשה לפניו בעדים את ר' עזריאל הנ"ל לשליחו למסור הגט (המונח אצל כ"מ) אשר שלח על הבי דואר לאשתו, ויכתוב ההרשאה וישליחוהו לכ"מ תחת האדרעסס של כמע"ת נ"י. וזהו כקיום, כמש"כ האחרונים, שבכהא"ג שכותבין מעיקרא אל אחד של הבי"ד והוא משום תחת אדרעסס זו, הוי כקיום, וליכא חשש זיוף. והרב הכולל בודאי יעשה זאת להיות נטפל בדבר מצוה, ויבקש את הבעל לכך שיעשה כן. ואם זה אי אפשר מחמת איזה ענין וסיבה, **יקוב**

הדין את ההר ויכריע מי שכוחו יפה. אבל אני לא אדון בי'. ולדעתי חיוב הדבר להציע הענין הדברים והחששות שכתבתי בזה, לפני ב' גדולים מפורסמים, שיצטרפו עם כ"ת בצירף יחד, אחר הבאת הדברים בכור הבחינה. ואשאר בזה בדרו"ש ידידו.

(אבהע"ז סימן כ"ז)

- לד -

בין כסא לעשור תרמג"ל. גמר חתימה טובה לאהו' הרב הגאון הצדיק המפורסם וכו' מהו"ר שמואל רוזענבערג אבדק"ק אונסדורף, וכל ב"ב יחיו.

בשולי התשובה: ונא יזכיר בתפלתו ביום הקדוש את בתי חנה רבקה בת הענדל, להפקד לטוב וישועה. הנ"ל.

(סי' נ"ו)

- לה -

שלום וכו"ט לאהובי דודי, ה"ה התורני המופלג בתו"י. צנא מלא ספרא, אוצר בלום ספיר ויהלום. כש"ת מה"ו שלמה טענענבוים נ"י.

אחד"ש הטוב עם ידיעה מבריאותינו, שתל"י לא יבצר מאתנו, וכה אקוה לשמוע ממנו ומב"ב יחיו. **אנכי בזה להשיב על מכתב האחרון, הגם שזממתי מבלתי השיבו דבר בזה למען לא יחשוב שרצוני לקפחו בהלכה**, אולם יען שגם לפי דברי אשר הכינותי בזה נראה להכשיר הזאטצען אחרי ג' או ד' משפיכת משקה כשירה עליהם, בלי יי"נ **וראיתי שפסק א"א מ"ו הה"ג נ"י הוא אמתי, לכן לא נסגתי אחור מהנוגע בפלפול, להצדיק דברי. ונא אם יכנסו דברי באזני דודי, אל נא יטה לבו להרס דברי.**

(תרכ"ט יו"ד סי' מ"ג.)

- לו -

בתשובה להה"ג מה"ו רב שלמה זלמן עהרענרייך נ"י. נ"ב:

ואודיע בזה צערי, כי כבוד אחי הה"ג הצ' מה"ו רב יעקב בן סלאווע, מוטל על ערש דוי במחלה אנושה, ה' ישלח לו רפואה שלימה בקרוב. נא יזכור אותו בתפלתו.

ה' וישלח תרנ"ז

(יור"ד סימן מ"ז.)

בעש"ק וישב תרנ"ז, כתב לכבוד ר' שמחה בונם ברייער נ"י אבדק"ק טאב:

ביום ה' שבוע זה באתי לביתי, כי הייתי בפוטנאק לבקר את אחי הה"ג הצדיק מה"ו רבי **משה יעקב בן סלאווע נ"י**, המוטל ר"ל על ערש דוי, בחולה אנושה. ה' ירחם וילשלח לו רפואה שלימה בקרוב. ונא יזכיריהו בתפלתו. ומצאתי מכתבו היקר ולעשות רצונו חפצתי בזה.

(אה"ע סי' ל"ט)

- לז -

בע"ה ג' פ' בא תרמא"ל.

שוכ"ט לאהובי ידידי הרב הגדול צדיק מפורסם חריף ובקי עיניו כיונים על אפיקי ים התלמוד, כש"ת מהו"ר שמואל רוזענבערג נ"י אב"ד דק"ק טשאבא.

יקרת מכתבו הגיעני, ומיד רציתי לכתוב תשובה לכ"ת נ"י. למה זה יעלה על לבו ענין המקוה, **הלא כל מה שחידש אצל המקוה שלו היא תקון נכון, על פי הדין**. ויאמין לי כ"ת נ"י שרציתי לכתוב לו אודות החששות במקוה שלו, **שאין להרהר אחר צדיק כביר הרב המנוח ז"ל שודאי היא כשירה בלי פקפוק**. וגם הנה בדברי כ"ת אף שפלפלתי בהם אין דעתי מכרעת נגד דעת כמע"ת נ"י, **וכתבתי רק להראות דעתי ושהוא ראוי להציע למי אשר בכחו להכריע**. ובפרט שהגאון המנוח ז"ל דחוסט, לא כתב נגדו בפי' דברי הש"ך והסכים עמו. ובפרט שיש עמוד הברזל הט"ז לסמוך עליו, וגם בא ראה כל דברי הראשונים. אבל טרדותי עצרוני, ועכשיו לקחתי איזה פנאי להשיבו, אבל לא בסידור נכון... אך לענ"ד יש בתוכן דברים שיוכל לקחת מהם להערה, ולעיין בו. וגם לבי בל עמי על ענין המבהיל שקרה לנו ה' ירחם עמו*.

(יו"ד סימן פ"ד)

- לח -

בע"ה אור ליום ב' בא תרלט"ל טשאטה יע"א.

שוכ"ט לי"נ המאוהג"ד חרו"ב, כש"ת מה"ו ר' חיים וויטריאל נ"י. רב דקהל ספרדים בעיר מישקאלץ יע"א.

מכתבו היקר בנדון המקוה דשם הגיעני ותמהני על כ"מ שבא אלי בענינים כאלו. וכבר הי' יכול לראות ממכתבי מני אז לכמ"ע, שאין רצוני להזדקק להוראה חוץ לגבולי, רק במשא ומתן של הלכה מפני הכבוד, ובפרט בענין גדול כזה. **הלא ישאל את פי גאוני הזמן**

נ"י וגם הי' נכון שידבר כמ"ע פה אל פה עם הדיינים המצוינים דקהל אשכנזים דשם, ויתבררו יחד עם כמ"ע הדין כשמלה. כי מבלי אפונה לא יחושו לכבוד עצמן במקום הנוגע לאיסורין, והמה יראתן קודמת לחכמתם ויודו על האמת. ואם לא יתאחדו בדעותיכם, ויהי' עוד לב כמ"ע נוקפו, הלא ישאל את אשר יאות לו בענין זה להכריע. ולענין משא ומתן של הלכה לא נתתי אל לבי כל כך מטעם האמור, ובהשקפה ראשונה חשבתי כך...

(יו"ד סי' ע"ו.)

- לט -

בע"ה מוש"ק פ' בא תרלט"ל טשאטה יע"א.

הנה היום בש"ק אמר לי מה"ו ר' שמחה הענדלער מפה, שרע בעיניו שלא פרשתי שיחי בדבר ברור. הנה אנכי בזה להרגיע רוחו, **שבאמת לפסול מקוה שכבר הכשירוהו דייני העיר, דבר גדול הוא.** וגם לא יסורו למשמעתי לעשותה שנית בלי פקפוק כיאות לעשות, כמ"ש באמרי א"ש. ובמקוה זו הרבה פקפוקים בה. חדא מה שהעלה בנוב"י... אמנם יען שכבר ערערו עליו גאוני בתראי, הגם שלא עשו נגד פסק הנוב"י מעשה ואמרו שכבר הורה זקן, **ועכו"כ קצוצי כנפים, כאנו בדורותינו, איך יערב לבנו לעשות מעשה נגד הוראות הנוב"י, וגם לי יש ראי' נגדו... אבל הכי על ראיות כאלו נסמוך לבטל דברי הנוב"י...**

סוף דבר, מכתבי זה יהי' לכמ"ע לבאר באר היטב שאני נבוך בזה, וחלילה לי להכשיר או לפסול המקוה. עכ"פ לא "כן" עשו לתקן מתחילה מקוה עם פקפוקים גדולים. והי' שלום לו. מנאי ידידו דו"ש בלונ"ח.

יו"ד סי' ע"ז.

- מ -

בע"ה עש"ק בשלח תרלט"ל טשאטה יע"א.

מכתבו היקר השני בא אלי **לשמחת נפשי בשמעי שדייני העיר נ"י עשו מקוה אחרת ולא פנו אל רהבים להעמיד דעתם במקום חשש איסור כרת.**

וגם מכתב השלישי שהגיעני ולא זכר מזה שכבר עשו מקוה אחרת ואולי יען שכבר הודיע כזאת במכתבו הקודם. ואנכי בזה לטייל עמו מה שתפס על דברי, הגם שאין לי העתק ממכתבי עכ"ז כאשר על זכרוני אשיב לו להסיר תלונתו מאתי. בפרט מאחר שהדבר לא יבוא עוד הלכה למעשה, ועשה כתורה לעשות מקוה אחרת...

לכן יישר כחו וחילו שלבש עוז לפסול המקוה, עכ"פ מכאן ולהבא. ויעשו מקוה בלי חשש וספק כלל.

ועמו הסליחה אם אולי כתבתי ופלטה קולמסי נגד כבודו.

ידידו דו"ש בלונ"ח...

יו"ד סי' ע"ח.

- מא -

ב"ה

לכבוד ידידי הרב האברך, חריף ובקי, וכו' כש"ת מה"ו ר' אליקום סג"ל נ"י, אבדק"ק אבראהם.

מכתבו היקר הגיעני ומה שחקר כמ"ע נ"י באשה ההולכת בשערה בגלוי ראש, אם יש לה נאמנות להיות תחת ידה ההשגחה בשעת טבילת נשים שתהי' הטבילה כהוגן. **הנה ידעתי שלא עלה על דעת כ"ת להניחה על משמרתה כי הגם שאין לנו כח לעמוד נגד פרצת הזמן להתם חטאת הנשים הללו ההולכות בגלוי שער, אבל עכ"פ עלינו מוטל לעשות מה שביכלתינו להסירה ממשמרתה למגדר מלתא לבלתי נתון יד לפושעים בדברים הנוגעים אל הנפש.** וכנראה ממכתבו היקר שכבר החל לעשות בזה ליטול ההשגחה הנ"ל מידה.

(יו"ד סי' ס"ד)

- מב -

אור ליום עש"ק וארא תרנ"ו לפ"ק פה טשאטה יע"א.

שוכן מעונה יברך את האברך מוכתר בתורה ויראה ה"ה כבוד ידידי הרבני החרוץ ושנון זך הרעיון במיטב הגיון, כש"ת ר' יהושע פאללאק נ"י. בהערמאנשטאדט.

מכתבו היקר מב' וארא עם שני התרות הוראה הלוטה בו הגיעו לידי, ואשלחהו בזה בחזרה ליד כמ"ע נ"י. ואשר דרש אותי שאתמוך גם אנכי אותו, הקשה לשאול ממני דבר אשר כמעט אין בידי למלאות, כי מני אז גדרתי בעדי **שלא לתן התרת הוראה בראשונה לשום איש**, ואח"כ, **על דבר מעשה שהי' לי לעצבון רוח*, הוספתי לגדור לבלתי תת שום התרת הוראה לשום איש**, לכן אף כי מכיר אנכי ממרוצת מכתביו אלי עם ח"ת בפלפול בש"ס ופוסקים, וידעתי כי הגון וראוי הוא לאותו אצטלא, עכ"ז ידי אסורות, וידעתי שימצא רב אחר בכל מקום אשר יפנה להצטרף להני שני גדולים אשר יתמכהו בימין צדקו.

ואחתום בברכה עלה והצלח ורכב על דבר אמת,

ידידו דו"ש.

(או"ח סימן נ"ו)

***עיין להלן סי' נא'.**

- מג -

ב"ה א' פרשת נצבים תרל"ב סענדרע יע"א.

לחי"ט ומתוקים יכתב ויחתם עם כל הנלוים אליו ה"ה ש"ב י"נ התורני האברך המופלג בתו"י חו"ש חריף ובקי, כש"ת מה"ו ר' אהרן טעננענבוים נ"י.

ידידי היקר מכתבך הגיעני, ואחרי דרישת שלומך ושלום כל הנלוים אליך הנני בזה להשיב לך בקיצור נמרץ, יען כי בעתים הללו אני עמוס הטרדות. וסמכתי עליך להביא הדברים בכור בחינתך, ואם יהיה לך דבר להשיב, הנני אי"ה לעיין בדבריך בלי עצלתים. ודעתי היה לפשר הדבר אם היה אפשר באיזהו אופן להשקיט רוחו, אם כי אינו יכול לזכות בדין, אף גם אולי בד"ע. וגם לא יחשוב עליו מחשבת פיגול כזה שיביא הדבר לידי דין עכו"ם ולפי דין תורה אינה הדבר נוטה.

ויען שטרדות רבו עלי, לא יכלתי להאריך כל כך. אבל אתה תדין, ואם יש לך איזה פיקפוקים כתוב לי. ואיני אומר בזה קבלי דעתי, ולא כתבתי רק להנלענ"ד. ש"ב י"נ דו"ש בלונ"ח.

חו"מ סימן י"ח.

- מד -

ב"ה ג' דברים תרנד"ל פה טשאטה יע"א.

שוכט"ס להרב המאוה"ג מעוז ומגדל, וכו' כש"ת מו"ה ר' יוסף מאיר טיגערמאן נ"י. רב דקהל יראים בעיר נייהייזעל יע"א

מכתבו אודות סידור הגט בכפר קעסע הגיעני שנית. הנה כמ"ע היה יכול לראות שאין נפשי נוחה להערב בדברים העומדים ברומו של עולם, ונפשי חשקה להשמט שישאל אצל רבנים אחרים אולם דמיתי ואמרתי בלבי **אולי נחוץ הדבר שיהיה הגטין שם מסורין בידו ושלא יבאו ח"ו לידי זרים מרבנים החדשים, לכן שמתי עיני לחוות דעתי העניה, בהגלות נגלות לו רצוני שלא לסמוך עלי לבדי בלי הסכמת אחרים עמי.**

דברי אגרתי יציג לפני מורה בקי (כמו הה"ג מוה"ר דוד לאקענבאך ראש בי"ד בעיר פרעסבורג) ואם יסכים לדברי אז ילך בטח. ובתנאי זה נאמרו כל דברים הנ"ל. ואשאר בזה בדרו"ש ידידו.

(חאעה"ז סימן מ"ט)

- מה -

עש"ק חקת תרמט"ל טשאטה יע"א

רב שלומים לתלמידי הבחור מעם, החתן השלם המופלג בתורה ויראה חרוץ ושנון למודו, צח ונקי. מוכתר במעלות ומדות תרומות. כש"ת מה"ו ר' אברהם צבי פריעדמאן נ"י.

שמחה אזרוני בראותי מעשה אצבעותיך גלילת ידך עם ידיעה כי נגיד אחד איש יר"א מרבים מיושבי עירך אבה להכירך לתת לך בתו המהוללה לאשה, ולהנהה אותך מנכסיו למען תוכל לשקוד על דלתי התוה"ק. יהי מכירך ברוך, ויתעלס באהבים עמכם בזקנה ושיבה טובה סלה, וכתר התורה על ראשו תשוב וצנוף יצנפיהו, ויהי משכורתו שלימה מה׳. ובדברי תורתך עיינתי ונהניתי ולולא טרדות רבות סבבוני הייתי בא בזה בארוכה לטייל עמך בחדושי תורה. ועל דברי קושיתך החמורה...

וכבר הכתרתי אותך בכתר המורינו בעת העתקת אהלך מפה ואם נח לך לחדשו הנה אני מוכן אי"ה לעת אמצא פנאי, ובלי ספק תכתוב עוד לי אי"ה קודם חתונתך. ואשאר בזה רבך אוהבך.

(סימן כ"ה אהע"ז)

- מו -

בע"ה עש"ק לך לך תרומה לפ"ק פה טשאטה יע"א.

שוכ"ט לדייני מומחים גדולים בתורה ומעש"ט ובראשם הרב הגאון וכו' מה"ו ר' יצחק אייזיק ווייס נ"י בק"ק מונקאטש יע"א.

יקרת מכתבכם עם ברור ההלכה והאריכו בשריותא דין כמעט לא הניחו דבר מפוסקים ראשונים ואחרונים בזה לברר שמעתתא אליבי דהלכתא אמנם חפצים שיסכים עמם בזה גם אנכי והה"ג הצדיק אב"ד דמארגירעטען נ"י, כרצון ידידי הרב הגאון המפורסם דק"ק בעסערמין נ"י.

והאמת אגיד שבדבר גדול אין דעתי נוחה לחוות דעתי אף לאצטרופי עם גדולים המורים אבל אין טבעי לסרב. אמנם תמהני מאד שלא ראיתי על פסק דין שלכם חתום הרב הצדיק וכו', וגם לא בנו הגדול בתורה, שמסכים עמכם בהך התירא. אבל אולי כמ"ע חפצים לשום לפניו דבר מוגמר שיתן הסכמתו אח"כ עליו. גלל כן אנכי בזה לעשות מבוקש שלכם **אבל אך בתנאי זה שאין בזה הקפדה ח"ו להה"ג הצדיק המפורסם מרא דאתרא**

שלכם כאמור. ובפרט אם אין הוא מסכים להד התירא בלא היתר מאה רבנים יהיה מאיזה טעם שיהיה, אם כי לא מסתבר לו פלפול וברור הלכה שלכם, או משום שפסק זה יראה כתמהון בעיני העולם, כי להיתר מאה רבנים כבר הורגלו, וידעו מזה ההמון. משא"כ בלעדי היתר מאה רבנים. **אז כל דברי בטלים ומבוטלים נגד דעתו הרמה**.

(אהע"ז סימן כ')

- מז -

ב"ה עקב ו' עש"ק פה טזאט יע"א.

שוכ"ט להרב האברך המופלג בתו"י מורג חרוץ חדש בעל פיפיות חריף ובקי כש"ת מה"ו ר' שלמה עהרענרייך.

יקרת מכתבו עם ח"ת בסוגיא דכמדארל"ת, נוגע לסוגיא דחוץ, הגיעני על נכון, ונהנתי מפלפולו הישר בעומק העיון. **והצר לי בקראי בו מצבו בעצב המחסור, וכי אין בידו ללמוד וללמד מתוך הרחבה, ויקיו שסוף הכבוד לבוא ונס יגון ואנחה**. וידעתי שאין עושה בזה קורת רוח למעכ"ת נ"י באם אשוב על איזה פרטים בדבריו, לכן לא מנעתי לרשום בזה מה שעלה בדעתי להשיג אף כי ידעתי שימצא מקום להשיב ולהעמיד דברים על כנם, ולמען יראה ששמתי עיני על דבריו היקרים.

ואשאר בזה ידידו דו"ש.

אה"ע סימן ל"ב

- מח -

בע"ה מוש"ק פ' תולדות תרלג"ל סענדרע יע"א.

שוכ"ט לי"נ הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק תמים עיניו כיונים על ארובות התורה חריף ובקי כקש"ת מה"ו יצחק גליק נ"י אבד"ק סענטפעטער יע"א.

מכתבו היקר נדון הגט הגיעני עתה, ואם כי טרדותי רבו, מאד ובפרט מאסענטירונג אשר העומדים על המשמר פקודת הקרי"ה בגליל זה עריצים, ומחפשים חפש מחופש אחרי בירור הדברים. ולא אוכל להגיד את כל הרפתקאות דעדו עלי בענינים האלו, ובכל עת צריך להיות אנכי יושב על המשמר פקודה חדשה בענין זה. גם עתה הי' לי עסק בזה כמה שעות. וה' יגדור פרצות עב"י. עכ"ז כחצות לילה לקחתי פנאי לעיין בדבריו הנעימים **וענותנותו הרבוני לעוץ עצה עמי... וכה"ת ידין ויורה כדעתו הרמה ואם יסכים בדעתו**

שהדין עמי בזה יכול לצרף דעתי. ועל דבר מבוקשו לבוא שמה אל סדור הגט לא ידעתי למה זה, ואנכי אסור הביתה מכמה וכמה טרדות שונות. ובזה אשאי"נ דו"ש בלונ"ח הכותב באישון לילה...

(אה"ע סי' ל"ה)

- מט -

...הנה באמנה כובד משא עלי לשוב בענינים הללו אשר נמצא בתשובות אחרונים הפריזו על המדה להתיר, ויוצא מזה קלקולים רבים, והרבה מחמירים. רק יען שהדבר נחוץ וממתין תשובתי עוד לפני שבת, חפצתי לעשות רצונו. אבל רק עד שיבוא הה"ג דפורעד נ"י לביתו, ויסכים עמי להתיר. ואם לאו, מסתמא יחוה לי דעתו. ואודה אם שגיתי ואז יבטלו דברי.

בסוף התשובה: ...**ויודיעני לעת מצוא אם הסכים הה"ג דפורעד נ"י לזה. ואם לאו יהי' מאז והלאה, דברי בטלים. כי איני נוטל אחריות דעלמא עלי**, אף כי נמצא באחרונים התרים כאלו אף במלאכה דאורייתא, ואף במקום דשייך בי' מ"ע, בטעמים אשר כמוס עמהם. **אבל אין הדברים מגיעים לאיש כמוני**...

(או"ח סימן ט"ו)

- נ -

ב"ה עש"ק תרומה לפ"ק טשאט יע"א

שוכ"ט לתלמידי היקר המופלג בתוי"ש חרוץ ושנון כש"ת מה"ו ר' מרדכי מייזנר נ"י

יקרת מכתבו מן ב' תרומה הגיעני ושמחתי במעשה אצבעותיו וכי ראיתי שהוא ב"ה שוקד עה"ת "וכי ב"ה לא אלמן ישראל שגם שם לומדים תורה ברבים בחברה ש"ס". וידרוש בשלום עבורי כל הלומדים בני החברא... ובדבר האי גברא רמאי אשר הראה מכתב ממני וכי דרש פה ברבים בשבת פ' נח, הנה הוא שקר ולא הי' בזה מעולם וגם לא נתתי שום מכתב לאיש כזה ולא עבר עלינו איש כזה ומצוה לרודפו במה דאפשר. ואודות הענין אשר מצטער עליו הנה אנכי משתתף בצערו. יהא ה' בעזרו ויתן לו משאלות לבו...

(וילקט יוסף שנת י"א ק"ו ט')

לשנה טובה יכתב ויחתם לאלתר ה"ה הרב הגאון הגדול הצדיק המפורסם ע"ה ה"ה בש"ק כקש"ת מה"ו אהרן שמואל אסאד נ"י אבד"ק ס"ה יע"א.

יקרת מכתבו אודות השוחט... אשר היה פה שנה אחת, ועתה הוא שוחט בעירו עיר ס"ה (סערדהיל) בחזקה נגד רצון כבה"ג נ"י הגיע אלי עש"ק סמוך לכניסת שבת, ולא יכולתי להשיבו עד כעת, והנה עתה באתי בזה. והנה הדבר פשוט לפי דין ש"ס ופוסקים ששחיטתו אסורה, ואף אם לא היה עליו פסול יותר כי אם זה לבד ששוחט בלי רשות ממרא דאתרא כה"ג נ"י. נוסף ע"ז שאינו חוזר מסורו (כמומר לאותו דבר) ואחרי התראות כה"ג נ"י שוחט בחזקה, הנה דינו מבואר בתשובות האחרונים ששחיטתו נבילה כמומר לאותו דבר.

נוסף ע"ז כי איש הנ"ל (הנה) שמעתי שם .... וגם עבר השמועה פה, שבהיותו בעיר סעמיהאל ריננו אחריו מאד, ובית דין דן עליו, הגם שלא אסרוהו הבית דין עולמית, רק מהיות שם שוחט, והנה ידוע שכן דרכן של בני ישראל רחמנים לבלתי לאסור איסור עולמית וילך למקום שאין מכירין וישוב, ועתה לא די לו שלא שב מדרכו הרעה, כי אם מאכיל נבילות לכמה מאותם אישי ישראל בעיר גדולה, לכן אנכי משתאה לדעת איך נעשתה התועבה הגדולה בעיר מלאה חכמים וסופרים, עיר אשר מעולם היתה לשם ולתהילה במדינותינו בהנהגת הקהילה ועבודת ה', ואיך נפתו אחרי איש נקלה ואחרי שוא נתעה.

וצר לי מאד שיש לו רשיון ומכתב קבלה ממני, וגלל כן אני שואל ומבקש מאת כה"ג נ"י שישלח אליו שני אנשים חשובים שיאמרו לו בשמי שישיב לי מכתבי קבלה אשר לו מאתי, ואם לא יחפוץ להשיבם לי, אני אהיה מוכרח לכתוב מכתב גלוי ביידישע צייטונגען שהאיש ..... אשר היה שנה אחת שו"ב פה טשאטה, וכמדומה שנה או שנה ומחצה בעיר סעמיהאלי ועתה הוא שוחט בעיר סערהרדאהעל, הוא שוחט פסול, ומומר לכל דבר, ושחיטתו נבלה, והקבלה אשר לו מאיתי מהיום בטל ומבוטל כחרס.

ואקוה שהיראים בעיר סעהרדאהעל לא יתנו שיחרוך רמיה צידו וישלחו מעל פניהם הצבוע הלזה, אשר רשעתו החבויה בקרב לבו נתגלה כעת לעיני השמש, ועליהם יבא ברכת טוב.

ואשאר בזה ידידו דו"ש בלונ"ח

הק' **שרגא צבי טעננבוים** החופ"ק טשאטה יע"א

- נב -

בע"ה עש"ק ויצא תרל"ד סענדרא יע"א

שוכ"ט לי"נ ה"ה הרב הגאון החריף ובקי צדיק נשגב שלשלת היוחסין כקש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י אבדק"ק סיקס והגליל יע"א.

אחד"ש, מחמת נחיצות ק"ש באתי בקצרה. הנה בלי ספק שמע כמע"י נ"י, כי התעה אותי ה' ללכת אל עיר טשאטה אי"ה ואנשי הגליל באסיפה גמרו אומר שאם יאבה אחיו של כהת"י נ"י האברך החריף ובקי מהולל מאד כש"ת מה"ו שאול נ"י לקבל המשרה על שכמו יקבלו רק אותו, שבוע הבע"ל ילכו המשולחים שמה.

אך יש בדבר ענין הצריך להודיע ולבקש את כמע"י נ"י עליו, הנה מהגליל רצו איזה כפרים לנתק עצמם מגליל זה ולא אבו שמוע אלינו, רק בזאת נאותו לנו אם ידור הרב ביישוב בארשאד, והנה כמעכ"ת ידידי יודע ומכיר את ישוב בארשאד שלא יהיה לו שם אף מנין בכל יום כי אם בשבת, ולכן דעתי שלא יאבה לקבל הרבנות, רק אם כסא הרבנות יהיה פה סענדרע, ואז אקוה אי"ה שיתאחדו גם הם וכל העם על מקומו יבוא בשלום. ואם לא יאבו לסור מדעתם, יעזבו את הכפרים הללו ויקבלוהו בלעדם, ויען שכמע"י יודע שאיני כותב באיזהו ערמה, רק דבר אמת בפי, לכן כתבתי וערכתי הדברים לפני כמע"ת, וכמע"י יכתוב לו מיד הדברים ככתבן הנ"ל, למען ידע כדת מה לענות להמשולחים.

ובזה אשאר י"נ דו"ש בלונ"ח

הק' **שרגא צבי טעננבוים**

חלק ב'

קובץ מכתבים מלוקטים מספרים שונים ומכתי"ק שכתבו גדולי הדור אל רבינו זצ"ל

- א -

שלומים אלף לי"נ מכירי ומיודעי ה"ה החשוב הגדול בתורה המפורסם בעולם קרא שמו לתפארת בשם הרב ר' שרגא ט"ב נ"י אב"ד דק"ק סענדרא.

אחד"ש מכתבו קבלתי והגם שאני טרוד מאד בכ"ז שמתי עיוני על דבריו ובקצירת אומר אבוא להשיב כאשר עם לבבי וגם אודיע בו הערה חדשה ואי"ה בפעם אחר אם יהי' אלקים עמדי אבוא לשעשע עמו באריכות כאות נפשו...

ועתה אשים קנצי למלין שלום לו ולזרעו ולאוהביו.

דברי הטרוד מאד הדשה"ט

הק' **חיים סופר**

(מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' מ"ה)

- ב -

שפעת ברכות ורב נעימות לי"נ מכירי מאז הגדול המפורסם בתורה ויראה בשם טוב החו"ב כבוד הרב ר' שרגא נ"י אב"ד דק"ק סענדרע יע"א.

גלילות ידיו מגילה כתוב פנים ואחור עם פלפול גדול על דברי הגיענו **ומרוב אהבתו לו פניתי מכל עמלי להשיב לו כאשר נתן ד' בלבי ואקוה שישמח גם לבו בו כי תלי"ת ימצא בו כאוות נפשו.**

בא"ד: ואחרון חביב עלי שכ' וז"ל "ועצור במלין מי יוכל" והאמת אגיד שלא ירדתי לסוף דעתן של ראשונים, מה אשיב להדר"כ נ"י אם אין בידי דבר ברור גם אני השתוממתי מאד בדבר הזה... והנלע"ד...

דברי או"נ הק' חיים סופר

(מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' מ"ו)

- ג -

שפעת נעימות לידידי המכירו הרב הגדול המאור בתורה ויראה מפורסם בעולם מוכתר בשם טוב החריף ובקי כבוד הרב ר' שרגא נ"י אב"ד דק"ק סענדרא יע"א.

אחד"ש מכתבו קבלתי וראיתי שנפלאות בעיניו הדבר ובעיני לא יפלא כי זה רבות השנים ישבתי על מדוכא זו עד שכמעט הדבר פשוט בעיני ועל כן קצרתי במכתב הקודם, ואבאר בעזה"י בסופו ועתה אשים קנצי למלין כי כפי אשר ידי מגעת בעזר ה' הבאתי ואקוה שישמח נפשו בו כי יראה שתורת חזכ"ל היו כמוסים עמדי ויישר כחו כי הביא לי תורת ראב"ד אשר לא משמע כן ואין לי כעת פנאי להעמיק בסוגי' הנ"ל ואם יהי' בפי דבר לא אמנע מלהודיעו לו ועל יתר הדברים לא אשיב יען כי הודיע שיש לו השגות רבות ואמתין כי אשיג אותם ואשיב על כולם יחד כאשר יתן ד' בפי.

דברי הדו"ש ושלום תורתו באהבה רבה,

הק' חיים סופר

(מחנה חיים ח"ב יו"ד סימן מ"ז)

- ד -

בע"ה פה סיקסא ד' לסדר בא תרל"ג לפ"ק

שוכ"ט וברכה ממעל לידי"נ הגאון הצדיק המפורסם לשבח ולתהלה כקש"ת מה"ו שרגא צבי טענענבוים אב"ד דק"ק טשאטה יע"א.

אתמול לעת ערב הגיעני יקרת כבודו מגילת עפה מעולפת ספירים והראה כחו הגדול בחריפות ובקיאות, ובראותי דבריו היקרים ראיתי שיש לפלפל ולסלסל באיזהו מקומן ואבאר שיחתי בהיתירא דאתתא דא.

ובהיות שבעו"ה אינני כעת בקו הבריאה ל"ע ע"כ אקצר באמרים, וה' שנותיו יאריך בטוב ובנעימים.

דברי אוה"נ החותם בכל חותמי ברכות,

הק' שמוא' עהרנפלד

(שו"ת חתן סופר סי' קי"ד)

- ה -

ב"ה או"ד ד' בא תרמ"ה לפ"ק

תיתי שלמא רבא וחיי אריכא לכבוד מר ידידי חמדת לבבי ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם ערוגת הבשם סיני ועוקר הרים צדיק כביר כקש"ת מו"ה שרגא צבי טענענבוים שליט"א אבדק"ק טשאטה יע"א.

אחרי דרישת שלום תורתו וכל המסתופפים בצלו ואחרי הודעת שלומינו תלי"ת לשאול מכבוד פר"ם הלכה למעשה.

(באר שמוא' סי' ע"ד)

- ו -

החיים והשלום וכ"ט לכבוד ידידי ידיד ה' הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק כביר וכו' כקש"ת מו"ה שרגא צבי ט"ב נ"י אבדק"ק טשאטה יע"א.

יקרת מכתבו הגיעני ואורו עיני, יוסיף ה' לה מרפא ארוכה ותרופה לכל מחלותי. ובדברי תשובתו הקדומה יש בהם איזה דברים אשר לא נתבררו אצלי אבל בגוף ההוראה בענין הס"ס שהעלה הדר"ג אין לי להרהר אדרבה...

ושואל ומבקש אני מהדר"ג יאר נא פניו אלי בשאלה אחת אשר נשאלתי מחדש...

אל נא יהי הדבר הזה למשא על הדר"ג להורנו הדרך הישר ויתענג על רוב שלום כחפץ לבבו ולבב אוהנ"ל הד"ש.

הק' שמוא' ראזענבערג

(באר שמוא' סי' ע"ה)

- ז -

תשובות בעניני מקוואות להגאון אב"ד דק"ק טשאטה יצ"ו

יקרת מכתבו הגיעני לנכון, ובאתי עוד הפעם לפרש שיחתי אשר כתבתי בקיצור נמרץ במכתבי הראשון ואולי לא ימצא עוד דבר נגדי...

ועתה הנני חוזר על הראשונות ואל נא יהי' על הדר"ג אם אתנהלה לאטי לפרש הדברים שהם פשוטים לפניו אבל לדידי צריך תלמיד...

והן הן הדברים שכתבתי במכתבי הקדום בקיצור ובלתי לשון ערומים וכזה אירע לי

עם הגאון דחוסט ז"ל שאנכי העירותי כן במכתבי בדרך אולי בקצרה לפרש דברי הש"ך והוא ז"ל לא התבונן בדברי להטיב וכי הסברה הזאת ג"כ אבל לא הבין ממש בפירושי כי הוא כתב מתה"ד וב"ח סתירה לדברים אלו ולהלכה זו ולפי דעתי אין לזה סתירה כלל כאשר אבאר בעזהי"ת.

(באר שמואל ע, טו)

- ח -

גי"ה הגיעני לנכון אשר בו הראני לדעת שאין זה נכון לדינא וגם מעת הגיעני מכתבו הראשון שהדבר אצלו מפוקפק, מאז מני אז הוצאתי הדבר מלבי מלעשות מעשה לכתחילה באופן זה. ולא באתי לעשות סנגורי' לדברי כי ידעתי **דהדר"ג נחית לעומקא דדינא יותר ממני** ואפוכי מטרתא למה לי...

בא"ד: ונהירנא כי הי' מרגלא בפומא דמורי הגאון הצדיק מו"ה אפרים זצ"ל[1] שהמקוה דפה מחבבת עליו ישיבתו פה. ואולי בימיו הי' לו איזה תחבולה ע"ז ואני לא ידעתי כי בעת בואי לכאן ראיתי כי הי' אז ברזא של עץ וממש לא הי' אפשר להדקה יפה ועי"ז העירוני רעיוני לחדש מעשי' בעשיית וענטיל וכו'... מ"מ הצעתי הדברים לפני הדר"ג אם לא טעיתי ח"ו כי באמת מאז ראיתי מה שנאמר בענין הנ"ל נגד דעתי קירות לבי הומה לי על שעשיתי שום דבר וחדשתי מדעתי בעניני מקוה והנני מתחרט ע"ז שלא דרשתי במופלא ממני...

(באר שמואל ע, י"ח)

- ט -

שיל"ת ב"־אויפאלו ב' נח תרנד"ל

שוכ"ט לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם גן הדסים, וריח לו כלבנון שמו רענן כמו"ה שרגא צבי נ"י טעננענבוים אבק"ק טשאטה יע"א.

אחדש"ת ראיתי נדפס בשמו בעלון תל תלפיות חי' בגמרא דקדושין מ"ג ונתן אל לבו מאחז"ל לוחות הראשונות שנכתבו בפומבי' וכו'.

ואין דעתי נוחה לכתוב בעי' העתים לכן אמרתי אערוך מכתבי אליו...

הק' **עמרם בלוהם**

---

1. הרב מו"ה אפרים ברוין רב גאון וגדול צדיק יסוד עולם אבד"ק טשאבא מגדולי תלמידי הח"ס ז"ל נפטר בדמי ימיו תרכ"א. דרכו הי' דרך התבודדות והי' ממש נחבא אל הכלים [עיין תולדות שמואל פרק ב' - ושם הגדולים אות א' סימן קפ"ו].

- י -

בין המצרים שלום ישאו הרים לכבוד אהובי ידידי הרב הגאון המפורסם צדיק תמים כקש"ת מו"ה שרגא צבי טעננעבוים נ"י אבדק"ק טשאטה

דבריו הנחמדים הגיעני אשר יצא לחזק דברי פלתי סי' ק'...

והנני חותם בשלום וברכה ברכת התורה ולומדי' הדש"ת באהבה.

עמרם הק' **בלום** בק"ק הנ"ל

(בית שערים חיו"ד תשו' קמ"ו)

- יא -

שיל"ת ב'-אויפאלו א' תולדות תרנ"ד לפ"ק

ישאו הרים שלום לאוצר בלום הרב חו"ב ידיו רב לו בפלפול וסברא ערוכה ושמורה כמו"ה יודא נ"י אלטמן בק"ק מעזו טשאטה יע"א

תמול הגיעני יקרת מכתבו מגילה עפה בד"ת ובמוצאי מנוחה שמתי עיני עליהם. ועל של עתה באתי אשר האריך בדין אי אמרינן אעל"מ באיסור שבדה מלבו...[2].

יהפוך בה והפוך בה ימצא שכנים דברי ויותר אין להאריך כי אני נוסע למחר אי"ה עם בני הה"ג מהרי"צ נ"י[3] לשבת על כסא רבנות שלו. יתן ד' שיהי' למזל"ט והצלחה והיתה הרווחה וגם מעלתו ימצא במהרה מנוחה כנפשו ונפש ידידו דוש"ת באהבת התורה ולומדי'.

עמרם הק' **בלוהם** בק"ק הנ"ל

(בית שערים תשו' שכ"ה יו"ד ח"ב)

- יב -

ב"ה, יום ד' מצורע תרנ"ד לפ"ק סיגיט יע"א

כבוד ידידי הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים וכו' כש"ת מו"ה שרגא צבי טענענבוים נ"י אבדק"ק טשאטה

אחדשת"ה הגיעני מכתבו עם האנווייבועג ע"ד שני האנשים ה"ה מו"ה משה יהושע בן ברכה נ"י, וה"ה מו"ה יוסף בן אסתר נ"י ועתירתי הי"ת ברוב רחמיו וחסדיו ישלח להם ישועה

---

2. בענין המדבר ביסודות ההלכה של הפסק בדין תורה דגלאנטה, עי' שו"ת נטע שורק חו"מ סי' א'.
3. ה"ה הרה"ג ר' יודא צבי בלום אב"ד האנשוויטץ.

וימלא לכל אחד מבוקשו כאות נפשו ואת חג המצות יחוג כת"ה בדיצות ובכשרות ושובע שמחות כאשר עם לבבו.

והנני דו"ש תורתו וצדקתו באהבה ובלב ונפש חפיצה

חננ' יום טוב ליפא טיטלבוים

- יג -

ב"ה, יום א' י"ד שבט תרנ"ד לפ"ק ב"פ תע"א

יחדה ה' בשמחה ועוז את פני ידידי הרב המופלג חו"ש אוצר כל כלי חמדה מוכתר בתורה ויראה קודמת וכו' כש"ת מו"ה יודא אלטמן נ"י שוקד על אמרי התורה בק"ק טשאטה תע"א, בחצר המלכות הרב הגאון האדיר אב"ד דשם נ"י.

אני טרם אענה דברי אפצה פי בבקשת מחילה על כבודו כבוד תורתו... עד הנה פעמי מכתבי, הגם כי ענותו הרבני לתת רוחו על דברי המעטים בכמות ואיכות ומ"כ נ"י צפם זהב בדבריו הנחמדים, אשר בהם נגידים דבר, אשרי לו שלו ככה כי יושב על התורה והעבודה באין מפגיע. אמנם אין זה רק דברי הברה בעלמא כדרך העולם, אם אומר שאין עתותי בידי והזמן בוגד בי מיום ליום ומשעה לשעה ולעת ערב אם אשב לפני הספר האותיות ירקדו שם לפני עיני... עמדו עד אעצור כח לצרף ולכונן מחשבותי ורחשי לבבי כנגד השורה אשר לנגד עיני.

הנה כי כן התשובה נדחית מפני השעה יום יום עד אמצא רגע קטן עזבתי המית ושאון תבל וגלי עולם הזועף אשר שוטף סביבי ואברח לזמן קצר אל אהובי כמ"ע נ"י. הנה כמאז חלפו הימים ומה שהי' אך דבר בעתו אינו עוד גם מיום רחוק חוק הלמוד אשר בו עסקתי אז לפרקים לא אוכל עוד להעביר בראשי וזכורני כל מהלך נפשי וכל ההגיונות אשר באו אז בראשי לכן יהיו כעת דברי מעטים...

והנה בדבריו האחרים ופלפולו הנחמד בישוב קושיות התוס' שם ובדרך עברי גם שאר קושיות ודקדוקים, אמנם האירו מול עבר פני והתענגתי בם כי הם דברים ישרים למוצאי דעת, ובהרבה דברים נעשה לי בר מצרן שפגיעתו טובה עלי בסברות אחדות כי הארכתי אז בכמה חקירות אשר לפי שעה עבר שמנו, ואולי עוד חזון למועד...

והי' בזה שלום וברכה עד בלי די גורל ידידי נ"י ויזכה לעבוד עבודה תמה כאות נפשו היפה דברי אוהבו ומוקירו הנאמן.

הק' **אברהם פראנקל**

והנני כורע מול הוד כסא הרב הגאון מופת הדור נ"י ויזרח.

- יד* -

ב' ר"ח אייר תרכ"ט לפ"ק פה אנאד יע"א

לכבוד ידידי נפשי ה"ה הרב המאור הגדול חריף ובקי משנתו קב ונקי יפ"ת כש"ת מהו' שרגא טענענבוים אב"ד דק"ק סענדרא יע"א.

אחדש"ת באתי לשחר כבוד מעלת ידידי נ"י לשום עיונו הזך על שאלתי בהנוגע להלכה ולמעשה, והנחוצה לי מאד.

הנה עלתה במוסכם עדתי יצ"ו לבנות להם מקוה טהרה שבל יצטרכו לכתת רגליהם לקרתא במישקאלטץ עבור זה. אמנם מחסרון מקום מוכשר הסמוך לנהר או למעיין שאינו פוסק, ומחמת מיעוט מוצא הכסף הנצרך לזה, ומה גם שבזמננו צריך לעשות הצטדקאות לעשות מקוה שיהי' ג"כ נקי' מעיפושים וריח רע וד"ל, לכן גמרנו בדעתינו לכונן מקוה ממי גשמים ואופן עשייתו יהי' כמו שמבואר בתשו' ח"ס חי"ד סי' ר"ג וסי' רי"ב ועוד בשארי התשובות הנ"ל וכו'...

אמנם להיות שבעיני לא ראיתי עוד מקוה כזה כי בהיותי בפרעשבורג לא השגחתי ע"ז, רק שמעתי שגם כעת יש מקוה כנ"ל שם. וגם שמעתי שבשאר מקומות יש מקוה כנ"ל והדבר נוגע לאיסור חמור לכן עלה בהסכמה אצלי שלא להכשיר עד אשר יסכים מעכ"ת ידידי עמי בדבר הלזה. ואין אני רוצה שמעכ"ת ידידי יעשה לי מטעמים ולערוך תשובתו אלי בפלפלת הנהוג, כי ידעתי שאין הזמן מסכים עמדו כעת לזה, רק ימחול א"ע לעיין בדברים אשר ירמזון מילי עליהם ולשקול בשכלו הטהור אם אין אני טועה ח"ו בהדיון להדברים והסברות אשר רמזתי עליהם.

ונא אם יש את מעלתו איזה קבלה או ידיעה כמה הוא שיעור מקוה מצומצמת לפי שיעור מידת הלח שקורין "איימער" או לפי מדת הנהוג בינינו, אל יכלא הטוב ממני להודיעני על הנכון.

ובזה אשאר ידידו מוקירו דורש שלומו ושלום תורתו שואל ומבקש לענות לי בזה למהר ולהחיש תשובתו.

הק' יעקב כ"ץ

---

4. הרה"ג מו"ה אברהם מ"ש פראנקל נשיא הכבוד של הלשכה המרכזית האורטודאקסית - וציר היראים בבית המחוקקים העליון של המדינה.

*מסימן י"ד עד סימן כ"ג סידרתי מהספר שו"ת נטע שורק הוצאה חדשה (תשנ"א) סימן ו' בהוספות.

אור ליום ה' י"ט למבנ"י תרכט"ל סענדרע יע"א

שלום למע"כ ה"ה הרב המאורה"ג המופלג בתו"י חריף ובקי כש"ת מהו' כ"ץ נ"י אב"ד דגליל אנאד יע"א.

נועם מכתבו הגיע היום לעת ערב אשר נתייעץ עמי אודות עשיית המקוה על ידי מי גשמים ומכותלי מכתבו כפי אשר הציע במכתב נראה שרוצה לעשותה בלי שום פקפוק. וענותנותו הרבוני להסכים על הכרעת של כמ"ע נ"י, אם כי מי אנכי להכריע בעמק הלכה, אמרתי הנני להשיב מיד יען שדבריו ברורים ואין צריכים להכרעה והסכמה. אך באתי ליעץ אותו יען שהי' פה מימי קדם ג"כ מקוה של מי גשמים ונסיתי באלה. לכן אשיב על כל פרט ופרט כפי דעתי.

אחרי ככלות דברי בזה אודיעהו שבימים הראשונים הי' פה ג"כ מקוה כזו על מי גשמים והיו המקואות מעץ ראטבוים החזק במים מכל עץ היער עשוי ע"י בינדר עם חשוקי ברזל, ולא הי' דעתי נוחה בה אף שהסכמתי להתיר כי לא הי' אז לפני דרך אחר לעשות מקוה כשירה, והי' תמיד קלקולים בעץ עד לבסוף כמו ט' שנים הוצרכו לעשות מקוה חדשה על מי מעין. - ...

ויען שעיקר דבריו ברורים ומוסכמים להלכה ולמעשה, ולא צריך לדידי רק חפץ שיצאו ההוראה מפי שנים הנני מקצר ועולה ואין אני נוטל פנאי לעיין בענינים האלו כעת לטייל עמו בפלפול הלכה. ואתו הסליחה שלא העתקתי מכתבי זה בסדר נאה כיאות לגברא דכוותי', כי ידעתי שלא ירע בעיניו. וגם הוא לי לטורח להעתיק והי' מוכרח להתאחר קצת.

ואשאר בזה ידידו בלונ"ח

הק' שרגא צבי טענענבוים

ד"ש לידידי התו' המופלג בתו"י חו"ש מהו' ר' אהרון שטרויס נ"י עם אביו הישיש הנכבד המופלג בתו"י נ"י.

(סימן ו')

בע"ה ה' בהעלותך תרכט"ל סענדרע יע"א

שוכ"ט לאהובי חותני ה"ה הרב המאור הגדול המופלג בתו"י חו"ש קש"ת מו"ה אברהם יעקב נ"י.

אחד"ש הטוב הנה עברו ימים כבירים אשר לא השבתי על מכתבו היקר, אודות סידור גט שלישי מיד שליח ראשון לשליח שני. הנה היה מרוב טרדות שונות אשר רעיוני משוטטים בם אנה ואנה ועי"ז ניתק מזכרוני לשום עיני על הדבר, שנית היה רצוני לשמוע מה בפיו של הרב וכו' דק"ק באסאנאויץ נ"י, ושלחתי אליו אגרת מיד. ותוכן מכתבי היה שכ"ח נ"י לבו רעמה עליו על כי מדבר עליו תהפוכות שלא בפניו ויארב לו וקם עליו בעקשות פה ולזות שפתים, וכן לא יעשה והוא חילול השם שת"ח יהיו כזונות המפרכסות זו את זו. לכך עצתי שידבר עם כ"ת ואם יש לו עליו איזהו תערומות יוכיחהו על פניו ואולי יתברר לו אח"כ שאין בו נפתל ועקש כי כן יאות לת"ח להיות שלום ואחוה ביניהם. על דרך זה היה מכתבי ערוך אליו כפי זכרוני. והשיב לי מיד גופא דעובדא היכי היה והרב עלי מאוד דבריו הן מדברי תערומות על כ"ח שסדר קידושין בגליל שלו, וגם רח"ש הקצוב לו לא קבל וגם עתה יהיה שם חתונה ולא נתנו תודע לו וכמה הזיקות גרם לו. וגם בענין הגט לא היה מתרעם אם כ"ח נ"י היה מסדרו מתחילה אבל הוא סדרו, ויש לו הרבה דברים וענינים ופקפוקים על גט זה והיה צריך להעריך מכתב אל הרב הגאון דק"ק קראקוי אודות זה. וכתב לי כמה וכמה פיקפוקים, אשר אין מהצורך להעלותם על הכתב יען שלפי דעתי המה חלושים מאוד.

אולם אחד הוא דבר אשר צריך עיון גדול, כי כתב אלי שהמגרש בא אליו טרם עשיית שליח השני על ידי כ"ח נ"י ושיתיר לו לישא אשה. והשיב לו הלא הגט עדיין ביד השליח. ואמר לו שכבר היה אצל השליח ראשון ואמר לו שרוצה לשכור שליח אחר אשר יוליך הגט אל האשה ויקח מידו הגט. ויש לדון אם יש בזה הלשון ביטול השליחות אם לא. ורצה הרב הנ"ל לחקור אח"ז, וכמע"ח נ"י לא שם לבו על זה אם אין דברים בגוי, אבל הוא יודע את זאת מפי המגרש וגם שאר פיקפוקים. ובאמנה לא נתן לי העת לעיין בזה אם לשון הזה הוא ביטול השליחות, או הוא רק גילוי דעת דקיי"ל כרבא גילוי דעת בגיטין לאו מילתא הוא בפ' השולח (גיטין ל"ד ע"א). וגם אם הבעל נאמן ע"ז כשהשליח מכחישו שלא אמר לו דבר.

גלל כן הנני שולח בזה לוטה אגרת השני אל הרב הנ"ל נ"י. ותוכן מכתבי זה הוא הן לא נקראתי לברר הענין על פי הדין, וגם הוא אמר על מכתבו שערך הדבר לפני שני גדולי הדור אשר במדינתנו אבל רק בדרך עצה ושאלה. ועתה כבוא המכתבים תחקרו אחרי זאת

שניכם בתורת גביית עדות, ואם תמצא שאין חשש בגט זה תהיה הדבר בהצנע, ומהיום והלאה תהיה פשרה זאת ביניכם שכמע"ח נ"י עמו יחד תסדרו הגיטין הבאים אח"כ ולא זה בלא זה כמ"ח נ"י לא יסדר לבדו כן הוא גג"כ, ותפשרו עצמיכם על חלקי ההכנסות מהגט כי (הגם) [הטענה] שהוא טוען שמקדמת דנא היה ההכנסות הגט שלו, היה זאת עבור שלא היה עוד איש עומד על ההוראה. וגם כמע"ח נ"י יען שלא רגיל באלה ולא היה לפניו סידורי גיטין הרבה יסכים מלבו על זה הפשרה, ועי"ז יהיה שלום מתווך ביניכם. כן הוא קיצורי העולה ממכתבי. ואף שאין הדבר עלי לברר הדין, עכ"ז אם יתן לי העת אעיין בו לברר הדבר, ויהיה שכר הלימוד בידי אי"ה ובזה אשאר חתנו ידידו דו"ש בלונ"ח.

הק' שרגא צבי טענענבוים

סימן ט'

- יז -

שוכ"ט לאהו' חותני ה"ה הרב המאוה"ג החריף ובקי כקש"ת מה"ו אברהם יעקב נ"י.

מכתבו היקר הגיענו שנית, והנני חש להשיבו. הנה על מה שאני עומד מרחוק אודות סמיכה בסידור הגט לכמע"ח נ"י, הוא יען שע"פ תשובות האחרונים רובם ככולם אינו מועיל קבלה או התרה מקרוב, כמו אב לבנו וכדומה, וקשה עלי עתה לחפש בתשובותם ולהעתיקם, אם כי יש מתירין אבל למה לכמע"ח נ"י התרה יותר משל הה"ג דשעבעש כי הלא הוא לא הטיל תנאי בדבריו רק עצה יעוצה לכמע"ח נ"י שאם יש לחוש כ"י יתן עצמו כמע"ח נ"י לסידור גיטין, ואין זה תנאי כמובן.

ומדי דברי אזכיר לו שאם יתרמי פה שיפסל גט אחד בכתיבה כמו ששכיח אצל הסופרים, בל יסמוך עצמו על מה שהרשה הבעל לכתוב אף אלף גיטין עד שיוכשר אחד, כי אם יצוה הבעל שנית, כי יש בזה פלפול גדול בפוסקים, ובזה יעיין בג"פ. ואף כי בדיעבד נוהגין להכשיר אבל קפידא גדולה הוא זה. וגם שיתקן הנייר היטב קודם הכתיבה לבל יצטרך לחתוך ממנו כלל אחר הכתיבה אפילו ליפותו. וקפידה גדולה שיהיה ב"ד של שלשה דיינים, ועכ"פ אף לתשובת הח"ס קפידה גדולה שבשעת קבלת עדות קודם הנתינה, שיהיה ב"ד של ג' דיינים כשרים. כמ"ש בשו"ת ח"ס חאו"ח סי' נ"א. ובזה אשאר חתנו מוקירו אוהבו.

הק' שרגא צבי

(סימן י')

- יח -

בע"ה ואתחנן תרכט"ל סענדרע יע"א.

שוכ"ט למחו' ידידי ה"ה הרב הגאון החריף המפורסם כש"ת...

זה מקרוב הכרתיו ולעונג נפשי הוא לי ספרו היקר מלא דבר ה' ציצים ופרחים לתוה"ק, והן עתה הגיע מקרוב יום חתונת בני היקר המופלג כ"ה משה נ"י אשר הי' תהי' אי"ה ביום יו"ד אלול הבעל"ט סמוך לפה בכפר ארדעף (?) ורעיוני הזכירוני לקרוא לכבוד מחותני הג' נ"י על החתונה אשר הי' לי לעונג אם הי' באפשר. גם כי ידעתי שכמעט הוא מן הנמנע, לא חשכתי מהריץ מכתבי. ויען שבלמדי כעת סוגי' דהמקדש במלוה ונהניתי מדברי חידושין שלו במס' גיטין (דף יד) בסוגי' דמעמד שלשתן ובהגהותיו על ס' ת... אמרתי לטייל אתו בדבריו הנעימים.

(סי' ז)

- יט -

בע"ה יום ל"א למב"י תרל"ל סענדרע יע"א.

שוכ"ט לאהובי חותני ה"ה הרב המאוה"ג המפורסם חו"ב כקש"ת מה"ו אברהם יעקב נ"י.

אחדשה"ט אחוש בזה להשיב חצי דבר על שאלתו בענין המגרש ומתגרשת. וכמע"ת נ"י יכריע או יפנה לפני מי שכחו יפה להכריע...

ובזה אשאר חתנו ידידו דו"ש בלונ"ח

הק' ש.

- כ -

ד' חוקת תר"ל לפ"ק סענדרע יע"א

שוכ"ט לידי"נ ה"ה רבני האברך המופלג בתו"י חו"ש חריף ובקי כש"ת מה"ו אהרן טענענבוים נ"י.

מכתבך היקר הגיעני ובו ראיתי את שאהבה נפשי מעשי ידיך בפלפול ובקיאות להצדיק דבריך וכו'...

ועתה בבוא מכתבך שמתי דעתי לדבריך וחשבתי למשפט אולי כדבריך וכו'... עיינתי קצת שנית בדבריך ולא יכלתי להולמם.

(סי' ד')

- כא -

(הצגנו פה שאלת השואל)

ב"ה יום ב' האזינו תרל"ב לפ"ק פאראסלא יע"א.

החיים והשלו' וכתיבה וחתימה טובה ממרום ע"ר ה"ה הרב הגאון האמתי צדיק נשגב כקש"ת מו"ה פייבעל (המכונה של שרגא) טעננענבוים אב"ד דק"ק סענדרא נ"י ויופיע כשמש בצהרים.

הנה אחרי דש"ה באתי לבקש כבוד הדרתו להשיב שואלו דברי על אודות עניין "אגענטשאפט" שלי בעווני הרבים מהרב דק"ק העווענ שה"פעראיין" נתנה לי שכרי בעד טרחתי פעם בכה ופעם בכה, ועתה שנפלה ה"פעראיין" כמעט בחצים שיצאו לקראתי כדרך העולם נגד בני תורה בעו"ה, באמרם שאני צריך לחזור להם שכרי או מקצת שכרי ואני אמרתי תיכף מה שהדין נותן. אני מוכן לחזור כ"ז שיהיה לי, אבל המה הלכו בדיניהם ולא גדלו ולא הצליחו ולא עשו פרי בעזהי"ת. ועתה רבים מתחסדים לאמור אם ידעו שהדין תורה נותן שאין אני צריך לחזור אזי אין בלבם כלום עלי.

אמרתי בלבי שצריך אני לצאת ידי שמים ואני אכתוב לאיזה גדולים מענין זה כי הגם שאני חפשתי ולא מצאתי שיהיה אני מוכרח לחזור להם מה שאני הרווחתי ועשיתי עבודתי באמונה שאני הסדרתי להם הדבר טרם באו בחברא זו, אעפ"כ אמרתי אין אדם רואה חובה לעצמו, ע"כ בבקשה שטוחה לפני כ"ת ימחול א"כ להשיב אותי עוד טרם יום הקדוש הבע"ל, כי לקרב הלבבות והיו לאחדים. ומה שצריך אני לעשות משורות הדין אני עושה בעזהי"ת כל מה שביכלתי. ומזה לא יזכיר באגרתו אלי אלא ימחול א"כ לברר הד"ת ולכתוב בסוף האגרת באר היטב דעתו הקדושה כדי להראות להחולקים עלי אמתת הדבר. ותו אין בי מענה וה' שלומו הטוב יענה.

עבדו ואוהבו הדבר"ט

חיים וויטריאל

- כב -

בע"ה ה' תשרי תרלז"ל סעדרע יע"א.

לחיי"ם יחתם האי צורבא מרבנן ה"ה הרב המאוה"ג מופלג בתו"י חו"ש איש חי ורב פעלים יר"א מרבים כש"ת מה"ו ר' חיים וויטריאל נ"י.

יקרת מכתבו הגיעני בעת אשר טרידנא טובא, והדבר עלי כמשא ועיפה, לעיין בדין להלכה למעשה, ותמה אני שכמע"ת נ"י כתב אלי. אולם אחרי רואי במכתבי שכתב הדבר לגדולים והמה יבררו וילבנו הדין, לכן גם אנכי לא מנעתי לחוות דעתי החלושה מפני כבודו של כה"ת נ"י, לבל יחשוב שאין כבודו יקר בעיני.

ובאמנה אילו הי' לי פנאי הייתי נותן דעתי על ענין זה לטייל אתו ארוכות וקצרות בדברי תורה. אולם מרוב הטרדה וכמ"ע אף עלי לכתוב עוד קודם יום הקדוש הנה בזה כאשר עלה בהשקפה ראשונה על לבי...

(סימן י"א)

- כג -

א' פ' משפטים תרנ"ד לפ"ק פה טשאטה יע"א.

שוכ"ט לידידי הרב הגאון המפורסם חריף ובקי וכו' כש"ת מהר"ר אליעזר דייטש נ"י האבדק"ק האנאשאוויץ ואגפי' יע"א.

עש"ק העבר עם הכנסת כלה הגיענו יקרת מכתבו וגם הספר תבואות שדה חלק שני אשר זיכהו ה' להוציאו לאור עולם, ואחיש בזה להשיבו ולאמר לכ"ת יישר כחו וחילו לאורייתא שכבדנו ספרו היקר ואזכור הערה שראיתי בסוגי' דהואיל וכו'.

ואשאר בזה ידידו דו"ש.

(סימן א')

חלק ג'

קובץ מכתבים המופנים אל רבינו זצ"ל, רובם מצאת שנת תרנ"ג עד תרנ"ה.
נסדרו על ידינו מעצם כתי"ק שהינם בפנקס רבינו זצ"ל.

- א -

עש"ק לס' תבוא הערמנשטאדט יע"א תרנ"ג.

כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים, כבוד אדמו"ו הרב הגאון הגדול האמיתי סיני ועוקר הרים שר התורה צדיק יס"ע בוצינא קדישא פאר עמו והדרו,מפורסם בכל קצווי ארץ ואיים רחוקים, בנן של קדושים כבוד קדושת ש"ת מו"ה ש"צ שליט"א טעננענבוים אב"ד ורם בק"ק מ'טשאט יע"א.

אחדשכ"ת; הנה לחלות ולחנן את הדר"ג נ"י שאל ישית עלי חטאת על שאני מטריח צדיק כו"ב בשאלתי, כי אשר זכיתי שכבוד הדר"ג נ"י כבדני בתשובתו היקרה המאירות כשמש וכירח נפשי ולבי משתוקקים לשאוב מבאר תורתו, ותקותי חזק שאל ישיבני ריקם מלפניו...

ואדוני מו' הדומה למלאך אלוקים ימחול לחוות דעתו דעת תורה,ודרכו בקודש בזה הענין, דברי המשתחווה והמתאבק בעפר רגלו והמצפה לתשובתו היקרה מפז ואדרכמונים.

יושע פאללאק

- ב -

כשמוע קול שופר יוחק לחיים טובים בספר כבוד ידיד ה', וידיד כל יודעיו, הרב הגאון הגדול האמיתי המפורסם חריף ובקי משנתו קב ונקי צדיק יסוד עולם כקש"ת מו"ה שצ"ט אבד"ק מ'טשאט יע"א.

אחדש"ה כבוד הדר"ג ושלום הנלוים אליו לטובה, הנני היום בברכה ברכת הדיוט, ותפלתי שגורה בפי, ה' יחתמהו ביום הזכרון הבעל"ט עם הנלווים אליו, לחיים טובים ארוכים ומתוקנים. יאריך עוד רבות בשנים דשן ורענן לעטרת תפארת ישראל, ויזכה לראות במהרה בהרמת קרן התורה. ובקשתי שטוחה מול הדר"ג להזכרני בתפלותיו כי ינחני ה' על מי מנוחות ובמעגלי צדק, לעשות רצון קוני ולישב באוהלה של תורה.

הגם כי ידעתי היטב שימים המקודשים הללו אין העת מיוחד רק להכין נפשו לימים הקדושים... את עצמי לבוא בשאלה נחוצה המגיע לטהרת עם קודש כי העיקר והתכלית כל להסיר...אפשר לפנות הדרך העולה בית א־ל, ולכן ימחול לי הדר"ג א"פ אם אטריח כעת אבקש היותר אפשרי, וגם אקוה כי לא ירע בעיני הדר"ג אם אציע גם דעתי הפעוטה להלכה ולא למעשה. אגב אם דרך עוצב בי יורני נא הדר"ג ויגלה לי טעותי כי מגמתי ומטרתי לבקש ולמצוא האמת...

והוכפל בקשתי להודיעני במוקדם האפשר, למען הסיר מכשול. וה' יצילנו מכל עון ויערה עלינו רוח טהרה ממרום.

ואסיים מעין הפתיחה: יזכהו ה' את הדר"ג והנלוים אליו לטובה לקבל שנה טובה הבעל"ט מתוך שמחה, ויאריך ה' ימיו ושנותיו בנעימים כעתירת נפש עבדו עבד לעובדי ה' עומד ומצפה לישועת ה'.

הק' שמוא' בראך בן קרעלר

- ג -

בעה"י יום ה' פרשת "השב תשיבם לאחיך" שנת תרנ"ג.

בעת צאת השנה עת לחננה לחיים טובים ולשלום יפקדוהו רחמנא בראש השנה אהובי ידידי שו"ב הרב הגאון האמיתי נר ישראל והדריו, צדיק ונשגב אשר בית ישראל נשען, קכש"ת מו"ה שצ"ט נ"י לנצח האבדק"ק מ' טשאטה והגלילות עכא"שט וכל החוסים בצל קדשו.

אחרי הקידה והשתחוי' ודשכק"ת וצה"נ מכתבו הקודש האיר לפני ונתמלא הבית אורה זיו והדרה ומג"ש. והנה הרהבתי בנפשי עוז לגשת אל הקודש לעמוד על המשמר ליישב את דברי אשר כתבתי במכתבי אות א'... אות ב'... ואבקש מאד את אדוני הרה"ג נ"י שייטב נא בחסדו הטוב, ויודיעני הסכמתו הטהורה בסברא זאת.

ומחמת שלא רציתי להטריח את כבוד אהובי אדוני הג"ה נ"י, על כן אשים קנצי למלין.ואתנו ב"ה החיים והשלום והבריאות אשר כן נצפה לשמוע גם מכבוד אדוני הג"ה נ"י.

הק' זאב וואלף ציטרון
חונה פה

- ד -

בעה"י עש"ק ו' דסליחות שנת תרנ"ג לפ"ק פה אבראני.

שנה טובה ומתוקה, זקנה ושיבה טובה, ואריכות ימים ושנים עד בלי רבים,לכבוד הרה"ג ציס"ע פה כקש"ת מוה"ר ר' ש"צ טעננענבוים נ"י אב"דק"ק טשאטה יע"א.

לא באתי, רק להביא רגשי לבבי ולברכו בברכת הדיוט לראשית השנה. ואל יהא קלה בעיני מעכק"ג נ"י, כמאמר החכם ודגלו עלי אהבה. ואני תפלתי לה' מקירת לבבי, שיתחדש כנשר נעוריו, ויהי' בריא ואולם לתורה ועבודה, וישב על ממלכתו עוד ימים רבים לטובת כלל בנ"י. ויכתב ויחתם מעכק"ב נ"י עכב"י שיחי' לחיים טובים וארוכים אמן.

ויעש נא מעכק"ג עמדי לטובה אות - להזכירני בתפלתו ויאציל נא מכחו הגדול עלי להתפלל בעדי לה' שיהי' לי בריאת הגוף לעמוד על המשמר להיות ממזכי הרבים, להיות לי לב פתוח ללמוד תורה לשמה, ושלא אכשל ח"ו בדבר הלכה.

כ"ד עבדו המצפה להרמת קרן התורה

אשר אליקים בן שינדל

- ה -

יום שלפני ראש השנה לשנת תרנ"ד לפ"ק פה פ"ב, יע"א.

בצאת השנה, יתברך משוכן מעונה, וחיים חן וחסד וחנינא, וכתיבה וחתימה טובה, בזה ר"ה, לכבוד קדושת אדמו"ר הגאון נ"י. ויהילו עד ביאת הגואל!

טרם אבוא לגשת מול הקודש פנימה אזחיל בעת אתחיל ארתח בעת אפתח להפיל תחינתי השטוחה ובקשתי הערוכה להרשיני להתנפל בקידה אפים מול הדרג"ק אדמו"ר הגאונ"י, כי אמנה נפשי יודעת כי לא איש דברים אנוכי מתמול שלשום וענותנותו היא תרבני לבוא לעת צאת השנה בברכת השנים, אף שנפשי יודעת כי מי אנוכי,להביא ברכתי להארז אשר בלבנון, ובלא ברכתי ג"כ אני בטוח שיכתב ויחתם לאלתר בספרן של צדיקים גמורים, על כל זה צריך אני להראות לקדם אדמו"ר הגאנ"י שלהבת אש התורה אשר הרוני בחסותי תחת צל כנפיו.. בקרבי. ואקוה להשי"ת שתהי' אש תמיד תוקד לא תכבה. ואפרוש כפי ואשפוך נפשי ורוחי לפני יוצר הכל - אלוקי כבודי, שיהא רעווה, שתרום רישא, וירום קרנו, ויגביה חבלו, וכסאו יהי' נכון עד עולם, ויאריך ימים על ממלכתו אמן סלה.

הנה כל חפצים לא ישוו לי לשמחת היום הזה אשר בו אכבדה לראות פני הדרת כבוד

קדושת אדמו"ר הגאון"י. היום יום רננה וחדווה, ואין בלשוני מלה להגיד את שמחתי הגדולה שזכיתי לדבר עם המלך - מאן מלכי רבנן. עלה על לבי לשאול מה שלא זכיתי להבין בסוגי' דטיפת חלב לפי' דברי קדושת אדמו"ר, ולפי שי' הרשב"א. אבל ערלי שפתי, ולא יכלתי לדבר. דהנה אמת שהיא שנה אחד אשר למדו פה סוגי' דט"ח, וע"כ נסתלק מאתי הדבר. (רק כשבאתי לביתי חפשתי ברשב"א ומצאתי...)

ואחתום ואחסום בחסימת תאוות לבי, שאל יחסר המזג. ויהי' דשן רענן. ואסיים בחתימה מעין הפתיחה דהיינו בברכת השלום בכוח"ט בספרן שצ"ג לאדמו"ר ולכל הנלוים אליו.

דברי תלמידו הכורע נגד הדרג"ק אדמו"ר במודים

דרבנן

הק' משה פישער

- ו -

בעהי"ת יום ד' לס' תרנ"ד לפ"ק פה הרמנשטאדט יע"א.

לכבוד ארז בלבנון רב האי גאון אמיתי סיני ועוקר הרים צדיק יסוד עולם בוצינא קדישא פאר הדור והדרו נזר הזמן ותפארתו שלשלת היוחסין בנן של קדושים כקש"ת מו"ה ש"צ שליט"א אב"ד ור"מ בק"ק מ'טשאטה יע"א.

אחדבק"ת היות שזכיתי זה כמה פעמים שדברי עלו על שלחן מלכים כבוד הדר"ג נ"י על כן ארהיב עוז בנפשי לחלות ולחנן את הדר"ג נ"י שיעטרני בעטרת תפארת לומדי תורה שיסמכני בסמיכת התרת הוראה. ויאמן לי באמונה שלימה, שאם לא היו ההוצאות מרובים הייתי מוכן לבקר המלך בהיכלו, כי סהדי בשמים שזה ארבעה שנים אשר אני עוסק ב"ה בים הפוסקים וזכות אבי ז"ל אשר הי' מפורסם לצדיק, היא שעמדה לי שאוכל לברר בעזהי"ת הלכה לאמיתה של תורה. זאת ועוד אחרת שאין בדעתי חלילה להורות כעת, רק כדי שיקרא לי ה' שידוך יותר הגון ואם יזכני ה' שאוכל לישב על התורה מתוך הרחבה אז בדעתי אם ישאלו אותי לחוות דעת תורה אם יתן הדר"ג מהודו עלי. ואם יאמר הדר"ג נ"י כלך אצל רבך שלמדתי אצלו, תשובתי בצדו, הלא אדמו"ר הגאון מו"ר ישעי' הכהן זצ"ל אבדק"ק מיהאלי'פאלוא אשר למדתי אצלו ד' שנים רצופים, נשמתו בגנזי מרומים. ויבדלו החיים אדמו"ר הגאון מפ"ב שליט"א אינו נותן מהודו על תלמידו - רק לאחד - כאשר ידע מזה הדר"ג נ"י בלי ספק.

אשלח לוטה פה שלושה מכתבים: מהרב הגאון הישיש דק"ק טאלטשווא, ומהרב הגאון דטיסא לוק נ"י, ואת הכתב תעודה אשר קבלתי מאדמו"ר נ"י מפ"ב, שמתוכם יוכל

לשפוט בשכלו הזך שאין בדעתי ח"ו לסלף עיני צדיקים. אשר על כן בקשתי שטוחה מול הד"ג נ"י שימלא שאלתי וסמוך לבי בטוח שאל ישיב פני ריקם.

ועוד אני בא להודיע, שאחי הרב הג' אבדק"ק יעמערינג נ"י, רצה לערוך אגרת בקשה בענין זה אל הדר"ג נ"י כי עמדתי לפניו על הנסיון כאשר הי' פה בשנה שעברה פ' שופטים, רק התחרט על מחשבותי פן יאמר הלא אהבה מקלקלת השורה, הגם דאליבא דדינא אין בזה שום חשש... ועתה אמרתי אבוא באיזה גרגר לפני הדר"ג נ"י ...חולין דף נ"ו נפלה לאור ונחמרו בני מעי' ותי'...

טרם אסיים אשטתח עוד הפעם בקשתי שיתן מהודו עלי כי כנים דברי הנ"ל, ובזה הנני תלמידו המתאבק בעפר רגלו והמצפה שימלא בקשתי במוקדם האפשרי ביתר שאת*.

הק' יושע פאללאק

*עיין לקמן מכתב י' ועיין תשובת רבינו על זה, בקובץ מכתבים חלק ראשון מכתב מ"ב.

בעהי"ת יום ב' לס' תשא תרנ"ד לפ"ק פה טשאבא יע"א.

שוי"ר לאור ערב, ה"ה ידיד ה' וידיד נפש כל בית ישראל הר' הגאון המובהק הצדיק המפורסם נזר ישראל וכתרו פאר הדור והדרו כקש"ת מו"ה שרגא ט"ב שליט"א, אבדק"ק טשאטה והגליל.

אחדשה"ט כמשפט להדרג"ק נ"י אקוד ואשתחוה אלפיים מול הוד קדושתו ונא יסלח לי אדוני על אשר ארהיב בנפשי עוז לגשת ולדפוק על דלתות קדשו כי תמכתי בענותנותו דמר כי פותח שער לדופקי בתשובה ובפרט בענין הנוגע לי מצאתי אנ"ר מחויב בעבר להצדיקני בדבר הד"ג ואדוני ירצני...

ואני מבקש את כהד"ג נ"י שישיב לי ע"ז תשובה מאהבה ויאיר עיני במאמר תורתו.

הכ"ד עבדו מתאבק בעפר רגלי ת"ח ושותה בצמא את דבריהם עומד ומצפה לקראת תשובתו הרמה כותב בחפזון מאד.

הק' שלמה זלמן עהרענרייך

אבדק"ק פה והגליל

- ח -

בעהי"ת ב' פ' ונקדשתי כ"ג למבנ"י תרנ"ד לפ"ק.

חו"ש וכ"ט לכבוד הרב הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים ע"ה פ"ה וצדיק נשגב כקש"ת מהור"ר שרגא צבי טננבוים ויזרח.

אחרי דרך מבוא השלום, ואחרי קידה והשתחוי באתי להתנצל את עצמי שלא נתתי כתב תעודה להשו"ב מישוב דאראץ שהי' ביום אתמול לפני הדר"ג נ"י. האמת אגיד שאין לי מצח להרים ראש להטריח כ"ק זה כמה פעמים, דזה זמן לא כביר ששלחתי אליו שו"ב לנסותו ולדאבון נפשי לא רצו בני מקומו אשר הוא שם להניח לעזוב מקומו ונתקבל שו"ב אחר שהוא תחת דגל של הרב דטשאבע ויש לו מכתבים שונים מגדולי ישראל ובתוכם גם כתב מהדר"ג אחיו אב"ד דפוטנאק נ"י וגם אני נסיתי אותו עד שידי הכהה מגעת בכ"ז לא נשאתי פנים אם לא שיעמוד גם לפני הדר"ג - עכ"פ לאחר שנתקבל, ובזה התנאי קבלו אותו, באמרו שרחוק ממנו הדרך לטשאטה עד שימצאו שיירות מצויות. ולאותם שוחטים אני מוכרח להטריח מעכ"ג נ"י, אבל שו"ב הנ"ל שאינו צריך רק למקומות אחרים, האמנתי שהוא יהי' לי לעצמי למליץ, ועכשיו כיון ששאל מעכ"ג נ"י ע"ז כאשר אמר לי שו"ב הנ"ל הנה האמת ניתן לכתוב שהרבני המו"מ ר' יהושע הוא ירא שמים מאד, ושעשעתי עמו כמה פעמים - לא לבד בדיני שו"ב, אלא גם בדיני או"ה, ושאר שעשוע דאורייתא, והשתוממתי על שיקול דעתו שיכול לברור דינים, ובפרט מדיני שחיטה ובדיקה, ושגורים על לשונו - כמעט לא הי' לפני שו"ב כנ"ל. ואם שהי' פנוי איזה מקום בגלילותי בודאי הייתי אני בעצמי משתדל בעבורו, דמאוד הוטב הדבר, ובכל ענייניו - ביותר שהוא י"ש מאד.

עבדו המשתחוה מרחוק ומתאבק בעפר רגלו

אשר אליקים טשעה אבראני

- ט -

ב"ה אור ליום ב' מצורע "ברחמים וברצון" לפ"ק, פה ליקף יצע"א.

בין גאולה לגאולה יהי' רווח והצלה לכבוד אדוננו מורינו ורבינו הרב המאוה"ג הגאון האמיתי בכל קצוי תבל, שר התורה ידיד ה' וידיד התבל. אוצר בלום, צדיק יסוד עולם, נצר מגזע תרשישים, בוצינא קדישא, אספקלריא המאירה וכו', כש"ת מרן ש. טעננענבוים, יתחדש כנשר נעוריו, שואף זורח בק"ק מ' טשאטה יע"א.

אחרי קידה אלפי רבבות כאשר יאות לפני שרי צבאות, אשטח בבקשה מרובה לפני

כהדר"ג נ"י ישיבנו נא בתשובה שלימה על שאלתי - הלכה למעשה. ואם טעיתי בדרכים, שגיאות מי יבין - בפרט חדל אישים כמוני. ויורה נא לי הדרך האמיתי אשר אלכה בה...

אחרון אחרון אני בא להתנפל בתחינה לפני כהדר"ג שליט"א: אחרי שבעהי"ת ביום עש"ק מצורע או בשב"ק הבע"ל אעמוד לפני שער הביקור האסענטירען - שיזכרוני נא בתפילותיו הקדושים ויבקש עלי רחמים שאצא לחירות עולם. אולי ישלח ה' מקודש עזרו עלי בזכות תפלותיו הקדושים, וישמרני בעל הרחמים מכל צרה ויגון, כי תפילת הקדושים יאהב ה' ומשאלות צדיקים ימלא. וזה שמי בעלות זכרוני על מזבח התפלות: "זאב בן שיינדא".

ובכן נשארתי בתפלה לנורא עלילה ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, וכסא כבודו יהי' נכון לעולמי עולמים להרביץ תורה לעדרים כנפשו הטהורה והקדושה, ובאוו"נ עבדו המתאבק בעפר רגליו ומחכה בכליון עינים לתשובה...

הק' זאב וואלף נוללנר

- י -

בעהי"ת יום ו' עש"ק לס' ואתחנן תרנ"ד לפ"ק, פה המש"ט יע"א.

לכבוד אדמ"ו הרב הגאון האמיתי, סיני ועוקר הרים, שר התורה צדיק... בוצינא דנהורא, עמוד העולם, מאור הגולה, המפורסם בכל אפסי העולם, בנן של קדושים כקש"ת מו"ה שרגא צבי שליט"א, אבדק"ק מ' טשאטה יע"א.

אחדשק"ת ראשית דברי באתי להפיל תחינתי לפני כסא כבודו שאל ישית אשם בכפי על שארהיב עוז לגשת בזה הענין עוד הפעם לפני הדרת גאון אדמו"ר נ"י, כי אמרתי שבקרב הימים, דהיינו יו"ד אלול - יהי' יום אפריוני יום ראש שמחתי אשר אתקשר עצמי בקשר עולמית כדת משה וישראל. ע"כ באתי לחלות ולחנן את כבוד קדושת אדמ"ו שליט"א, שיראה לי אות לטובה, ויעטרני בעטרת תפארת לומדי תורה, ויתן מהודו עלי בסמיכת התרת הוראה. ואשלח לוטה פה ההורמנא שנתן לי הרב הגאון הגדול הישיש אבדק"ק ענטערדם נ"י, והשני שנתן לי הרב הגאון אבדק"ק טיסא־לוק נ"י. אשר על כן סמוך לבי ...שימלא שאלתי במוקדם האפשרי, כי חפץ חסד הוא, ורצה ורוצה בטובתי. וימחול לי אם יצאתי שלא כדת. ואבוא ג"כ בקושי' א' שעלה בליבי בעתים הללו בלמדי שיעור פשוט מס' סנהדרין...

והנני בזה תלמידו המחכה לתשובתו היקרה בזה הענין ושימלא בקשתי בלי אחור המתאבק בעפר רגליהו

יושע פאללאק

- יא -

שיל"ת א' שלח תרנ"ד לפ"ק בערלין יצ"ו.

החיים הברכה והשלום יעלה על ראש כבוד אדמו"ר הרב הגאון הקדוש תנא דבי עילאה שלשלת היוחסין רבן של כל בני הגולה כקש"ת מ"מ הרב ר' שרגא צבי טאננענבוים לאוי"ט ולאשה הרבנית הצדקת והחשובה תי' עמו"ש, ולחתנו הרב הצדיק הגדול מו"ה ר' יודא נ"י וזוגתו הצדקת תי' וכב"ב לאוי"ט.

אחר הכריעה והשתחוי' כראוי קמא מלכי דרבנן, אבקש סליחה על אשר הרהבתי בנפשי עוז לגשת אל הקודש ולהציע מע"י לפני כ"ק אמו"ר. אבל תורה היא וללמוד אני צריך.

הנה ידועה בסי' ס"ט חומרת הגאונים בבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שאסור לבישול רק אם הדיחו אותו בתחילה. והנה לפני ששה עשרי שנה התירו כאן הבי"ד להמוכרי בשר בקיץ בעת שהחום גדול שאינם צריכים להדיח הבשר בכל ג' ימים מאחר שבלא"ה מונח תמיד על הקרח שלא בשעת מכירה מיד מיום השחיטה וטעמם שא"א שיתייבש הדם בתוכו מכח לחלוחית הקרח, ובתנאי שיראה המשגיח שהי' מונח הבשר על הקרח מקודם ג' ימים באופן שקיבל מים מהקרח וכן נהגו עד כעת שאם הי' מונח משני הצדדים על הקרח וראה המשגיח שהי' לבן אז לא היו מדיחין הבשר. ובקיץ העבר כאשר הייתי גם אנכי מהמנויים על השגחת הבשר הי' דבר זה כחדשות בעיני. ודברתי אז עם חברי ולא נתנו לי אוזן קושבת ואמרו לי שלאחר זמן אברר א"ע שנכון הדבר, ומאחר שידעתי שאז לא הי' עוד בכחי לבטל דבר ובפרט דבר שיהי' ע"ז הפסד גדול להמוכרי בשר, והשאר משגיחים שאינם מסכימים, אמרתי בלבי יפה שתיקתי, אבל כעת שנתן לי ה' הטוב חן בעיני הרב וכן אצל הכשרת קאממיסיאן הייתי מתאמץ בכל כחי לבטל דבר זה ופעלתי ב"ה שנתנו פקודה להמוכרי בשר שמהיום והלאה מוכרח המשגיח להדיח גם הבשר שהי' מונח על הקרח, והנם המוכרי בשר צועקים שיש להם הפסד גדול ע"ז וגם לרבות יש איזה אנשים אשר אומרים שמאחר שהרב בעצמו נתן כעת פקודה שמוכרחין להדיח איגלאי מלתא שהיו נכשלים עד כעת בדבר איסר, והנה באמת מוכרח לומר שגם לפי דעתי לא הי' בעיני חלילה כדבר אסור רק אני מנעתי א"ע מלאכול בשר הנ"ל שמאחר שהייתי יודע שעד כעת לא הי' בכוחי לבטל דבר הנ"ל הייתי שותק, אבל יש אנשים כעת אשר יש להם תרעומת גם עלי למה לא הייתי צועק עד כעת וד' הטוב יודע שכוונתי הי' כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' ובפרט שלא חשבתי דבר זה לאיסור חלילה, רק שיהי' תיקון יפה, והנה אברר כאן דעתי, הנה ידוע שהקרח מטרשי להבשר ולא חשיב כמים וכן הביא הבה"ט והפתחי תשובה בסי' ס"ט תשו' מנחת יעקב אבל לפי עניות דעתי זה בהחורף

שהבשר גופא מלא קרח אבל בקיץ שאדרבה הבשר חם וזה דבר ברור כשמניחים הבשר על הקרח בקיץ אז בחצי שעה הראשון נמס הקרח ע"י הבשר שהוא חם מאויר ואם מונח איזה שעות אז נעשה הבשר קר אבל לא קשה חלילה, וראיתי אני בעיני כשמניחים הבשר על הקרח אז נתמלא הבשר מים מהקרח. ואם נאמר שהוא מים קר, זה אינה לפי דעתי מיד כשמניחים הבשר עליו, ולפי דעתי מתחילה עשה הבשר פעולה על הקרח שנמס מעט וזה די להדחה. ומה שהוא אח"כ מאחר שמונח איזה שעות לית לן בה לפענ"ד ובפרט שהש"ך כ' שלא להחמיר בדינים אלו מאחר שהם חומרת הגאונים . ובתשו' הגאון ר' יודא אסד ביו"ד סי' ק"ה או ק"ו בזכרוני שראיתי שהי' מתיר עגלים להדיח מצד א' בעורן מחוץ, אבל בכל זה לבי נקפו על לשעבר וגם אולי יהי' נ"מ גם להבא בהפסד מרובה ושעת הדחק בדיעבד שהי' מונח על הקרח ולא הי' מדיחים בשוגג אם יש להתיר, ע"כ אבקש מכבוד קדושת אמו"ר ורבן של ישראל שהוא אחד המיוחד מעמודי בנ"י בזמנינו שיאיר עיני בתורתו תורת אמת, ואולי אפשר להניח דעתי בכח דהתירה.

בלב נשבר שייטיב נא בחסדו הגדול להשיב לי מיד ויעלה נא ונא זכרוני תמיד לפניו לטובה לעבוד ה' באמת ובלב שלם מעתה ועד עולם ונזכה לראות במהרה בשוב ה' שיבת ציון ויקבץ נדחינו במהרה מארבע כנפות כל הארץ. כ"ד עבדו ותלמידו המשתחוה מרחוק ובלבו קרוב

אליעזר בן רחל סג"ל פריעדמאן

עבד לעובדי ה'

...באהבה ושלום הרב הגדול הצדיק...

- יב -

ב"ה בחוקותי תרנ"ד לפ"ק שאללא יע"א.

החוה"ש וברכות והצלחות ושובע שמחות ואורך ימים ושנות חיים טובים וברוכים וחידוש נעורים ושיקוי עצמות ורוב אונים ואמיץ כח ועצמה ובריות גופא מעלי' ושלימא, לכבוד מחותני הרם הגאון הגדול בנש"ק עה"י פה"ח צי"ע מופה"ד והדרו נזרו קדושו ותפארתו כקש"ת מו"ה שרגא צבי טאננענבוים נ"י - עמו"י ור"מ דק"ק טשאטה יע"א והגליל שיחי' נס"ו אכי"ר.

אחדשה"ק הדר"ג נ"י עמו"ש ארהיב בנפשי לבוא בזה להעמיד עליו טרחה, ולבקשו שימחול

נא בטובו להורני דעתו הרמה בענין הנצרך לי לשעתי' לדעת להלכה ולמעשה.

והנני מקדם פניו הקדושות באלפי תודות, וה' הטוב יברכהו בברכות לעד ובשובע שמחות..הקדושה והטהורה, ונפש מחותנו, הדושו"ש וש"ת הרמה המוקירו מאד מאד, מחוי קידה מול כקהדר"ג נ"י עמו"ש מרחוק.

הק' פלק הלוי יונגרייז

- יג -

אסרו חג פה ערלוי יע"א תרנ"ד לפ"ק.

בעבור חג השבועות - ישא כוס ישועות - עם רוב ברכות והצלחות.

לכבוד מר אדוני הרב הגאון האמיתי סיני ועוקר הרי הרים פאר הדור והדרו עה"י הה"ח נר ישראל וקדושו ציס"ע כקש"ת מה"ו שרגא צבי ט"ב אבדק"ק מ' טשאטה י"ו.

הנה רבת שבעה לה נפשי גם עונג בראותי דברי קדשו מעטפת ספירים, כולם אהובים וברורים, ברכת נהנין ברכתי עליו, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, ואשרי הדור שהגדולים שומעים לקטנים, ששם עין עיונים, על דברי המעטים. והדרת גאים ברוחב מבינתי, משדד עמקים, מפענח נעלמים, בולש וסוקר, ולכל תכלית הוא חוקר. עם כל זה אני שפל ונבזה, להתאים כל דברי קדשו לא יכלתי, בכל מיצר יגיעתי. ימחול נא הדרת גאונו אם ארהב עוז ברוחי לכנוס עמו קצת בפלפול, כי אין רצוני ויכלתי לפלפל אלא בשעשועי מלין דאורייתא - לפרש דברי כשמלה זה עיקר כוונתי בכל נפשי ומאודי, ולסתור דברי גאונים עדיין לא זכיתי. אלא שקצרה שכלי, ודעתי עני' לירד לסוף דעתו הרמה. ואביע אלף תודות שכבדני בתשובתו הרמה, ומה' יהי' משכרתו שלימה, עבור הטירחה והיגיעה אמן כי"ר*. הנה הי' לאל ידי קצת לפלפל, אמנם לא ארצה עוד להעמיס על כתב הדר"ג. תודת לבבי עבור הטירחה ויגיעה שטרח בשבילי ושמחתי כמוצא שלל רב. ויאמצהו לתורה ולעבודה, ועוד ינוב בשיבה דשן ורענן ויתענג על רוב שלום כאוות נפשו הקדושה, ונפש עבדו עבד לעובדי ה' הנרצה.

מרחוק מול הדרת גאון קדשו

הק' בנימין כהנא ראפאפורט

נכד לקדוש ה' מכובד ר' בנימין קאמאדער

ואפרוס בשלום ידיד ש"ב הרב החריף ובקי וכו' מו"ה יודא, וחיבה יתירה נודעת לי על שבאתי לדבר בהיכלו אולם כעת אי אפשר לי ...צריך אני ליסע מיד בשבוע הבעל"ט לדעברעצין על צוותא דאפוטרופוס.

- יד -

ב"ה יום ה' פ' נצבים תר"נ לפ"ק פה פאפראד.

לשנה טובה יכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים כבוד אדמ"ו נ"י הרב הגאון הגדול המפורסם מופת הדור נר ישראל וכו' כקש"ת מו"ה שצ"ט נ"י האב"ד ורב דק"ק מ' טשאטה יע"א.

אחרי דרישת שלומו וטובו ההדר"ג אמ"ו נ"י באתי בקידה ובהשתחוי' אפיים ארצה להודיע לפני אדמ"ו נ"י שב"ה הולך לי למוטב ואני אומר אלף תודות לכבוד הגאמ"ו נ"י שעמד בתפלה בעדי והיינו דאהני לי. ואבקש ואתחנן לפני אדמ"ו נ"י שימחול אלף אלפי פעמים להזכרני תמיד ובפרט בימים הקדושים הבאים עלינו לטובה בתפלתו הקדושה והטהורה שה' ברחמיו יחלים וירפא אותי במהרה שאוכל ללמוד וללמד וכו'. ואבקש מאת כהגאמ"ו נ"י שיורני מה לעשות ביום הקדוש והנורא יום הכפורים הבעל"ט אמן, בענין העינויים...

ואשאר בזה בפריסת שלום ומאווה כוח"ט לכל בני ביתו הרמ"ה דאמ"ו נ"י

עבדו ותלמידו המתאבק בעפר רגליו הקדושים

שלמה"ק אלעזר סגל

- טו -

רב ברכות כטל לכבוד אמ"ו הגאון הגדול והקדוש שמו מפארים ומשבחים בכל קצוי ארץ ולו דמי' תהלה וכו' כש"ת מו"ה ש"צ טעננענבוים, ה' ימיו ושנותיו יאריך בנעימים.

כאשר לא יאות לבוא אל בית המלך לבקר בהיכלו ולשמוע צוף אמרותיו בטרם קול דופק על הדלת בעזות לב, כן לא נכון להראות פנים את קדושי עליון ככבוד פני אמ"ו נ"י בלי השתחוי' וקידה. על כן באתי בהשתחוי' וקידה מרחוק, ולשאול את פי קדש אדמ"ו נ"י ולטרוח אותו באיגרותי אלה, אולי אמצא חן בעיניו ואל ישיבני ריקם מלפניו, וזה שאלתי...

הנה האמת אגיד כי שאלתי מהרב שלנו דקראסנא ואמר לי בזה הלשון שאל מרבותיך הגאונים שיחיו.

אלה דברי תלמידו המתאבק תחת עפר רגלו ומשתחווה אפים ארצה ומצפה לתשובתו הרמה בכליון עינים וד"ש ולכל ב"ב הטהורים.

ה"ט בנימין האלצער

וגם דורש לאמ"ו מחמד נפשי בקי כמעט בכל הש"ס מו"ה יודא אלטמן נ"י.

- טז -

בעהי"ת אור ליום מוש"ק פ' ויצא מונקאטש יע"א.

צהלי ורוני יושבת טשאטה כי גדול בקרבך קדוש ישראל ה"ה אמ"ו הגאון הגדול צדיק ונשגב כקש"ת כמו"ה, שרגא־דנהורא צבי תפארת ישראל ענף עץ ארז מארזי הלבנון אב"ד ור"מ דק"ק הנ"ל נ"י ויזרח כשמש בצהרים.

ראשית כל אבוא לפני כאמ"ו מ' בשאלתי ובבקשתי, שאל נא ישים עלי חטאת על אשר אטרחהו ואהי' עליו למשא במכתבי הדל, כי.. כה"ג נ"י, ולדפוק על דלתי לבו הטהור במכתבי. אבל רק סבתי אגיד, ולא אכחד דבר מאחר שנתקשה לי איזה קו', בטחתי כי לא אהי' לשמצה בענין וישיבני דבר...

לכן אחת היא בקשתי שימחול נא א"פ להעמידני על האמת וישיבני דבר.כ"ד תלמידו המשתחווה מול ה"ג אפים ארצה והמצפה לתשובה בתשובה מאהבה.

נכתב פה הנ"ל יום הנ"ל

הק' שמואל יצחק וויטריאל

אפריון נמטי' לכבוד הר' הגאון החריף ובקי מו"ה ר' יודא נ"י.

- יז -

שיל"ת אור ליום עש"ק ויחי תרנ"ה.

לאהובי אבותי היקרים שיחי' ולכל ב"ב יחי'.

הנה אודיע בזה שהלכתי עם זוגתי תחי' יום ג' עם שנללצוג לפעסט, ואחר צהרים 3אוהר הייתי עמה אצל הפרופפעסער שטיללר, ויעץ לי שאניח אותה שם ביידישען שפיטאל, כי אי אפשר לו לידע בפעם אחת אם יהי' טוב לו המעדעצין שיתן לה, ושם יראה אותה כל יום ויום, ואמר שאי"ה אצפה שתבוא לבריאתה. יתן ה' לה רפואה שלימה במהרה שתוכל לבוא לביתה בבריאת הגוף...

קבלתי עתה מבני שאל הרב דפאסטא שדר אצלו מכתב, וכתב לו קו' אחת, ותמצית הדרת קושיתו - שמצינו בקרבן מנחה שאם לא בלל כשר כיון דראוי לבילה אינה מעכבת, וביבמות דף ק"ד אמרו דאין הקריאה מעכבת בחליצה ג"כ משום דראוי לאמרו, רק אלם לא. וכן בנדה דף ס"ו מצינו - בית הסתרים אינו צריכה לביאת מים, כיון דראוי לביאת מים. והקשה: איך ילפינן מקדשים לקולא והא כלל אצלינו שחולין מקדשים לא ילפינן לקולא. ולא הי' לי פנאי עוד אבל מדומא לי שראיתי קושי' זו באחרונים אצל שאר ענינים.

ולא אדע למה כתב לי עתה כי לא כתב לי עוד, אפשר היות שהוא חתן מו"ה ישרא' שטערן מבאדען והוא ש"ב ממשפחתינו.

בנכם המתאבק בעפר רגליכם ומצפה על תשובותיכם מיד - כולם דורשים בשלומכם הטוב, הכותב במרוצה מחמת טרדות.

משה"ק טעננענבוים

- יח -

בעהי"ת יום ו' עש"ק לס' יתרו תרנ"ה לפ"ק פה הערמנשטאדט יצ"ו.

שוכט"ס לכבוד הרב הגאון הגדול המפורסם שר התורה מנורה הטהורה פה"ח עה"ר מופת הדור והדרו נר ישראל וקדושו נזר אלוקיו על ראשו חוטר מגזע תרשישים מאור הגולה כקש"ת מו"ה ש"צ טנ"ב שליט"א אב"ד ור"מ דק' מ' טשאטה וגלי'.

אחדשכק"ת ואחרי הקידה והשתחוי' מול הדרג"ק באתי לחלות פני קדשו שיאיר עיני במה דצ"ע לי ביו"ד סימן קי"ד...

ובזה אסיים מכתבי עבדו ותלמידו המצפה להרמת קרן התורה

הק' **יוסף שמעון** בלאאדמ"ו מ' **אברהם פאללאק**

- יט -

פה ע"ק איללאק יע"א יום ג' לפ' תצוה תרנ"ה לפ"ק.

שמחת פורים ושמחת עולם על ראש הצדיק וקדוש ה' מכובד הגאון המפורסם נר ישראל עמוד העולם רבינו הרב כקש"ת כמו' שרגא צבי נ"י, בן לאותו קדוש ישרא' וגאונו זאב ז"ל האבד"ק טשאטה יע"א.

אחרי קידה והשתוי' כראוי מול קדושת הד"ג מופת הדור נ"י, באתי לבקש נא להאיר עיני בעה"י בענין ב' שאלות...

ואני תפלה לע"ע יאריך ה' שנותיו בטוב ובנעימים, יחזקהו ויאמצהו, ויזכהו לזכות הרבים ולהאיר עינים. ותחזנה עינינו בשוב ד' לציון בקרוב ברחמים.

כ"ד מוקירו ותלמיד קטן פנחס הכהן שטיינער

חונה פה עה"ק הנ"ל

- כ -

בע"ה פה טירנויא יע"א יום ד' לס' ויקהל שתרנ"ה לפ"ק.

שלום להאי מרבנן גדול כרב ענן הנסתר תחת הענן מגליהו כזית רענן הבקי בש"ס צדיק ונשגב בוצינא דנהורא כקש"ת מרנן ורבנן רבי ש"צ ט' נ"י ויזרח עבג"צ אכי"ר אבדק"ק מ' טשאטה יע"א.

כאשר לא יאות לבוא אל בית המלך לבקר בהיכלו ולשמוע צוף אמרותיו בטרם קול דופק על הדלת בענות לב, כן לא נכון להראות פנים את קדושי עליון ככבוד הדר"ג נ"י - ומלך ביפיו תחזינה עינים - בלי השתחוי' וקידה אל הדרת כבודו. אכן הרהבתי בנפשי עוז להרים קול ולהקשות שני קושייות קטנות, מכ"ג. ימחול נא הדר"ג נ"י א"פ להשיב לי בתשובה דעתו הרמה.

ובזה הנני עבדו המשתחווה מול הדום רגלו ומצפה לתשובתו הרמה

הק' **משה אהרון פירסט**

- כא -

שוכט"ס ושמחת חג המצות לכבוד אהובי א"א מ"ו ע"כ הרב הגאון המפורסם בעולם צדיק יסוד עולם בקי בש"ס ופוסקים כו' כקש"ת מו"ה שרגא צבי נ"י, ולאמי מורתי הרבנית הצדקת המהוללת מרת הענדל תחי' ולכב"ב.

אודיע בזה משלומנו הטוב ואצפה לשמוע מכם כ"ט ובריאות הגוף וכו' וימחול להודיעני מביאת אחותי חנה רבקה תחי' לביתכם בשלום.

הנה נשאלתי אודות בכור... והנה אבקש את כבוד א"א נ"י שימחול לכתוב להמדפיס מו"ה מענדל וידער לסיגעט מדוע אינו מדפיס הספר, כי אני כתבתי לו הרבה פעמים ותמיד הי' כותב תירוצים שונים, וזה איזה חדשים אינו כותב אף תשובה על מכתבי. וזה כחודש כתבתי להרב הגאון דשם שידבר על לבו שיתום להדפיס ולגמור הספר, ואמר אז להרב הנ"ל שבשבוע הבעל"ט ידפיס ד' באגען (גליונות), ומאז ידפיס כסדרן. ומאז חלף ועבר ג' שבועות ולא התחיל עוד ואין אני יודע מה לעשות עמו. ופעם אחת כתב לי שישלח לי בחזרה הכתב יד והחמישים זהובים שנתתי לו, ואין עושה מאומה. ואני אהי' מוכרח לנסוע שמה, או ליתן בערכאות שלהם, כי אין לי ברירה. - וגם אבקש שא"א נ"י יכתוב ג"כ למו"ה ר' ליב גרוס נ"י ראש דישיבה דפרעשבורג עבור ש"ב של זוגתי תחי' הש"י ברוך שוואַרץ נ"י שלמד כאן מקטנותו והגיע למדריגה שונה, ורצונו לילך לקיץ לפ"ב. והיות שמבית אבותיו

לא יוכל לקבל די מחסורו כי עניים הם, ע"כ בקש שא"א נ"י ואני אכתוב להנ"ל שיתמוך עליו בעזר ומשען. וימחול א"א נ"י ג"כ לכתוב עליו איזה שורות ולשלוח לי בחזרה האגרת ואתן אותו ביד ה"ש הנ"ל.

וזוגתי תחי' וב"ב פורסים בשלום כבוד אבותי היקרים שיחי' ובשלום כבוד גיסי היקר החריף המפורסם מו"ה יודא נ"י, וזוגתו אחותי היקרה מרת חנה רבקה תחי'. ...מוה"ר מענדל נ"י עם ברכת שמחת יו"ט.

בנכם המתאבק בעפר רגליכם

משה"ק טאננענבוים

אויך איך גריסע אייך אללע רעכט הערצליכן אונד ווינשע אייך אללען שמחת יו"ט אונד אללעס גוטע אייער טרייע שווגער טאכטער.

אסתר טאננענבוים

- כב -

בע"ה י"ג ויקרא ר"ח ניסן תרנ"ה לפ"ק.

בהתקרב חג המצות יעלה ויבוא רב חדוה ודיצות.. ונפש כל בית ישראל הרב הגאון העצום שר התורה מנורה הטהורה חמדת ישראל גולת הכותרות ראש גולת אריאל, ע"ה פ"ה כקש"ת מאורינו ורבינו מרן מו"ה צבי טעננענבוים - מ' טשאטה. ה' יאריך ימיו ושנותיו בנעימים לטובת כל ביתו.

האיזוב אשר בקיר מתראה פנים אל הארז אשר בלבנון לאמור יסלח אבי אב החכמה אם... ואנכי עוד לא זכיתי לראות יקרת אור קרן אור פניו ומדוע אהרהר בנפשי אור לגשת אל הקודש. אמנם אמרתי מרא דכולי שמעתתא תל שהכל פונים אליו אולי אזכה גם אנכי לשאוב ממקור דברי תורתו תורת אמת, כי לימוד אני צריך והכל צריכים למרי חוטי' נפשי בשאלתי: ילמדיני רבינו הג"מ במעשה שבא לידי...

דברי עבדו המתאבק בעפר רגלו ורגלי חכמים המשתחווה מרחוק מול הדרת קדשתו ומצפה לחסדו. - בברכת הדיוט: עוד יאריך ה' ימיו זך ורענן שקט ושאנן בשיבה וזקנה טובה עד ביאת הגואל.

יאקב יוסף גרוס

חתן הרב הג' נייפעסט

- כג -

תרנ"ה יעבב"א.

כוח"ט לרב האי גאון שרגא דנהורא צבי תפארה לו עטרה עטרה עץ ארז בארזים מגלה נסתרות ורזים אדיר באדירים סיני ועוקר הרים רבן של כל בני הגולה יחיד בדורו כו' ה"ה אדמ"ו הרב הצדיק המפורסם פה"ח מו"ה שרגא צבי ט"ב נ"י ויזרח עם זוגתו הרבנית תחי' עכב"ב יחי'.

אחדשה"ט באתי להתנצל עלי האם אמנם לא דרך כף רגלי במעמד הגדולים אף לא במעמד פחותי ערך עכ"ז רחש לבי דבר טוב ותמכתי בו להגיש באיזה שורות אל פני אדמו"ר נ"י אשר מצאתי בדח"ז אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים וידוע אצלי התנהגות של אדמ"ו נ"י שאף מן הקטן שבקטנים יאזין דבר ובבטחוני בה' ית"ש שגם דברי לא יטוש אדמ"ו נ"י מלפניו ובאתי להאיר עוז במה שחנני ה' בסוגי' דקרנא...

ואם יש בה עיקולי, נפשי בשאלתי וינתן לי שינחני אדמו"ר נ"י בדרך אמת. - אתנו תל"י החיים והשלום אשר כזאת אקוה לשמוע מאדמו"ר נ"י ומכל בני ביתו שיחי' וה' יאריך שנותיו בטוב ובנעימים וישמר אדמ"ו נ"י מכל פגע ומקרה משונה ח"ו עד עולם אמן.

דברי עבדו המתאבק בעפר רגלו

אברהם בן מרים אסתר חנה שלזינגר

- כד -

ב"ה יום ג' ראה פה פרעסבורג יע"א.

יהא שלמא רבא מן שמיא, חיי אריכא, ובריאות גופא, למרנא - ריש גלותא מדברנא דאומתא ה"ה אדוני מורי ורבי "שרגא דנהורא **צבי** חמדת ישראל" הי צדיק הי עניו, קדוש יאמר לו - רבינו ש"צ טאננענבוים נ"י. עוד ינובון ימי שני חייו ודשנים ורעננים יהי'.

הן בקודש חזיתי ואירא ואחרד מגשת החדרה הפנימי בקסת סופרתי הנחושה בנחושתים של הבל ורעות רוח. לבי יאמר לי איך העזת פניך ולא תפחיד לערוך מכתבי ולטרוח בם את עין ישראל וקדושו בדבריך הנבערים מדעת ותבונה, הלא אל הכלים הי' לך להחבא תוך חורי החולדא והעכבר, אך בזאת אנחם כי אדבר - לא באתי אך לחוות קידה והשתחוי' מול הדרת גאון ישורון שליט"א ולדרוש בשלומו הטוב כל היום.

ועתה באתי למלאות חובותי הנותנת לעטי כח ולבשר את גאון מורי נ"י שליט"א כי באתי בברית אירוסין למזל ובשעה מוצלחת, עם בתולה בת טובים יקרים יראים ושלימים

החרדים על דבר ה' פה פרעסבורג יע"א, בת אחיו הרב ר' יונה ליב מענדעלזאהן ז"ל, אשר הי' בין המהלכים בראשונה לארצינו לראות בעינים בוכות ערי ציון האבילות ד' ינחם אותם בכפלים. היא סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני - ואני לבית ה' אהלך ברגש רגשי אהבה העזה הבוערת בקרבי אל התוה"ק ואל זאת אתפלל ואבקש מאת הדר"ג מורי שליט"א יברכני נא אבי ליום אפריוני ישית נא שתי זרועותיו כשתי ספרי תורות על המכתב בעדי ותגל נפשי בגילת רענן. ובזה אחתום ואביא בקצרה מנחת שי אקריב למורה, מנחת מרחשת מעומק לבבי בנשאי את קולי, ואתפלל לפני קוני באמרי:

שעה נא אל שועת תלמיד	**צ**מאי מימי הדעת
רועה ישראל וישורון	**ב**בארו נפשם ירויון
גשם הברכות תמטיר	ידובבו שפתותינו אל
אל ביתו יהיו נגרין	נא חזקיהו ימיו ינובון

נאום עבדו ותלמידו הכורע על ברכיו ומנשק כפות ובהונות ידיו ורגליו הטהורים

הק' אשר אנשיל לאאק

פ"ש ודברי ידידות להאי חתנא דבי נשיאה הרב הגדול כש"ת מה"ר ר' יודא אלטמן נ"י ויופיע.

אדם נתפס בסוף דבריו אבקש עוד מאת פני מורי ורבי נ"י שליט"א להאיר עיני המוכה בסנורים והנלאה למצוא פתח להבין דברי חכמים וחידושים ע"ד קושי' אחת שהקשתי בעת למדי שיעורין כסדרן הלכות נידה וזה החלי...

זה אשאל ואומר יהי' נא לרצון לפני מורי נ"י שליט"א ויראני נפלאות מתורתו כמקדמת דנא ושפתי ירונו ויתנו תודה לאל חי שזיכני לראות נועם זיו תורתו ולחסות בצל קורתו זה שלוש שנים רצופים.

אודות חובותי - סהדא במרומים שלא הי' לאל ידי עד היום להשיב אף פרוטה ואי"ה לאחר ימי חתונתי שלם אשלמנו ברב תודות.

- כה -

ב' לס' נצבים תרנ"ה לפ"ק פה הערמנשטאדט.

ביום הזכרון והחשבון, יעלה נא לרצון, לפני האדון זכרון, אדמ"ו הרה"ג המפורסם, משוש דור, נזר ישראל, והוד תפארתם, נ"י ע"ה פ"ה רכבו ופרשו, עומד לנס עמינו, מלך יהודה לתורה ולתעודה, כקש"ת מו"ה שרגא צבי טאנענבוים שליט"א, אב"ד ור"מ דק"ק מ' טשאטה ואגפי'.

אחדשק"ת הנה באתי להציע לפני אמ"ו הדר"ג נ"י התשובה אשר קיבלתי מדודי הרב הגאון מיעמערינג נ"י אודות מה ששאלתי אותו אם מותר לעשות ע"ש קודם חשיכה מדורה בבית

המלאכה זעלכווארען פאבריק כדי שיתיבש הסלמי (נקניק) אשר תלוי ועומד בחדר הנ"ל ...בכח דהתירא עדיף כאשר יראה עיניו הבדולחים למטה פה תשובתו. ועתה כאשר הי' כאן על חתונת אחותי תחי' אמר לי דודי הג' נ"י שאשלח תשובתו..כדי שישפוט מישרים להסכים עמו. ע"כ מוצא שפתיו אשמור ואשלח לוטה פה התשובה לאדמ"ו - לכתוב לי תשובה במוקדם האפשרי וגם לרבות לשלוח לי בחזרה תשובות.

י' פאללאק

- כו -

מצלאין אנו לחיי רבינו גאון עוזינו נזר תפארתינו ואור עינינו הרב הג' הגדול פה"ח ע"ה נ"י ציס"ע כקש"ת מרנא ורבנא מו"ה שרגא צבי טענענבוים שליט"א, יחי לבבו לעד לטוב בית ישראל , על ישראל הדרתו בעיר טשאט וגלילותיה יצ"ו.

אחוה קידה מול מכון שבתו הטהורה ואבוא נא להתיצבה לפני גאון עוזו ישא נא פניו הטהורים אלי להשיבני על דברי תורה אשר אציע לפני הדר"ג. זה כמה אשר נכסוף נכספתי להריץ אל הדר"ג דברי וספקותי הבאים בלמדי, אשר אנכי בעניי לא אזכה להבינם, והדר"ג אשר עיני כל בית ישראל אליו נשואות להגיד להם דבר ה', מבאר כל דבר הקשה אשר יביאון אליו כאשר שמעתי כמה פעמים מכבוד חותני עטרת ראשי הגה"צ אבד"ק פה שליט"א. (ה"ה הג"מ ישראל אפרים פישל סופר עיין לעיל במבוא הערה 6) ועד כה מנעתי מבלי להעמיס ולהטריד את כ"ק, אם כי זכיתי זה ארבע שנים בעיר פעסט לדון בדבר הלכה לפני רום כבודו - ה' יחייהו לעד - בסוגיא ד"נשר", ואז הכרתי את ענוותנותו דרבינו נ"י אשר יפן לכל שואל ומבקש דבר ה', בכל זה מנעתי עד כה. ועתה ירשני נא הדרת גאון קדשו לדבר אל הדרת מעכת"ה באיזה ענינים קטנים, דלגביו מלתא זוטרתא הוא ואמרתי אלכה אל הגדולים מקום הררי נמרים אשר המה ידעו דרך ה' משפטי התורה, לבקש תורה מפיהם, והמה יורוני דרך זו אלך בה.

בן ציון היילפערין האלפערט

אבדק"ק האידו־נאנאש

פרק ששי

מכתבי הסכמות של רבינו זצ"ל

- א -

הסכמה על ספר "ברכת הבית" הלכות ברכות המצוות וברכות הנהנין

בהיותי פה במרחץ הארשפאלא הראה לי הרב החו"ב בעה"מ ספר "שערי ברכה" את אשר פעל ועשה וקיבץ כל דיני ברכות המפוזרים בפוסקים ראשונים ואחרונים יחד על סדור נכון שלא יהא טורח לחפש אחריו. גם נוסף עליו שערי בינה שמבאר בקיצור נמרץ טעמם, ורוצה לתתם למכבש הדפוס, ומאסף מעות קדימה למען יהי' לאל ידו לבצע מעשיהו. אמרתי הנני גם אנכי ליקח אי"ה ספר אחד במחיר היושת עליו ונתתי כסף קדימה.

תרנ"ב, הק' שרגא צבי.

- ב -

הסכמה על ספר "ילקוט הגרשוני" חידושים וביאורים מסודרים עפ"י סדר א"ב חלק ראשון.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם מופת דורינו פאר זמנינו כקש"ת מו"ה שרגא צבי טענענבוים נ"י אבדק"ק מ' טשאטה יע"א. וז"ל הטהור:

ב"ה י"ד אדר ראשון תרנ"ד פה טשאטה יע"א.

שוכ"ט להרב וכו' כש"ת מו"ה ר' גרשון שטערן נ"י אב"ד דק"ק מ' לודש יע"א.

מכתבו היקר עם ששה עלין מודפסין מספרו אשר הוא כעת תחת מכבש הדפוס הגיעני, ועיינתי בהם. והנה ראיתי בו כי בלל חידושים יקרים אשר הגו רעיוניו גם אסף ולקט דברים יקרים מפנינים מגדולי אחרונים, וסדרם על סדר א"ב. וכ"ת דרש אותי לתת הסכמתי על ספרו, ולפי דעתי ליתרת ועודף הוא, כי ספרו היקר אינו כספר שו"ת לפסק הלכה ליושבי על מדין, אבל הוא דבר השוה לכל נפש, עושה ציצים ופרחים לתוה"ק

בשמעתא ואגדה, על פי דרכי התורה והיראה. אם לא לעורר את העם, עם ה' כי מצוה גדולה להגדיל תורה ולהאדירה ולחזק ידי אנשים היגיעים ועמלים בתורת ה', ומלאו ידם לצלול במים אדירים ים התלמוד בחריפות ובקיאות. ועץ חיים הוא וגו' לכן אם רצון כ"ת נ"י להדפיס מכתבי זה, יהיו דברי מול העם ההוגים בתורה ונדיבי לב אשר אהבת התורה בקרבם, משכו וקחו לכם ספר הלזה מאת המחבר הנ"ל נ"י בכסף מלא והביאו ברכה אל בתיכם, ויהי' משכורתם שלימה מאת ה'.

כה דברי המדבר לכבוד התורה

הק' שרגא צבי טענענבוים

חונה פה טשאטה

- ג -

שפעת שוכ"ט לידידי הרב המאוהג"ד החריף ובקי כש"ת מה"ו ר' חיים פריד נ"י.

יקרת מכתבו הגיעני בעת הייתי מוטרד מכל צד ולא יכולתי להשיבו מיד, ומאז עלה מזכרוני ועמו הסליחה. ובדבר החיבור על התורה מחמיו הגאון זצ"ל, אשר נתן לדפוס ושלח לי לדוגמא באגען אחד חפשתי ולא מצאתיו לשלחו בחזרה כמבוקשו. ואמינא לי' ישר כחו וחי' על יגיעו ועמלו לעשות נייחא נפשא לחותנו הה"ג כו' כו' מה"ו ר' יצחק זצ"ל, להפיץ מעיני אורו אשר הגה ברוחו הכביר בחידושי אגדה ולמד את העם בדעת ובמוסר השכל - על פני תבל לזכות הרבים. ובלי ספק ימצא עונג בחידושיו, כל ההוגה בם. ואי"ה גם אנכי אקח בל"נ ספר אחד במחיר אשר יושת עלי.

(נטע שורק חיו"ד סי' ב')

- ד -

כתב הסכמה לספר "רחובות הנהר" עה"ת.

מוש"ק שמיני תרנ"ד

שוכ"ט לאהובי בני הרב המאוה"ג המפורסם לשבח ולתהלה החריף בקי כש"ת מו"ה משה טענענבוים נ"י אבדק"ק ווערפעלעט והגליל.

שמחתי בקבלת הידיעה ממך, שכן הבאת כתבי קודש של אאמ"ו הגזצוק"ל על התוה"ק, ספרו רחובות הנהר אל מכבש הדפוס. ואמינא לך יישר כוחך וחילך על טרחך ויגיעך, וזכות

א"א ה"ג זצוק"ל זקינך יעמוד לך לברך על המוגמר, ויבואו עליך כל הברכות ברכת טוב והשיגוך, לרגלי עבודת הקדש אשר המצאת עצמך.

אביך אוהבך

הק' שרגא צבי טאננענבוים

חונה פה טשאטה והגליל יע"א.

- ה -

הסכמה על הספר "שדה העיר" חידושים עמ"ס שבת ופסחים.

הסכמת הרב הגאון הגדול מופ"ה צדיק תמים סיני ועוקר הרים כקש"ת מו"ה ר' שרגא צבי טענענבוים זצ"ל האב"ד ד"ק טשאטה, מחבר ס' נטע שורק שו"ת ועה"ת.

בעהי"ת הן הראני ידידי הרב המאוה"ג חריף ובקי עדני האצוני כש"ת מוה"ר ר' עזריאל יחיאל רובין נ"י, דיין ומורה בעיר מיהאלעוויטץ. את אשר ידו טפחה ספר "שדה העיר" על מסכת שבת ופסחים. כינן בהשכל ודעת לפרש דברי התוספות, בהמשכת דבריהם שי' דבריהם מובנים באר היטב משולבים וצמודים יחד בהקדמות נכונות ופלפול ישר. הגם שלא נתנני העת לעיין הרבה בדבריו, כי ירט הדרך לנגדו, לשוב לביתו, עכ"ז מקצתן שראיתי יעיד על הכלל כלו להסכים אתו להביאו לבית הדפוס לחלקם ביעקב ולהפיצם בישרא' להגדיל תורה ויאדיר. "הגם שהי' ראוי לגבר כמוני להיות נחבא אל הכלים, ומי אנכי לבוא עד הלום ליתן הסכמות על ספרים חדשים" לאמר הדור אתם וראו זה דבר חדש מלא ישן ובנוי על מוסדות האמת והישר, אבל לעשות רצון ידידי הנ"ל חפצתי אחרי שזה מגמתו וחפצו.

נכתב פה מרחץ בארטפעלד: ופתוחי חותם אין תחת ידי, גלל כן לא באתי כי אם בתוי וחתימת ידי, מדבר לכבוד התוה"ק.

שרגא צבי ט. חונה בטשאטה, מתגורר כעת במרחץ הנ"ל.

כ"ו תמוז שנת תרנ"ו לפ"ק.

- ١ -

הסכמה על ספר "בית היוצר" שו"ת וחדושי סוגיות.

הסכמת כבוד הרב הגאון המפורסם במדינה, החריף העצום סוע"ה עיניו כיונים, על אפיקי ש"ס וראשונים, צדיק ועניו, מאושר בכל עניניו כקש"ת מו"ה שרגא צבי טעננעבוים שליט"א האבדק"ק טשאטה יצ"ו.

ב"ה ד' דברים תרנ"ו לפ"ק.

שמחה אזרוני בראותי בן יקר להרב המנוח הגאון הצדיק המפורסם בעולם ע"ה נ"י פ"ה מהו' ר' יואל צבי ראטה זצוק"ל. שהי' רב אב"ד בעיר חוסט, בן מכבדו בחיים מכבדו במותו, הוא ניהו נכדו הרבני הוותיק החריף כש"ת מהו' רב יצחק פרענקיל נ"י אשר רוח כביר התנוסס בקרבו להביא אל הכבש הדפוס ספר אחד מחדושי זקנו הרב הגאון הנ"ל זצוק"ל, וקרא לו שם בית היוצר, למען יהי' שפתותיו דובבות בקבר. וכבר התחיל במצוה, וכבר נדפס איזה עלים אשר ראו עיני, וטעמתי מנופת צוף אמריו, היקרים מפז ופנינים. ויתענגו כל הוגה בו לומדי תוה"ק, ויהי ברא מזכי אבא. ואף כי ספרו, תולדת האדם הגדול אין צריך חיזוק והסכמה, לא אמרתי נואש על בקשת הנ"ל נ"י.

ואבוא בזה אך בתפלה קצרה לנדיבי עמינו להחזיק בידו לקח מספרים הנ"ל ולתת לו מעות קדימה למען יוכל לבצע מעשיו ולגמור הדבר בכי טוב. דברי המדבר לכבוד התוה"ק להגדיל תורה ולהאדירה.

הק' שרגא צבי טעננעבוים

חונה בטשאטה ומתגורר כעת במרחץ בארטפעלד

- ٢ -

הסכמה על ספר "תורת משה נתן" עה"ת, ולקוטים.

שמחה אזרוני בשמעי כי בדעתכם להדפיס חדושי אגדה מאביכם, אותו צדיק הרב הגאון המפורסם אספקלריא המאירה כקש"ת מוה"ר משה נתן נטע הלוי יונגרייז זצוק"ל שהי' ראב"ד ק"ק ט' פורעד, למען יהי' שפתותיו דובבות בקבר. והגם שלא ראיתי ספרו, ידעתי בטח כי ימצא חן אצל אנשי אמת יראי השם. כי המה מלאים דברי חכמה ומוסר השכל, כאשר הסכין בחיים חיותו לדבר אל העם בצוף נועם בקול חוצב להבות אש האהבה, וכל שומעיו לבשה רוח דעת ויראת ה'. יואל ה' ותבצעו מעשיכם לברך על המוגמר,

וכל איש אשר לבו לה' יביא הברכה אל ביתו, ויקח ספר הלזה.

דברי המדבר לכבוד ה' ולתורתו הקדושה, פה טשאטה עש"ק עקב תרנ"ו לפ"ק

הק' שרגא צבי טעננענבוים

חונה ק"ק הנ"ל יע"א

- ח -

בע"ה

אליכם אישים אקרא הא לכם זרע אמת נטע שורק גפן אדרת הכה שורש בגן התורה ויראה הבחו' המופלא ומופלג בתורה ויראה חרוץ ושנון כש"ת מה"ו אברהם בן התורני הירא ושלם מה"ו קלונימוס שלום נ"י, עודנו באבו למד פה טורם נטע האלו על נהרות נחלי שמן מבוע התורה המה הגדולים אשר בארץ דרכיו ראיתי צירוף נחלי שכלו הצח אשר (- מתוככי) בית נרותו התחיל להאיר. אמרתי אני בלבי חזיתי איש מהיר במלאכתו, מלאכת שמים הוצק חן בשפתותיו (אך) להיות יפיפית בבני אדם אחכה לו, ואקוה לעשות ענבים. ואברהם הולך ונסוע קדמת אשור אשרה של תורה. תקע אהלו אצל גדולי ישראל ושאב ממי בארם, ומריח מימי התורה פרח העלה נצה הבשילו אשכלות ענבים, כולם משבחים ומפארים שמו להקרא בכל דבר שבקדושה בשם מורינו רב אברהם בן מה"ו קלונימוס שלום נ"י*.

תהיתי על קנקנו, ראיתי והנה כולו ממתקים וכולו מחמדים עלה והצליח דרכו בקודש וכתר התורה הולמתו, אשרי ילדתו, מלבד אשר יגע ומצא בתורת ה' כפי מדתו די והותר עוד ישרו דרכיו בדרך ה' כאחד מחשובי ארץ, מושלם במעלות ומדות ישרות בעיני ה' ואדם. תפארת אבותם בנים כאלה, ומי יתן והעם ההולכים בחשך יפקחו עיניהם הסגורים (אשר) לספח אל ביתם אנשים כאלה אשר תורת ה' ויראתה בלבם נצורה. והי' פריו פרי קודש הלולים, למאכל למו ועליה לתרופה.

דברי המדבר לכבוד התורה, יום א' בלק כתר לפ"ק

הק' שרגא צבי טעננענבוים

חונה פה סענדרע והגליל יע"א

*ה"ה הרב מו"ה אברהם סגל קעלנער רב גדול וצדיק נשגב אבד"ק קיווועשד (של"ח בשנת תרס"א) נזכר בשו"ת אבני צדק סיגעט חאו"ח סי' ק"ה. נטע שורק חיו"ד סי' צ"ז. מיו"ח בנו הרב מו"ה קלונימוס שלום אבד"ק טענקע.

(שם הגדולים מערכת א' אות מ"ד)

פרק שביעי

רבינו הרה"ג רבי יוסף ישראל דויטש זצ"ל

א. פאר מקדושים

רבינו יוסף ישראל נולד בשנת תר"ג [או תר"ד] [1] בעיר ואם בישראל - פרעשבורג[2], לאביו הגאון הצדיק רבי אהרן דוד דויטש זצ"ל[3] ולאמו הצדקנית מרת רחל הענדל ע"ה[4], שהיתה בת הגאון הצדיק רבי מענדל הכהן זצ"ל מפרשבורג[5].

ב. שחר נעוריו

רוב תורתו שאב מבית מדרשו של אביו הגדול בעל "גורן לדוד" זצ"ל. זמן מסויים שקד גם על דלתות בית מדרשו של מרן בעל שו"ת "כתב סופר" זצ"ל. רבו זה סמכו בסמיכת חכמים ועיטרו בהתרת הוראה. יסופר, שבהיות רבינו זצ"ל טליא כבר שבע שנים, והוא נער בבית אביו הגאון, ואיקלע מרן בעל הכתב סופר זצ"ל להתם, ויתהה על קנקנו של הנער, והשתאה מאד למשמע אזניו, ואמר כי לנר גדול יהיה בישראל. ואכן, כבר בימי חורפו מילא את כריסו בש"ס ובפוסקים, בסברא ובפלפול במידה גדושה וניכר היה שעדיו לגדולות.

---

1) בהקדמת בני המחבר לספרא דרבינו "בן גרני".

2) "קהילה קדושה, אין אבן בשוק ובחצירות שלא נדבר עליו דברי תורה, ואין חצר שלא היה מדובר בו יראת שמים, אין חלון שלא עמדו בו ולפניו תלמידי חכמים וצדיקים" [לשון הג"ר חיים סופר זצ"ל במכתבו אל בעל שו"ת "שבט סופר" זצ"ל, נדפס ב"קן סופרים"].

3) בשם הגדולים (אונגרין): הרב מו"ה אהרן דוד דייטש, רב גדול וגאון הדור, מפורסם בצדקתו, נולד בשנת תקע"ג בבית זקינו הג"מ יוסף דייטש אבדק"ק רעדניץ במדינת מעהרין. בשנת תק"צ למד אצל הגאון בעל חת"ס סופר, והי' מגיד ודרשן בעיר פעסט, ואח"כ הלך לדור בפרעשבורג ושם למד הרבה שנים בהתמדה רבה. בשנת תר"ו נתקבל לאבדק"ק שעבעש, ובשנת תרי"א לאבדק"ק ב' יארמאט ושם שימש בכתר הרבנות ז"ך שנים, שחל"ח אסרו חג דפסח תרל"ח, ונדפס ממנו ספר שו"ת "גורן דוד" ע"כ. ראה עוד בספר "הישיבות בהונגריה" פרק י"ב.

4) אחרי שנכבה נר ישראל - בעלה - בעל "גורן לדוד" עלתה לירושלים ושם קבורת רחל [הקדמת ספר בן גרני].

5) הג"ר נפתלי סופר זצ"ל בהספידו הנדפס בספרו בני נפתלי, דרוש ד', כותב בין השאר בזה"ל: מו"ה מענדל כץ לא היה אב"ד או נשיא בישראל רק סופר ונאמן בב"ד בק"ק פרעשבורג. עם כל זה היה איש פלא כמעט אחד בכמה אלפים לא נמצא כמוהו, שהיה תלמיד חכם ועניו וצדיק, וביתו היה פתוח כבית אברהם אבינו להכנסת אורחים, וכמה יתומים נתגדלו בביתו, והיה בעל לאלמנות ואב ליתומים, היה זריז במצוות ובפדיון שבויים ובהכנסת כלה, תורה ויראת ה' וגמילות חסד היו צמודים בו, ונתקיים בו מתניתין במסכת אבות "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. ומהר"ם הנ"ל בימי נעוריו היה לומד תורת ה' עם תלמידים,

ג. מחברת הקודש ודור ישרים מבורך

בזיווג ראשון נשא את הרבנית הצדקנית מרת הינדל בת הרבני הצדיק מוה"ר נח יעקב לוי זצ"ל. מזיווג זה נולד לו בן יחיד, הוא הרה"ג איש אשכולות מפורסם לשבח ולתהילה הנגיד החשוב מוהר"ר נח יעקב זצ"ל, שהיה חתן הרב הגאון מוהר"ר פנחס חיים קליין אבדק"ק סעליש זצ"ל, אך נקטף באיבו ולא השאיר אחריו בנים. אמנם השאיר אחריו פרי תורתו חידושי תורה מתוקים מדבש.

לאחר פטירתה של הרבנית הינדל ע"ה, נשא בזיווג שני את הרבנית הצדקנית מרת פראדל ע"ה בת הרה"ג רבי ישראל חיים הכהן קאטצבורג זצ"ל, בעמח"ס כתבי מהרי"ח, אב"ד דק"ק אזד ובאלאק[6].

רבות יסופר אודות מעלותיה, וכה יתארו בניה אותה [בהקדמתם לספרו של רבינו זצ"ל "בן גרני"]: עובדת אלוקים אמיתית, נדיבה וגומלת חסדים נפלאה, אשר כל מחשבתה להיות לנחת רוח ליוצרה". מזיווג זה נולדו לרבינו שני בנים ושתי בנות. בנו הבכור הוא הרה"ג רבי חיים אהרן דוד זצ"ל[7], שמילא את מקומו של רבינו זצ"ל בק"ק באלשא יארמוט. היה חתנו של הרה"ג המפורסם רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל אבדק"ק וויטצען בעמח"ס "מעשי למלך". בנו השני הוא הרה"ג רבי מנחם צבי זצ"ל, ששימש מו"ץ בק"ק באלשא יארמוט, והיה חתנו של הרה"ג רבי שלום קטצבורג זצ"ל מטאפלשאן.

בתו האחת של רבינו, מרת רחל הינדל ע"ה נישאה לרבי יחיאל מרדכי סגל שפיצר זצ"ל, ובתו השנית, מרת טויבא בריינדל ע"ה, נישאה לרבי ברוך מאיר סגל לוי זצ"ל מק"ק פאטנאק.

ד. כסא הרבנות וישיבתו

מקום רבנותו הראשון של רבינו זצ"ל היה **בקהילתנו קהילת קודש סענדרא.** ארבע

ובבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל, כי בעת זיקנותו היה עוסק רוב היום במצוות ובמעשים טובים, ושם לילות כימים ולמד כמה שעות בתורת ה'. והצדיק הזה הי' מפורסם לשם ולתהלה כאחד מגדולי ישראל ורבים היו לוקחים ממנו עצה ותושיה. השגיח על כמה מצוות, והיו עליו הוצאות רבות, והיטיב עם תלמידי חכמים אביונים, והלך בלילה לקבץ בסתר להכנסת כלה, וביתו היה פתוח לבחורים העוסקים בתורת ה' ומלחמו נתן לאביונים.

רבינו בעל ה"כתב סופר" זצ"ל העיד בהספידו שהיה מל"ו הצדיקים שבדור [הקדמת "בן גרני"] וראה עוד בדרשות "תורת חסד" מהגאון רבי חיים סופר זצ"ל דרוש מ"ו "הספד להקדוש רבי מנחם כץ נאמן מפרעשבורג ז"ל".

6) ב"שם הגדולים" (אונגרין): הרב מו"ה ישראל חיים כץ קאטצבורג בן הג"מ דוד צבי כץ ראב"ד דק"ק טאפאלטשאן, רב גדול צדיק מפורסם אבדק"ק באליאק שחל"ח ערב סוכות תרס"ט בן ע"ד שנים, ונדפס ממנו ספר כתבי מהרי"ח. מיוצאי חלציו: בנו, הרב מו"ה ירחמיאל כץ אבדק"ק אזד, חתנו הג"מ ישראל יוסף דייטש אבדק"ק ב' יארמאטה.

7) ראה תולדותיו בראש ספרו "תבואת גורן" הנדפס עם ספרא דרבינו זצ"ל "בן גרני". וראה עוד בספר הישיבות

שנים שימש בעבודת הקודש במסירות, בהתלהבות ובאמונה. בקהילתנו הק' נולד לו בנו רבי נח יעקב זצ"ל. בשנת תרל"ח נלב"ע אביו של רבינו, הוא הגאון רבי אהרן דוד בעמח"ס גורן לדוד, ואז נתפנתה משרת הרבנות בק"ק באלשא יארמוט, ורבינו זצ"ל נקרא למלאות את מקומו של אביו זצ"ל. מ"ט שנה שימש רבינו זצ"ל בכתר הרבנות בק"ק ב' יארמוט, וכל עבודתו היתה להרים את קרן התורה והיראה. עמד בפרץ כאיש מלחמה נגד פורקי העול בקהילה ובמדינה כולה[8], ומאידך שפע אהבה וחמלה על הבריות "עושי מעשה עמך" ואהבתו לתלמידי חכמים ויראי ה' היתה ללא גבול, עד שמסר בלב שלם ובנפש חפיצה להרה"ג רבי יצחק לארינץ זצ"ל תלמיד אהוב וחביב של אביו בעל "גורן לדוד" חלק מהגליל של ב' דיארמאט, ובהסכמת ראשי הקהילה המפורסמת הושיב אותו על כס

בהונגריה, פרק י"ב.

8) כאשר הגאון רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל אבדק"ק וויטצען יצא ב"קול קורא" בענין המצוה של "דרישת ציון" שעורר עורך "תל תלפיות" הג"מ רבי דוד צבי קאטצבורג זצ"ל בשנת תרס"ד, בזה"ל: החיוב על חכמי הדור לחזק ידים רפות לבלתי ימשכו אחר החושבין למהר הגאולה ע"י השתדלות הציונות, ולאמור להם הנה אלוקיכם נקום יבוא ויושיעכם, ואל יניאו הציונים ומזרחי את לבבם למהר לקרב ע"י השתדלות בנ"א, ואף כי כל בר ישראל צריך לחבב ציון, בכ"ז אין להחיש ע"י מעשה בנ"א, כי אז נקראו נמהרי לב. [עיין ברכות דף י"ב שרצו לקבוע עשרת הדברות בק"ש וביטלוהו מפני המינין, כמו כן אף שחיבת ציון חובה עלינו אך כעת שהדבר גורם להניא לב ישרא' מתקותם לד' שיגאלנו במהרה, צריכין להזהיר את העם שלא ימשכו אחרי הנמהרי לב).

לזאת אחלה פני הרבנים הגדולים לחוות דעתם, לבוא על החתום על קול קורא הלזה ולשלחם אלי להזהיר וללמד את העם הדרך אשר ילכון. עכ"ל.

רבינו זצ"ל נמנה בין הרבנים שחתמו על ה"קול קורא". כמו כן יש לציין בין החותמים את הרה"ג רבי משה סופר זצ"ל אבדק"ק טיסע-פירעד, שגם הוא הי' קודם לכן רב בקהילתנו ק"ק סענדרא. וכן נמנה ביניהם זקיני הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל, רבה של ק"ק מעזא-טשאט, והרה"ג רבי מנחם מענדל טעננבוים זצ"ל רבה של ק"ק טארנא, והרה"ג רבי יוסף לייב סופר זצ"ל אבדק"ק פאקש, והרה"ג רבי יוסף מאיר טיגרמן זצ"ל אבדק"ק נייהויזל.

גם בשנת תרנ"ו, כאשר נאספו ראשי עם בעיר הבירה בודפסט לפקח על ענייני הדת במדינה, נמנה רבינו זצ"ל עמהם, שאף חתם על הכרוז אודות "סידור קידושין" לתיקון חומת הדת. וזה נוסח הכרוז בצירוף שמות הרבנים זצ"ל החתומים עליו:

ב"ה

אנחנו ח"מ נתועדנו פה לפקח על עניינים דתיים הנוגעים להכלל ואם גם שמכמה טעמים לא עלתה בידינו עוד לסדר כל הדברים הנחוצים לשעה ולדורות, ראה ראינו לעורר את חברינו המה הרבנים הצדיקים ואת אלופי ראשי הקהילות נ"י על הדבר הזה. והוא שלא יגשו בשום אופן לסדר קידושין אם הצדדים אינם מתושבי קהלתם עד אשר יביאו עידיהן תעודת הרב מרא דאתרי' אשר המה עומדים תחת דגלו, שע"פ דתה"ק אין דבר המעכב לסדר להם קידושין כדמ"ו.

שנית, אחרי ששמענו שבכמה מקומות כמעט נפרץ הגדר אשר גדרו הראשונים לבל יקרב איש זר לסדר קידושין בלי רשות והורמנא מהרב מרא דאתרי' מצאנו נכון ונחוץ להזהיר על זה ולאסור באיסור גמור לעשות כזאת. ומי שיתן כתף סוררת ויעבור על אזהרתנו, מלבד עונש איסור הסגת גבול הכרוך בעקבו, יעבירו אותו

הרבנות בנאדיאראסי[9].

החזיק ישיבה מפורסמת[10], אשר נהרו לשם תלמידים למאות ולאלפים, האיר עינם בתורה וביראה, ורבים מהם אף עלו ונתעטרו בכתר הרבנות.

מכל משרת קודש ואם שוחט הוא שחיטתו תהי' אסורה. ולהשומעים יונעם ועליהם תבוא ברכת טוב.
פה בודאפסט, יום ד' לס' פקודי תרנ"ו לפ"ק.

הק' שמחה בונם בה"ג מוהראשב"ס זצוק"ל
אבד"ק פ"ב יע"א

הק' משה שמואל גלאזנר
רב דק"ק קל"ב והגליל יע"א

חנני' יר"ט ליפא ט"ב
אבד"ק סיגוט

הק' יוזפא ראזענבורג
אבדק"ק פ"ל יע"א

ה"קאפל בה"ג מו"ה יחזקאל רייך ז"ל
רב אב"ד דקהל היראים בפעסט יע"א

הק' זוסמאן בלא"אמו"ה פישל סופר ז"ל
אבדק"ק פאקש והגליל יע"א

עמרם ה"ק בלום
בק"ק ב' אויפאלו יע"א

יעקב טעננענבוים
אבדק"ק פוטנאק והגליל יע"א

הק' משה בלא"אמו"ה עמרם גר"ו זצ"ל
אבדק"ק חוסט יע"א

הק' שמואל ראזענבערג
אבדק"ק אונסדארף והגליל יע"א

הק' יודא גר"וו
בק"ק שוראן יע"א

הק' יוסף ישראל דייטש בן הגאון מו"ה א"ד זצ"לה
אבדק"ק ב' דיארמאט יע"א

ארי' ליבוש ליפשיטץ
אבדק"ק סאנטאף יע"א

משה בן הרה"ג מו"ה מכ"ץ זצוק"ל
אבדק"ק נייטרא והגליל יע"א

ישעי' ה"ק בלא"א"מו ה"ג רד"ל זצ"ל
אב"ד קהל היראים וויטצען יע"א

כרוז זה נדפס מחדש בקובץ התורני החשוב "הסופר", אשר נמסר לידם מהרבני הנכבד ר' שאול פרקש נ"י.
גם כאשר ערך הרה"ג רבי אליעזר דויטש זצ"ל בעמח"ס "פרי השדה" ושאר ספרים מערכה נגד המשנים במנהגי התפילה, ערך רבינו זצ"ל אליו תשובה נפלאה אשר נדפסה בקונטרס "יענני בקול - קול תפלה" סימן כ"ז, ומפני חשיבות התשובה נדפיסנה במילואים לפרק הנוכחי בס"ד.

9) ספר "ראשי גולת אריאל" חלק שלישי נאדי־אראסי דף צ"ב.

10) ג' דורות ניהלו את הישיבה בק"ק ב' יארמוט. אביו של רבינו בעל הגורן לדוד זצ"ל. אח"כ רבינו זצ"ל ולאחריו בנו רבינו חיים אהרן דוד זצ"ל, שניהל את הישיבה עד לחורבן הקהילה בשנות הזעם. ראה אודות הישיבה בג' דורות אלו בספר "הישיבות בהונגריה" פרק י"ב.

ה. בשלושת העמודים

התמדתו של רבינו זצ"ל היתה למופת. לא פסק פומיה מגירסא, שם לילות כימים. גם בזקנה ושיבה לא מש מאהלה של תורה. במעט שינה וכמעט בלי אוכל. למד בטהרה ובקדושה בנגלה ובנסתר, היה טובל כל יום לכבוד קונו, ובסוף ימיו, כשמסיבות בריאותו לא עלתה זאת בידו, נצטער על כך. וכבעמוד התורה, כך בעמוד העבודה. תפילותיו ועבודתו היו ממש במסירות נפש, ובער כבלבת אש, עד שסביביו נשערו מאד. ומי יתנה מעלתו בעמוד גמילות חסדים, אשר היתה לו הרבנית מרת פראדל ע"ה שותפת נאמנה, והיה ביתם בית פתוח לרווחה לכל עובר ושב אשר שם ינוחו יגיעי כח. ובפרט בשנות מלחמת העולם תרע"ד־תרע"ח, אשר מידי יום ביומו סעדו כחמישים וששים רעבים וצמאים על זה השולחן אשר לפני ה' – שולחנו הטהור של רבינו זצ"ל. ורבינו זצ"ל וזוגתו הצדקנית הסתפקו בפרוסות לחם בלבד. רבינו זצ"ל אהב את הבריות בכל נפשו וקירבם אל המקום בנועם אמרותיו, פיזר להם כספו ולבבו. ימים ספורים לפני פטירתו, הי' עומד ומשמש בעצמו את האורחים אשר סעדו בביתו, ולא הניח שאחרים יעשו זאת במקומו. אין פלא, אפוא, שזכה רבינו זצ"ל שיתקיים בו "צדיק מושל ביראת אלוקים, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, ככל היוצא מפיו הקדוש נעשה, איש מופת היה לרבים, נהנו ממנו עצה ותושיה, אך תנאי התנה עם מבקשי הבקשות להיותם נכנעים לממ"ה הקב"ה".[11]

ו. ספרא דבי מר

בניו של רבינו זצ"ל הוציאו לאור העולם את מחברתו של רבינו על התורה, הנקובה בשם "בן גרני". הספר מלא ברכת ה', תוכו רצוף אהבה להקדוש ברוך הוא, לתורתו ולישראל, בדרך דרוש דבר דבור על אפניו. מצורף לספר גרגירים נעימים מתורתו של אביו הגדול בעמח"ס גורן לדוד. בתוך הספר נדפסה גם דרשה של רבינו שדרש בקהילתינו ק"ק סענדרא בשנת תרל"ה לפ"ק.

רבינו זצ"ל מוזכר לטובה בספרם של צדיקים גדולי דורו[12].

---

11) עדות בניו בהקדמתם לספרא דרבינו "בן גרני".

12) בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן נ"ח) כותב הגאון רבי אליעזר דייטש זצ"ל אבדק"ק באניהד אל רבינו זצ"ל בחיבת הקודש וביותרת הכבוד וז"ל:

חג השבועות יחוג ברוב ברכות וישועות כבוד אהובי ידינ"פ הרב הגאו מעוז ומגדול וכו' מו"ה יוסף ישראל דויטש נ"י האבדק"ק ב־דיארמאט יע"א. לנכון הגיעני יקרתו וכו' [ומפלפל שם בחידו"ת באריכות, ולבסוף מסיים:] הארכתי קצת מפני כבודו כי רב הוא בעיני. והקדוש ברוך הוא יזכנו לקבלת התורה באמת בחג הקדוש הבעל"ט, והנני בזה אוה"נ מוקירו ומכבדו, דו"ש באהבה.

פק"ק באניהאד כאור בוקר ג' ר"ח סיון תרס"ז לפ"ק

אליעזר דויטש

ז. היבתו לארץ הקודש

רבינו זצ"ל השתוקק לחונן את עפר ארץ הקודש ולחיות באויראַ דארץ ישראל, ואף ביקר בה ורכש לו דירה בבתי אונגרין בעיר הקודש ירושלים. בשובו מהביקור בארץ הקודש הביא עמו אבן מירושלים, ומרוב חיבת הקודש, שם את האבן במקום הקבוע לו לתפילה, ועליה היה עומד בשעת התפילה[13]. אך לא איסתייעא מילתא ולא עלה ביד רבינו זצ"ל לקבוע את דירתו בארץ הקודש.

ח. אשכבתיה דרבינו

אור ליום כ"ז בשבט תרפ"ז נפלה העטרה ורבינו זצ"ל עלה למרום. בניו מתארים המאורע בז"הל: "במוצש"ק עת סעודת דוד מלכא, עליונים ששו תחתונים בכו, צבא מעלה קראו פנו מקום ויושבי ארץ גנחו לך בשלום וכו' ומיד יעשו משמרות כתים כתים לתורה ששים גבורים סביב למיטתו וכו' ועסקו מבלי הפוגות בלימוד משניות בעינים זולגות. ביום מחרתו טרם בא השמש והעריב הסכימו פה אחד בני קהילתנו לבחור בנו בכורו לממלא מקום רבם ואבי רבם זיע"א, ובכן באו בני הקהילה אל בית מדרשו של אאמ"ו זצ"ל אשר חלקת מחוקק היה ספון שם, במקום שגידל תורה ותפלה, תוך ארון הקודש אשר עשו משולחנו אשר אצלו הושיב ישיבה עשרות בשנים, מוקף מי"ג נרות י"ג מכילין דרחמי ואמרו

בספר "אבני חושן" סימן ל"ט מובאת תשובתו של רבינו זצ"ל בזה הלשון:

ב"ה ה' נצבים

שוכ"ט לכבוד ידנ"פ הרב המאור הגדול מו"ה שלמה נ"י

האבדק"ק סעטשין יע"א

אחד"ש הן אתמול בא אלי אבער גבאי דח"ק מפה וסיפר לי כי מע"כ איננו רוצה לאכול המאכלים אשר נשלחו לו באמרו כי זה הנער המביא עינו ראתה כי חילל שבת כי העלה עשן. ואני חושב בבירור כי עינו הטעתה ולי יהי' כדבריו אף שלפי דעתי הוא אי אפשר, בכל זאת איננו חשוד להחליף במאכלים אשר המה תחת ידו ויאכלו ענוים וישבעו ועלי ועל צוארי יוכל לסמוך עליו ואני בעניי אינני בקו הבריאה ובל אוכל כעת לבקר את מע"כ.

וד' יחזקהו ויאמצהו למען יוכל לעמוד על המשמר כמאז ויכתב ויחתם לטובה כאות נפשו ונפש אוהבו.

הק' יוסף ישרא' דייטש

13) ספר "הישיבות בהונגריה" פרק י"ב. וראה לעיל בראש הפרק הערה 4 שאמו הצדקנית של רבינו זצ"ל עלתה בזיקנותה לירושלים ושם קבורת רחל.

יש לציין, שעם כל חביבותו לארץ הקודש, חתם על הכרוז של הגאון מוויטצען זצ"ל, כמובא לעיל בהערה 8. וכידוע מ"ש הגאון בעל "מלא הרועים" דרב יהודה שאמרו עליו ברכות (דף מג ע"א) "דחביבא ליה ארץ ישראל", ולפיכך בירך "בורא שמן ארצינו". הוא עצמו סובר (שבת דף מא ע"א) "כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה", ודי לחכימא.

הרה"ג ר' יוסף ישראל דויטש

ברכת מז"ט לתוך ארון אלוקים. ביום כ"ח היה יום הקבורה וכו' ונאספו הרועים והעדרים, רבנים רבים גאונים וצדיקים, ובע"ב מקרוב ומרחוק, כבוד גדול עשו לו הטבילוהו במקוה טהורה והעמידוהו בבית מדרשו והספידוהו בהספד מר. גם בקרתא קדישא ירושלים קראו להספד, מיד כשבאה השמועה המבהילה שמה". [בהקדמתם הנ"ל]

ת.נ.צ.ב.ה.

מילואים לפרק שביעי

- א -

דרשה שדרש רבינו לתקיעת שופר בק"ק סענדרא בשנת תרל"ה

אשרי העם יודעי תרועה, מדרש: וכי אוה"ע אינם יודעים, והלא כמה טרמוטין וכו' יש להם, אלא שיודעים לרצות את רבונם בתרועה, והנר' בביאורו הוא בהקדים ביאור הפיוט ונתנה תוקף וכו' ואתה תשב עליו באמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע ועד, ויש לדייק מה זה שכפל שני פעמים תיבת אמת, והנראה לענ"ד כי אנחנו הרואים כי אף אלה האנשים אשר תמיד פנו עורף אל ה' ותורתו ואינם מאמינים לא בהשם ולא בנביאיו כאשר יקרבו ימים הקדושים ירוצו גם המה אל מקדש מעט, וכי מה זה היה להם, הלא אין זה רק מצות עשה בעלמא, ונעורר עוד מדוע זה לא גילה לנו השם בתורתו הקדושה כי זה יום ראשון לחדש השביעי הוא היום אשר כל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון, אמנם כן הוא כי רצה השם למען יהיה דבר זה הוכחה על כל הדברים אשר רק בע"פ נאמרו למשה, ונאמר בתשובת שאלה הראשונה כי באשר הוכן יום זה ליום הדין וליום המשפט והשם אשר רוצה כי בניו יצאו זכאים בדין הנה הוא שולח את רוח קדשו מן השמים ואיש לא נעדר אשר לא תחול עליו רוח הזה ורוח ה' לבשה את אנשי ישראל, ולזאת אף כי מחללים את השבת קודש אשר נאמר עליו מחללי' מות יומת אינם יכולים למנוע עצמם מבא אל ביהכנ"ס ולהתחנן, והנה זה יהיה הוכחה על כל דברי רבותינו ז"ל, כי דבר זה אשר זה היום הוא ראש השנה ויום הדין לא נאמר לא מיניה ולא מקצתיה בתורה שבכתב, וגם דוד המלך ע"ה לא גילה רק טפח ומכסה טפחיים תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, ובכל זאת מאמינים בזה כאשר ביארנו יען כי רוח ה' דובר בם כן הוא גם בכל דברי חכז"ל, ואמרנו להמתיק בזה כי עבור זה קול השופר בא להזכירנו בקול שופר של סיני למען יעלה על זכרונינו כי לא רק זה לבד צוה השם, והן המה דברי ר' אמנון הקדוש באמרו ונתנה תוקף קדושת היום כי הוא נורא ואיום, ובו תנשא מלכותך, דהיינו כי קדושת היום גורם אשר גם לב בוטח רועד בו, וגם על זה אשר כל השנה אינו מכיר כי ה' מלך על כל הארץ בזה היום תנשא מלכותך, שאף שהוא מבקש על נפשו, ומה זה יאמרו אלו אנשים בעצמם

הנה המה יודעים כי בכל ימות השנה יעשו את כל חפץ לבם אמנם חושבים כי השם רק חפץ חסד הוא ובעל הרחמים וימחול להם, אמנם לא כן הדבר, כל האומר הקב"ה וותרן הוא יוותרן מעוהי, וכמליצת החת"ס ז"ל קל ארך אפים אתה, דהיינו שהשית"ב אינו פורע מיד, ובכל הרחמים נקראת בפי העולם, ואלו הם דברי הפייטן "ובו תנשא מלכותך" והמה אומרים כי "ויכון בחסד כסאך" וע"ז אמר "ותשב עליו באמת". אמנם גם זה אמת כי אתה הוא דיין", רק והשית"ב אינו פורע מיד יען אינו מוכרח ליפרע מיד כדרך בני האדם אשר נצרכים המה לדיין ולעדים ולסופר ואולי ימותו העדים או לא יהיה עת מוכשר לדין, אמנם השם אשר הנהו כל בו יש לאל ידו להמתין, ומעתה נאמר אם ישוב האדם מפשעיו אזי טוב לו שהשם נהג עמו במדת הרחמים, אמנם אם עד זקנה ושיבה יחזיק בחטאין הלא טוב היה לו אם השיגה אותו יד ה' בימי נעוריו, והן המה דברי המשורר "צדק ומשפט מכון כסאך", דהיי' כי השם ברא את עולמו בדין ומנהג עולמו בדין, רק "חסד ואמת יקדמו פניך", פירושו כי המה רק מקדמים והולכים קודם הדין, וע"ז אמר אשרי העם יודעי תרועה כפי מדרש רבותינו ז"ל "שיודעים לרצות את רבונם בתרועה", דהיינו בשמעם את קול השופר המה זוכרים את קול השופר של סיני ומקבלים עליהם לקיים את כל התורה וחוזרים בתשובה להם הוא לטובה, שהשם אינו מעניש מיד, אמנם אלו אשר אינם מרצים את רבונם, הלא טוב הי' להם להתייסר בעוונם עד אשר לא ירבו חטאותיהם, וה' יזכה אותנו לשוב בתשובה שלמה לפניו.

עוד יש לומר דהנה תרועה הוא קול המעורר אבל, ילולי יליל. ולזאת נאמר וביום שמחתכם ומועדיכם ותקעתם בחצוצרות דהיינו לשון תקיעה, אמנם וכי יהיה מלחמה צוה הכתוב והרעותם בחצוצרות הוא לשון תרועה המשבר לב אנשים וע"ז תשאו את עיניכם אל אביכם שבשמים, אמנם כן כבר הזכיר הכתוב כת האנשים האומרים שחוט בקר והרוג צאן כי מחר נמות ואם יעלה על לבכם זכרון יום המות, אזי יתאמצו ליהנות עוד ביותר מהבלי העולם הזה, וא"כ להם לא יועיל קול המעורר אבל. וזה כונת המדרש שיודעים לרצות את רבונם בתרועה שעי"ז ישובו בתשובה שלימה לפניו וכן יה"ר א"ס.

- ב -

תשובה נגד המשנים במנהגי התפילה שערך רבינו אל הגאון רבי אליעזר דויטש זצ"ל אבדק"ק באניהאד, אשר נדפסה בקונטרס "יענו בקול - קול תפלה" [סימן כ"ז] שחיבר הגאון הנ"ל להחזיק במנהגי ישראל בתפלה כמקובל מדור דור.

ישא שלום וברכה, מאלדי המערכה: כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם כערוגת הבושם, צדיק תמים, חובר חברים מחוכמים כקש"ת מו"ה אליעזר נ"י אבדק"ק באניהאד יצ"ו:

מכתבו היקר גם קונטרסו הנחמד "יענו בקול" לנכון הגיענו, ובקראי שנים ושלש דלתות בתשובתו ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה ברורה יצאה מפי גדול הדור שלפני לפנינו הגאון בעל אמרי אש זצ"ל, והדר"ג כיון הלכה לאמיתה של תורה ויפה דן ויפה הורה, ולרצונו הטוב הנני בזה רק לאטפוי גברא, וראיתי בס' ישועות יעקב או"ח סי' קמ"א סק"ב הביא שם מה שכתב לו חכם א' מחכמי הזמן שראוי למחות ביד הנוהגין להתפלל בר"ה ויוכ"פ שמו"ע בקול כי הוא נגד הדין, ומ"ש הפוסקים דלטעות לא חיישינן שיש בידם סידורי תפלה, באמת לא מן השם הוא, כיון דהמשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה שנראה שאינו מאמין שהקב"ה שומע תפלת לחש וכיון שאין למנהג זה יסוד מהראוי לבטלו עכ"ל. והנה הגאון הנ"ל טרח למצוא שגם בימי הש"ס התפללו בר"ה ויכ"פ בקול, והביא פי' הגה"מ בסוגי' הש"ס סוף ר"ה משום דאוושי היינו משום שמשמיעים קול בתפלתם, ולענ"ד לא הועיל בזה מאומה דאכתי קשי' על הגה"מ איך אפשר פי' זה הלא המשמיע קול בתפלתו הוא מקטני אמנה, ונלענ"ד לפי"מ שפסק הב"ח הביאו המג"א או"ח סי' ס"א סק"ט דבסליחות ובנעילה יוה"כ רשאים לאמור ב"פ פסוק שמע ישראל, דכיון דכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא וברבים ליכא חשדא, א"כ פשוט דאזדא לה חשש מחוסרי אמנה במשמיעים קול בר"ה בתפלתם, כיון דכל הקהל או רובו עושים כן, אלא דעל הב"ח סוערת קושי' חזקה מה שהקשה המג"א בס"ק הנ"ל משס' דסוכה דף נ"ב שהי' אומרים אנו לי' ולי' עינינו והק' הש"ס הא אמרי' האומר שמע שמע משתקין אותו והא התם כולם אומרי' אותו, ונראה ליישב דבש"ס ברכות ומגילה דף כ"ה איתא להך דרבי זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי ומשתקין אותו, ומקשה הש"ס הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה, מגונה הוא דהוי ולא משתקינן לי', ותי' הש"ס לא קשי' הא דאמר מילתא ומילתא ותני לה פירש"י כל תיבה ותיבה אומר ושונה אין כאן משמעות שתי רשויות אלא מגונה וסכל הוא, דהא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה, ומעתה לפי פירש"י שם בסוכה אנו לי' וכו' אין כאן כפל פסוקין רק כפל התיבות, וקושי' הש"ס דהוי מגונה ולענין מגונה באמת אין חילוק בין רבים ליחיד והחילוק רק בענין חשדא דבזה

ברבים ליכא חשדא, ומעתה אין התחלה כלל לקושי' המג"א. אכתי קשה לשיטת הרי"ף שפי' בהיפוך דתיבה ותיבה משתקין אותו א"כ קושי' הגמ' הוא דמשתקין אותו והיינו מטעם דחשדא שתי רשויות, ולשיטת הב"ח ברבים אין כאן קפידא, ונרא' דגם זה לא תברא דמבואר מהמשנה שם בסוכה דלאו כל העם שהי' בשמחת בית השואבה אמרו דברים אלה רק או החסידים ואנשי מעשה או רק אלו האנשים אשר הלכו לשאוב, ומעתה אומר דס"ל להב"ח דדוקא אם כל העם או רובו אומרים ליכא חשדא אבל אם רק איזה אנשים אומרים כן אף דהוי במעמד רבים יש קפידא:

ובאמת צל"ע על רבינו המג"א איך עשה מזה קושי' על הב"ח ועיין מחהש"ק שם, ונראה כוונת המג"א לפי שיטת רבינו ירוחם הובאה ביתה יוסף בבד"ה יו"ד סי' קמ"א דברבים ליכא חשדא היינו שנים, וע"ז אני אומר דגם זה לא תברא דהב"ח לא ס"ל כרבינו ירוחם כיון דהמחבר והרמ"א לא הביאו, והנה הב"י כתב שם דר"י למד זה מהא דמותיב הש"ס ר"ה כ"ד ע"ב מעובדא דלוי ואבוה דשמואל דהוי עיילי ומצלי בביא כנישתא דהוי בי' אנדרט' ולא חיישׁ לחשדא ומשני רבים שאני, וראי' זו לא זכיתי להבין דהנה באמת בש"ס שם הוזכר גם רב ושמואל, וא"כ אין ראי' לשנים, ומפני הלחץ זה הדחק נאמר דבגרסת הב"י לא הי' רק לוי ואבוה' דשמואל אבל אכתי לפי נוסחא דידן אין ראי' לרבינו ירוחם והא ליכא למשמע מיני' דבארבעה הוי רבים דזה בודאי אי אפשר כיון שיצא מכלל ג' ולעשרה לא בא עי' גיטין דף מ"ו. עוד זאת ברור בעיני דהש"ס לא הביא אמוראים אלו רק לראי' שהגדולים האלו לא נמנעו מלכנוס בו וע"ז תי' הש"ס דברבים ליכא חשדא, דהיינו כיון שביהכנ"ס הוא מקום מיוחד לרבים נכנסו גם המה להתפלל בו, אבל באמת משום שנים או ארבעה לא אזדא חששא דחשדא, וש"ך שם הביא ראי' מריש ברכות דבשני ליכא חשדא, וכוונתו מהך מעשה דרבי יוסי שנכנס לחרבה ואיתא שם דבשנים מותר דליכא חשדא. וגם ראי' זו לפיענ"ד אינה מכרחת דבאמת שם דחשש הוי משום זנות ובשנים אין כאן משום יחוד אבל חשדא דע"ז באמת גם בשנים איתא. תדע דחמור חשדא דע"ז דהרי זה ברור דמותר לילך בשוק שיש שם זונות, אבל בשוק של ע"ז ביום אידם אסור לילך כמבואר ביו"ד סי' קמ"ט סעי' א', ואדרבה משם יש ללמוד דלא כרבינו ירוחם דהמחבר סעי' ב' הביא דשיירא מותרת לילך שם ולא כתב דאפי' שנים מותר אלא וודאי דלא כרב"י, מכל הלין טעמי לא ס"ל להב"ח כרבינו ירוחם אלא ס"ל דוקא אם כל הרבים שייך להביא באותו חשד כמו כל ההולכים לבי כנישתא דאית בי' אנדרטא או כל הבאים לבית ר' גמליאל אז ליכא חשדא אבל אם יחידים עושים בפני רבים שייך חשדא ושפיר הקשה הש"ס בסוכה, וק"ל. - הראיתי לדעת דאף גם מנהג שנראה לכאורה שהוא מתנגד לדברי ש"ס עיקרו ושרשו במקום טהרה, מכש"כ באמירת פסוקי דזמרה שנהגו בכל המקומות לאמרו בקול שאין לבטלו.

והנה הביא גם הדר"ג בתשובתו דברי המג"א שכתב שהאר"י לא השמיע קולו

בזמירות, וכבר שמעתי ע"ז רמז מנוסח תפילת שבת בפי ישרים תתהלל, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתרומם, ובקרב קדושים תתקדש, דהיינו ג' כתות הראשונות צריכים להראות ולהשמיע מפנים החוצה סימני עבדות ד', אבל בקרב קדושים תתקדש רק בקרבם קדוש, ולא יראה ולא ישמע דבר מעבודתם, - והנה באמת מלשון המג"א משמע שגם זמירות התפלל בלחש כמו שמ"ע, אבל תורת אמת בפי הגאון אמרי אש שאף אם לא ישאג כלביא יתנבא. ומבואר זה מלשון הכתבים הובא בשע"ת או"ח סי' מ"ט ומהרח"ו ז"ל כתב מורי ז"ל תמיד הי' קורא התפילה בתוך הסידור ולא ע"פ וגם הי' אומר כל דבר שבמקרא בטעמו של אותו פסוק וכן במשנה בניגון משנה אפי' סדר התפילה דמיושב כגון הזמירות וכיוצא לא הרים קולו להראות הכנעה לפניו יתברך זולת ביום שבת הי' מרים קולו ביותר מעט וכו' מזה נראה בעליל שלא התפלל זמירות בלחש גמור אבל העומדים סביב אצלו הי' שומעים את קולו והי' תפלתו כדבר איש אל רעיהו דאם הי' יודע דין זה מרבו הי' כותב קבלתי ממורי וכו', ועיין פרמ"ג או"ח א"א סק"ג וז"ל ומ"ש בשם האריז"ל אפי' פסוקי דזמרה אין ראוי' להרים קול כי השם שומע בלחש לא כמו אותם המגביהים קולם יותר מדאי, ומיהו בשבת נוהגים וכו', ומבואר מזה שגם הפרמ"ג הבין כן דברי ס' הכוונות כהגאון בעל אמרי אש שלא רצה רק שיחדלו הקולות הגדולות, - ונוסח תפלה הנ"ל ביארתי כפי"מ שמבואר בספרים והוזכר בשע"ת שתפלת השחר נסדרה לארבעה חלקים כנגד ארבעה עולמות אבי"ע, ולפי"ז אדרבה יש ראי' מנוסח התפלה הנ"ל למנהגינו דהיינו שבשלשה חלקי תפלה יש להשמיע קול ובחלק הרביעי דהיינו שמו"ע בקרב קדושים יתקדש אין להשמיע דבר. - מכל הלין מבואר שאין להמשנים דבר לתלות בו וכל המשנה ידו על התחתונה, והמחזיקים במנהגי ישראל ישמע תפלתם בכל עת ועונה, והדר"ג אשר נכנס בעובי הקורה יתברך משמי מעונה כנפשו ונפש אוהבו הנאמן חותם בברכת שלום רב.

הק' **יוסף ישראל** בן הגאון מוה"ד **דייטש** זצ"ל
אבדק"ק ב' יארמוט יצ"ו

מדור צילומים, מסמכים ופקסימיליות

במדור זה יובאו עשרות צילומים, מסמכים ופקסימיליות מכתי"ק ומספרים נדירים הקשורים בפרקים של חלק א' של "שבעת הרועים" ואשר יש בהם להאיר את עיני המעיין הנכבד.

תוכן הצילומים, המסמכים והפקסימיליות

לפרק ראשון:

1) מפת סענדרא והגליל
2) מפת העיר סענדרא
3) מצודה עליונה ותחתונה
4) צילום העיר סענדרא בצל ההר
5) ארמון הנסיך צ'אקי
6) בית הכנסת [כיוון כניסה]
7) בית הכנסת [לאחר השואה]
8) בית החיים [לאחר השואה]
9) גל עד לקדושי השואה בבית החיים
10) פרטים על הקהילה ובית הכנסת מספר "בתי כנסת של הונגריה"

לפרק שני:

11) פקסימילית דף השער של ספרו של רבינו "פלגי מים" ושאר ספריו.
12) פקסימילית כתי"ק של הרה"ג רבי שמואל קאמאדער זצ"ל אל הרה"ג רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל אודות ייסוד פתח תקוה (אות ב' הערה 10).
13) ישיבתו של רבינו זצ"ל מוכרת בממשלה כבית ספר גבוה לרבנים, ותלמידיו רשאים לשיחרור מגיוס צבאי (אות ד' הערה 22).
14) פסק דין מיהאלאוויץ (אות ה' הערה 27)
14-א) המשך החותמים על פסק דין הנ"ל [צילום מספר "לב העברי" חלק שני].
15) קול קורא של גדולי ישראל שיקבלו את תקנת היסוד של האורטודוקסיה (אות ה' הערה 29).
16) כתי"ק של רבינו זצ"ל המברך את הרה"ג רבי חיים סופר זצ"ל ברפואה שלימה (אות ז' הערה 35).
17) דף השער של דרשת הרה"ג רבי משה טעננבוים זצ"ל אשר דרש בשבת תשובה מפאת חולשתו של זקינו רבינו זצ"ל (אות ט' הערה 40).
18) דף השער של קונטרס "מספד מר" המכיל הספד על שבעה צדיקים שהספידם הרה"ג רבי שמואל עהרענפלד זצ"ל אבדק"ק סיקס (אות ט' הערה 42).
19) צילום דפים אחדים מהקונטרס הנ"ל.
20) מציבת רבינו זצ"ל בבית החיים דק"ק וערפלט (אות ט') ושל זוגתו מרת סלאווא בת גיטל ע"ה. נמסר לנו ע"י ש"ב מוהר"ר יעקב לוי הי"ו ותשואות חן חן לו.
21) פסק דינם של חכמי ירושלים, בסיכסוך שבין הכוללים (מילואים לפרק שני).
22) פקסימילית דף השער "אמרי שפר" עה"ת של גיסו של רבינו הרה"ג רבי שמואל קאמאדר זצ"ל, וכן של הספר "סיפורי שמואל" תולדות הגאון הנ"ל.

לפרק שלישי:

23) חתימת רבינו זצ"ל.
24) חתימת כתי"ק של רבינו זצ"ל וצילום של רישום בעלות הספר "שב שמעתתא" בכי"ק.
25) פקסימילית דף השער של ספריו של רבינו "נטע שורק".
26) שער הקונטרס "תצהיר המחאה" שהוגש לשר ההשכלה (שייך לאות ו' הערה 35).
27) העמוד האחרון של הקונטרס הנ"ל עם שמות החותמים, ביניהם גם שמו של רבינו זצ"ל (שייך למקום הנ"ל).
28) קטע מ"תצהיר המחאה" וחותמיו בבטאון "שומרי הדת" בנספח הגרמני (עמוד 116). (שייך למקום הנ"ל).
28-א) דין תורה בקהילה הקדושה דיאנדיאש
29) האוהל של רבינו זצ"ל וחתנו הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל בבית החיים דק"ק מעזא-טשאטה.
30) מציבת רבינו זצ"ל.
30-א)מכתב הסכמה לספר נהרי אפרסמון.

לפרק חמישי:

31) פקסימיליה של מכתב רבינו זצ"ל אל הרה"ג רבי שמואל עהרנפלד זצ"ל אבדק"ק סיקס. (שייך ל"קובץ מכתבים" חלק ראשון, מכתב נ"ב).
32) העתק מכתב רבינו זצ"ל אל הרה"ג רבי אהרן שמואל אסאד זצ"ל אבדק"ק סעהרדעהיל [הועתק ע"י תלמיד הרב דס"ה] (שייך ל"קובץ מכתבים" חלק ראשון מכתב נ"א).
33) פקסימילית כתי"ק של האדמו"ר מסיגעט זצ"ל אל רבינו זצ"ל ("קובץ מכתבים" חלק שני, מכתב י"ב).
34) מכתב תלמיד רבינו הרה"ג רבי אליעזר פרידמן זצ"ל אל רבינו זצ"ל ("קובץ מכתבים", חלק שלישי, מכתב י"א).

לפרק שישי

35) פקסימילית כתב מורינו רב (שייך לאות ח').
36) כתבת הספד בעתון "אללגעמיינע יידישע צייטונוג".
37) פקסימילית שער ספר ברכת הבית שייך לאות א'.
38) פקסימילית שער ספר ילקוט הגרשוני שייך לאות ב'.
39) פקסימילית שער ספר שדה העיר שייך לאות ה'.
39-א) פקסימילית שער ספר בית היוצר

לפרק שביעי:

40) פקסימילית שער הספר בן גרני.
41) פקסימילית שער הספר גורן דוד.
42) פקסימילית הקדמה לספר גורן דוד מבנו הרה"ג רבי יוסף ישראל דויטש זצ"ל.
43) צילום מהעתון החרדי "יידישע צייטונג" אודות פטירת רבינו זצ"ל, הלוויתו והקמת המציבה.

זאת למודעי כי הפקסימיליות מספר 15, 26, 27, 28, מקורן במדור הצילומים שבספר כביר הערך לתולדות הקהילות הקדושות באונגרין "זכור ימות עולם" שחיבר הרה"ג מזכה את הרבים רבי בן ציון יאקאבוויטץ שליט"א ותשואות חן חן לו.

פקסימילה מס' 12 ניתנה לנו ע"י הרה"ג רבי הלל שלזינגר זצ"ל, נכדו של בעל "לב העברי" תנצב"ה.

מפת סנדרא והגליל

Vázlatos térkép Szendrő város és vára történetéhez

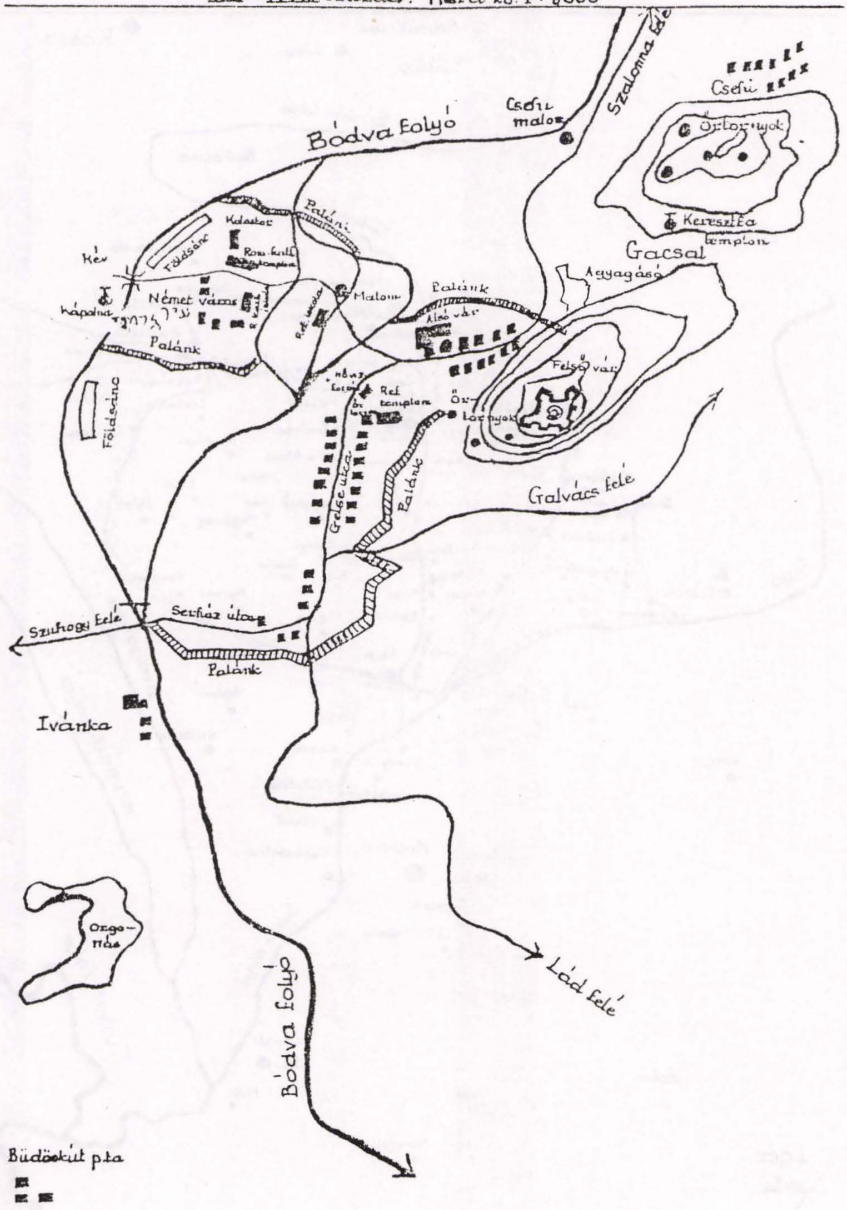
Méret : Kb 1 : 400 000

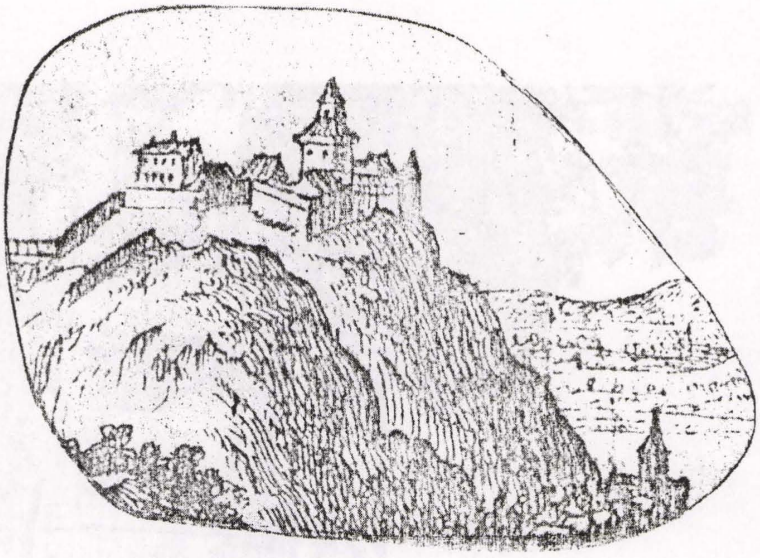

מפת העיר סנדרא

Szendrő vázlatos térképe

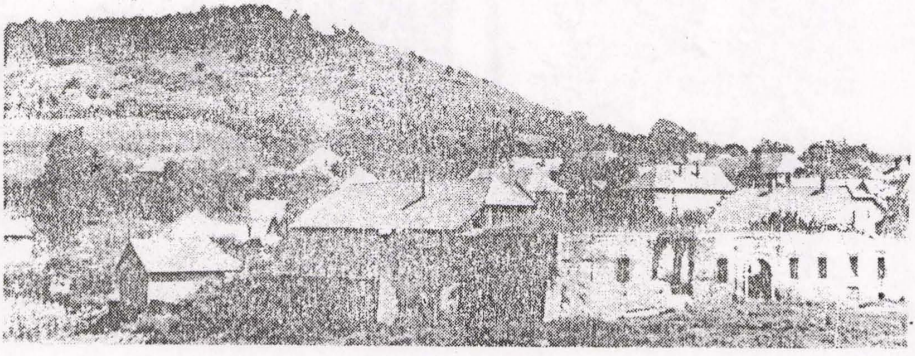
XV—XVIII század. Méret kb. 1 : 8000

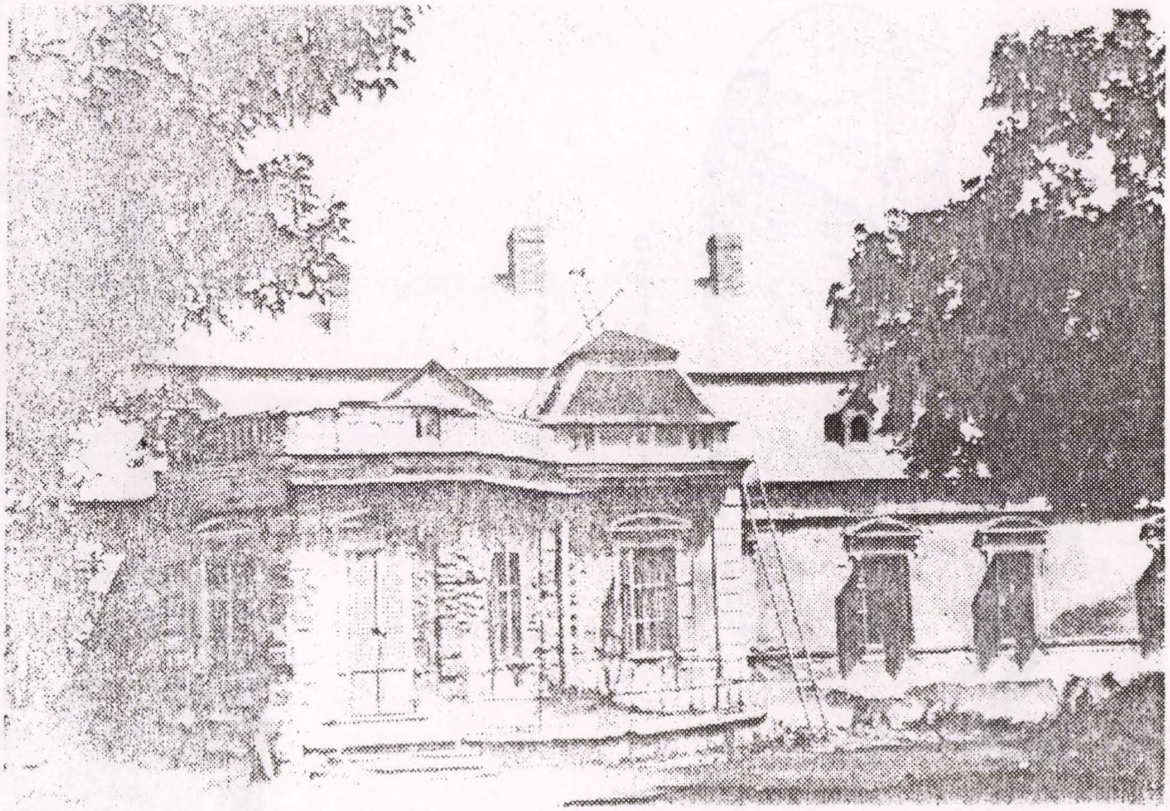
3) מצודה עליונה ותחתונה

4) צילום העיר סענדרא בצל ההר

A szendrői alsóvár romjai. (Műemlék.) Felette a Várhegy, amelyen a felsővár állott.

5) ארמון הנסיך צ'אקי

A arról Csáky-kastély udvari homlokzata. (Műemlék.) (Restaurálása folyamatban.)

7) בית הכנסת [לאחר השואה]

6) בית הכנסת [כיוון כניסה]

8) בית החיים [לאחר השואה]

9) גל עד לקדושי השואה בבית החיים

Szendrő

Település. A főbb utak a folyómeder észak–déli irányát követik. A település déli részén ebből ágazik szét a szomszédos települések felé vezető útvonal Szuhogy, ill. Szendrőlád irányába.

A vizek által közrefogott alsó vár területén áll a XVIII. században épített ferences-templom, távolabb pedig a volt apácazárda épülete.

A hajdani mezővárosról Fényes Elek 1851-ben megjegyzi, hogy a Csáky grófokon kívül még több családnak van itt birtoka. Lakóháza 305, lakosainak száma 2135, akik közül 1318 római katolikus, 30 görög katolikus, 559 református, 27 evangélikus és 201 a zsidó. A római katolikus és a református templomon kívül zsinagóga is van.

Az itt letelpült zsidók gróf Csáky István támogatását élvezték. A hitközség 1776-ban alakult. A zsinagóga építésének idejét a Magyar Zsidó Lexikon 1830-ra teszi. A jesiva 1836-ban alakult és R. Tannenbaum Wolf (1787–1873) vezetése alatt állt. Elemi iskolája 1831-től, a talmud–tóra iskola 1854-től működött. A zsidóknak valószínű, hogy gróf Csáky a birtokából bocsátott rendelkezésükre lakóterületet.

Zsinagóga. Az egykori zsinagóga épülete a mai Rákóczi–Váralja–Sallai–Köves utcák által határolt tömb északi részén áll. Helyzetéből arra következtetünk, hogy gyalogösvényen volt csak megközelíthető, és a tanházak, a rabbi lakása, a fürdő és a vágoda is a közelében lehetett. A zsinagóga hozzávetőleges külső mérete: 11 × 19 m. Egyszerű nyeregtetős, falusi ház jellegű épület. Előcsarnokához 3-3 ablakos belső tér csatlakozott, a női karzatra vezető külön lépcsőfeljáróval.

10) פרטים על הקהילה ובית הכנסת מספר "בתי כנסת של הונגריה"

ספר

פלגי מים

כולל דרשות נפלאות על כל עתותי השנה, דבר בעתו מה טוב, בחקירה ודרישה על מאמרי חז"ל הקדושים, ורוב פסוקי תנ"ך, דולה פנינים יקרים מבאר מים חיים והשקה העדרים, פלג אלוקים מלא מים, חברו ויסדו ה"ה הרב הגאון המופלא נאה דורש ונאה מקיים כש"ת מהור"ר **זאב וואלף טענין בוים** נ"י יושב בשבת תהכמני נוחג צאן קדשים קהל ערת ישורון, ראב"ד ור"מ דק"ק **סענדרע** והגליל.

ומגלגלין זכות ע"י זכאי ח"ה הקצין המפואר כהר"ה **מרדכי לעוי** נ"י מוכר ספרים בעיר **פעסט** שהטריח א"ע והביאו לבית הדפוס לזכות בו את הרבים.

מחונה ע"י הצעיר לבית הלוי **חיים** בהר' ז"ל **הלוי** מילדי ק"ק **פ"ב**.

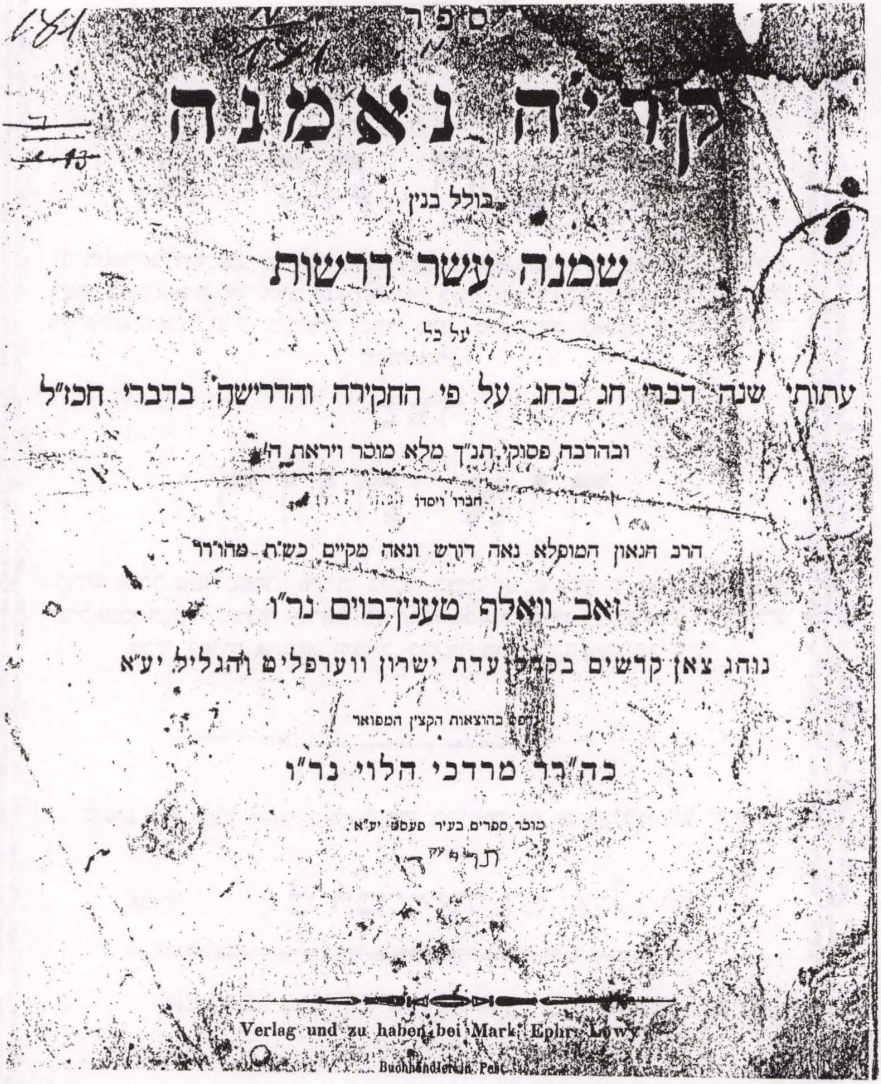
והיה כעץ שתול על פלגי מים.

Palge Majim.

Ofen.

Gedruckt in der k. Univ. Buchdruckerei. 1846.

11) פקסימילית דף השער של ספרו של רבינו "פלגי מים" ושאר ספריו.

ספר

קדיה נאמנה

בולל בנין

שמנה עשר דרשות

על כל

עתותי שנה דברי חג בחג על פי החקירה והדרישה בדברי חכז"ל

ובהרבה פסוקי תנ"ך מלא מוטר ויראת ה'

חברו ויסדו

הרב חנאון המופלא נאה דורש ונאה מקיים כש"ת פהורר

ואב וואלף טענין־בוים נר"ו

גוהג צאן קדשים בקהלת עדת ישרון ווערפליט והגליל יע"א

נדפס בהוצאות הקצין המסוור

כה"ר מרדכי הלוי נר"ו

טוער ספרים בעיר פעסט יע"א

תרל"ז

Verlag und zu haben bei Mark Ephrn Lowy

Buchhändlerin Pest

ספר

אילת השחר

זה הספר אילת השחר פירוש על מגלת אסתר מלא נופת צוף תוכו פרושים ערבים רצוף כתב אותיק מו׳ הרב הגאון הקדוש מוה׳ זאב וואלף טעננענבוים אבדק״ק וועריפליט והגליל זצ״ל בעהמ״ח ספרי פלגי מים קריה נאמנה רחובות הנהר ונלוה אליו :

ספר

לוית אור

חדושי אגדה אשר טפחתי ורביתי בקוצר הבנתי ונתתי לדם יד אצל אגדת אותיק זצ״ל אנכי הצעיר באלפי ישראל הק׳ מאיר טעננענבוים בן לאאמ״ו הגאון הרב אב״ד דפק״ק פוטנאק והגליל כמש״ת מוה׳ יעקב טעננענבוים נ״י

נדפוס ס״ה הקלין הרבני מוה׳ **פנחס בלייער** נ״י פה **מונקאטש** יע״ל

נסכת **כי הבוקר אור לנו** תרל״ה לפ״ק

MUNKÁCS. gedruckt bei PINKAS BLAYER,
1875.

ספר

דברים

התורת הנזיר

פירוש נחמד על חמשה חומשי תורה

ומכבוד מרי אאו"ק הרב הגאון המפורסם בעולם צדיק וקדוש מופת

הדור כקש"ת מוה"ר זאב וואלף טאננענבוים וצוק"ל

אבדק"ק ווערפעלעט והגליל יע"א.

בעהמ"ח ספרי פלגי מים, קריה נאמנה, אילת השחר.

הובא לבית הדפוס ע"י נכדו משה"ק טאננענבוים אבדק"ק

ווערפעלעט והגליל

בשנת תרנ"ו לפ"ק.

מ.זיגעט

נדפס בדפוס הבחור הנגיד מוה"ה מנחם מענדיל ווידער

נשמת תרנ"ו לפ"ק.

M.-Sziget, Gedruckt bei Mendel Vider 1896.

12) מקסימילית כתי"ק של הרה"ג רבי שמואל קאמאדער זצ"ל אל הרה"ג רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל אודות יסוד פתח תקוה (אות ב' השורה 10).

Lázár, gyöngyösi. 8. Tannenbaum V., verpeléti. 9. Grosz Mózes, pécsujfalusi. 10. Jantus Lipót, sebesi. 11. Jungreisz Náthán, fehérgyarmati. 12. Perlusz Mayer, nagykárolyi. 13. Spitzer Joachim, tabi. 14. Kunstadt Ignác, nagyabonyi. 15. Lichtenstein Hillel, szikszói. 16. Mannheimer Herman, verbói. 17. Flaut Fülöp, nagysurányi. 18. Schreiber Naftali, oroszvári. 19. Reichsfeld Mór, jánosházai. 20. Sámuel I., nagyszőllősi. 21. Schwarc A. L., beregszászi. 22. Schick Dávid, szécsényi. 23. Schick Mózes, huszti. 24. Schlesinger Sámuel, ábrányi. 25. Weinberger S., kisvárdai. 26. Sussmann Szófer, hálasi. 87. Kohn Ábrahám, görbői. 28 Sussmann Farkas, szentgróti. 29. Landsberger I. A., nagyváradi. 30. Hildesheimer Izrael, kismartoni. 31. Schächter Benjámin, bazini rabbik.

* * *

A névsor felvonultatja előttünk Magyarország félévszázad előtti gaonjait, akik közül egynehányat, a művei, a talmudi irodalom történetébe helyezett. A felsoroltak között van Glück tolcsvai rabbi, a *Jad Jiczchok*, Löw Jeremiás a *Divré Jirmijohú* szerzője. A névsorban szerepel a *Maharam As*, a *Maram Sik* és fivére, a szécsényi rabbi. A szikszói rabbiként szereplő R. *Hillel* később Kolomeában choszid rebbé lett. *Hildsheimer* Izrael, a kismartoni rabbi „egy évtizeddel később Berlinbe ment, ahol az utána elnevezett orthodox szemináriumot szervezte. A felsoroltak között szereplő Peris Mayer az 1869-ben összeült kongresszus után nem akart csatlakozni az orthodox szervezethez.

Épugy mint R. Jirmijoh Löw sáfaraljaujhelyi és Fürst Lázár gyöngyösi rabbik. Vigasztaló azonban az, hogy mind a három községben: Nagykárolyon, Ujhelyen, Gyöngyösön nemsokára virágzó orthodox hitközségek alakultak ki. Ellenben az ötven év előtt jesivát tartó Abony most már tipikus neológ hitközség.

—o—

13) ישיבתו של רבינו זצ"ל מוכרת בממשלה כבית ספר גבוה לרבנים, ותלמידיו רשאים לשיחרור מגיוס צבאי (אות ד' הערה 22).

Wesula a r

A magyarországi jesivák félszázad előtt

Egy régi monarchiabeli hadügyminiszteri rendelet akadt kezünkbe, amely igen élénk fényt vet a magyarországi jesivák életére 50 év előtt.

A bécsi cs. kir. kultuszminisztérium ugyanis az 1859. évben megadta a pozsonyi jesivának a nyilvánossági jogot, oly feltétellel azonban, hogy az esetben, ha majd az akkor még Bécsben felállítani tervezett központi rabbiszeminárium létrejő, ennek szervezetéhez és tantervéhez a pozsonyi jesiva is tartozik alkalmazkodni. Ezen, a pozsonyi jesivának adott nyilvánossági jog azt is magában foglalta, hogy annak növendékei rabbijelölteknek tekintetvén, mint más felekezetek leikészjelöltjei, a katonai szolgálattól menteseknek jelentettek ki. Később e hadmentességi jog némi megszorítást nyert, amennyiben az 1866. évi 73,788. sz. a. kelt helytartósági rendelet kimondotta, hogy a hadkötelezettségi mentesség a pozsonyi jesiván tanuló oly rabbijelöltekre terjed ki csupán, *kik a netalán más jesivákon töltött két első év be számításával a nevezett intézeten legalább 5, vagy 6 tanévüket töltik akkor*, midőn katonakötelezettségi korba jutottak. Idézett helytartótanácsi rendelet egyszersmind megnevezte mindazon rabbikat, kiknek jesivái a két első évnek ilyetén beszámítására jogosultak.

Ilyenekül a következő rabbik jelöltettek meg: 1. Bayern I. sárospataki, 2. Glück A. I., tolcsvai. 3. Löw Jeremiás, s.-a.-ujhelyi. 4. Tannenbaum F., tállyai. 5. Deutsch Dávid, balassagyarmati 6. Eisenstädter Menachem, ungvári. 7. Fürst

הק' פנחס כן ל"א מורי מהר"ו מאיר א"ש זי"ל אבדק"ק אונגוואר יע"א | שלמה נאנצפריך דיין
הק' שמואל בר"מ מאשקאוויץ דיין
הק' חיים יוסף האבדק"ק סטראסקאב מסך אברהם נתנ"ע שענפערד חונה פה ק"ק קורעטי
נאחלי טעקנאן טלאטשער דיין
שמואל שמעלקי הק' חונה פק"ק סולוש והגליל יע"א | נאום הק' יוסף כמהר"ו ילכן דיין דק"ק הנ"ל |
הק' ואלף מענענבוים אב"ד דק"ק ווערבאלים והגליל |
הק' הלל ליש מוהש"ק ||
אברהם יודא הכהן שווארין הק', פה בעזענאס והגליל יע"א
הק' משה לוי הילעלך מיאסאק דיין
הק' שמואל אי"ז ליכטענשטיין דיין

ז כפי נוסחות הסקראים כאלה שהלל מאחד מהם שהוא מת אפיקורסות אשר הכניס להודם בראשה בסכי שבת רק קט"ז ע"א אין טיפין וכו' שאפילו אדם חוקר בראשה ומחיש הן להכישו נכנס לבית עין ואינו נכנס לבתרון של אלו וכו' :

ח אזהר לעשות התוכה בכתבנים רק תהה התה השבים :

ט אזהר לשנות שום מנהג יהדות אז שום נימוס בכתבים מאשר מקובל מאבותינו ואבות אבותינו :

אלו בתי נוסחות אשר כתבנו שאהזר לנוסם בכתוב אין חילוק בין שאר ימים לשבת ויו"ט , ואף אם צריך להתחלל ע"ש בחזוקת :—

לחזוק נדק של קום התוק אצל המן עם ה' , יעזרון לכם קהב אל ה' והחלהו של אברהם עזרין בוערת בקרבם , לשון יודע יקיצה בחזה שבל מגדני וחקנות ישראל יסודתם בהרני קדש ועומדים בחוצו של עולם ומאן חשב מאן סמין בחור הוהם הזה לשנות את אשר כבר עשהו , הלא אחינו אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם אם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים וכא כחמורו של יעקב , ואאפת אם יאמר שאחים אשים בקברות אל תאמר , הא הדא— ושנית יודע רי פיתם בן יאיר ושנתה אם יאמרו האשים אל תאמר , הא הדא— ושנית יודע שכל דבר שעשיהן לשנות בתגי ישראל , להחדשות איבה יעבדו , הוא עובר בכפה ליית והנוח מאכילות הזר באיכות וכמות , בכמות , אכילות כזות חוץ הוא רק ליל אהה , ועד שינוי והלוקי מנהגים בהחדשות הוא עובר על כפה ליית. ובאיכות כי ליית האלה המה אלוהיהן דע"ו יש ספק אם אינם בכלל יהרג ואל יעבור , ואאפת כפי הנזר הנושא היה האוי לנאת עבור עיון זה בהרצות ושהנא ובלשונא דמיש דלית לה אשונא , אבל אנחנו רק עשינו זאת להמנן עם ה' ששאפיעים בתוהנו ותשבים בקיומה , רק כפה וכפה דיכו ובכדי אבד בכך על העניינים הגיל , ואפשר רק בכלל חסידות הוא , ואינו נראי שיעשה עבור זה פיהוי לכפות ולשבוש בשבועת פלוקה [פעמה יודע נא שאין המה עיקרי הזוה ובכלל אביאיהן דע"ו , ושנוי לשון בכלל ליית דבר שעמדו עליהן בהרב , ואפ"י אלמה אם יכול לכפלן אין שומעים לו , והתיר הגדול רבן של ישראל בדורינו דור האחרון מאור הגולה אדמו"ר בעל התניא ולהלהיה צוה דקפלולהו שלא יהיה להם דוחש כזה שידרוש בלשון לאומים כי אם באשר שמעתם מפי , ושאת עוד בתשובה לחים סי' קצ"ו וזה לשונו שלא יהיו מהלועזים בלעיז ואאור לקבל תורה מפ"ו וכמעשה אשיהה בהיכל ה' , ובמלא ישמעו! ונישנו ואת בשובבי ובפרהסיא בקיבוץ וצועד גדולי הכסים כי היכא דלשל באזנו , ומעתה לא יהיה צריכים יראי ה' שבכאה וכפה קהלות לשיהת להניח אבותיהם ולבניהם אין עישו בעניים הגיל — .

וכל ההדקות הגיל שאסור לנו להתרפות להם ולהנות מהניהם ולילך בניהוהן הוא רק מה שנוגע לעניני זה ואפונה עבור שקנים מן הנשים , וזה על לבבך ישכון כתרגום יהונתן שם בשמואל אומא לא מדברין , ויתיבנו בנוים וילבשו מעשיהם [שלא יעבדו דוד אחרון בנים יולדו , אם בעת אלו מחשים , יאמרו מרושים התירו את הרבה] ועיב מחויבים אנחנו להקוק בעם כחל ועיבות לזכרון להודות הנאים הדברים האלו האמורים בזאן :

א אזהר להדוש דרשה בלשון אותיו , וכן אזהר לשמוע דרשה האזהרה בלשון אותיו , עיב צריך כל בר ישראל אשר ישמע שוב או אחר דורש בלשון נכרי לעזוב בהבניס הוצה , והדורש צריך להדוש בלשון יהודה שמדברים בו ישראל הבשרים אנשי האדינה האזה :

ב אזהר לכנום להתחלל בהבניס אשר אין לה בימה באמצע :

ג אזהר לעשות בהכניס במגדל :

ד אזהר לעשות מלבושים מיוחדים לישיו ושושורים באופן שיהיה דומים לשאר נימוסי העזה :

ה אזהר לעשות התוכה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים באופן שיוכלו להתבונן אנשים בנשים רק יעשו נטוהו מימי קדם , וכן אם כבר נעשה לא יבטלו בה :

ו אזהר לשמע תפילה כאהד קדיש להתחלל עשהם או לענות אמן אהריהם , אף אם הוא מוכרת ע"י לקיים ישב בדד וידום וגו' :

סק' יקותיאל יהודה טייטלבוים מוב"ק סוגיא והגליות · עם ב"ד :
סק' מסא נרשם כ"ץ מוסא בק"ק פ' ניידהרף והגליל : סק' אברהם יצחק ווי"ב מוב"ק קליין ווהרדיין והגליל : סק" נבריאל יעקב אבד"ק טהריקי והגליל סק' חיים אברהם הורנשטיין אבד"ק האהרפעלד עם ב"ד · סק' ישראל יוסא בני רחוצנעברג אבד"ק עיסא פירעד והגליל : ס' ברוך אברהם בינהיגר מוסא פס ק"ק האנשהויז והגליל : ס' יצחק חייזיה בהרב סנ"ל אב"ד נהדיעדע והגליל : ס' אהרן פריעד אב"ד בוסערמין והגלילות : ס' בנימין זאב מאנעבוים האב"ד סאטמר והגליל יע"א : ס' מנחם מענדיל בהרב מוס' יחזקאל פאנעט זצללה"ה אב"ד דעעש יע"א : ס' יפעיס במוס' בן ליון בייערן אב"ד ס' פאנאק והגליל : ס' פאסח וויינבערגער מסוסבורג אב"ד נעגרעסט והגליל : ס' מיכאל בני יחזקאל הכהן פירש אב"ד ס'וורהל עם ב"ד : ס' מסא רב"ד דק"ק מונקאטש : ס' משולם דוב דיין בק"ק מונקאטש : ס' שמואל בני דיין בק"ק מונקאטש : ס' אנכסס בר' דוד ז"ל דיין דק"ק מונקאטש : (סותם ב"ד) : ס' יואל בני רחסא סוגא פ"ק ב' חופלא עם ב"ד : ס' חיים בני וויקלער אבד"ק ראפפערד והגליל : ס' יצחק חייזיק כהנא סוגא ברויסקווויז והגליל : ס' מרדכי האהרווויז אב"ד האלמי והגליל : ס' יחזקאל משולם מעלער אב"ד נירמחדא והגליל עם ב"ד : ס' זכריס שפירא סוגא פס ק"ק דאהרא יע"א עם ב"ד : סלעזר יהרחל אפריס פיסל בן סוס' בני שרייבער חפ"ק נחלחם יע"א עם ב"ד : ס' פינחס דוד אב"ד בוקין : ס' אברהם יעקבס בייכעזוא בלחא"ם סחנות הנחון סוס' ח"ם אב"ד ב' הגיהר והגליל : ס' מרדכי יודא בחסו' יעקבס ז"ל סוגא ק"ק ענטראדחס עם ב"ד : ס' עזריאל חייזיק קעלער אב"ד שחקופא והגליל יע"א : ס' בני יהודא סנ"ל אב"ד נ' בחיא והגלילות : ס' מיכיא ליפא ע"ב אב"ד עטמעס : ס' יעקב בן הנחון סוגא ז"ל אב"ד בילקא והגליל : ס' יעקב יחזקאל נריעוחלה אב"ד סרעדיא : ס' יעקב עטענעבוים אב"ד מחלנא והגליל : ס' יצחק בן סוס' יוסף מסא זלט"ה פרידמאן חפ"ק בחוים יע"ח : ס' נתן נסא הלוי שווינער אב"ד פראחסלא והגליל עם ב"ד : מנחם בייער ס' וסלעיר ח"פ ס' חינר והגליל : ס' אברהם יעקב ריינר נבהר סוס' נתן ז"ל בנגליל קאפאק : ס' שמעיה כ"ץ אב"ד ס' מיכאי והגליל : ס' סיגל פאלאק סוב"ק כאסרענען והגליל · ס' יעקב מסא חפ"ק קראסנא והגליל : ס' מרדכי בני שלמיעגער אב"ד נאדפאלא והגליל · ס' ברוך בני שטענבוים אב"ד סעגדרב : ס' פנחס סוגא בקעגדרים יע"ח: שמרס ס' בסוס בק"ק סאחש והגליל : ס' שלמה יהי בלחא"ם סנ"ל ב"י הרב דק"ק ספרעגס והגליל טיסח לית : ס' יעקב יצחק חייזיק סנ"ל ב"י הרב דק"ק ספרעגס והגליל : הלעיר מחיר זאב חיים האהרטמאן בה"מ בימיו בני קאלטמאן רב דפה וויהטים והגליל : הלעיר מחיר זאב חיים האהרטמאן בה"מ בימיו ז"ל אבד"ק שחמלוי : ס' נתן נסא הלוי אבד"ק הידלמאס והגליל : ס' פי-בל וועזאל אבד"ק טהרדא והגליל : ס' שמואל ניסן הרב דק"ק אברהאס והגליל : אברהם יצחק קס' נליק חופ"ק טהלטווא והגליל : ס' שלמה סנ"ל וואהרטמאן דיין : ס' יצחק חיזיק רחטהמאן דיין : (סותם בית דין) ס' שלמה זלמן ברח"ם סוגא בק"ק מיהפחלווא והגליל · (בסתו) : ס' אבר בן להר"ר מסא דיין : ס' מסא דוד בן הסנוח סוגא בלחא חייטענס יס דיין · *) הלעיר מחיר פערילם אבד"ק קראלי והגלילות :

ליתן תוקף לדבריו הנ"ל בין מן רחסי הפרושים יע"ו וכן ע"י רחסי החסידים יע"ו נקטנו נס בהכתמת רחסי ספרדים יע"ו אבר תלמידיהם סוכנים במדינתינו חונגרן · ו"ל :

כל הדברים הנ"ל אסורים הסה ע"פ הש"ע והפוסקים ואסור לנוח סוס מנסג ישראל בנין בית הכנסת או בחיזק ימוס ומנסג המקובל מאבותינו ומדורות הראשונים והמקום ידו על התחתונה.

הק' חיים אהרנבערגאס מגאנז

הגני בחתי כיהודה ועוד לקרא. ליתן תוקף לתורה הקדוש' דת ישראל סיקוים ואסור לנוח ולנטות מדרך האתורה הנמסר לנו ממעמד הר סיני ומנסג אבותינו החנחיס והחמורחים הקדושים כמבואר לעיל בהחתימו' הרבנים וכל השומע יענס.

כ"ד הק' יצחק חייזיק מזידיטשוב

הק' בני הירם חבד"ק ליסקא יע"ח: (סותם בית דין)

וחת לדעת כל הדברים הכתובים פה הם רק על מכחן ולהבא חתנס על מי שלח עסק בן בימים הראשונים טרם ידע פסק ב"ד הזה וטרם בירר דברים האמורים הללו עליו. חיו להרהר ולחזו מ"ו. (עכ"ל הפסק ב"ד)

14-א) המשך החותמים על פסק דין הנ"ל
[צילום מספר "לב העברי" חלק שני].

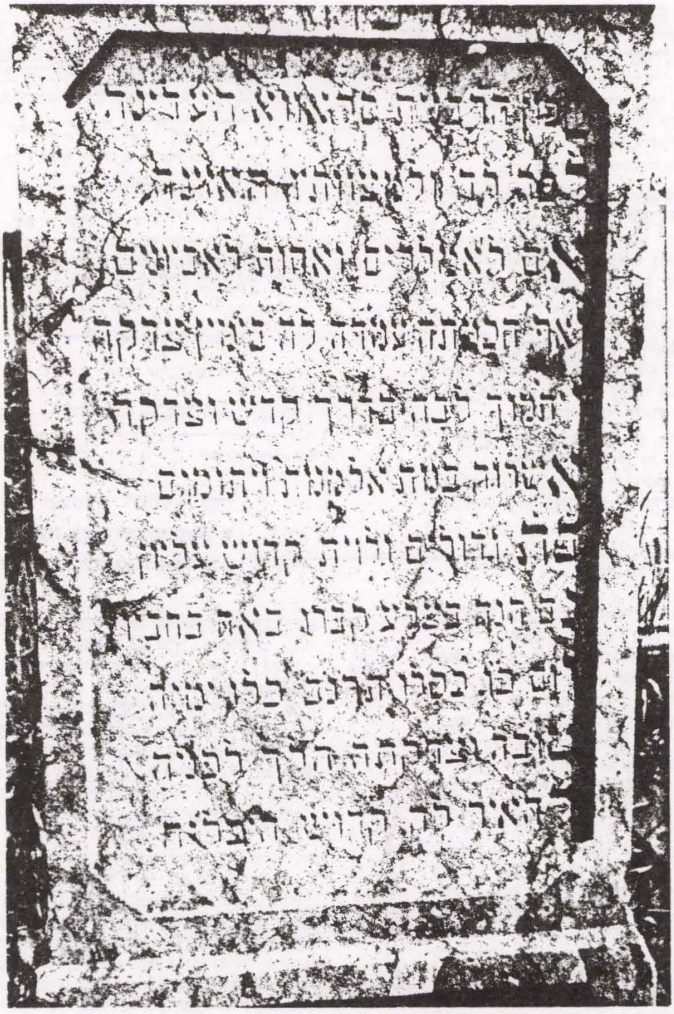
15) קול קורא של גדולי ישראל שיקבלו את תקנת היסוד של האורטודוקסיה (אות ה' הערה 29).

16) כתי"ק של רבינו זצ"ל המברך את הרה"ג רבי חיים סופר זצ"ל ברפואה שלימה (אות ז' הערה 35).

17) דף השער של דרשת הרה"ג רבי משה טעננבוים זצ"ל אשר דרש בשבת תשובה מפאת חולשתו של זקינו רבינו זצ"ל (אות ט' הערה 40).

20) מציבת רבינו זצ"ל בבית החיים דק"ק וערפלט (אות ט') ושל זוגתו מרת סלאווא בת גיטל ע"ה. נמסר לנו ע"י ש"ב מוהר"ר יעקב לוי הי"ו ותשואות חן חן לו.

גם

מספד מר

23Y6473

על שבעה צדיקים הקבורים בשטעטלעך שלנו
וכן על שאר צדיקים וצדקניות אשר שכבו בשטעטלעך
במקומנו ובשאר מקומות אשר הגיע שמם לכאן

מאת **שמואל ע"ה דרענפלד**

בעיר שקוק יום ט' פי' כי אבל מקבלים עם כ'

בקיץ סיקסא יע"א

18) דף השער של קונטרס "מספד מר" המכיל הספד על שבעה צדיקים שהספידם הרה"ג רבי שמואל עהרענפלד זצ"ל אבדק"ק סיקס (אות ט' הערה 42).

שבעה מכאני לבת תקפו תורם כי הגיעה מזויה נאור
תורתו כזוהר הקיקע לאחרן ולדרים ומקהלקוחקם
נסתלקו מעיניות המכסף וכוכבי אור התורה מכסנו ובעוית
אין רוב בעולם מבין תוצלת תורתם בדורות לדיקים שהיה
לעולם נפשי מעיניי נפעמי תלמות העולם הזה ונם נעניני
מכמות התורה כי אלמד בהיותם אללו. ובפרט מתרגם כי
אקציים מפציע עוסרם הנפש ומם מניעים בעולם שאחר פרטי
כל הסולם ביון בעבוד הציבור נבי ממתי מחכיעת נבי ד' לא נקב
תרוינן עוד נהם העולם בהיותם אחכי מכיעה פרוי ניניעים
ונם עליהי בלבל אקלת נוקלת לפי התקדוחותו לוכוח
לא יאללו פרם התקניעים לעיני הללת נם פרם שתקדוחו כפי
ככפוסם כי נוקום קדוסתו יסרר כל עוזלתם והטהרה מתרבה
תרצים מוכלכת את כן בהקהלות הלדיקים נם הפניעה עוזה
למעלה ובעוית השותפות מתנברת ולילה הדע ועלת הקוה
ונקחתי מע עוצב נידו ומעוניות מחכמה נכתרה
בעוית ועל הקהלות הנעלה עיני עיני יורדה מים כי בחר
מתה מחכם תוצ נכני שומעים כי נבר לוית לחקהלות
הנעלת יחיים כי עיני הקהלות הכניעה נעים הכוונה
ונקחתי מע עוצב נידו ומעוניות מחכמה נכתרה בעוית
בקלים נעים לילי העיכוי ואמר כי נכי שומעים ומעוני
נעבר לוית זה לילה מרע נעיכ נעמים עם נעו לבהקהלות
הנעלת לדיקים כי מי מעניה הנפש ב נעניני עולם וגם מתעניה
החכמה כי מבע קען תחוקה כלבב נעניני לחוי נעוית
הנפש ומע יהי נקוצה ומי יהן לחלי מים וחכמה יומם ולילה
היום לעיניהם לעניני עולם ולילה נעיני תורה לאמור לא לילי
עלה לעיניי ומכיעם נעוית מעניני נחלת לדיקים ובעוית
יומר

הרב הגאון הגדול המפורסם מוהר"ר **מנחם מענדל** זי"ע אבדק"ק **גלאגאווע**
יצ"ו אב"ד דק"ק **זידיטשוב** יצ"ו ואזכיר לחק
ארץ קדושה וחלקת שדים על תלמוי לנב יכבלל ויתפרד לכם
נתר מים מיים וכפים סלבו לאורו בכל עם פנע וקרולו תדה
ויללך להם עלה ויתחזק להם שמים וגודל קדושתו ונלאה כל
תלדן · ופלטני

הרב המאור הגדול מקיר ומפורסם בלדקתו כקדושת מהו"ר
פייוש זי"ע אב"ד דק"ק **טאש** יצ"ו בכתבת
סתיר לדנים נמתיבתי כתיב הקכול בקדושה וירחם דו פרוסים
וגודל התלמוטו וחכמת זה נהתירו בעצמות פרוש קודש לכל
נלי מבריו בעוני קדושתו · והדבוקים

הרב המאור הגדול לדיק וכמנכ כקדושת מהו"ר
שמשון כ"ץ זי"ע אב"ד דק"ק **ליוב** יצ"ו
כמתבון נגור חיל היה נמורם וירחם בחיים · מלבת את
העמודים תורם ובעוזים והמילת תקדיש לתר ולימד דעלתאת
האם

19) צילום דפים אחדים מהקונטרס הנ"ל.

שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם • מקום מקדשינו מקור מחיינו כללי לאוץ ציון הסם בגולך שלום בהתמשך רחמי עדת ישורון וע"ה הרבנים מתומים ותורסים מטללו"ק פרוסים חשר פה עה"ק ירושלם ת"ו • ומע"ה הרבנים נתומים ומהללי ומורסים דק"ק תשלים"שנבעה"ק ירושלם קפת וטברית ת"ו • נדברו ירחי ס"ההות ה"הללי"הדר תדינת תוערין • היות שמבחר הים סחר בין הסולות הכ"ו בסת תקפ"ט • ואח"כ נפל לויה שכסוים בין כולל תפיים ובין כולל פרושים : והגיעו הטו"ח תסכי הלחים ע"י שלוחיהם לשני הרב הגאון הגדול רבבנה"ג מו"ה **משה מופר** וי"ע הב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג ויען סם"ד בש"תקל"ו בחי"ק הרב הגאון הנו' ז"ע וב"ד הצדק' ועל הסם"ד הע"ז מע"ד דסוס בשנה תסת תסבת' הרב הגאון **מוהר"ש טייטיל בוים** ז"ע הב"ד ור"מ דק"ק לוחסבל • ויהי סדר תפס"ד והסער שנעשה לו מתקבל יפה להסולות הנ"ו ובבל התודיע לכ"ו • לתן הח"כ נתהוו בכבוכי בין כו"פ וזו"ח בשרו לחה התאוחר בשב"ד הנ"ו שבבל מקום שהחזיק הרב"ם פרוש צייך להפרושים לפי' בחוך הקהתילתין של התחידים הנ"ו • דין גדולה שערוריה גדולה בין הסולות הנ"ו • לוחת עתה בלו"ח לעתוק הסוס ובסדר דבר לתק עולם והוא חבר בעבור כל הסזקות שיש לכו"פ בחוך הקהילתין של התחידים בנ"ו • ותחידים מוחזקים הפרושים לכו"פ תרבנעה קהילתין שלימים הייט פעסטר : העווישר : ביהארד : סאטמאהארד : נתומים נתומים הנה נכו"פ יתר על הנו"ו והסער שנעשה לו מתקבל יפה להסולות הנ"ו • ובבר כפי הסדר הסת תקנ"ו • ומעתה כל הלחבנה הקהילתין הנ"ו הייט עיירות גדולות וקטנות ישובים וכפרים ופרייה שנעט וכל המניחון הכל כלחד צייך לכו"פ להניח ולהריס בכל הסדר וחתר די בכל הקהילתין הלחבנה הנזכרים הנ"ו כל תעות דחק"ק וכל הסופרות הן תעות רמבה"ן ותוספות חנ"ה וכל ניני מדרש ומדות תעות ח"י חפי' בתקוחות שלח לחיזקו ע"י סוס שלח תנ"ע • ותחידים תוזקים שהם מבנים קהילתין של כו"פ תרבנעה שייכים לכו"פ מעתה ועד עולם • ונעזר זה כל לוחן המקוחן שבחזיק בסס שדיר הלה"פ בחוך הב"ב קיומידתין של התחידים לפי' בלוחה תקוחן שלח הוחזקו שהם התחידים בכל • הכל בלחר לכל תעתה יהיו שייכים להתחידים להניח ולהריס וכל לוחן התקוחות כל ניני תעות דחק"ק וכל הסופרות הן תעות רמבה"ן הן תעות חנ"ה והרי נדרים ומדות כל התקדי"תעות ח"י סוסס קופה הכל שייכים לכו"פ כנ' : ועוד לחתיבו כו"פ בחוב גו"פ ומעתה ליחן לכו"ח תקיבון הרוס"ק על כו"פ מוחדינה הנ"בכל שנה ושנה סך שלשים לחדו"ז • וכן יקוס כל זמן היות הקיבון בוחדינה הנ' • ומעתה תחיל קיום החוב הנ' • היינו שנחועות הוערין לחר יעלה ויניע בקרוב לכו"פ ותחייבים ליחן ע"י הדו"ז לכו"ח על הענין ע"פ הוב הסך הנ' • וכבה תחייבים כו"פ ליחן לכו"ח חכל סילוח כסף הקיניע להה תחוערין היינו שהסילוק יסיה תחעות הוערין והחזקת יקיים כחחוב. שלשים חלו"ח לכל שנה ולא יעבור על זמן היות חרלוחות הקיבון תקחדינה הנ' • ובמס שיסה ח"י הוב סילוק סך הנ"כחעור חי הרחות בית כו"פ לעקל חעות דבו"י יחד הך הנ"ב בכל מקום לחר תניע יד • ולחת נלחר חעורם כי בסך הלשים חלו"ז ובכלל גם זה שנוטל על כו"פ ליחן תחעות הוערין הלך יו"ב לכו' הב"ד שבבר קנו החסידים וסו"הב"ד כל זאחה תוערין ונוסף והלאה וכן גם כו"פ נפשטו חעתה חלק ד"ו ח"ב ויען שבכל זה בחוב סך הנ': והנה חעתה אלה הם הקהילתין הפייכי חעתה בפלימוח לכולל פרוסים הנ' הייט **פרעשבורג** ; **ווייזלבורגיר** : **ראבער** : **קאמארינר** : **טרינציניער** : **נייטרער** : **גראאר** : **וויטינבורגיר** : **ערענבורגי** : **זעקספרימער** : **אייזינבירגר** : **טאלנוייער** : **סאלעדר** : **שיטאגר** : **באריגער** : **פעסטער** : **העווישר** : **ביהארד** : **סאטמאהארד** : ואלה הם הקהילתין הפייכים חעתה בפלימוח לכולל הסדים הנ' הייט חדינת **זיבען בערגיר** : **מארמארישר** • **אגוטשר** : **בערייגר** : **אונגוואהרד** : **סעמפלינר** : **אבאוארר** : **שארעשר** : **סיפסינר** : **בארשאדר** : **סאבלמשר** : **באמשקר** : **אראווער** : **ליפטאווער** : **טארצר** : **טארנר** : **נעגראדר** : **אראדר** : **טשענאדר** : **טעמעשאוער** : **קראשוועדר** : **טארינטאלר** :

כל הקהילתין הנו' הן כתו שהם עכשיו לוקיחוחם הן הרסנים לכולל הפרוסים הן הנרסנים כלל החסידים • כל הצירות גדולות וקטנות ופרייה שנעט וישובים וכפרים הכל כלחר לכל יעמדו חעתה כל חלק החסידים לכולל סלו כמ"ל חלה יעמדו על מכונת הק"בנבולם ואם יעמדו על מכונת הק"בנבולם ומסוס ואלאה כל חיני הכשנות בכל חק"ק חה שיכנס חעתה בחוך הסופרות וכל החקוחו"הסם הן חעות רמבה"ן הן העות חנ"ה ואחרי נחנות דח"י בין מבעלי בתים ושוחרי בין חבחי בנבוע"ד וכל בית חפלה וטוין וכל ניני לוקות דלהק"ק הכחובי"להחזיק כל החקוחו"שבכל הקהילתין הנו' מהרחי ואחרי הבתים שחה הן חחנסים דגרירי בחר כו"פ וחפי"הם עסוס ירחשון הן הנסים דגרירי בחר כו"ח וחפי"הוה עסחם חסידים הכל כלחר לכל נלי סוס שיוה כלל מהנבול דכולל פרוסים הרסוס נועלה צייך כל הכנסות הנ' לכו"פ חפי'בחקוחות שהיו צייך עד עתה להפרוסים • ועתה הל חסורות לעתם בנבולין הנ"שוש שיו לכחול שלימו בעל הנבול • ובאם שיהיה בסוס מקום שיעוררו רבים לו יחל לכלול שלימו סוס תעות ח"י להכולל שלימו בעל הנבול ההוא• חני הבשר ישובו לבעליו להורה בלי סוס טו"ח הן מהנזרים והחפסים הסם הן מהחומים דחרק"ק : הן הם בירוה היוה יחל לכלול נדבות הבית הון מנדבות הנ"ל לכולל שלימו בעל הנבול כנון דת מוחר • ומעתה הבלומים שילחו חת"ק על כל הנבולות הנ' • והבלומים שבחדינה המסבבים לחסוק ולקבל ולכל העוסקים מילה להם לבשות סוס פעולה וחחבולה והשדלות בכבול כולל בלו נבול שלימו שיך לחותו הכולל הן מפיסם הן מפי כחתם הכל כחבר לכל חל מעתה חיסור גמור להיות תעות הסוח חסור בהנהח כהקדם מנפ • והבלית הכולל בכיסי חוכרח לעבור דרך גבול חבירו לכסוע לתוך גבול הכולל בלו חסור לו לעורר סוס עין בנבול חבירו לחועלת הכולל בלו : ואם לא לחיילת מילחו • גם הע"פ שירחו סם לבלות על ידו סוס קיבון לחיזה המרכל מהוחרו הכול' בעל הנבול **חסור לו לקבל הבלימות.** עכו"ל של דבר

21) פסק דינם של חכמי ירושלים, בסיכסוך שבין הכוללים (מילואים לפרק שני).

הגיע חיים מנחם
ס"ע

הגיע חיים משה
פיוהמני
ס"ע

הגיע יעקב
עגאכי
ס"ע

גזנין
ס"ע

ספר

אמרי שפר

כולל אגדה על התורה בלול יראה עם חכמה, ודברים מתוקים חריפים ושנונים יקרים מפז ומפלגים על איזה הלכות מכבוד אמוץ הרב הגאון המפורסם צדיק יסוד עולם העניו האמתי כקש"ת מוה"ר **שמואל פרענקעל מב"ח** זצוק"ל זי"ע האב"ד דק"ק ה' דראגה יע"א מחצבתו מראש צורים מאבות הקדושים גאונים, מצוקי ארץ, ומגבעות אמהות צדקניות התחולל ה"ה בן להרב הצדיק המאוה"ג חריב בגלה ובנסתר כקש"ת מוה"ר **שרגא פייבוש** זצוק"ל זי"ע אב"ד דק"ק גוי"ר נכה מצד אביו להגאון מוה"ר **שרגא פייבוש פרענקעל מב"ח** זצוק"ל זי"ע אב"ד דק"ק ברודא במדינת מעהרען בעהמ"ח ספר **תשובות דת אש** ומצד אמו נכד להגאון מוהר"ר **יצחק אריק כהנא** אב"ד דק"ק לייפניק ונכה להגאון האמתי מו"ה **ברוך כהנא** אב"ד דק"ק פורדא ומצד אמו נכה להגאון בעהמ"ח ס' צמח צדק ולבעהמ"ח ספר עבודת הגרשוני זצוק"ל ז"ע ונלע"ל לקודש אוקי דברי אגדה מכבוד אבינו הגאון הגדל זי"ע

נדפס בפעם ראשונה בשנת תרח"ם לפ"ק ועכשיו הובא לבית הדפוס

שנית ע"י נכדו ה"ק **שמואל פרענקל מב"ח**

Kiadó: FRÄNKEL SÁMUEL, UJFEHÉRTÓ (Ungarn)

נדפס בבית הדפוס המשובח של ר' אלעזר דייטש מק"ק אוהעלי יצ"ו.

22) פקסימילית דף השער "אמרי שפר" עה"ת של גיסו של רבינו הרה"ג רבי שמואל קאמאדר זצ"ל, וכן של הספר "סיפורי שמואל" תולדות הגאון הנ"ל.

שיר השירים

מעשיות

מכבוד קדושת וקיני תרב הגאון הקדוש

מופלא ונורא מוהר"ר **שמואל פרענקל**

מבית חלפון וצוקל האבד"ק ה' דאראג

הנקרא בפי כל

ר' שמואל קאמאדינר

בעל המחבר ספר הק' "אמרי שפר"

מהעבותו מאבות קדושים נאונים מציקי ארץ, ונהרו אליו מכל פינות המדינה, גדולי רבנים חסידים, בעלי בתים, בימי ההול ויומי שיק זיוש לקבל לקח מפיו הטהור ובמותק לשונו, ובאמת שבפיו הקדוש חשוב רבים מעון, ונושעו הרבה מהבלתיו הקדושים, וגם ספחתי לזה ממנו איזה נגרים אגדה, וגם בלשון יידיש ענין השהילונג מהארטהאראקסען, וכותו יגן עלי ועל כל יוצ"ח בתוך כלל ישראל אמ"ם.

נבחו הק' שמואל פרענקל מבית

לעמבערג פערבאטען

בדפוס המשוכח והמפואר של הנגיד

מוה"ר אברהם יצחק קליין נ"י בעיר קליינוואַרדיין

שנת תרצ"ד לפ"ק

7310

23) חתימת רבינו זצ"ל.

24) חתימת כתי"ק של רבינו זצ"ל וצילום של רישום בעלות הספר "שב שמעתתא" בכי"ק.

ב״ה

ספר

נטע שורק

כולל

דרשות על כל שבתות השנים ומועדים, פירושים יקרים נחמדים, ערבים ומתוקים, דרושים לכל חפציהם מפז ומפנינים יקרים, הכינם וגם חקרם:

הרב הגאון הגדול המפורסם בדורו ע״ה פ״ה נ״י כקש״ת מוה׳ **שרגא צבי טענענבוים** זצוק״ל אבד״ק **מעזא־טשאטה** תע״א:

הובא לביהד״פ ע״י חתן המחבר, כאשר בהקדמתו מדבר,

בשנת **תרנ״ח** לפ״ק

מונקאטש

בדפוס המשובח של השותפים **בלייער עט כאהן**

Druck von BLAYER & KOHN,
MUNKÁCS 1897.

25) פקסימילית דף השער של ספריו של רבינו "נטע שורק".

בעה"י

יחיאל מיכל ריסבלער
טישקאלץ

ספר

יחיאל מיכל ריסבלער
טישקאלץ

חידושי סוגיות

נטע שורק

יחיאל מיכל ריסבלער
טישקאלץ

אור חדש על ציון תאיר, בפלפל נחמד הוד והדר, על אדני צדק וקו היושר ערוך ומסודר, בסוגיות גדולות ועמוקות, מוציא לאור תעלומות, משמיע חדשות, בדברים ערבים לאזן שומעת, חריפים חריצים ושנונים, מחודדים מלובנים ומתוקנים, אשר איזן וחיקר, איש קדוש וטהור, רב פעלים מקבציאל, ראש גולת אוריאל, פרי תפארת, נפן אדרת, גולת הכותרת, ה"ה מו"ח הגו"ק מרנן ורבנן מ' **שרגא צבי מענענבוים** זצ"ל שהיו אבד"ק סענטפּא־מעזאָ טשאטה, מדינת אונגארן

הובא לביה"ד ע"י חתן המחבר, כאשר בהקדמתו מדפר.

הרוצה להשיג ספרי דבי רב יכתב על אדרעסם שלו:

Rabbiner Jozsef Altman, Mező-Csáth
Borsod. (Ungarn)

מונקאטש,

בדפוס של ה"ה הרבני המופלג הנגיד מו"ה **צבי יעקב קאהן** נ"י חתן המנוח
מו"ה **פנחס בלייער** ז"ל ושותפו הנגיד מו"ה **מנחם קליין** נ"י
(אשר לפנים היו בשם בלייער עץ קאהן)

בשנת **תרנ"ח** לפ"ק

Druck von Kohn & Klein Munkács 1898.

בעה"י

ספר

שאלות ותשובות

נטע שורק

על ד' חלקי ש"ע מחוטבות, אחת אל אחת משולבות, הלכות גדולות וקביעות, דברים נחמדים כמור וקציעות, חידושים ושושנים כחבצלת השרון, יציצו ויפריחו מהארז אשר בלבנון, לכו נא הגברים, אכלו מערגים, ושתו ממתקים, מבאר מים חיים. הוא הבאר הפרה שר התורה, לעם ה' דבר הלכה הורה. הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון, הגאון המובהק חד מבעלי תריסין.

ה"ה מרן כקש"ת מו"ה **שרגא צבי טענענבוים** זצוק"ל אבדק"ק סענדראָ וק"ק מעזאָ־טשאטה מדינת אונגארן יע"א.

והוא חיבור השלישי מספרי נטע שורק

תצא לניהדים ע"י מחבר, כתמר נחקדמתו מדבר.

והחפץ בברכה להשיג ספרי דבי רב יפנה להמלאיו

Rabbiner Josef Altman

Mező-Csáth

Comit. Borsod (Ungarn.)

מונקאטש,

בדפוס של הה"ח הרבני המופלג הנגיד מו"ח **צבי יעקב קאהן** נ"י בתו המנוח מו"ה **פנחס** בלייער ז"ל ושותפו הנגיד מו"ח **מנחם קליין** נ"י:
(אשר לפנים היו בשם בלייער עם קאהן)

בשנת **בונה ירושלים** לפ"ק.

Druck von KOHN & KLEIN, MUNKÁCS 1899.

Verwahrung

der am Schulchan-Aruch festhaltenden Partei

des isr. Congresses.

Eingereicht

an Se. Exzellenz den Herrn Kultusminister

am 16. Feber 1869.

Druck von J. Neuer in Pest.

...heilsame gesetzliche unumstößliche Bücher in ihr Gegenteil nicht konvertiren werde, die die Unterdrückung, ja Verfolgung unserer conf. Partei bezwecken.

Wir setzen überdies in Gott das Vertrauen, der Jahrtausende hindurch sein erkornes Volk — Scheiterhaufen und Blutgerüsten gegenüber — vor dem Untergange geschützt, daß Er auch in Zukunft die ältesten, die ersten Verehrer seines heiligen Namens nicht verlassen werde.

Wir verharren übrigens

Pest, 16. Februar 1869.

Ew. Exzellenz

ergebenste

1. Ladislaus Adler.
2. Adolf Bárkány.
3. Hajas Bayern.
4. Benjamin Csinner.
5. Menachem Eisenstädter.
6. Samuel Ehrenfeld.
7. Saul Ehrenfeld.
8. Moses Frey.
9. Samuel Frankel.
10. Simon Fonlecker.
11. Salamon Friedmann.
12. Moses Freund.
13. Salamon Gangfried.
14. Samuel Günzler.
15. Meies Groß.
16. Abraham Hirsch.
17. Samuel Herzwig.
18. Israel Kellner.
19. Samuel Klein.
20. Ber...i Klein.
21. Jonas Kirz.
22. Elias Kurländer.
23. Nachman Kahan.
24. Berkó Kalluß.
25. Leopold Kerach.
26. Emanuel Kohn.
27. Kalman Lubermann.
28. Jakob Lichtmann.
29. Jeremias Löw.
30. Martin Löw.
31. Herman Mandelmer.
32. Nathan Müller.
33. Jakob Medern.
34. Moses Oesterreicher.
35. Mendl Pauerth.
36. Ignaz Reich.
37. Herman Rajfevics.
38. Israel Roos.
39. Moses Schreiber.
40. Pinkas Schwarz.
41. Samt Schlesinger.
42. Joachim Schreiber.
43. Abraham Schwarz.
44. Jakob Snyders.
45. Pinkas Seliger.
46. Meier Schick.
47. David Stern.
48. Kilian Traubenheim.
49. Kalman Weiß.
50. Pinkos Weinberger.
51. Jakob Wertheimer.
52. Martin Weber.
53. Jak Wernberger.
54. Herman Weidberger.
55. Leopold Zeisler.
56. Abraham Zuckner.

ער הקונטרס "תצהיר המחאה" שהוגש ההשכלה (שייך לאות ו' הערה 35).

27) העמוד האחרון של הקונטרס הנ"ל עם שמות החותמים, ביניהם גם שמו של רבינו זצ"ל (שייך למקום הנ"ל).

gen Juden die Beschlüsse der 200 traditionstreuen Rabbinen als bindend erachten werden; für uns traditionstreue Juden jedoch besitzen diese volle Verbindlichkeit.

In Bezug auf die Verwaltung des Schulfondes, wünschen wir, daß dieselbe vorläufig in den Händen der Regierung bleibe; die Verwendung betreffend, mögen deren Zinsen zur Unterstützung ärmerer jüdischen Volksschulen verwendet werden.

Die zur Ausarbeitung eines Volkstatuts entsendete Kommission endlich hat ein solches Elaborat zu Stande gebracht, welches uns belehren läßt, daß die Majestät der im Lande wohnenden Juden nicht zur Geltung gelangen konnte.

Inmitten solch prinzipieller Abweichungen fand der Kongreß die Parteien gelegentlich seiner neuerdings stattgehabten Eröffnung Anfangs Februar l. J.

Diese waren gleichzeitig die eigentlichen Motive zu den am 3. und 4. Febr. stattgefundenen Auftritten. Hieraus lassen sich auch die entschuldigenden Anstalte der Gegenpartei gegen unsere heiligen Gegenerklären; hieraus die energischen Kundgebungen unserer Partei für ihr unerschütterliches Festhalten an den Grundsätzen unserer Religion. Die beiden Szenen am 3. und 4. Februar haben unserer Partei was sonst reichlichen Stoff zu einem energischen Auftreten gegeben. Denn diese haben es zweifelsohne gemacht, daß der Präsident und die wenige Partei unsere heiligsten Gefühle angreifen konnten, ungeachtet der so häufig wiederholten Versicherung, daß die Verhandlung unserer religiösen Angelegenheiten außerhalb des Wirkungskreises des Kongresses liege. Und so oft wir unsere Religion gegen ihre provozierenden Angriffe verthidigen wollten, hat uns der Präsident unter dem Vorwande eben dieses Versprechens das Wort entzogen.

Indem wir uns genöthigt sehen, Ew. Exzellenz feierlichst zu erklären, daß wir in unserer Eigenschaft als traditionstreue Kongreßdeputirte, die am Schulchan-Aruch festhalten, unter solchen Umständen mit den Neugläubigen in einem Saale nicht berathen können; — erklären wir gleichzeitig nachdrücklichst, daß wir von unserer Deputirtenstelle nicht abdanken.

Die neologen Mitglieder des Kongresses haben dadurch, daß sie den Schulchan-Aruch, unser heiliges Gesetzbuch, welches bis jetzt die Grundlage des jüd. religiösen Lebens bildet, als der Gemeindeorganisation nicht gemäß erkannten und ins organische Gemeindestatut aufzunehmen sich weigerten — den von unserem Verlassen eingenommenen religiösen Boden verlassen, dem wir unerschütterlich treu geblieben und ohne welchen wir mit den Neologen eine einheitliche Judenheit unmöglich bilden können.

Da die neologe Majorität des Kongresses demgemäß die konfessionelle Trennung signalisirt, ja sogar in Ausführung zu bringen begann, wir aber für die gesetzliche Proklamirung einer konfessionellen Trennung die Verantwortlichkeit nicht übernehmen mochten, erlauben wir uns die ergebenste Bitte:

Ew. Exzellenz möge geruhen, den Kongreß zu vertagen, damit die ergebenst Gefertigten Zeit gewinnen, mit ihren Wählern in Bezug auf diesen hochwichtigen und überaus ernsten Gegenstand eingehend und reiflichst zu konferiren.

Wir ergreifen gleichzeitig die Gelegenheit und legen feierlichst Verwahrung ein, gegen was immer geartete, aus diesem neologen Pseudo-Kongresse hervorgehende Beschlüsse, Bestimmungen und Statuten oder gegen entweder auf deren Grundlage zu erlassende Verordnungen, uns und Ihr treffende Verfügungen.

Zu unserer Eigenschaft als konfessionelle Partei können diese für uns nicht verpflichtend sein, weil die seiner Zeit an den Kongreß gestellten Vorbedingungen nicht in Erfüllung gegangen; in unserer Eigenschaft als konstitutionelle Bürger können diese für uns nicht verpflichtend sein, weil nicht ein Gesetz, sondern ein Dekret die Grundlage des Kongresses bildet.

Wir sind tief durchdrungen von der Ueberzeugung, daß Ew. Exzellenz in Gemäßheit Ihrer erhabenen Intentionen und hochherzigen Anschauungen es nicht dulden werden, daß wir durch die Gegenpartei und deren Zentralisations-Bestrebungen erdrückt würden. Wir sind überzeugt, daß der Reichstag unseres konstitutionellen Vaterlandes eine gegen die menschliche Würde verübten Attentate nicht zum Gesetze erheben werde. Wir sind überzeugt, daß der auf die Konstitution beeidete gekrönte ungarische König solche Gesetze nicht sanktionieren werde, die die Unterdrückung, ja Verfolgung unserer conf. Partei bezwecken.

Wir setzen [illegible] Vertrauen, der Jahrtausende hindurch sein erforenes Volk — Scheiterhaufen und Blutgerüsten gegenüber — wo dem Untergange geweiht, daß Er auch in Zukunft die ältesten, die treuesten Verehrer seines heiligen Namens nicht verlassen werde.

Wir verharren übrigens

Pest, 16. Februar 1869.

Ew. Exzellenz

ergebenste

1. Ladislaus Adler.	29. Jeremias Löw.
2. Adolf Barkany.	30. Martin Löw.
3. Josef Bacrn.	31. Herman Mannheimer.
4. Benjamin Gelmer.	32. Nathan Müller.
5. Menachem Gottschlicker.	33. Jakob Medern.
6. Samuel Ehrenfeld.	34. Moses Oesterreicher.
7. Saul Ehrenfeld.	35. Lewi Pauritz.
8. Moses Frey.	36. Josef Reich.
9. Samuel Fraenkel.	37. Herman Rosenfeld.
10. Simon Fenleder.	38. Israel Roos.
11. Salomon Friedmann.	39. Moses Schreiber.
12. Moses Freund.	40. Pinkas Schwarz.
13. Salomon Hangfeind	41. Sam. Schiellager.
14. Samuel Hänger.	42. Joachim Schreiber.
15. Moses Hirsch.	43. Abraham Schwarz.
16. Abraham Hirsch.	44. Jakob Snyders.
17. Samuel Horowitz.	45. Pinkas Seliger.
18. Israel Kellner.	46. Moses Schik.
19. Samuel Klein.	47. David Stern.
20. Arnost Klein.	48. Fabian Tragenbaum.
21. Israel Kitz.	49. Salman Weiß.
22. Elias Kuriander.	50. Pinkas Weinberger.
23. Nachman H. Kohan.	51. Jakob Wertheimer.
24. Berko Kohlich.	52. Martin Weber.
25. Leopold Kronich.	53. Ilak Weinberger.
26. Emanuel Kohn.	54. Herman Weinberger.
27. Kalman Liebermann.	55. Leopold Zeisler.
28. Jakob Lichtmann.	56. Abraham Zweiner.

II.

Protest von 34 Mitgliedern der orthodoxen Partei.

Ew. Exzellenz! Dieron Seiten Ew. Exzellenz noch vor Eröffnung des Congresses gegebene beruhigende Versicherung, wonach diese ihr. Landesversammlung das religiöse Gebiet nicht berühren solle, konnten wir nur dahin erklären, daß keine religiösen Veränderungen von derselben beschlossen werden dürfen, nicht aber als gänzliches Niederlegen der religiösen Principien, da der Congreß eine confessionelle Körperschaft bilde und eine Regelung der gemeindlichen Verhältnisse der Juden mithin nicht denkbar, ohne daß das Wesen der Religion berührt wurde, auf deren Grundlage sie eben als besondere Confessionsgenossenschaft bestehen.

Die orthodoxe Judenheit nahm daher keinen Anstand, Deputirte in den Congreß zu schicken, da sie die berechtigte Hoffnung hegte, daß eine jüdische Landesversammlung in würdiger und klarer Erfassung ihrer hohen Aufgabe die jüdische Religion als Ausgangs- und Endpunkt ihrer Thätigkeit nehmen werde.

Eine diesbezügliche Aufforderung stellten wir zu wiederholten Malen, so bei §§. 1, 2, 13, 82 an den Congreß; leider stets ohne Erfolg. Die Majorität der Versammlung verweigerte es mit eiserner Consequenz, den Schulchan Aruch als Basis ihrer Organisationsarbeiten anzuerkennen, resp. diesen im Gemeindestatute zu nennen. Wir haben auch ein Minoritätsvotum ausgearbeitet, das vom Geiste der wahren jüdischen Religion durchweht war. Auch dieser Entwurf wurde verworfen.

Allein trotzdem das Minoritätselaborat als Basis der Congreßberathungen angenommen wurde, betheiligten wir uns noch immer an denselben, und zwar umsomehr, als §. 2 dieses Entwurfes in seiner ursprünglichen Fassung jene Institutionen speciell aufgezählt, die jede jüdische Gemeinde als solche haben müsse, was noch immer für den jüdischen Character einer ihr Autonomiegemeinde einige Garantie bot. Dieser §. wurde jedoch in der Specialdebatte gestrichen und an dessen

☞ Hiezu ein viertel Bogen Beilage.

28) קטע מ"תצהיר המחאה" וחותמיו בבטאון "שומרי הדת" בנספח הגרמני (עמוד 116). (שייך למקום הנ"ל).

ל עטרת משולם הקדמה למזיר חיים ולציון יאמר

אאמ"ו ירו"ש

חו"נ זה"ר יפ"ת הרבני התו"מ מו"ה משולם שרגא בן החסיד מו"ה נחום זצ"ל הוא הגבר אשר הי' מבין אלה שהקימו עול בעיר מולדתי, (דיאנדיא"ש) כי כל ימיו הי' אחוז בחבלי עניני הצבור, ויט שכמו לסבול הרבה עג"נ מבעלי חצים (כגורלם של רוב עסקני הצבור) לוחם גדול עבור כל קרץ וקוץ וכמה פעמים מסר נפשו ממש עבור החזקת יטודות הדת ועל לימוד ילדי ישראל. אבא מארי ז"ל קבע דירתו בעיר מולדתי איזה שנים אחר חתונתו, וממילא כאשר הגיע העירה הי' עדיין אברך צעיר לימים. ובערך באותו תקופה נתקבל לרב אב"ד הגאוה"צ ר' אנשל יונגרייז זצ"ל למלאות מקומו של הלוחם הגדול הגאוה"צ ר' דוד שפיגלער זצ"ל שהי' מייסד קהלה הארטאדאקסי בעיריגו. (מודפס ממנו מכתב חריף במלחמת מצוה־סיגעט, מכתב גלוי (ע' מ"ג—מ"ד). — ואף גם הוא הי' עדיין אברך צעיר לימים בהיות אחר חתונתו. וכלפי מה הדברים אמורים, כי שו"ב הקהלה הי' עומד ומשמש במלאכתו זה מ' שנה. ודבר ידוע שקשה לאדם כזה להגיד דיעה, וממילא לא קבל ע"ע את מרות המרא דאתרא החדש. וכאשר התחילו להביט אחריו ובדקו ומצאו שיש לו דרכים רבים הגובלים עם קלות ראש וכדומה. אבל לא יכלו להגיע עד כדי בירור שיוכלו להזיזו ממקומו. ובפתע פתאום קרה מעשה שנכשל השו"ב באיזה גניבה וכתוצאה מזה אסר עליו הרב אב"ד זצ"ל לקרוא בתורה בשבתות. והלה בהיותו גבר אלים (וכנ"ל) לא קם ולא זע מפסק דינו של הרב ובש"ק הראשון עלה על הבימה כאילו לא קרה דבר. ובראות אבא מארי זצ"ל את זאת, התאזר בגבורה, ונגש אליו והוציאו מבית הכנסת. מובן מאליו שמיד קמה סערה גדולה, מיימנים ומשמאילים, וכדרך העולם בנסיבות כאלה, ומיד יצא המקרה הרחק מכותלי בית הכנסת, וגם בקהל שטאטוסקווא (שהי' קיים בעיריגו) נפלו על המציאה הלזו, והתחילו להרעיש. כי מקרה דגן קרה בערך עשרים או עשרים וחמש שנים אחרי החלוקה (היינו סביבות שנת תרנ"ו) ורוב תושבי העיר נשארו במסגרת קהל שטאטוסקווא, ורק כמה מנינים פרשו להיות מקהל שומרי הדת (ארטאדאקסן) וכאן מצאו הללו פתחון פה לדבר סרה על קהל שומרי הדת, שהללו בעלי מחלוקת הם וכו' והגיעו הדברים שלשכה המרכזית (לאנדעסקאנצעלייא) התערבה ומינה ב"ד שיבוא לעיריגו לדון ולהורות על גורלו של השו"ב. וככה נתמנו ארזי הלבנון אדירי התורה לחברי הבידי"צ, ה"ה הגאוה"ק הגטע שורק זצ"ל (דברנו אודתו לעיל אות י"ז אות ק' ב) להפך בזכותא דהשו"ב, והגאוה"ק בעל תבואת השדה זצ"ל (דברנו אודתו לעיל אות נ"א) עמד מצד הקהלה. ואת מי שנתמנה להיות הראב"ד שכחתי.

ובבוא יום המוגבל שהבידי"צ ישבו כסאות למשפט, יצא כל הקהל לקבל פני גדולי הדור אבירי התורה כנאה וכיאות לכבודה של תורה. ואך נכנסו לאכסניא שלהם, ואנשי הקהל הלכו לבתיהם, פתאום ראו שהגאוה"צ בעל נטע שורק לא נמצא בבנין, התחילו לחפשו ולא מצאוהו, ובערך בחצי

28-א) דין תורה בקהילה הקדושה דיאנדיאש

הלילה חזר לאכסניא מבלי שיגיד למישהוא איפה שהי׳. ולמחרת היום כאשר ישב הבית״צ במעמד כל הקהל, ואחרי שהראב״ד פתח פתוא לדברי ריבות בשערי עירינו, עמד הנטע שורק על רגליו וסיפר, שבהגיעו לעיר הזאת, פשט בגדי הרב ולבש בגדי בעה״ב, והתחיל להסתובב באמתלאות שונות בבתי חברי הקהלה, לשמוע על מהותו של השו״ב, בכדי שישמע בדרך מסל״ת על מה ועל מי עומדים לדון. והוציא הבבדים שהי׳ מלובש בהם, והראה אותם לעיני הקהל באומרו, תראו נא למי המטה ולמי החותמת והפתילים, ותכירו שהוא הי׳ אותו היהודי שביקר אצלם אתמול בערב כאשר הוא מלובש בבגדים הללו. והמשיך ואמר ! — היות וכל מה שסיפרו לו הי׳ מחוץ לבי״ד, ממילא עפ״י דיתוה״ק יש להם זכות לטעון אחרת. אבל הירא את ה׳ ישמור עצמו מלשקר, ומדב׳ שקר ירחק. וכולם ענו ואמרו פה אחד שמחזיקים בדבריהם ולא חוזרים ממה שאמרו כבר.

ואז המשיך (הנטע שורק) א״כ לפי מה ששמע (ופרט ומנה את כל הנשמע) מאנשי הקהל, הלא השו״ב הוא קל שבקלים ושחיטתו פיגול הוא לא ירצה. והתחיל לשבח את אותו האברך (הוא אבא מארי ז״ל) שמסר נפשו בכדי להציל קהלה שלימה לבל יתגעלו בשחיטה כזו. והרבה בקילוסין של א״מ ז״ל. (ואעפ״י שהרבה פעמים שמעתי סיפור זו, מ״מ נשכח מזכרוני לשון קדשו של הנטע שורק וצ״ל, וחבל על האבדין) — מובן מאליו שאחר הדברים האלה הוציא הב״ד פס״ד להעביר את השו״ב ממשמרתו.

אבל הענין טרם נסתיימה בזה. כי בניו של השו״ב הי׳ כבר קלים ר״ל הצועדים עם רוח הזמן, ולא נרתעו להגיש משפט בערכאות נגד אבי מורי ז״ל על בזיון בית הכנסת ועל בזיון משמש בקודש כשהלה עומד בתפקידו. דבר כזה הי׳ בימים ההם עפ״י חוקי הקיר״ה עון פלילי ודינו הי׳ לכה״פ מאסר של שנתיים. ובהיות הענין כה חמור מפאת דינא דמלכותא התערב הלשכה מרכזית (לאנדעסקאנצעלייא) במהלך המשפט והטיל לכף המאזנים את מלוא השפעתה בירכתי המלוכה, עם המלצת רבנים גדולים וכו׳ וכה נמשך המשפט זמן רב אולי יותר משנה, שנתיים. ופעם אחת כשקם א״מ ז״ל בבוקר אמר לאמי מורתי הי״ד כי ויקץ והנה חלום אשר חלם שהוא יושב בחדר ועל חלונות החדר מורכב סריגי ברזל. ופתר לעצמו את חלומו אשר חלם, שהמשפט המתנהלת נגדו יסתיים במאסר, אך לא ידוע לו אם הי׳ שנתיים, או חדשיים, או שבועיים. וכאשר פתר כן הי׳ שאח״כ התקיים שוב דיון בבית משפט, השופט אמנם התנגל שרואה הוא שכאן אינו מדובר מפושע ח״ו המכוין לפרוע את סדרי התפלה או ביתהכנ״ס, אלא כל מה שנעשה נעשתה בקנאת הדת קנאת ה׳ צבאות טהורה, וכמו שמעידים על זה המלצות גדולי הרבנים, מ״מ היות וענין הזה מהווה עבירה פלילית בחוקי המדינה, א״א להעביר בקולמוס חוק זה, ומוכרח הוא להענישו לכה״פ במאסר סמלי של שבועיים.

והן נכון שהמאסר הי׳ במדת הרחמים כי אחרי שבועיים נסתיימה, אבל תוצאותי׳ ליוו את א״מ ז״ל כל ימי חייו, כי מי שנענש בפלילים יכתב בספר המשטרה, ובימים ההם, לקבלת רוב הרשיונות של פרנסות שונות הי׳ תנאי הראשון שהמבקש יהי׳ נקי מכל ענש פלילי, היינו שיקבל מהמשטרה ״תעודת ישור״. והיות ואאמ״ו נאסר על שבועיים ההם, לא הי׳ ביכולתו להשיג הרבה מהרשיונות החשובים. ואפי׳ קבלת דרכון עלה לו בקושיים והי׳ מוכרח לעשות השתדלות על קבלתו. וזכורני שבבל פעם כאשר התעקל בקבלת תעודת ישור ועי״ז נמנע ממנו קבלת איזה רשיון וכדומה, ברך את ה׳ ולא התמרמר ח״ו, ולא התחרט על מעשהו אשר עשה בהיותו צעיר לימים, כי כל כוונתו הי׳ לשמים.

וסופו של פרשה זו עולה על כולנה, כלומר על כל מה שסבל משך כל ימי חייו (וכנ״ל) כי בשנת תרצ״ט התקיימה בחירות בקהלתינו. ואאמ״ו ז״ל נבחר או לראש הקהל או לסגנו. והיות ובימים ההם הי׳ נראה איזה מחלוקה באופק הקהלה בקשר להתמנות הזמ״ז חדש, וא״א ז״ל צידד בבחירתו, ע״כ קמו אנשים אינשא דלא מעלא הגישו עירעור נגד הבחירות, בנימוקם שהיות ואאמ״ו נענש בפלילים, ועפ״י תקנות הקהל (שאושטן) מי שנענש אי פעם, אסור להבחר על שום התמנות. ראוי לציין שכמעט כל שנותיו שהי׳ גר בעיר מולדתי הי׳ תמיד בין נבחרי הקהל באיזה תפקיד מכובד, וכל השנים אין איש שם על לב ואין אומר ואין דברים אחרות זה, כי כולם ידעו למה זה ועל מה זה סבל מאסר, וכאן קמו אנשים הללו ונגשו אל לשכה המרכזית (לאנדעסקאנצעלייא) והלשכה קבל מיד הטענה שהי׳ לכאורה נראה כעירעור צודקת ומבוססת על תקנות הקהל. אך דא עקא כי במרוצת השנים, (יותר מארבעים שנה ממקרה המאסר ועד עירעור הלזו) קמו אנשים חדשים בהנהלת הלשכה, הנהו (הדור הישן) אזלו לעלמא, והנהו (ההנהלה דאז) אחרינא נינהו, וממילא לא ידעו את כל הקורות לפני זמן כה רב, וע״כ קבלו מיד טענת המערערים, ונענו להם לבטל הבחירה.

ומיד אחרי זה נעשה התעוררות גדולה בקהלה לגשת אל הלשכה, להסביר להם ולהעמיד אותם על שגגתם שנבע מפאת חסרון ידיעתם, כי דור הקודם שישב בלשכה זו, לחם מלחמת ארי בכדי להציל את אבא מארי ז״ל משיני הענש, מכיון מה שעשה הי׳ לקנא קנאת ה׳ צבאות וכו׳ — ובלתי ספק, אילו הי׳ ידעו בלשכה את כל הקורות השתלשלות ענש המאסר, הי׳ מבטלים התלטתם הקדמת. אך כאשר נדע דבר זה לאבא מארי ז״ל ההתרגשות שקמה בעקבי ההחלטה, התגבר בכל התוקף לבל יעשו שום פעולה על ביטול ההחלטה. כי כל ימיו סבל מכח זה (וכנ״ל) וממש נגע דבר זה בפרנסתו ומ״מ לא הי׳ איכפת לי׳, אבל על זה לא חשב מעולם שבאותו קהלה שבשבילם קנא להי׳, בשבילם לחם ומסר נפשו בכדי שלא יתגעלו בשחיטת פיגול לא ירצה, ואשר גאון הדור הנטע שורק וצ״ל שיבח זאת

בקילוסין גדולים, — ובאותו קהלה שבגללם סבל מהשלטונות כל שנותיו, ועכשיו באותו מקום ממש ינצלו דבר משפט הערכאות נגדו, על זה לא חשב מעולם. ומכיון שגם דבר כזה יכול להקרה, מבין הוא שכל מה שעשה בענין זה הי' לש"ש, ועכשיו מנסים אותו מן השמים לראות האם יתמרמר נגד זה, ת"כ הוא מקבל זאת באהבה, ואינו רוצה בכיבודים, וכבר מובטח שכרו בדרשתם הידוע הנעלבים ואינם עולבים וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

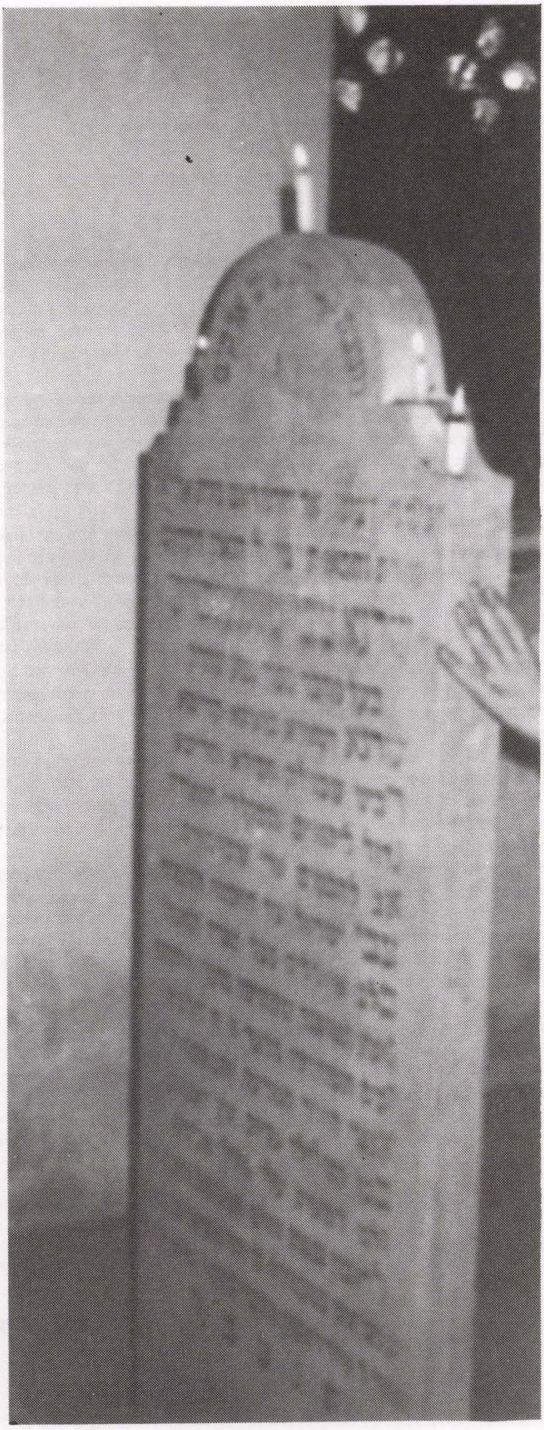
זמן קצר אחרי זה חלה את חליו, ובאו אליו המערערים לבקש אותו שיסלח להם, והם מבטלים בקשת העירעור ורוצים שיבתר וכו' אך הוא דחה אותם בשחוק קל על ארשת שפתיו, כי מאד מרוצה מכל מה שקרה, מכיון שרואה בזה שדבר זה הי' עוד חסר להשלמת נפשו, ובזה יושלם פרשה זו של סבל שליווהו ורדף אותו כמעט יובל שנים, וכנראה שלא הי' די ממה שסבל מהשלטונות אלא בני קהלתו בעצמו שהיו מחוייבים להכיר לו טובה, אלה התנהגו במדה הכי גרוע של כפיית טובה, והוא מקבל זאת באהבה וברצון. וכמה שבועות אח"ז שחל"ת. יהא זכרו ברוך.

ומה נמלצו לחכי לצרף לכאן מש"כ בספה"ק ייטב לב פ' משפטים עה"פ לא תצא כצאת העבדים, במסורה כצאת משה את האהל, כצאת השמש בגבורתו וכו' שמפרשו עפ"י מאמרם הנעלבין ואינם עולבין עליהן נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וכו' — זכשאני מעלה על זכרוני מה ששמעתי מאת אבא מארי ז"ל כמ"פ בקשר לשבדא הנ"ל את המאמר הנעלבין וכו' רואה אני שזכה להסתלק מן העולם עפ"י בחי' הקדושה של הייט"ל זי"ע. — ועוד אני מוסיף מה שמצאתי עוד באותן הימים (מיד אחרי הסתלקותו) שר"ת מאיר נתיבים (סי' ל"ג) בשו"ב שאירע לו מכשול בבדיקות והעבירוהו אנשי קהלתו מהיות שם שו"ב וגם מלקרות בתורה וכו' שפוסק שכדין עשו שמיד שנכשל באיזה עבירה הוא פסול להיות שו"ב, ממילא אין הוא יכול להיות ש"ץ וקריאת התורה יש לו דין ש"ץ ועי"ש אריכות דברים. ומאוד נהניתי כי א"מ ז"ל קיים בשעתו (שהוציא את השו"ב בשעת קריה"ת) את פסקו של תשו' מאיר נתיבים זי"ע.

סיפור הלזו הנו מרעט המחזיק את המרובה, אך אין המקום כאן להרחיב את הדיבור, אך עוד זאת ראוי לציין כאן, כי אחותי תחי' היתה בזי"ר אשת נכד הנגיד שורק (בן בנו) ועל התתונה השתתפו כעשרים רבנים ממשפחה זו, וכטוב לב המלך (מלכי רבנן) ביין, התעלה סיפור זו על שלחן מלכים (הנ"ל) ונמנו וגמרו פה אחד שברכת הנגיד שורק (בשעת הדיתתוה"ק—הנ"ל) היא שגרם לא"מ ז"ל שזכה להתקשר בקשר שידוכין עם הנגיד שורק. — עכ"פ סיפור זה מראה בעליל להכיר באפס מה את גדל מסירת נפשו של אאמ"ו ז"ל.

29) האוהל של רבינו זצ"ל וחתנו הרה"ג רבי יהודה אלטמן זצ"ל בבית החיים דק"ק מעזא־טשאטה.

30) מציבת רבינו זצ"ל.

הקדמה לספר שו"ת נהרי אפרסמון

מהרב הגאון הצדיק הקדוש מו"ה שרגא צבי טעננענבוים אב"ד דק"ק טשאטה זצ"ל.

אני הנבר עיני ראו ענני המיצר וערפלי החלאה אשר הונה היו כהלקח מאתנו מחמד עיני ולבי עטרת תפא"ת ישראל צדיק כביר אהוב למעלה ונחמד למטה הגאון הגדול מהו"ה רב יעקב טעננענבוים אב"ד דק"ק פוטנאק זצ"ל, אותי נהג הישך אופל וצלמות כי הוא היה נחמתי בעיני אחרי הסתלקות אבינו מורינו ורבינו הגאון הצדיק המפורסם מו"ה רב זאב וואלף טעננענבוים אבדק"ק וועפעלעץ וצוק"ל, והסתלקות אמנו הרבנית הצדיקות מרת סלאווא ע"ה. ועתה נישארתי נלמוד וערער, לבי עדיו כהלילים יהמה וברו לא יסוף מנכאות לבי, ולא אתן דומי לנפשי על שכרי ושבר כת עמי אשר נדול כים. כי הוא היה ראש ומשכיר לרבת בני עמנו בתורה ויראה טהורה ונהנו ממנו עצה ותבונה:

הוי כי נכבה נר אלפים נלקח מאתנו טרם הגיע לימי זקנה ושיבה, עיד הי' ידו נשוי להשיב לשואלו דבר כדבר ה', ולברר כל דבר השנה וללמנו בעמר נפי בעומק העיון בחריפות ובקיאות, עיד היי שניי בה לנהל עדתו על מכוני התורה ויראה טהורה באהבתו באהבתו אכ לבנים:

הוי ארזים ומבוקי ארץ אחוז בארון הקודש ונצחו אראלים את המצוכים, ועתירתם נשאר מעל ועלה נשמתו הטהורה לארצית החיים בקדושה וטהרה ביום כ"ח לירה בפליו שנת תרנ"ו לפ"ק לדאבון נפשי, ולדאבון בניו ובל בני שער עירו ובני הגלילי, ולדאבון תלמידיו היקרים מלאים תורה ויראה, ולדאבון נפש כל מכיריו, ואשר הוד ויו סניו ראה עיניו הפעם, ולדאבון נפש כל אלה אשר יצא ובא לפניהם בשפתי רצון בשאלות ותשובות:

ומה נכבד ויקר היי לי היום הזה אשר התנוסס רוח ה' בקרב לב אנשי פוטנאק והגלילי היקרים אשר נמרו בדעתם להדפיס ספר אחד מכתבי קודש אשר נשארו אחריו ברכה, לחלקי ביעקב ולהפ־צו בישראל למען יהיי שפתותיו דובבות בקבר, והיי לי לנשיכת נפש כהום צה עלי אור, והסכמנו לתת במכבש הדפוס את שו"ת הנמצאות באמתחתו, כי הנם שנישאר מאתו חדושים רבים נפלאים חיצים ושנונים על רוב סניות השי"ס, באלה השו"ת בחרנו יען שהוא שוה לכל נפש נם לאלה אשר נשכתים מלהנית בעיון ולצלול בעומקים התלמוד, ונם הנה אמרות קדשו של אחי הנאון וצ"ל אשר אמר בעו"ר אבל והספר על פסידת אדם נדול בישראל על קרא (משלי כ"ד כ"ז) "שפתים יושק משיב דברים נכוחים" והכינם במקרא הנ"ל כי האדם עודנו חי' שפתותיו נעות להפיק חכמה ודעת בכל אשי שאלו ממנו, ואשי הנו רעיניו יביעו שפתותיו להוציא עשתונות לבו חוצה לאזני שומעיו, אוכ במותו יוסה הבל ולא יגוב עוד בשפתיו, ושפתיו אחר על אחר ישקו ואין אומר ואין דברים, אך הנה האיש אשר וכהו די לחבר ספר שו"ת נוסף תשובות שפתותיו נם אחרי מותו כי יצאנו בספריו כל הפץ בכל ענייני שו"ת אשר שאלו מאתו דברים נכוחים, והוא אמרו: "שפתים יושק" סי' נם אחרי אשר שפתותיו יושק', ידבקו יחד, בלי ישמע קולו עכ"ז "משיב דברים נכוחים" כי חרותים דברים הקרושים בעפ ברזל וחפוק בצפורן שמיר כל אישר עגה והשיב לישואלי:

ועתה אתם בריכי די הא לכם ספר שו"ת נהרי אפרסמון מאחי הצדיק ז"ל ספר יפה ונכבד מלא השכל ודעת אשר הנו רעיוניו ברוחו הבהיר, והעמסתי עלי לסדרן על די ש"ע ולעשות להם מפתח למען יהיו הקורא בו למצא דבר הפץ, ואנכי לא שלחתי בו יד להוסיף או לנרוע דבר כי לא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוכן כי אם מעט מזער באיזהו מקומן אשר ראיתי איזו הערה קטנה במה שאינו נוגע לדינא, ועתה סחו נא ברכה אל ביתכם הספר הנ"ל במחיר אשר ישת עליו מאת קהל ישורון דעיר פוטנאק להקל מאתם משא הוצאות הדפוס, ופי שנים בידכם תחיי בזה תעשו כבוד נייהא נפשא לרבנכם זצ"ל ונם יחשב לכם לצדקה:

ועל אנשי פוטנאק והגלילי אני אומר יהיי רצון שיתברכו משמים בכרכה המשולשת בתורה על דבר הספר ואמת שעשו את אחי זצ"ל בחיים וכמות, נחנו לכסף מוצא ולו, והב הרבה מאוד מכיסם בחיי לבקש לו מזור ותרופה בחליו בעיר פעסט ובבוחו, ובבלו מיד בצאת נשמתו הטהורה את בנו הנדול הנ' הרב המאוה"נ המפורסם במעלות ומדות ובהכמה ותבונה ידו הדה בקי"ת מו"ה רב מאיר ט־ב אשר עומד ומשמיש בכתר הרבנות בעיר טאָרנאָ והגליל למלאות מקומו, ויישלם די פיעלם השוב של אנשי עיר טאָרנאָ והגליל המסולאים במדות תרומות יקרים נפו ופנינים אשר שמו עניניהם לבחור בבן הישי של אותו צדיק הי"ה חתני הרב המאוה"נ חריף ובקי עדני העצני בקי"ת מו"ה רב מנחם ט־ב ניי אשר עומד ומשמיש בעת בכתר הרבנות בעיר פילעק הרב אב"ד שמה בכבוד נדול באין מפריע ווה חסדם את אחי המנוח וצ"ל לעישות רצונו וחפצו:

ועל השוב יזכרו שלומי אמוני עיר פילעק והגליל אשר בחרו בהסכמה אחת לרב אב"ד שלהם את חתן בן אחי הרב החריף ובקי בקי"ת מו"ה רב שמואל בנימין וונגריין ניי אשר יצק מים זה שליש שנים על יד אחי זצ"ל ועלה למעלה ראש, ולא סנו אל הרהים כי לכם עד להורה ותעודה, ויהעננו כולם על רוב שלום:

ועתה אתם יקירי כרחא דעיר פוטנאק והגליל בזה אשר התנדב לבבכם להביא אל מכבש הדפוס הספר הנ"ל מכבוד אחי הנאון וצ"ל בלעדי החסד ואמת אשר אתם עושים עם אחי המנוח הצדיק ז"ל ובניו היקרים הרבנים הנ"ל ובתוכם נם בנו הצעיר המופלג בתורי מו"ה רי ברוך ניי הנה מלאתם בזה שבע רצון ומרגיע נפש ניסתי האשה הרבנית הצדיקות מרת דבורה החיי אשת המנוח ז"ל וירגיע רוחה כראות מעשה ידי בעלה הנאון הצדיק וצ"ל אשר אהבתו כנפשה כצדקתה ויישר לכה:

דברי הכותב בלב נשבר ונדכה סה טשאטה אור ליום די פרשת וארא תרנ"ו לפ"ק.

ז"ק **שרגא צבי טעננענבוים.**

30־א)מכתב הסכמה לספר נהרי אפרסמון.

31) פקסימיליה של מכתב רבינו זצ"ל אל הרה"ג רבי שמואל עהרנפלד זצ"ל אבדק"ק סיקס. (שייך ל"קובץ מכתבים" חלק ראשון, מכתב נ"ב).

32) העתק מכתב רבינו זצ"ל אל הרה"ג רבי אהרן שמואל אסאד זצ"ל אבדק"ק סעהרדעהיל [הועתק ע"י תלמיד הרב דס"ה] (שייך ל"קובץ מכתבים" חלק ראשון מכתב נ"א).

33) פקסימילית כתי"ק של האדמו"ר מסיגעט זצ"ל אל רבינו זצ"ל ("קובץ מכתבים" חלק שני, מכתב י"ב).

34) מכתב תלמיד רבינו הרה"ג רבי אליעזר פרידמן זצ"ל אל רבינו זצ"ל ("קובץ מכתבים", חלק שלישי, מכתב י"א).

36) כתבת הספד בעתון "אללגעמיינע יידישע צייטונג".

אַלגעמיינע יודישע צייטונג

אָרגאַן פיר פּאָליטיק, האנדעלי פערקעהר אונד יודיש-קאָנפעססיאָנעללע אינטערעססען.

Erscheint fünfmal wöchentlich: Montag, Dienstag, Mittwoch, Donnerstag und Freitag. רעדאקציאָן אונד עקספעדיציאָן: בודאפעסט, VI. מאָזערגאַססע 37.	ביטע צו אדרעססירען אַן דיא רעדאקציאָן דער „אַללגעמיינע יודישע צייטונג". בודאפעסט.	פּרענומעראציאָנס-פּרייז דעם בלאטטעס. נאנצ'אָהריג 10 גלד. האלב'אָהריג 5 גלד. פירטעלאָהריג 2 גלד 50 קר. נאנצ'אָהריג 18 גלד. האלב'אָהריג פל. 6.50. פירטעלאָהריג פל. 3.25.

בודאפעסט, מאָנטאג, ו' אדר א', תרנ"ז.	אייגענטהימער אונד פערראַנטוואָרטליכער רעדאַקטאָר: לעאָפּאָלד (אריי) גראָספעלד.	צעהנטער יאהרגאנג. נומער 27

הגאון דמעזאָ-טשאטה — איננו!

אבלעבען דעם הגאון הג' מו"ה שרגא צבי מאנגענבוים ז"ל.

אבערמאלס האבען וויר איינע טרויריגע פפליכט צו ערפיללען; שאָן ווידער מיססען וויר אונזערען גלויבענסגענאָססען דיא בעטריבענדע נאכריכט איבערמיטטעלן, דאס אוס דער מיטטע אונזערער גראָססען מאננער אבערמאלס איינער אונס ענטריססען וואורדע! עס איזט דיעס הרב הגאון הגדול הצדיק מו"ה שרגא צבי מ א נ נ ע נ ב ו י ם זצ"ל, ראב"ד צו מ ע ז אָ - ט ש א ט ה. דער — וויא אונס איין טעלעגראמם דעם דאָרטיגען געמיינדעפאָרשטאנדעס מעלדעט — פאָרגעסטערן (שבת קודש) נאכמיטטאגס נפטר געוואָרדען! . . .

געראדע, אלס בכל תפוצות ישראל, אין אללען יידישען געמיינדען דאס נטראָמ' „ויקחו אליך שמן זית זך כתית ל מ א ו ר" אוס דער תורה הקדושה פערלעזען וואורדע, צור זעלבען שטונדע וואורדע רבנו ש ר ג א צבי מאנגענבוים, דיעזע גלייך דעם פיינסטען אָליווענ-אָל געלייטערטע ליכטע איזראעלס, פאָן אונס גענאָממען; געראדע צור ז ע ל ב ע ן שטונדע האט זיינע ריינע זעעלע, וועלכע „כתית למאור" וורדיג וואר, אין דען ה אָ ה ע ר ע ן רעגיאָנען צו לייכטען, זיך אין דיא ליכטע האָהע דעם עוויגען לעבענס עמפאָרגעשוואונגען! . . .

„אל תבכו ל מ ת ואל תנודו לו" ניכט דען ט אָ ד ט ע ן בעוויינעט, „בכו בכו ל ה ו ל ך", צו בעטרויערן זינד וויר ערדענוואללענדע, וועלכע נונמעהר פאָן איהם פערלאס־ ערגאנגען אונס, דאס פאָר איינעם יאהרצעהנט, אלס איין הערפאָרראגענדער רב אין דייטשלאנד, דיא דריא גראָססען גאונים דער גגענווארט נאכהאלט געמאכט האטטע, דער זאָבען פערעוויגטע אלס איינער דער דריא בעצייכנעט וואורדע. *)

„הצבי ישראל על במותיך חלל" מיססען וויר זאָמיט אויסרופען. אך, ישראל, רבנו שרגא צבי מאנגענבוים, דער „על במותיך" דיא האָהע גייסטיגער פאָללקאָממענהייט ערקלאָממען, דער דיא געזאממטע מיטוועלט אין תורה וייט איבערראגטע, — „חלל", איזט דורך דען אונערפאָרשליכען ראטהשלוס דער פאָרזעהונג פיר עוויג אונזערער מיטטע ענטריססען וואָרדען!

• • •

דער גוטעהר פערעוויגטע זיא וואר דער זאָהן דעס עהעמאליגען ווערפעלעטער גאון ז"ל. בערייטס אין זיינער פריהעסטען יוגענד ערדענטע זיין אונגעוואָהנליכער ש א ר פ ז י נ ן גראָססעס אויפזעהען. וואָהרענד אבער דיא מייסטען, דיא דער אללגעמיינע מיט דיעזער נאַטירליכען גאבע בעשענקט, קיינען איבערגראָסען פלייס צו בעטהאָטיגען פפלעגען, וואר דער ראהינגעשיעדענע אונערמידליך אים לערנען. צום שארפזינן געזעללטע זיך זאָמיט אונערמידליכער פלייס, אונד נור זאָ איזט עס צו בעגרייפען, דאס ער אויף דעם וויטען געביעטע דעם „ים התלמוד" ד א ס וואורדע, וואס ער וואר: „יהיד בדורו" דאס אבער דעם פערעווינטען טראָטצדעם נור איין ע נ ג ע ר ווירקונגס-קרייז צור פערפיגונג שטאנד, איזט איינערזייטס זיינער אויסעראָרדענטליכען פערלוסט פיר דיא עכט יידישע וויסענשאפט, וועגן מאן זיינע מאנגעבענדען, אלס מאנוסקריפט פאָרהאנדענען תשובות ניכט אין דרוק לעגען ווירדע.

זיינען פלייס אונד זיין פאָללינגעס אויפגעהען אים לערנען באראקטעריזירט אם בעסטען דיא טהאטזאכע, דאס ער מיט דער ישיבה אום 9 אוהר פאָרמיטטאגס צו לערנען בעגאנן אונד אָהנע ריקקזיכט אויף דיא מיטטאגסשטונדע דען אונטערריכט פאָרטזעצטע; אונד אלס אום 1 אוהר נאכמיטטאגס איהן זיינע גאטטין אויף דיא פאָרגעריקקטע שטונדע אויפמערקזאם מאכטע, דא ריעף ער פערוואונדערט אויס, ער דאכטע, עס זייא ערסט 10 אוהר פאָרמיטטאגס . . . זיין „שיעור" ענטציקקטע יעדען פערשטאנדיגען האָרער. ער לערנטע „אם בלאטט", אונד דורך זיינע גייסטשפריהענדען ערליידערונגען ווורען אללע שווערען קשיות דעס „מהרש"א", „פני יושע" אוי"ד ווי געלאָזט. איינער אונזערער וואהרען גדולים זאגטע אונס, דאס דער פערעוויגטע דער צווייטע „רי"ף" וואר.

זיינע בעשיידענהייט אונד אהבת ישראל וואהרען גרענצענלאָז. איהם ערשיען קיינער צו גערינג, אום דעססען אנזוהבען געדולדיג אנצוהאָרען אונד איהם מיט ראטה אונד טהאט בייצושטעהען. ווער איהם אלס עהרליכער בר ישראל בעצייכנעט וואורדע, דעם בראכטע ער דאס גראָססטע פערטרויען ענטגעגען. דאס ער זיך אין איינע אונערקוויקליכע מחלוקת, דיא פאָר איניגען יאהרען היערצולאנדע פיעל שטויב אויפגעווירבעלט האט, זאָ וויט אנגאזשירען ליעס, ווירד דורך זיינע גראָסע פערטרויענסזעליגקייט ערקלאָרליך.

35) פקסימילית כתב מורינו רב (שייך לאות ח').

ספר

ברכת הבית

חלק ראשון

כולל כל דיני ברכת הנהנין

ושני שערים פתוחים בו שערי ברכה ושערי בינה

שערי ברכה בו יבואר כל דיני ברכות ע"פ פסקי הש"ע והאחרונים ז"ל והרבה דינים מחודשים יבואו מפורשים כל מין יבא בשער שלו מקטן ועד גדול ימצא באמתחת הקטן בלי חיפוש וטורח ובלשון קל ונקי

שערי בינה יבואר בו טעם כל דין בקיצור כפי הנמצא בדבריהם ז"ל ולפעמים כפי אשר חנני השי"ת ליתן טעם לשבח בכל מלתא דעבידא לטעמא ובפלפולי ווטרא בקיצור בכדי שבל אחד יבין וישכיל טעם של כל דין והרבה פעמים נמצא בו נ"כ איזה חידוש דין

והבית הזה נבנה בשערים ופתוחים וחלונות

השערים, המה כלל של כל מין דין כל מין יבא בשער שלו כמבואר במפתחות

הפתחים, המה האותיות אשר בשערי ברכה בראש כל דין ודין הוא נקרא פתח

החלונות, המה האותיות המציינים בשערי ברכה בסיפי או באמצעו של כל דין ובשערי בינה בראש כל דין הוא החלון להאות בו הטעם של הדין המבואר בזה הפת, או איזה הוספה בחידוש דין אשר יאיר בו והוא נקרא חלון,

ותחב לבו הגיהו נרכה לב נתיכה כי הזהר בברכות ותתרך בכל עיני נרכות בונעולר בהקדמה ונזה קראתי שם הספר ברכת הבית כי ע"י יבא נרכת הבית בכל תבר בו ויהן לכם נרכת לנרתם. חיים עד העולם

סכת **ת ר נ"ג** לפ"ק

בעזהי"ת

ספר

ילקוט הגרשוני

קובץ גדול כולל לקוטים שונים בשמעתתא ואגדתא, סגיעים יקרים בפלפול והלכה, אגדה וחקירה, אשר מצא"י במעמקי ים התלמוד, ובנחלים ההולכים אל הים הגדול הזה, הלא המה מפרשי התורה ומכארי התלמוד, בעלי חלבות קטנות עם גדולות ראשונים ואחרונים, חדשים גם ישנים, עם תוספות ניכך מישל, ומישל רבות הגאונים נ"ע ז"ל, חדושים וביאורים בכמה מקומות בישים ופוסקים.

מסודר עפ"י סדר א"ב

חלק ראשון

שר אות טית

עם קונטרס אחרון בסופו

הכ"מ בחמלת ה' עלי, אני הצעיר באלפי ישראל, תולעת ולא איש.

גרשון הק' שטערן

מקק"ק מאדע

בעת תנה מקק מ' לודאש והגליל יע"א.

38) פקסימילית שער ספר ילקוט הגרשוני שייך לאות ב'.

בע"י

ספר

שדה העיר

על מסכת

שבת פסחים ביצה ר"ה יומא חגיגה סוכה מגילה קדושין

זה הספר תוכחות אדם להבל דמה אשר יסדתי בחסדי ד'
עלי אני הצעיר והדל עזריאל יהיאל בן מו"ה שמואל
ז"ל רובין ממיהאלעוויטץ י"א.

ולהיות דובב שפתי ישנים הדפסתי ה"ת עריבים מתוקים וחריפים מכ"ק
אדמו"ר הגה"ק אישא מורנו ורבינו מו"ה משה ט"ב צוקלה"ה זי"ע שהי'
אב"ד דק איהעלי אשר נכתב ע"י אחד מתלמידיו החביבים לו בשנת
תק"א וניתנו לי במתנה והוא על קצת פ"ק דחולין:

בשנת תרס"ג לפ"ק

מונקאטש

בדפוס המשובח של היה הרבנים הגדולים מו"ה שמואל זנוויל כהנא נ"י.
ותתנו מו"ה עזר הכהן פריעד נ"י:

האדרעסס להמחבר והמוכל:

J. RUBIN N.-Mihály. (Ungarn Com. Zemplén).

Druck von KAHN & FRIED, MUNKACS.

39) פקסימילית שער ספר שדה העיר שייך לאות ה'.

בעזה"י

זה השער לה' צדיקים יבאו בו

9067

ספר

בית היוצ"ר

ח"ש

שו"ת על אהע"ז וחו"מ

וחידושי סוגיות הש"ס

לכל תכלית הוא חקר, דורש כמין חומר, הרבה חי' ודינים בסקירה אחת הוא סוקר, אוסף ואוגר אל בית האשר, תשובות ברורות צרופות ובחנות בפסקים משולבות, שובות ונכוחות, שבעתיים מזוקקות בפלפול יעצום חצובות, כסדר ארבעה טורים נתיבות, וחי' הלכות בסוגיות שונות, שנונות כחרבות, בפנים מסבירות, ובלשון של זהורית.

הכינו וגם חקרו הי"ה הרב הגאון המובהק, שמו הטוב נודף כשמן תורק, החריף העצום סיני ועוקר הרים, המאיר לארץ ולדרים, המפורסם בצדקתו ועטרת תפארתו, הקדמת לעוצם חכמתו, מופת הדור והדנו, רבים הכשר לאורו, בוצינא קדישא חסידא ופרישא כקש"ת מהר"ר יואל צבי ראטה זצוקללה"ה במדינת שמעון זי"ל האב"ד ור"מ בק"ק חוסט והגליל יצ"ו, ושם מנוחתו כבוד זי"ע ומלפנים הי' אב"ד בק"ק כ"אויפאלא ובק"ק ברעזנא יע"א:

תתעתק ונסדר ויצא לאור בהתאמצות הרב מוה' יצחק פרענקל נ"י מחוסט נכד הנ' המחבר, כאשר בהקדמתו לחיר מרכר.

Verlag von IZSAK FRENKEL in M.-HUSZT.

מונקאטש,

בדפוס המשובח של היה הרבנים הגדולים מוה' שמואל זנוויל כהנא נ"י, ויחתנו מוה' עזר הכהן פריעד נ"י.

שנת בנחמות ציון לפ"ק.

Druck von Kahn & Fried, Munkács.

39-א) פקסימילית שער ספר בית היוצר

בעזהי"ת

מדושתי ובן גרני אשר שמעתי מאת ה' צבאות אלקי ישראל הגדתי לכם. (ישעי' כ"א).

ספר

בן גרני

על חמשה חומשי תורה

חברו הרב הגאון הגדול המקובל האמיתי המפורסם בגדולת תורתו
צדקתו וענוותנתו נ"י עה"י פה"ח בנן של קדושים כקש"ת

מו"ה **יוסף ישראל דייטש** זצוק"ל
אב"ד דק"ק באלאשא יארמוט יע"א

בן הרב הגאון האמיתי שר התורה קדוש ישראל הומת אריאל בנש"ק כקש"ת מו"ה אהרן דוד דייטש זצוק"ל בעל ס' שו"ת נורן דוד אב"ד דק"ק באלאשא יארמאט, בן הה"צ מו"ה אברהם אהרן ז"ל, בן הגאון המקובל קדוש אלוק מו"ה יוסף דייטש ז"ל אב"ד דק"ק רוזדניטץ, ונכד הגאונים בעל אור לו בציון, ותשובת אור נעלם, בעל עטרת, זקנים בעל צמח צדק, מה"ל דסראנ, ממוץ המפך דוד נעים זמירות ישראל.

שימש בכתר הרבנות תחלה בק"ק סענדרא, ואח"כ מלא מקום אביו הגה"ק זצוק"ל בק"ק באלאשא יארמאט ושם חלקת מחוקק ספון.

גם נלוו הגה פרחי שושנים מאת הגאון בעל גורן דוד ז"ל.

ירושלם

Buchdruckerei LEOPOLD GLANC, Turna n/B., Slovensko.

ספר בן גרני, מדושתי ובן גרני תבואת קדש שלי, עריסת חגם אשר נצטויתי מפי רוח הקדש

יסכל ויבזז ושאם שאשט הגה בואם שכל ושם מסגם לכל

40) פקסימילית שער הספר בן גרני.

ספר

שאלות ותשובות

גורן דוד

חלק

אורח חיים.

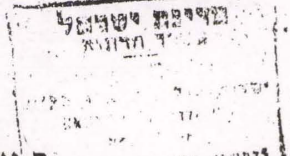
חברו הרב הגאון האמתי רישא דעמי מדברנא דאומתי המפורסם
בגדולת תורתו צדקתו וענותנותו כקש"ת

מו"ה אהרן דוד זצ"ל

בן הרב המאוה"ג מו"ה אברהם אהרן זצ"ל בן הגאון המקובל קדוש אלדי מו"ה יוסף דייטש זצ"ל נכד הגאונים בעל אור לו בציון ותשו' אור נעלם, בעל עטרת זקנים, בעל צמח צדק, ומהר"ל מפראג

שמש בכתר הרבנות בק"ק שעביש ובק"ק ב. יארמוט ושם מנוחתו כבוד.

המפורסמת א"צ ראי' בכל מקום שנזכר בספר זה עכרים כותי נכרי וכדומה הכוונה על האומות אשר חיו בימי חכמי משנה את ד' לא ידעו עכדו כוכבים ומזלות ולא בינת אדם להם לא כן אומות האלה אשר אנו חוסים בצילם עלינו להתפלל על שלומם וטובתם הטיבה ד' לטובים וישרים בלבותם אכי"ר.

פאקש

נדפס בדפוס של הרבני מהו"ר איצק ליב ראזענבוים שנת תרמ"ה לפ"ק.

Buchdruckerei des Ignatz Rosenbaum in Paks, 1885.

הקדמה מבן המחבר.

יחברך **א**דון **ה**עולם **ד**רכי **ו**מורחותיו **נ**ך **ד**ורנו יעצנו, **י**התכל **א**להינו **ד**רתנו **ד**ודו **ו**כבודו **ו**לו **ה**גדולה **ה**רם סיני קרבנו, בן יכבד מבודתו בו ביום ציונו, ובמה יתרלה העבד לפני האדון שבשמים, שם לא בקייתיו משפטיו חוקיו ומצותיו, ובתה יכבד בבן בשתא תבוי בקרן החיים, שם לא בהשלו תוכה מעיוותיו, להשקות נפן קדשים תלליותיו, למען תרחיבון שפתותיו, והנה פתחתי פיו, ואשתוקקה תעוכתו תעולם לא עלה על דעתו לחבר חיבה ספר, ותה גם לכנות שם לתמרוחיו תמרי יהי תמרי ספר, ותברך ד' אשר יענני, ובחשבו עד כה עזרני, לקיום מילי דאבות, לסדר חלק מהחסידות, שכתב להציב על השלחן, גם לנקט תחריו עוללות, חיזק דבריה אשר הסם את עבדו הרפה, כעני המלקט לקט שכחה ופיקה, כאשר על שדה תמך עברתי, כתבי קודש של תבא תמרי זמרונו לברכה, נוער תהיה יהלל פרי תמרתי, ותשים גם תותם על המערכה, וקרתי שם הספר **גורן דוד** עיש שתתמיי התחבר אשר אספו בעמיר גורנו כי דוד הוא הסם אשר תבטן תותו יכנו [עיש דב גדול ופיק אשר את חשוכי בניס ר"ל ובא בחלוס לזקנתו הרבניה הלליקה מי יטל ז"ל ואמר לה הנה בן יולד לכלכך תקרלו תותו בשמי דוד ויהי' לזיש תופה כן ספרה שם שתתמיי הרבניה הלליקה מי ריזל ע"ש] גם שם אהרן הנוסף לו תרומת בתיבת גורן בגימטריא וג' היתירים ע"ש ג' שותפים שבשלם תחוברים, ועיש ג' עמודים תויש וגמילת חסדים, שהי' תעיד בידי שתתמיי לשחיים, ואלה הדברים אשר תדעתי העני' הוספתי, תותם לבדנה במקום תוסגר הבשבי, ושימנתי תותם בתיבות הגה מגן התחבר, למען לא יהתלם החבן את הבר, גם הדפסתי תותם בתיבות קטנות, כראוי למילין זעירין שתאדברי הרב יהי' שוות, והכתבתי לי גם לזכרון שניס ושלשה גרגרים, תאשר זכיתי לכלכל לפעמים את גדולים תמני ואת חברים, ויהי התעכלותיהו כבר תתורה להלן בסתוך בלשונו הזהב של אחי הרב וכו' תויש תשם כי וכדי לפתוח בדיש תעתיק תאתר שגגה כי תתחילי שתתמיי על תס' כתובות דף ז' עיש חיש ד"ה תאן דלא תחיש וז"ל:

באר"ד הקשו התוס' תאן דלא תחיש בה ת"ש תברכת התורה ובדרום שגגה בכתה תרכתי בכתה תופעים ותקלת תרשום כאן תיידי לחביבות לי שבפרק הזה כאשר הייני בסוגיות זו שלשם בחסד הסיתיי ספר תורה שלי ותרשתי בהלי עניות ותמרתי לתרץ בתה שדקדקו הפיסקים להיילל תקדם עתו ישראל עיש קידושין ותופה ועיי"ש דרין שהביות הרבה דעות תהראשונים והנה בהתרשי"ש ת"ח הביות דהקדיש קידש את ישראל עיש תופה וקידושין והקידושין הי' ביוצ תעניים ובזיוצ היום והקתה המשכן הי' הכניסה לחופה וכן פירש"י בחותם ויהי' ביום כלות תשה כלת חסר כחיב ככלה שנכנסה לחופה ובהפלגה הביות בשעה ת"ש הי' הקידושין והחופה בבת אחת דמתי דכפה עליהם הר כגיונית זה הי' החופה והשני נוחות הם הקידושין ונרחה לע"ד ולפי"ז ולפי"ז ההגה תני תומרים שיהי' עבודותיו מיוחדת להסיתיי בדתיו' ורתיותיו ורהיותו ודתילו והיינו דיש שני תיני ירחה ירחה תתחת טוש והשני עבודה תתהבה תתגס תחר שיהבה תדם לעבודה תהבה וזכוך חומרו הגה תז תחל עליו ירחת התרוממת תנדולת הסיתיי והגה עבודה תירחת העוש הוא תלייר בכל עבד לחרי שיוצ שרבו נותן לחתו ותימיו ותס יעבור על תניותיו ים ביכלתו להרעיבו גם להשותו וליקה חיותו הגה עבד זכה ישמור תצות תדונו בשכר יודע כי כל טובו הוא ביד תדונו לך כאשר תכבד השבודה עליו יאמר טוב תותו תחיי ויתרוד בתדונו ותס כי תדוניו יתיהבו הוא תינו חפן בחיים בעבודה קשה כזה תגס ת"ש שהוא חפן בחיים ת"ש לו לתרוד תכן תס יש יכולת בתדון זה להתית ולהחיות תז גם תס לא יחפוץ בחיים ויבחר בותת ת"ש לו לתרוד שתדונו יתיהבו על שתרד בו ושוב יהייהו ויחזור לעבודתו ת"ש לא שכאר לו תקום זולת לבחור בעבודתו והגה ביראל עיש התותות והתפתים שרתו בתלריס ידעו שהקביה הוא הנותן להם ומזון ובריותם ובידו להמית ועוברי רצונו והגה תמרו נעשה ונשתע ונאמר בקרע זכרתי לך חסד נעוריך לכתך תחרי במדבר בתרץ לא זרועה לך כאשרו תשם הגדולה חזרו בהם כ"ב התוס' בתמס' שבת וחשבו שטוב תותם תקבלת עבודה תמורה לך כפה עליהם הסיתיי הר כגיונית והבינו שהוא תוריד שתול ועבל וגם תחרי תות הנוף והנשתה תסורים בידו שוב השלימו נפשם לעבודתם והיינו ככלה שנכנסה לחופה ותוסרת עצמה ברשות בעלה לגמרי ונשלמה העבודה תירחת העוש לך ת"ש תתחלת העבודה תהבה ולזה הי' בלוחות קידושין שני שש"י הבינו תתיקת התורה והוא נותנת היים לעושיה ותרות על הלוחות תירות כתיב שנעשים בני תורין תיקרא כי תשם בהבלי העולם ודבקה נפשם בתור תתם ועי"ז נעשו בני תורין תתלכיות ותלך התות לך שוב נגמרת החופה זזה שנכנסים לעבודת ירחת התרוממת והנה לך יניע תדם לזה עד יבטל תדם תהוא נפשו ויציר תתיר בנפשו שהוא תפס ותין ורק רצון הבוראי יתיש תקיימו וזה הי' תדריגת תם רבינו שתתר ונתנו תה ותכללו הי' ירחה תילחת זוטרי ואומר תני שלזה זכו ישראל בהשרחת שכינה בתשכן שנאתר בה וירח כל העש וראו הייתו תדריגת התהבה והשתתה וויפלו על פניהם זה העבודה תירחת התרוממת וזה הוא תפיס תשיטר נפשו לעביד. זו יען שתדריגה זו הי' תדריגת הנביאים לכן תתר תקדם עתו ש"י חופה וקידושין ר"ל שתתחילה פעל בתשלו שהשלמתו נפשותיהו בעבודה תירחת העוש וזה הי' ש"י כפייה הר כגיונית וזהו קידושין שתקדשו שניה לעבודה תתהבה וירחת התרוממת ולוי"ק:

ועתה שוב נשוב לפרש זזה ברכת התורה והנה תפורש יוצא תהש"ת דפסחים דוקא היכי רגולי תדע תשלמה זו אין תותמין בדבוך אבל כשהם תולוקת חוקות תותמין והנה לפי"ז תומר תני שברכת התורה אשר בחר בנו וכן ברכת התורה שלתחריו כל תחד שני דברים הן להנה הרתבין בפי תלך ט"ס טעם לכל תצות ומצות ואומרי כל התתרים הסותרים זזה ש"ש בפי שליח הקן והנה נתן הקב"ה לנו שנ"ש בטעתי התצות שבסברותיהם וע"ז יולדו לנו דינים תחודשים והרחה הקב"ה לתשה כל תה שתלתלה והיל שתיל לתחז ופפ"ה זאתה הקב"ה שתורתו נתתן בזה בה שתתורו נתתן זאת בשכלינו והנה תלתלה הקב"ה תסר לנו התורה פשוטה :ל דבר ודבר בהלכה לתשה תסיני ולא הי' נתן בכח שכלינו לפלפל בתורתו בעיון וגם בזה הבדילנו תן העתים והורותינו תוקין ותפשטיו ובחר בעתו ישראל תשר יהיו תשרתיו ושתשר תלך בשר ודם יהיה תיש יתן לו תשתרת ויבחו זאתותו הלא יאתה בזה תכ"ש תנו עתו ועבדיו לך שוב תנו נותנין הודאה שנתן לנו תורתו ר"ל שפתח וירתו וזכה תותנו שתחגלה ע"י תכתינו הקדושים והנה כבר בזיתר התרב"ש בתערת תימן שכל התעיין בתורתינו קדושה ויסביב נפשו תצוף תתרתיו ויתצף בה לדברי תפן יוכל לרתות כי היא תורה תן השתים כי יגיה ותקלר:

הקדמה

גם כל חכם לעשות חיבור קטן כזה ויכלול כל החכמות עד אין קץ ולפי"ז הלומדים רוחים בחתם תורה מן השמים בכל דור ודור ובכל שעה ושעה שהיו מעיינים בתורה. לך התון בית ישראל מאר מין חלק להם בחכמת התורה לך ידעו התלות התעשיות לירך ירחו הם מעשי ה' שהקב"ה הוא הנותן התורה לומר לפי מה שהיה הקב"ה בלב כל אים מישראל שיכל לתן רסן לתחותו ולקמץ מתנו ולתן לפני לותתי תורה זה בעצמו רחי שהקב"ה ציוה לנו בתורתו וכבר הובא בתדרש שתטרוניתא שהלה את ר' יוסי חפסר טיוסף בן י"ז שנה וכובש את יצרו לשמוד עם חשם תדוניו והשיב לה התורה העידה עליהו כשהיתים סוגה חשם תומרת לבעלה טיפה קטנה כשהיתה מזותה רחיתי ופורש ממנה ונולה שהקב"ה נתן לנו תורתו לא היו בנו כח לכבוש תזותינו וזה שהותירים ברכה מחזרוה חשר נתן לנו תורת חתת ר"ל שכולנו יודעים שתורתו היא חתת ועש"ה תה תנו יודעים חשום ותיי עולם נטע בתוכינו שיש בנו כח לגבר על כל התזות ותתה שנטע בנו חיי עולם תנו יודעין שתורתו הקדושה לתת נתנה שכל ברכה וברכה היא של דבריה לכן תוחתין בברוך נותן התורה והוא יזכנו לעבדו בהכבה ובירחה כה"י תובו"ת ג"ל עכ"י חתן:

ואבקש סליחה תחת רבותינו חכתי ישראל ופס ה' על תה שלח שלחתי הספתה על ספר זה, כי הלח ידוע לכל כי כל ימי חיינו תמי' היתה רוח רבותינו וחביריו והבריות נוחה היתנו ולכל הגדולות חשר עשה עלח הסביתו תמיד כל חכתי ישראל נוחי עדן והבדלו החיים הע"י, גם גדולת מעלתו בתורה ולדקות הלח הם כתובים על ספרי תופת דורינו שיח תתרי תקרי תקוי תהריי"ח כתב סופר לבדי חיים, חשר על כן סתכתי כי התפורסתת ח"ל רחי' וחשבתי לתשפט שלח להטריח על רבותינו חכתי ישראל הע"י חנס:

ואני טרם אלה לדבר אל בעל הגתולות יתיש תערוך שוני, אגיד כי הטיבה לטובים בני קהילתי עוהב"י קיק בחלקם יקרתו חשר החזיקו תת תתתיו ילהי"ה בתתי וכבוד זה לי זך שנים, וגם תזו הבדיל ד' תור יקרתו, הם העבירו לבבו נחלתו, וקיימו כבי: ביתו ותקים תורתו ויסיבתו, ישלם הפס פעולתם, וירב שלותם וגדולתם, וחשר בין תחים יפרי"ש הוא רום חזמן, לע יגיע חרבו הכורת עליהם, ויחשר הקהל בתגודה תחת לד' ולתורתו נאמן, ולך שלום ותקת יהי בתהליהם, וייערב נא בזה תודתי לפניהם, וה' ירבה יתיהם ויפיק חייהם חיש:

וזכרה להם כי לטובה ה"ה **חברא כדישא דג"ח** תפה והחלוף התרומה הר"ר **אהרן הערצפעלד** נ"י וזוגתו ת' והחלוף התרומה הר"ר **וואלף בערצעלער** נ"י והקלין התרומה הר"ר **אהרן וטאטיס** ס"י וגיסי התירתי מויה יחק יבי נ"י בן חתי התורני הרבני הלדיק רחים ותוקיר רבנן מויה **נח יעקב** זצ"ל סגיל חשר תתכונו ביתין לדקם בסיוע שים בו תתם להדפסת ספר זה, וברכה בפני עמה לתחי תלתוי תביב תתתתיו ז"ש ה"ה הרב הגאון החריף מויה שתואל דוד ני תביד בקיק ווייס יחרתוט שהעתיק והגיי וסידר לנו קונטרס גדול בכתות ותיכוי בעיון נתרץ.

הכיל המסדר בן התחבר התוסס בחיבה לנוחן התורה על העבר בחפילה להבין:

בקיק יחרתוט בחדש תמוז תרמיה לפ"ק.

ה"ק יוסף ישראל דייטש בן הגאון מוה"ר א"ד וצ"ל.

יודישע צייטונג

בעזה

ZSIDÓ UJSÁG

A MAGYAR ORTHODOX ZSIDÓSÁG HETILAPJA. ○ MEGJELENIK HETENKINT EGYSZER.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST, VII., SIP UCCA 10. TELEFON: József 125—90.

ALAPITOTTA: GROSZBERG LIPÓT זצ"ל

ELŐFIZETÉSI DIJ: 1 ÉVRE P 20.— „ „ ½ „ „ 10.— „ „ ¼ „ „ 5.— Postachequekonló-szám: 50.791.

הרב הגאון רק"ק ב-דיארמאט איננו!

R. Joszef Jiszroél Deutsch זצ"ל

Irta: Dr. Reiner Imre

Mélységesen megrendülve, fájdalmas és gyászoló szivvel állja körül az egész magyar orthodox zsidóság a balassagyarmati főrabbi frissen hantolt sirját. Vele az orthodox rabbikar egyik leghatalmasabb oszlopa dőlt ki, elhunytával mérhetetlen veszteség szakadt a nagyjainkban amugy is igen megfogyatkozott hitfelekezetünkre.

Fényes neve, amelyet még atyja és rabbiszékében elődje, R. Deutsch Áron Dávid זצ"ל irt bele ragyogó betükkel a magyar hithü zsidóság történetébe; kivételes és páratlan szellemi képességei; kiváló talmudikus és széles világi tudása; mélységes jámborsága és szerénysége; megnyerő, kedvelt egyénisége: az első sorokba emelték őt már Nagymagyarország rabbikarának kiválóságai között is. Amikor gróf Tisza István miniszterelnök előtt, első kormányrajutása idején, egy orthodox rabbi és világi tagokból álló nagy küldöttség tisztelgett, a küldöttség vezetésével ő az üdvözlő beszéd elmondásával ő bizatott meg. Szeretet, tisztelet övezte nemes alakját az egész országban és most, hogy a gyászos hir váratlan halálát vitte szét: koporsóját mély gyászban kiséri szomoru utjára az egész orthodoxia részvéte.

Patriarchális kori értel; a Mindenható nyolcvannégy esztendőt ajándékozott e kedveltjének és kiválasztott hivének földi pályáján. Az élete tiszta szent harmónia volt, a lelke a tudást és a békességet szomjazta: mindkettőből bőségesen juttatott neki az Ur. Igaz jámborságban, csendes, zavartalan munkában, hangyaszorgalommal egyre építve nagymultu hitközsége hirnevén és fejlődésén, évtizedeket évtizedekhez füzve közel félszázadon át lelkészkedett nagyhirü atyja örökében. A harc, a küzdelem nem volt az ő számára kedvelt, egész valója a csönd, a megértés után vágyakozott. Apró, filigrán termete is mintha csak azt példázta volna, hogy a fizikumból — a »gasmiosz«-ból — a lehető legkevesebbet, mert fontossággal egyedül a szellem — a »rochniosz« — bir. Lehletszerüvé finomult törékeny alakjával, a magasabbrendüség megtestesülőjeként élt közöttünk.

Békés, zavartalan életének alkonyára azonban nagy szomoruság borult. Egyik fia — Deutsch Jenő זצ"ל — aki már harmincöt éves korában Nagymagyarország orthodox zsidóságának egyik legkimagasló egyénisége volt, akiből fiatal korban tagja lett a központi bizottságnak és akit kiváló szellemi, jellem- és tudásbeli képességei, igaz és mély vallásossága, a magyar orthodox zsidóság egyik vezérévé predesztináltak: korán sirba szállt. E sulyos csapás, amelyet ugyan sokáig titkoltak előtte hivei, nagyon megrendítette amugy is gyönge egészségét. Erős lelke azonban vigaszt keresett és talált az i-tetti Gondviselés kifürkészhetetlen akaratában és még megmaradt két leány- és két fiugyermekében. Fiainak egyike — Deutsch Áron Dávid — veje a váci gaon Silberstein Jozsua főrabbinak és ritka kvalitásai, nagy tudása, megnyerő egyénisége, valamint mély vallásossága révén, a balassagyarmati hitközség tagjai sorában általános szeretetnek és közkedveltségnek örvend és bemve látják fényes nevü őseinek méltó és kiváló utódját.*) Másik fiát, aki jónevü kereskedő, tudásáért és jámborságáért hasonlóképen becsüli és tiszteli az egész város.

*

Az egész város... Ezt érte a legnagyobb, a legsulyosabb veszteség!

A gyász és csapás, amely a főrabbi זצ"ל halálával az országra hullott, egész nagyságában és horderejében mégis csak Balassagyarmaton bontakozik ki,

*) Még a temetés előtt egyhangulag főrabbijává is választotta a hitközség.

Szerk.

---

43) צילום מהעתון החרדי "יידישע צייטונג"
אודות פטירת רבינו זצ"ל, הלוויתו והקמת המציבה.

ahol a boldogult — hat évi szendrői működés után — negyvennyolc esztendőn át viselte a főrabbi tisztséget és méltóságot.

Lényének sugárzó varázsát itt árasztotta hiveire évtizedeken át; kivételes elméjének ritka tudásából itt osztogatott egész generációknak. Itt érezték valamennyien közmondásos jószivüségét, itt aranyozta be jóságos lelkének fényességével kedveltjeit. Itt hintette el megértő tanitásait, amelyek a bársony finomságával simogatták végig a lelkeket.

Jóság és szeretet volt egész lénye jóságot és szeretetet árasztott egyházközségének minden tagja felé és ezek viszonzásul őt, kedvelt lelkipásztorukat fonták körül jóságuk és szeretetük minden megnyilvánulásával.

Jóságos és szertetteljes tanitással érte el, hogy רבים השיב מעון az idők során hitközségében szombat szent napjára minden nyitott bolt bezárult! Az ő személyének tiszteletében kiegyenlitődött minden ellentét, nagy emberszeretete maga köré gyüjtötte hitközsége valamennyi tagjának engedelmes alázatosságát. Az ő kiválósága volt az összetartás és egység forrása és most, hogy eltávozott, — ezt az egységet és összetartást biztositani fogja nagy szelleménck és kivételes lényének sokáig világitó sugárzása.

De nemcsak hivei: a város valamennyi lakója mindig megkülönböztetett tisztelettel vette körül igaz, i-tenfélő alakját: felekezetének becsülését, állásának elismerését, lelkészi méltóságának diszt szerzett mindenkoron. Egy izben boldogult Ferencz József királyunk elé — aki a környékbeli nagygyakorlatra érkezett oda — vezetett küldöttséget és Őfelsége kitüntető szivélyességgel és a legnagyobb elismerés-sel viseltetett irányában. Ez akkoron országszerte sokat emlegetett kitüntetés volt.

Halálával pótolhatatlan veszteség érte az egész orthodox zsidóságot, elhunytát mégis elárvult hitközsége siratja legmagrázóbb zokogással. Nagy kor nyolcvannégy esztendő, ezt elérni is csak keveseknek adatik meg: mégis, akik közelében körötte voltak, akik nagy szellemének tisztaságát még a legutolsó időben is élvezhették, akik ragyogó elméjének világosságában és fényében utolsó pillanatig gyönyörködhettek, akik bölcs szavait, szelid okosságát végső napjaiban is hallhatták: azok mélységes szomorusággal sóhajtják, hogy még most is nagyon, nagyon korán távozott. איכה ישבה בדד העיר

Óh, mily egyedül, elhagyottan maradt e város...

A balassagyarmati nagy temetés

— Kiküldött tudósítónktól —

Pénteken, január 28-án reggel futótűzként terjedt el Balassagyarmaton a hir, hogy az agg főrabbi sulyos beteg. A templomban a Beszhamidrásokban a sabbosz beálltáig szakadatlanul mondták a Tehillim-t a nagybeteg felépüléséért. A sabbosz sem hozott változást a főrabbi állapotában és R. Deutsch Joszef Jiszroél vasárnap, sevat 27-én reggelre visszaadta lelkét a Mindenhatónak.

A halál hire a késő délelőtti órákban érkezett a fővárosba, ahonnan az elhunyt Gaon egész sereg volt tanitványa és tisztelője zarándokolt el Gyarmatra a hétfői Ievájen való részvételre. Küldöttségileg képviseltették magukat a budapesti (Sussmann rabbi és Spitzer Jakab előljáró), váci, pozsonyi és ipolysági orth. hitközségek.

Hétfőn a temetés napján Balassagyarmaton országos vásár volt. Ezen körülmény folytán a város külső képe csak a vásár lezajlása után délután árulta el a nagy gyász jeleit. Ekkor a részvét jeléül felekezeti különbség nélkül az összes üzletek redőnyei lezárultak.

A »taháró« szertartás még délelőtt tartatott meg, mig a temetés kezdete délután 2 órára lett kitüzve.

Már fél kettőre egybegyült a gyarmati nagytemplomba Mincha imára a nagy gyászoló közönség. Az óriási zsinagóga beseje, valamint 2 emeletes női karzata ez alkalommal szüknek bizonyult. A »Sovevim« böjtre való tekintettel »vajchal« törni felolvasással időbivitett Mincha ima 2 órakor nyert befejezést. Ekkor érkeztek a templomba a városi polgármester, a megyei alispán és az idegen felekezetek egyházi képviselői.

Ezután kezdődött a gyászszertartás. A szentéletü Gaon földi maradványait tartalmazó koporsót — a טמטה-t — a templomban a frigyláda (»Orain-kodes«) elé helyezték.

A koporsóval hétszer járták körül a frigyládát. Minden hakofó (körüljárás) alkalmával a frigyláda kinyittatott (פתיחת הארון) és a »k'él erech apajim« ima mondatott. (Minden hakofó után a frigyláda bezáratott, a koporsót letették. Percnyi szünet után ugyanezen kép megismétlődött. Igy összesen 7-szer.)

Most Herskovics balassagyarmati dajon nyitotta meg a heszped-gyászbeszédek sorozatát. Szónok markáns szavakkal vázolta a Czaddik távozásával a vallásos zsidóságot ért pótolhatatlan veszteséget, ami azonban hitközségét sujtja legjobban, amelynek fejlődése, vallásossága és tóraszeretete félszázadon keresztül egybeforrt az elhunyt főrabbi személyével. — Ezután a megb. fia, R. Aron David, a lelkesedéssel egyhangulag megválasztott uj (alig 30 éves) gyarmati főrabbi gyönyörü szivbemarkoló mondatokban ecsetelte nagy atyja általánosan ismert jámborságát, tóra-tudását és hazafiasságát.

Szivhez szólóan méltatták ezután Izráel nagy halottjának érdemeit: Silberstein Józsua, váci és Deutsch, salgótarjáni főrabbik; Sussmann és Herskovits pesti rabbik, Weisz, ipolysági; Cseh, mezőkeresztesi és Jungreisz, gyöngyösi főrabbik; Silberstein D. L., váci rabbi; Unsdorfer, losonci; Duschinski, rákospalotai; Lőrinc, nagyoroszi-i és Jungreisz, nógrádberczeli főrabbik, továbbá Welz Izráel pesti rabbi.

Miatatt azután még a Gaon néhány tanitványa és ifjabbik fia a bucsuztató szót megragadták — öreg este lett, a temető a nagy halottat várva, már akkor ivlámpák fényárjában uszott — a temetés azonban még messze volt.

Este 6 óra elmult. A 2000 fő körüli közönség a templomból az udvarra és utcára vonul, a koporsót a szabad ég alatt a templomudvaron helyezik el, ahol a Gaon כ ה ן sógora Katzburg ózdi főrabbi tartott hosszabb, tartalmas, szivbemarkoló beszpedet.

Ezután megindult a beláthatatlan tömeg, amely a koporsót kézről-kézre adva ért a késő esti órákban ki a temetőbe, amikor Izráel e Nagyját örök nyugalomra helyezték. זכותו יגן עלינו

1927. május 27.

A BALASSAGYARMATI SIRKÖAVATÁSRÓL a következő jelentést kaptuk: „A f. hó. 17-én végbe ment sirkőavatásra a megbold. főrabbi צ"ל távolban lakó hivei és tanitványai is egybegyültek, hogy a nagy Mester iránti kegyeletüknek ismételt kifejezését adják. Képviselve voltak többek között a budapesti, váci, verpeléti, gyöngyösi, nógrádberceli és pozsonyi orth. hitközségek. A beszpedek sorozatát az ifju főrabbi nyitotta meg. Lendületes szavakkal ecsetelte elhunyt nagy atyja csaknem 5 évtizedes áldásos működését, amely örök emléket biztosit számára a magyar orth. zsidóság kimagasló egyéniségei között. A megemlékezés kötelességének — ugymond — azonban csak akkor tettünk eleget, ha *eszmei mellett tettünkkel is hitvallást teszünk.* — Beszéltek még: *Lőrinc* nagyoroszi, Jungreisz nográdberceli, *Polák* verpeléti és *Katzburg* ózdi főrabbik, valamint R. Dóvid Léb *Silberstein* váci és *Herskovics* b. gyarmati rabbik, továbbá a megbold. ifjabbik fia, — A sirkőállitás befejeztével a Chevra Kadisa disztermében egy „*szijüm*" ünnepéllyel egybekötött lélekemelő סעודת מצוה lakoma volt, amelyen sok szép tórával füszerezett beszéd hangzott el s amelyen a „Ben-tójró"-k között az egész talmud tanulását, felosztották és felhatározták, hogy arra אי"ה jövő év *Lag-beómer* napján szijüm-ünnepélyt rendeznek".

קטעים מהעתון החרדי
השייכים לקהילת סענדרא

A Tóra szózata!

— A magyar orth. zsidóság vezetői és rabbijainak felhivása a közönséghez —

Az 5688. évi Adar hó 7-én Nagykállón tartott gyülésen, melyen Szabolcs, Szatmár, Hajdu stb. megyék rabbijai és egyéb notabilitásai tanácskozásra jöttek össze, hogy miként erősitsék az »Országos Tomché Jesivósz Egyesület«-et, e célból a következő pontokat határozták és fogadták el:

1. Minden helységben meg kell alakitani az »Országos Tomché Jesivósz« helyi csoportját és minden zsidó fizessen az egyesületnek — viszonyához mérten — havi járulékot. A t. főrabbi urak felkéretnek, hogy buzditsák erre összes hiveiket, valamint sziveskedjenek mindenhol gábe-t kinevezni, annak nevét és a tagok jegyzékét a fizetendő havidijak megjelölésével az egyesület központjának Győrbe beküldeni. A tagok nyugtái a központból lesznek havonta a gábeknak beküldve, kik a nyugták inkasszálását egyedül vagy beszedő által végzik és a pénzt az egyesület központjának beküldik. A Tiferesz Bachurim egyletek és általában mindenhol az ifjuság kötelessége a gábeknak mindenben segédkezni.

2. Minden templomban és imahelyiségben a Tóra felolvasó emelvényen (almemor) egy tábla kifüggesztendő: נדבה לחברת תומכי ישיבות (Adományok a Tomché Jeszivósz Egyesület részére) felirással, hogy aki az egyesület részére egész éven át — a szokásos »Tomché Jesivósz Sabosz«-on kivül is — adományozni akar, ezáltal emlékeztetve legyen. A helyi csoportok gábejai tartoznak erre buzditani, az adományok beszedéséről és a pénz beküldéséről gondoskodni.

3. Minden örömszülő (ugy a vő, legény, mint a menyasszony szülei) mellékelje a lakodalmi meghivókhoz a Tomché Jesivósz Egyesület sürgönymegváltási blankettáit, hogy ezáltal annak bevételeit gyarapitsa, annál is inkább, mint hogy ezzel anélkül, hogy ez megterhelést jelentene, használ a szent ügynek. A helyi csoportok vezetőinek kell az örömszülők figyelmét erre felhivni és ezt náluk kieszközölni. Az ifjuság, melynek kötelessége mindenben a vezetőknek segédkezet nyujtani, különösen ügyeljen e pont betartására.

A csoportvezetők kötelessége továbbá mindenhol és mindenkor odahatni, az egyesület bevételeit minden lehető módon szaporitani.

E három pontot elhatároztuk, hogy segitségére legyünk ezzel azoknak, akik I-ten és szent Tórája dicsőségéért munkálkodnak, hogy segitsünk ezzel a nyomorgó jesivabócherok helyzetén. Szent Tóránk nevében szól hivó szavunk zsidó testvereinkhez: מ י ל ה' א ל י נ ו,

ki I-tenhez hű, tartson velünk!

Reméljük, hogy összes zsidó testvéreink körének fognak segiteni, elfogadják és betartják ezen három pontot, hogy ezáltal erősödjék szent Tóránk, Jákov közösségének szent öröke. Ennek érdemében részesülni fognak a Tóra háromszoros áldásában.

A felhivást aláirták: Frankl Adolf, az orth. közp. iroda elnöke; Abaujszántó, Ács, Balassagyarmat, Balkány, Baranyavár, Beled, Bihar-nagybajom, Biharkeresztes, Budapest, Bonyhád, Budaujlak, Büdszentmihály, Cigánd, Csenger, Csorna, Debrecen, Dereczke, Diósgyör, Dombrád, Edeleny, Eger, Földes, Gyömöre, Gyöngyös, Győr Győrszentmárton, Hajdúböszörmény, Hajdudorog, Hajduhadház, Hajdunánás, Hajduszoboszló, Hejőcsaba, Hodász, Jánosháza, Hőgyész, Kaba, Kántorjánosi, Kapuvár, Kemecse, Kiskörös, Kisvárda, Kovácsvágás, Levelek, Levelekkerület, Mád, Makó, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkovácsháza, Mezőkövesd, Miskolc orth., Miskolc szefard, Nádudvar, Nagyecsed, Nagyhalász, Nagykálló, Nagyoroszi, Nagysimonyi, Nagytétény, Nógrádbercel, Nyirbátor, Nyirbogát, Nyirbökény, Nyiregyháza, Nyirlugos, Nyirmada, Nyirmeggyes, Nyirtas, Nyirvaja, Olaszliszka, Ónod, Onodkerulet, Ózd, Pétervására, Püspökladány, Paks, Pápa, Pásztó, Polgár, Rákospalota, Putnok, Ricse, Sajószentpéter, Salgótarján, Sárbogárd, Sarkad, Sárospatak, Sárrétudvari, Sárvár, Sátoraljaujhely szef., Soltvadkert, Szarvas, Szécsény, Székesfehérvár, Szendrő, Szerencs, Szikszó, Szombathely, Tab, Tállya, Tarcal, Tiszabercel, Tiszadada, Tinye, Tét, Tiszafüred, Tiszalök, Ujfehértó, Tokaj, Ujpest, Vác, Vásárosnamény, Várpalota, Verpelét, Vitka és Vörösvár hitközégek főrabbijai, Bodrogkeresztur, Csorna, Fehérgyarmat, Földes, Salgótarján, Sátoraljaujhely orth. és Vác hitközségek jesivavezető rabbihelyettesei, valamint Ausländer sátoraljaujhelyi, Berger beledi, Posen soproni, Schwartz miskolci, Speier nyiregyházai és Unger kapuvári jesivavezetők.

Reméljük, hogy összes rabbijaink ezen impozáns megnyilatkozása mindenütt lelkes visszhangra fog találni. Minden helység, minden zsidó bekapcsolódik az »Országos Tomché Jesivósz Egyesület« szent munkájába. Mindenütt lehetővé teszik a »T. J.« részére való templomi adományfelajánlást. Minden helységben megalakul a »T. J.« helyicsoportja. *És mint minden zsidónak van ארץ ישראל perselye, minden zsidó legszentebb kötelességének fogja tartani, hogy tagja legyen az „O. T. J. E."-nek és annak munkáját minden lehető módon támogassa.*

A Tóraszeretet impozáns megnyilatkozása

volt, mult hét szerdán, az Abauj, Zemplén, Borsod, Szabolcs és Gömör vármegyék „Machzike Hadosz" egyesületének megalakulása

Szerencs, május 13.

(Saját tudósitónktól.)

Az ózdi főrabbinak a *Zsidó Ujság* hasábjain közzétett felhivása testté vált. Szerencsen megalakult illetőleg ujra alakult a *Machzike Hadosz*.

A kis városkába a vonatok már a kora reggeli órákban hozták a fenti vármegyék területén lakó rabbikat és híveket, ugy, hogy az előkészitő bizottság kénytelen volt intézkedni, hogy az összehivott közgyűlés ne a szűknek mutatkozó hitközségi tanácsteremben, hanem a Nagyszálloda disztermében legyen megtartva. A *mádi, nyirbátori, ujfehértói, tállyai, ózdi* és *szerencsi* főrabbik már előző napon megállapitották a közgyűlés rendjét.

Jóval 10 óra előtt tömve volt a szálloda nagyterme. Ott láttuk a *mádi, kisvárdai, nyirbátori, nagykállói, ujfehértói, tállyai, ózdi, szerencsi, miskolci* (szefárd), *nyiregyházi, mezőkövesdi, putnoki, balkányi, abaujszántói, czigándi, edelényi, sajószentpéteri, tarcali, halászi, nyirmadai, forrói, tokaji, encsi, mezőcsáti, kemecsei* főrabbikat, továbbá az ujhelyi, mádi, szikszói, kereszturi rabbikat és a fenti megyék területén levő hitközségek nagyon szép számban megjelent világi képviselőit.

A szerencsi főrabbi üdvözlete

Pollák Emánuel mint a község papja és az előkészitő bizottság egyik tagja, üdvözlő beszédében megállapitja, hogy nem uj alakulatról van szó, hiszen a *Machzike Hadosz* egyesületnek, amelynek egyik vezére a megboldogult hunfalvi gaon volt, már 1912. év óta megvannak a belügyminiszter által 39.912/1912. V/a. szám alatt jóváhagyott alapszabályai.

Nagy eloquenciával folytatta többek között:

— A háboru beszüntette az egyesület működését s igy most ujból kell megalakitani. Mert az tagadhatatlan, hogy az orthodox zsidó nevelés és vallásos élet terén szomorú jelenségeket tapasztalhatunk. A gyermekek eltávolodnak testileg és azután lelkileg a szülői házaktól. Szabad ezt tétlenül nézni? A fiuk nem tudnak elhelyezkedni s a leányok hiányos öltözködés és egyéb erkölcstelen divatos szokások követése (strandfürdő) által veszélyt jelentenek orthodoxiánkra. Nem kell-e összefognunk ez ellen? Közös erővel

támogatnunk kell, a jesivák kiválló növendékeit, a családalapitásnál s az elhelyezkedési lehetőségek megkönnyitésénél.

E tekintetben nem szabad kicsinyes, szűkkörünek lenni. A Tóra elbeszéli *Bamidbor* könyvében, hogy „Majse hallotta, hogy a nép mint sir családjai szerint, felgerjedt haragja s Majse szemében is visszatetszett." Ezt a pószükot a *Chaszam Szajfer* ugy magyarázta, hogy az akkori nemzedék is sokat sirt, panaszkodott, de csak „családjukért", mindenki csak saját magával törődött, s azért gerjedt fel az Örökkévaló haragja, mert a vallás, a Tan, az erköles ügyében csak *összefogva*, a családi szűk körön kiemelkedő tekintettel, megszervezve lehet eredményt elérni. S minden hivő zsidónak hinnie kell abban, hogy a mai rossz anyagi viszonyoknak háttere a Tóra elhanyagolása.

„הרעותי את מעשי, קפחתי את פרנסתי"

Ha tehát sikerülni fog, különböző rendszabályok által, a hit pilléreit megerősiteni, akkor bizhatunk a Mindenhatóban, hogy a létlehetőségeink is meg fognak javulni. A Machzike Hádosz váljon a hitnek, a vallásosságnak, a Tóra-szeretetnek, a nevelésügynek erős támaszává s megingathatatlan bástyájává. Csoportosuljon körülötte minden hűséges, jó, hithü zsidó.

A mádi gaon a közgyűlés elnöke

Szónok indítványára a közgyűlés nagy lelkesedéssel a mádi gaont elnökéül; a tállyai főrabbit pedig elnökhelyetteséül választotta meg. A mádi főrabbi szivből fakadó szavakkal l-ten áldását kéri a gyülekezetre és a mai tanácskozásokra és felkéri a *tállyai főrabbit* az elnöklésre.

A tállyai főrabbi átveszi az elnöklést, javasolja, hogy *Frankl Adolf* irodai elnököt és *Hartstein Lajos* alelnököt átiratban üdvözöljék. Javasolja továbbá, hogy a mai közgyülés jegyzőivé a *mezőcsáti* és *halászi* főrabbikat válaszszák meg. Miután a közgyülés ezen indítványokat egyhangulag elfogadta, *Rosenbaum* főrabbi felkéri *Katzburg* ózdi főrabbit, hogy ismertesse a közgyűléssel a *Machzike Hadosz* egyesület tulajdonképeni céljait és terveit.

Az ózdi főrabbi beszéde: Mit akar a Machzike Hádosz?

Az ózdi főrabbi ismerteti a régi alapszabályokat és magyarázza, hogy a *Machzike Hadosz* egyedüli célja a vallásosság terjesztése, a valláserkölcsi érzelmeknek fejlesztése és azoknak *szoros összetartása*, kik a szent Tóránk és annak szabályait szivükön viselik. Az egylet oda szeretne hatni, hogy *minden hitközségben Talmudtóra iskolák létesittessenek* és hogy azok szükség esetén az egylet pénztárából szubvencióban részesüljenek. *A jesivákból kikerülő szegénysorsu ifjakat, kik családi révbe akarnak evezni, ugy erköl-*

csi, mint anyagi támogatásban részesítse, és hogy azokat az ifjakat, kik kereskedői vagy ipari pályán tevékenykednek, az illető hitközség rabbijának közreműködésével, valláserkölcsi tárgyu előadások rendszeresítésével a vallásos zsidóság részére megtartsák. Az egylet feladatává teszi oly vallási tárgyu *könyvek* és *lapok* terjesztését, melyek által *leányaink,* tudtára ébredjenek, mily vallási és erkölcsi züllésnek vannak kitéve, ha mindenben a mai divat erkölcstelen szokásainak hódolnak. Az egylet gondoskodni fog arról, hogy a vallási élethez szükséges kegyszerek *(tefilin, mezüzó* stb.) kifogástalan állapotban és kedvező árban beszerezhetők legyenek és oly egyének részére, kiknek anyagi tehetségük nincs, ezen ritualis tárgyakat lehetőleg ingyenesen bocsássa rendelkezésre. Hívjunk ismét életre a régi Machzikė Hádosz egyesületet — ugymond — hogy gyermekeink, a jövő nemzedék, büszkén tartsa kezében és szivében a zászlót, melyre קדושא בריך הוא ואורייתא I-ten és Tóra van feliva.

A vezetőség választása

Katzburg főrabbi lelkes felszólalása után Rosenbaum főrabbi a közgyűlés nevében határozatilag kimondja, hogy a Machzikė Hádosz egyesület ujból megkezdi áldásdús működését és elrendeli a a vezetőség megválasztását.

Délután 3 órakor a tállyai főrabbi kihirdette az eredményt, mely szerint a közgyűlés egyhangulag megválasztotta: *Winkler Lipót* máді főrabbit az egylet elnökéül, *Rosenbaum Mózes* kisvárdai főrabbit az összes bizottságok főnökéül. Rosenbaum Lipót tállyai, Katzburg Miksa ózdi, Pollák Emánuel szerencsi főrabbik az egylet ügyvezető alelnökeinek lettek megválasztva.

Előljáróság: Brody Emánuel nagykállói, Teitelbaum Naftali nyirbátori, Rosenberg Saul ujfehértói, Austerlitz Sámuel miskolci, Wieder Sulem nyiregyházi, Gottlieb M. miskolci szefárd és Jungreisz Izidor mezőkövesdi főrabbik; Friedmann Herman Mándok, Weinstock Mór Szerencs, Klein Gyula Kisvárda, Heller Mózes Nyiregyháza, Deutsch Mózes Ujhely, Stein Izrael Ujfehértó, Fried Bernát Mád, Krausz Márton Miskolc és Bleier Izrael Nyirbátor.

Megyei elnökök: Szabolcs-megye: Bródy kállói főrabbi, *Borsod*-megye: Austerlitz miskolci főrabbi, *Zemplén*-megye: Dick ujhelyi rabbi, *Abauj-m.:* Deutsch szántói főrabbi és *Gömör*-megye: Teitelbaum putnoki főrabbi.

Talmudtóra bizottság: Elnök: ujfehértói főrabbi. Tagok: putnoki, szántói, szendrői, mezőcsáti és nyirmadai főrabbik; Kornitzer Salamon Szerencs, Schreiber Sámuel Nyiregyháza, Reiner Áron Miskolc, Rubin Márton Ujhely, Lefkovits Jakab Nyirbátor.

Rituális bizottság: Elnök: nyirbátori főrabbi. Tagok: Miskole szefárd, sajószentpéteri, cigándi, nyiregyházi és edelényi főrabbik; Kaisler Emánuel Szerencs, Bruch Henrik Ujhely, Scheer J. S. Ujfehértó, Kaufmann S. Nagykálló, Lefkovits Henrik Nyirbátor.

Békéltető bizottság: Elnök: nagykállói főrabbi. Tagok: balkányi, tiszapolgári és tarcali főrabbik. Glattstein Simon Mezőcsát, Stern Lipót Nyirbakta, Lindenfeld Akiba Tiszadob.

Pénztárnokul Weinstock Mór (Szerencs), *ellenőrnek* Sajovits S. (Miskole) lett megválasztva. Ezenkivül megválasztották a „M. H." képviselőtestületét, mely áll — ezen öt megye területén működő összes főrabbik és rabbikból és 90 világi tagból.

A tállyai főrabbi beszéde

Hosszabb eszmecsere után, melyben több főrabbi és világi tag vett részt, Rosenbaum elnöklő tállyai főrabbi összegezi az elhangzott indítványokat és felszólalásokat, örömének ad kifejezést, hogy az egybegyülteknek, kivétel nélkül él az az igazi vallásos meggyőződés, *hogy a hitélet mélyítése céljából szükség van a Machzikė Hadosz egyesület ujbóli megalakulására, ill. tevékeny működésére.* Reméli és hiszi, hogy az egyesület odaadó tevékenységgel, fáradságot nem ismerő munkával meg fog felelni az egyletbe vetett bizalomnak. Az egyesület vitelére szükséges anyagi alap megteremtése érdekében kéri a megjelent főtisztelendő rabbikat és a mélyen tisztelt világi tagokat, hogy ha haza érkeznek hitközségükbe, tegyenek meg minden lehetőt, hogy minél több tag lépjen be az egylet kötelékébe s igyekezzék mindenki kivenni részét a szent munkából. Csekély 4 pengőben állapította meg a közgyűlés az évi tagsági dijat, hogy lehetőséget nyujtson mindenkinek, kiben még nem aludt el teljesen a vallásosság szikrája, hogy az egylet tagjai sorába lépjen.

— Igaz, — mondta — jelenleg nagyon sajnálatosak a gazdasági viszonyok és *kétszeresen szomoruak ezek nálunk, zsidóknál, hiszen tudjuk, ismerjük, mily nagy gondokkal küzd ma a zsidó ember, hogy szent Tóránk parancsai szerint élhessen.* De épen ugy, mint a multban, drága őseink ע"י I-tenünkért, vallásunkért, szent Tóránkért *mindenüket* képesek voltak feláldozni, hozzunk mi is anyagi áldozatokat, ha nehezünkre is esik, hiszen I-tenről, vallásunkról, gyermekeink vallásos jövőjéről van szó! Ha ezt igaz szivvel, őszinte lélekkel fogjuk megtenni, akkor beteljesül rajtunk böleseink azon mondása: *„kol hamekájém esz hátajró méajni szajfo lekájmo méajser"* hogy mindnyájan még örömtelt szivvel, boldogságtól sugárzó arccal fogjuk látni szent Tóránk és vallásunk megerősödését. Hálás köszönetét fejezi ki Rosenbaum elnöklő főrabbi az összes megjelent papoknak és világi tagoknak, a szerencsi híveknek a vendégszeretetért, Edelmann Vilmos szállodásnak a terem ingyenes átengedéséért, Klein Gyula kisvárdai könyvnyomdásznak, az egylet előljáróságí tagjának a nyomtatványok egy részének ingyenes szállításáért; majd lendületes zárószavakkal berekeszti a közgyűlést.

*

A szerencsi tanácskozás a *Tóraszeretet jegyében való egyesülés grandiózus manifesztációja volt.* Evvel a magasztos tudattal oszlottak szét a gyűlésen résztvevők. A közgyűlés után megindult a tagok jelentkezése, igen szép sikerrel.

Megjegyzendő még, hogy az 5 megye területén működő *rabbik* és nevesebb *bálé batim* közül azok, akik az alakuló gyűlésen való megjelenésben akadályozva voltak, kimentették távolmaradásukat és lelkesedéssel jelentették be csatlakozásukat. Igy *Austerlitz* főrabbi (Miskole), *Schiffmann* Lázár, az ugg nyirlugosi főrabbi, *Fischer* főrabbi (Sárospatak) és még sokan mások.

*

Az ügyvezető elnökség tagjai, az ózdi, tállyai és szerencsi főrabbik, vasárnap ujból értekeztek Szerencsen és megindították a munkát, amelynek sikerét minden orthodox zsidó hőn óhajtja, szent vallásunk dicsőségére.

SZENDRŐ

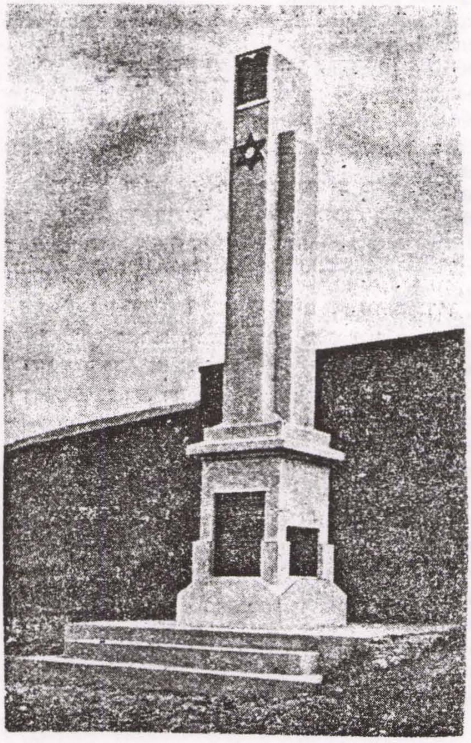
Blumberger Lajosné	1881
Blumberger Józsefné	1904
Blumberger Ervin	1926
Bodnár Lajos	1907
Bodnár Lajosné	1909
Bodnár Imre	1928
Braun Sándor	1918
Braun Sándorné	1918
Braun Tibor	1938
Braun György	1940
Braun József	1874
Brünn Józsefné Löwy Teréz	1878
Brünn Zoltán	1928
Brünn Magda	1931
Brünn Rózsi	1939
Brünn Mórné Reichmann Helén	1851
Brünn Lajosné Szegéll Rózsa	1892
Brünn László	1922
Brünn Erzsébet	1932
Brünn Vilmos	1889
Brünn Pál	1922
Brünn Endre	1924
Czeisler József	1869
Dr. Dénes Zsigmond (orvos)	1896
Dr. Dénes Zsigmondné	1898
Drechsler Géza	1893
Drechsler Gézáné	1897
Drechsler Erzsébet	1922
Drechsler Jenő	1928
Drechsler Edit	1927
Drechsler Olga	1925
Einhorn Ignác	1889
Einhorn Ignácné	1892
Einhorn Ella	1933
Fleischer Gyula	1876
Özv. Flóhr Mórné	1872
Fodor Béla	1886
Fodor Béláné	1888
Fried Jenőné	1882
Friedmann Cecilia	1884
Friedmann Ferencné	1905
Friedmann Kató	1930
Friedmann Judit	1933
Friedmann Gábor	1936
Friedmann Sándor	1884
Friedmann Ignác	1896
Friedmann Ignácné	1901
Friedmann Péter	1896
Friedmann Péterné	1896
Glück Adolf	1896
Glück Adolfné	1898
Glück Ernőné	1908
Glück Erika	1935

רשימת הקדושים בני קהלתנו שנספו עק"ה, הי"ד

[אשר נספו בשואה הנוראה, תתנ"ו-תש"ה]

Glück Zsuzsa	1937
Glück Tamás	1942
Gottlieb Jenő	1894
Gotlieb Jenőné	1904
Gottlieb József	1926
Gottlieb Bumi	1935
Gottlieb Anna	1935
Groszmann Jenő	1896
Groszmann Jenőné	1902
Groszmann Imre	1928
Groszmann Ervin	1933
Groszmann László	1934
Grün Bernát	1894
Grün Bernátné	1896
Grün Gitta	1924
Grün Sándor	1922
Indig Márkusz	1911
Indig Márkuszné	1914
Indig Magda	1937
Indig László	1939
Indig Éva	1941
Klein Fábián	1896
Klein Lipót	1902
Klein Lipótné	1909
Klein Ábrahám	1940
Özv. Klein Izráelné	1869
Kohn Imréné	1908
Kohn Ágnes	1931
Krámmer Béla	1896
Krámmer Béláné	1896
Krámmer Gabriella	1926
Krámmer László	1928
Krámmer Sándor	1930
Krámmer Klára	1931
Krámmer Edit	1934
Krámmer Imre	1936
Id. Krausz Adolf	1869
Id. Krausz Adolfné	1874
Krausz Erzsébet	1920
Krausz Adolf	1881
Krausz Adolfné	1883
Krausz Miksa	1866
Krausz Miksáné	1884
Krauszmann Antal	1904
Krauszmann Antalné	1904
Krauszmann Zsigmond	1854
Lichtenstein Izsák	1862
Lichtenstein Izsákné	1862
Liebermann Izidorné	1898
Liebermann Béla	1916
Liebermann Margit	1920

Liebermann Erzsébet	1922
Liebermann Rózsi	1914
Özv. Moskovics Zsigmondné	1872
Neumann Gyula	1907
Özv. Preszler Józsefné	1876
Preszler Miksa	1894
Preszler Miksáné	1902
Preszler Tibor	1933
Preszler Éva	1935
Preszler Zsuzsa	1943
Reisner Izidor	1892
Reisner Izidorné	1894
Reisner Magda	1922
Rosenberg Ernő	1896
Rosenberg Ernőné	1899
Rosenberg Imre	1924
Rosenberg Ibolya	1930
Rosenberg Éva	1931
Rosenfeld Ferenc (rabbi)	1889
Rosenfeld Ferencné	1891
Rosenfeld Samu	1917
Rosenfeld Jakab	1920
Rosenfeld Rózsi	1923
Salzmann Miksa	1893
Salzmann Miksáné	1896
Salzmann Éva	1923
Salzmann Gitta	1925
Özv. Dr. Sándor Zoltánné	1894
Özv. Spiegel Mórné Salzer Róza	1870
Spiegel Ödönné Reinitz Ilona	1906
Spiegel Magda	1933
Spiegel Zsuzsa	1936
Spiegel Róbert	1938
Spiegel Aladár	1898
Spiegel Aladárné Gruber Jolán	1898
Spiegel László	1935
Spiegel Ibolya	1938
Spillinger József	1897
Spillinger Ferenc	1922
Özv. Schlesinger Adolfné	1866
Schlesinger Miklós	1912
Schlesinger Béla	1896
Schlesinger Béláné	1898
Schlesinger Lili	1926
Schlesinger Barna	1928
Schlesinger Erzsébet	1932
Schlesinger Julia	1933
Schlesinger Leó	1936
Schlesinger József	1897
Schlesinger Józsefné	1897
Schlesinger Sándor	1923
Schwarz Mór	1874
Schwarz Mórné	1879
Uhr Herman	1879
Uhr Rózsi	1916
Uhr Hanna	1922
Ungár Zoltánné	1900
Ungár Erzsébet	1922
Weinberger Izsák	1876
Weinberger Izsákné	1889
Weinberger Sámuel	1910
Weinberger Sámuelné	1914
Weinberger Károly	1933
Weisz Ábrahám	1870
Weisz Miksa	1907
Weisz Miksáné	1911
Weisz Magda	1935
Weisz Hédi	1938
Weisz József	1906
Weisz Józsefné	1912
Weisz Tibor	1938
Weisz László	1941
Zimmermann Márkusz	1884
Zimmermann Márkuszné	1892
Zimmermann Éva	1922

— Az edelényi hitközség uj temploma vasárnap került fölavatásra a környék lakosságának érdeklődése mellett. Az avató beszédet a szendrői rabbi mondotta, áldást kérve mindazokra, kik istenházának létesitésében fáradoztak. Este *Deutsch* Dávid hitközségi elnöknél lakoma volt.

Spiegel Margitkát Szendrőről eljegyezte *Kohn* Manó (bőrkereskedő) Egerből. **ZSIDÓ UJSÁG** 1927.

Templomavatások. Miskolcról jelenti tudósitónk: „Sajókaza orth. hitközsége, Adler Vilmos hitk. elnök buzgó fáradozása és báró Radvánszky Kálmán anyagi támogatása folytán templomot emelt, amelyet az ünnepekre avattak fel. A templomot a nemes báró nyitotta meg, emi után avatóbeszédeket mondottak a szendrői, putnoki és sajószentpéteri főrabbik. 1927. október 21.

Dicsérőleg lehet azonban kiemelni néhány hitközség kü.önös áldozatkészségét. Kiirtam a »Zs. U.« ez évi »T. J-Sábbosz« kimutatásából a 200 pengő és felüli bevételeket. Ime az összegnagyság szerinti összeállitás:

Szombathely	750 P.
Győr	661 »
Jánosháza	300 »
Ceildömölk	270 »
Kiskőrös	260 »
Csorna	257 »
Eger	257 »
Sárvár	219 »
Békéscsaba	215 »
Vásárosnamény	213 »
Salgótarján	212 »
Szendrő	204 »
Ozd	200 »

927 XII. 2.

שם בן ארבע אותיות 10.31.430

Beküldte: *Drexler Béla*, Szendrő.

נהלתי לפנים צבא
היו לי בנים ארבעה
הראשון והשני היו לאב
הרביעי והשני היו לרב
השלישי עם הרביעי יחד
הסירו בלילה כל פחד

Hadát vezényeltem egykor,
négy fiam is volt,
az első és a második apa lett,
a 4-ik s a második rabbi lett
a harmadik s a negyedik együtt
megszüntették az éjjeli reflegést.

קטעים מהעתון החרדי
השייכים לקהילת סענדרא

ZSIDÓ UJSÁG

SZENDRŐ: Altmann Simon főrabbi 3, Weiszlovits Sidney 20, Krausmann Mór Newyork 15, Hartmann Zsigmond, Brünn Henrik, dr. Sándor Zoltán, Ausländer Bernát, Brünn Vilmos, Róna Pál gyógyszerész, Brünn Lajos, Salzmann Miksa 5—5, id. Krausz Adolf, Lefkovits Áron, Drexler Géza, Groszmann Jenő 4—4, Brünn M., Friedmann Mór, Steiner Sámuel, Fried Jenő, Blumberger József, Friedmann Ign., Pressler M., Friedmann Ferenc 3—3, Markovits Zsigmond, Krauszmann Zsigmond, Schlesinger Adolf, Uhr Hermann ifj. Krausz Adolf, Schwartz Mór, Grosz Simon, Adler Sámuel, Blumberger Dezső, Liebermann Izidor, Einhorn Ignác, ifj. Spillinger József, Reichmann Sámuel, Glück A. Kammer Béla, Bodnár Lajos, Ceisler József, Spiegel Aladár, Hartmann József, Neumann Gyula 2—2 Schwarcz Emánuel, Vógel Sámuel, Lichtenstein Ignác, Drexler Zsigmond, Lipschitz Hugó, Weisz Hermann, Rosenberg Ernő, Ungár Zoltán, Drexler Béla, id. Spillinger József 1—1.

Orsz. Tomché Jesivósz Egyesület, Győr

Póstacsekkszámla: 40.530.

A kimutatott összegekhez hozzájárultak:

Szendrő: Altmann Simon főrabbi 3, Ausländer Bernát, Friedmann P., Czelsler József 5—5, Salzmann M., Groszmann J. 4—4, id. Krausz A., Adler S., Brünn V., Reichmann S., Preszler M., Glück L. 3—3, Brünn M., Friedmann M., Lefkovics A., Reichmann J., Krauszmann Zs., Steiner S., Weisz A., Glück A., Friedmann F., Neumann Gy., Fried J., Blumberger J., Brucsiner S., Drexler G., Riesner I., Spiegel A., Spiegel O. 2—2, Mogyorós H. 1.50, Schwarcz E., Schlesinger A., Lichtenstein I., ifj. Krausz A., Uhr H., id. Spillinger, Brünn L., Weisz H., ifj. Spillinger, Lichtenstein L., Markovics Zs., Drexler Zs., Friedmann S. 1—1, kisebb adományokból 1.01.

1931. október 28. תרצא

— **A szendrői rabbilak felavatása.** A szendrői hitközség rövid idő alatt uj templomot és rituális fürdőt épitett, most pedig telemes költséggel népszerü főrabbijának, Altmann Simon kerületi főrabbinak uj hajlékot épitett. A felavatás társasvacsora keretében történt. A megtisztelt főrabbi után apósa, Szoffer Simon paksi főrabbi, majd Neufeld Simon miskolczi orth. rabbiülnök, Grünfeld Henrik sajószentpéteri főrabbi, Altmann Fábián mezőcsáti és Jungreisz Fülöp ökörítói főrabbik mondtak Tóra-magyarázatokat. A hitközség telemes összeget is adott a főrabbinak butorra. Az énekrészeket Uhr Hermann kántor látta el igen hatásosan.

1931. szeptember 11.

Rabbi-beiktatás Pakson

— *Saját tudósitónktól.* —

F. hó 8-án tartotta a paksi orth. hitközség ujonnan megválasztott főrabbijának *Altmann Simon* eddigi szendrői főrabbinak fényesen végbement installációs ünnepélyét. A hitközség előkelőségei a *bené ajró*-val élükön Budapestre elébe utaztak a főrabbinak. Dunaföldvár állomáson csatlakozott a deputációhoz a dunaföldváriak küldöttsége is. Paksra érkezve a pályaudvaron árakozók zugó éljenzéssel fogadták Altmann főrabbit és kiséretét. *Steiner Gyula* elnök üdvözölte a főrabbit, nagyszámu közönség jelenlétében, melynek soraiban Bonyhád, Szedres, Tolna s sok más szomszédos község küldöttsége is jelen volt.

A pályaudvarról autóbuszok szállították be a vendégeket az orth. templomhoz, ahol a felsorakozott ifjuság nevében a hitk. elnök fia üdvözölte a főrabbit, aki a részére állitott baldachin alatt szivélyes szavakban köszönte meg az ovációt.

A fényesen kivilágított és virágokkal dekorált templomban *Weisz S.* a Chevra elnök és *Müller Adolf* üdvözölték. Mincha után tartotta a főrabbi magasszárnyalásu, talmudi tatumokkal élénken tarkított installációs beszédét. Utána a mezőövesdi főrabbi szónokolt.

Máárív ima elvégzésével a hitközség a főrabbi és a vendégek tiszteletére díszvacsorát rendezett a gyönyörüen diszitett nagy beszhanidrosban. A banketten a mezőcsáti, mezőkövesdi, verpeléti és dunaföldvári főrabbik, Kerpel Ignác paksi rabbi és R. Sabszoj Altmann budapesti egyleti rabbi szólaltak fel. A lélekemelő ünnepség a késő éjszakai órákban a mélytudásu uj főrabbi záróbeszédével ért véget.

ZSIDÓ UJSÁG

1931. szeptember 25.

— **Rabbiválasztás és Installácló Szendrőn.** Altmann főrabbinak Paksra történt meghivása folytán megüresedett szendrői rabbiszék betöltésére a szendrői orth. hitközség és kerülete *Szlichajsz* első napján tartott rabbiválasztást, melynek során *Rosenfeld* Efrájim makói főrabbi, Vorlmnd makói főrabbi nagytudásu veje lett megválasztva. A lelkes felköszöntésekre az uj főrabbi magasszárnyalásu beszédben válaszolt. Két nappal később volt a székfoglaló, melynek keretében programját a valásosság terjesztésében és az iljuságba oltandó Tóraismeretekben és vallásszeretetben jelölte meg. Az uj főrabbi, aki eddig is ismert makói jesivát vezette, jesiváját szendrőn folytatni fogja. Az érdekelt ifjak terjesszék be irásban felvételi kérelmüket a főrabbihoz.

— *Szendrőről* irják: A misnajosz-chevra szijümöt rendezett. Ebből az alkalomból Rosenfeld Efrájim főrabbi magasszárnyalásu drósó keretében az orth. gyermeknevelés fontos problémáját fejtegette. Megemlitendő még, hogy a főrabbi nagyszerü jesivát vezet; hajnaltól-estig visszhangzik a tanháza a gemóre évezredes dallamától. —

ZSIDÓ UJSÁG

1932. február 12.

HAGYOMÁNY 1931. április 17.

Rabbiválasztás.

A szendrői orth. izr. hitk. Rosenfeld Efrájim rabbit, Rabbi Móse Vorhand makói orth. főrabbi vejét választotta meg papjának. Szlichosz harmadik napján installálták állásába, végleges azonban Sabosz Süvokor foglalja el állását.

ZSIDÓ UJSÁG

1933. december 29.

Spillinger Rózsikát Szendrő, eljegyezte *Indig Márkus*, Miskolc.

1935. szeptember 27.

Szendrő: Rosenfeld F. főrabbi 1.50, Groszmann J. 4.50, Brünn L., — V., Friedmann P., Gärtner Z., (Rakacaszend), Glück A., — E., Salzmann M., 2—2, Altmann N., Brucsiner S., Drexler G., Einhorn I., Fabula J. (Rakacza), Friedmann P., — S., Hochhauser V. (Gabrács), ifj. Krausz A., Krauszmann A., Neumann Gy. Preszler M., Reichmann J., Riesner I., Spiegel A., — Ö., Weisz M., 1—1, kisebb ad. 7.—. Összesen P 44

1937. október 5.

— **A szendrői orth. hitközség tisztújítása:** Groszmann Jenő elnök, Preszler Miksa gondnok, Friedmann Ferenc pénztárnok, Riesner Izidor ellenőr. Választmány: Friedmann Péter, Spiegel Ödön, Fried Jenő, Spiegel Aladár, Glück Ernő, Einhorn Ignác.

1937. junius 4.

A szendrői orth. izr. hitközség pályázatot hirdet kántor-metszői állásra. Pályázhat minden nős, kiscsaládos, lehetőleg 35 éven aluli magyar állampolgár, kinek kifejezetten kellemes hangja van és a *s'chitó*-ban nagy gyakorlattal bír, valamint három orth. főrabbitól *kabólóval* rendelkezik. Fizetés: megegyezés szerint. A pályázat benyujtandó, lehetőleg minél előbb, alulirott hitközség elnökénél. A megválasztottnak költségeit megtérítjük. A pályázó מוהל is legyen.

Groszmann Jenő hitk. elnök.

1938. április 29.

Halálest. Szendrőről jelentik: Avarez Lajos abodi kereskedő Peszach napján — mint minden más ünnepen — begyalogolt Abodról Szendrőre, hogy az i'tentiszteleten résztvegyen. A szendrői hivek sohasem mulasztották el, hogy a Tórához való felhivással meg ne tisztelték volna, igy volt ezúttal is. A Tóra elé járulás közben hirtelen rosszullét fogta el és harmadnapra elhunyt. Chajlhamajéd csütörtökjén temették nagy részvéttel; a szendrői zsidóságon kivül jelen volt Abod község közönsége, Gyulai Jenő görög-kath. lelkész-esperessel az élén. Rosenfeld Ferenc főrabbink az ünnepre tekintettel pár szóval búcsúztatta, utána az esperes markáns szavakban kiemelte jólelküségét és hazafiasságát az elhunytnak, aki a háborúban többszörösen kitüntetett őrmester volt.

ORTHODOX ZSIDÓ UJSÁG

1942. április 1.

Brocíner Margitka Szendrő, **Kiss József** Nyiregyháza jegyesek (M. k. é. h.)

A [illegible] jesiva Gitin-re szüjümöt rendezett. Altmann főrabbi talpraesett hadron-ja keretében felhivta az ifjúságot, hogy a [illegible]szterközben is tanuljanak. Tórát hoondott még Kerpel rabbi, valamint a következő növendékek: Auszländer Jenő (Szendrő), Grosz Vilmos (Magyaregr:gy), Neuwirth Ferenc (Nyiregyháza), Steiner Andor (Paks), Haber Ernő (Gyöngyös), Dineth Jenő (Dunaföldvár), Müller Hugó (Szolnok). — 1933. március 1.

לאנשי מדות המתנדבים בעם

ישלם ה׳ פעלם וכמעשי ידיהם ישיב להם, ינצלו מכל פגע ונגע לא יקרב באהליהם. יהא ביתם מלא כל טוב, יאריכו ימים ושנים טובים דשנים ורעננים עד שנעלה לציון ולירושלים בשירים וברננים ב״ב.

ויכתבו בספר לזכרון

מאנשי שלומינו יוצאי ק״ק סענדרא

מו״ה ר׳ **יעקב ברוצ׳ינר** נ״י (ארה״ב)

לעי״נ אביו מו״ה ר׳ **שלמה** בן מוה״ר **יהודא ארי׳** זצ״ל, נפטר כ״א שבט

אמו מרת **שרה** בת ר׳ **יעקב הכהן** הי״ד, כ׳ סיון

לעי״נ זוגתו מרת **חיה** בת ר׳ **אליהו,** י״ד סיון תשמ״ו.

תנצב״ה

*

מו״ה ר׳ **אברהם אלי׳ גרין** נ״י ב״ב

לעילוי נשמת אביו מוה״ר **חיים דוב** בן ר׳ **צבי דוד** זצ״ל

אמו מרת **חנה שפרינצה** ע״ה בת ר׳ **אברהם אלי׳** ע״ה

בנותיהם **רחל הינדא, גיטל,** בנם **שמחה** נעק״ה כ״ד סיון הי״ד

בנם **יוסף** ז״ל י״ג טבת תשל״ח הובא לקבורה בארצ״הק

בתם **מרים שרה** נפטרה כ״ג כסלו

בנם **ישראל** נפטר ל״ג בעומר ח״י אייר

תנצב״ה

*

כה״ר **יצחק בלומברגר** נ״י גבעתיים

לעי״נ אביו מו״ה ר׳ **יהושע** בן ר׳ **יצחק** ז״ל כ״ח אייר תשכ״ה

אמו מרת **יכד** בת ר׳ **זאב** ע״ה הי״ד.

*

לעילוי נשמת מו״ה ר׳ **אשר אנשיל זאב גרטנר** ז״ל סאללנא

וזוגתו ובתם ע״ה הי״ד

ממשתתפי הוצאת ספרי משפחתינו בכל הזמנים: ים של יודא תרפ״ו, מהר״ם סופר תרפ״ח, שו״ת מי יודא תרצ״ד - תש״ד, רחובות הנהר - ועוד...

בנו הנדיב כה״ר **אברהם** נ״י קנדה תרם גליון שלם.

*

מו"ה ר' **משה הכהן פרידמן** נ"י תלמיד אדמ"ו זי"ע ב"ב

אחותו מרת **לאה** תחי' אשת ר' **מרדכי קרויס** נ"י ב"ב

לעי"נ אביהם מוה"ר **צבי** בן ר' **יעקב** זצ"ל אמם מרת **זיסל שרה** בת ר' **משה** ע"ה נעק"ה

לעי"נ דודם ר' **שרגא הכהן** בן ר' **יעקב פרידמן** זצ"ל נ' כ"ה ניסן תנצב"ה

⋆

מו"ה ר' **מאיר צימרמן** נ"י תלמיד אדמ"ו זי"ע ת"א

לעי"נ אביו מו"ה ר' **מרדכי** בן ר' **משה** זצ"ל, כ' סיון, רעיתו מזיווג ראשון מרת **אסתר** בת **בלומא** ע"ה, כ"ז כסלו, ז"ש **הענטשה** בת ר' **פנחס** הי"ד.

ציון לנפש חיה

לעילוי נשמת מוה"ר **שמואל צבי** זצ"ל בן מו"ה **בן ציון גנץ** הי"ד

נלב"ע כ"ז טבת תשמ"ה תנצב"ה

הונצח ע"י בנו מוה"ר ר' **בן ציון גנץ** נ"י ב"ב

לעילוי נשמת

אבי ר' **מאיר** בן ר' **אברהם** ז"ל כ"ז טבת, נפטר בעיה"ק ירושלים.

אמי מרת **חיה** בת מ' **(חנה) יוסף** הי"ד

אחי **יעקב זאב - שלמה - יו"ט ליפא** הי"ד

נעק"ה י"ז תמוז תש"ד

אחי הגדול **אהרן צבי** נפטר בעיה"ק

הונצחו ע"י בנם ר' **יוסף** בן ר' מאיר **גולדברגר** נ"י

מזכרת נצח

מוקיר רבנן איש תם וישר לב וכו'

כה"ר **ברוך** בן ר' **יוסף** ז"ל

נפטר ז' שבט תשנ"ב

הונצח ע"י אחיו היקר כה"ר **נתן קרמר** נ"י [ארה"ב]

⋆

לזכרון עולם:

הר' **מנחם** בן הר' **יצחק נבנצאל**

נפטר כ"ז שבט תש"ה

מרת **לאה** בת הרב **ישראל משה נבנצאל**

נפטרה י"ט מנחם אב תשכ"ב

הר' **משה שמואל** בן הר' **יהודה שינפלד**

נפטר י"ד אדר תשמ"א

מרת **הינדל** בת הר' **אליעזר דוד שינפלד**

נפטרה ט"ז תמוז תשל"ח

ר' **יצחק** בן הר' **מנחם נבנצאל**

נפטר ח"י כסלו תשכ"ז

ר' **דוד** בן הר' **מנחם נבנצאל**

נפטר א' אייר תש"ה

ר' **יהודה** בן הר' **מנחם נבנצאל**

נפטר י"א אלול תשמ"ז

מרת **הלן** בת הר' **מנחם נבנצאל**

נפטרה ח' אייר תשל"ח

מרת **שרה** בת הר' **מנחם נבנצאל**

נפטרה ב' חשון תשנ"א

הונצחו ע"י בנם ואחי'

מו"ה ר' **יקותיאל זלמן נבנצאל הלוי** נ"י

תלמיד ותיק וחביב, נאמן בית אאמו"ו הי"ד

עסקן נעלה נודע לשם ולתהילה

[מלפנים גזבר עיריית ב"ב] "ויקם עם מעלה הלווים"

ר' **יהודה נבנצל** מקבל פני רבו הרה"ג רבי **שמשון** אבד"ק פאקש סענדרא
ובנו האברך החתן רבי **אליעזר זוסמן אלטמן** בעיר הבירה ב"פעסט

יוחק לחיים בספר

איש אמונות - רב ברכות
היקר והנכבד רודף צדקה וחסד

ה"ה ר' **יצחק רייכמן** שיחי' לאוי"ט
[קנדה]

אשר תרם להוצאת ספר אאדמו"ר הגה"ק הי"ד

זכותו יגן בעדו לטובה - ישלם ה' כפועלו הטוב
ויזכה לחיי אריכא ומזוני רוויחא ולכט"ס

יבוא על הברכה

ש"ב ידידי היקר והנעלה וכו'

ה"ה כמ"ה **יהודה מושקוביץ** נ"י הי"ו

בעד השתתפותו בהו"ל ספרי משפחתנו

בזכות זה יזכר לטובה ויזכה לחיי אריכא בבריאות הגוף
ונהורא מעליא הוא ונו"ב שיחיו ויראו נחת ושמחות עב"י.

יתר שמות הנדבנים יזכרו לטובה אי"ה בחלק ב'

בחטיבה מיוחדת אזכיר לטובה ולברכה, אנשים תמימים - יראים ושלמים

בשבת אחים קובעי לתורה עתים - ובמצוות, כרמון מלאים

ר' אברהם לבקוביץ - ר' אברהם פוגל

ר' אפרים פרידמן - ר' דוד הופמן

ר' הלל רוט - ר' זאב לרנר

ר' יחזקאל גליזנר - ר' עזריאל וורטהיימר

ר' יצחק שוואַרץ - ר' שמואל שוואַרץ

נ"י עמו"ש

זכרון נצח

תלמידי אאמ"ו הרה"ג ר' שמשון אלטמן הי"ד, שלמדו בסענדרא ונפטרו בארץ הקדושה:

ר' אלתר חיים בן ר' חננאל מיללר - ו' טבת

ר' אלתר יעקב בן ר' יצחק יורביץ - ו' אב

ר' דוד צבי בן ר' יעקב מושקוביץ - י"ב אייר

ר' יהודה בן ר' מנחם נבנצל - י"א אלול

ר' שמעון בן ר' אברהם פרידמן - א' ניסן

ר' שמחה בונם בן ר' ישעי' זאב הבר - י"ח שבט

הרב ר' שרגא צבי בן ר' אברהם יעקב טננבוים - כ"ט טבת

הרב ר' אלי בן ר' חיים אליעזר אילוביץ, הוטמן בא"ה

יהא זכרם ברוך

חייב אדם בכבוד חמיו (יו"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד)

מצבת זכרון לחמי מו"ה ר' **יוסף מאיר** בן ר' **משה לייב לבוביץ** זצ"ל וזוגתו החשובה אשת חיל מרת **חיה הענצא** ע"ה (מגזע טו"ז) בת ר' **בנימין זאב** זצ"ל. בניהם **משה לייב - דוד הירש** עלו בלהבת אש ו' סיון תש"ד הי"ד. בתם מרת **רבקה** ע"ה, בעלה מו"ה ר' **ברוך ברך** זצ"ל, ילדיהם **בנימין זאב - פרומט - לאה דבורה - שמואל** הי"ש. בתם מרת **אסתר** ע"ה עם בעלה ר' **אלי' אנגעל** ז"ל ובנם **בנימין זאב** נספו י"ח סיון - הילדה **בלומה** בת ר' **יוסף מאיר** נפטרה בשנת תרצ"ד תנצב"ה.

הנני להציב יד ושם

להאי גברא יקירא, מפורסם לשם ולתהלה במצוות ובמע"ט כלולה
צנא מלא ספרא - מו"מ בתורה ויראה טהורה
ש"ב **ר' שמואל משה** בן ר' **ישראל יעקב קליין** זצ"ל, נפטר ז' אדר תשמ"ז

*

זכרון בספר

לש"ב הרבני מו"ה ר' **חיים** בן ר' **נפתלי הערצקא סופר** זצ"ל
נין לבעה"מ **מחנה חיים** זי"ע
נפטר ח"י חשון תשנ"א
זו' מרת **רחל יוטא** בת ר' **אפרים גרשון ברקוביץ** ע"ה
נפטרה כ"ג אלול

*

מזכרת נצח

לש"ב הרבני הנודע לשם ולתהלה המו"מ בתו"י
הרב ר' **שרגא צבי** בן ר' **אברהם יעקב** זצ"ל
נין לבעה"מ נטע שורק זי"ע
נפטר כ"ט טבת תשנ"ב

למזכרת נצח

בית הוריו של מוה"ר **שמואל אליעזר פאנעטה** נ"י

אביו הרה"ח מוה"ר **יחזקאל פאנעטה** ע"ה

נפטר ביום ב' סיון תש"ה ומנ"כ בעיר דעברעצין

אמו האשה החשובה מרת **לאה** ע"ה

בת מוה"ר **מיכאל חיים פאשקעס** ע"ה

נפטרה ביום י"א תשרי ונקברה בעיר טעגלאש

ומשפחתה פינו אותה לא"י בעיה"ק ירושלים ת"ו להר המנוחות

אחיו הב' החשוב מוה"ר **חיים** ע"ה נהרג עקה"ש ביום ב' שבט תש"ה

ואחותו הבתולה החשובה מרת **מאטיל** ע"ה

נפטרה ביום ו' ניסן תש"ד ומנ"כ בעיר דעברעצין

ואחותו הבתולה החשובה מרת **מירל** ע"ה

נהרגה ביום י"ט ניסן תש"ה

תנצב"ה

*

האשה החשובה

מרת **אלטע חי' שרה** ע"ה בת מוה"ר **פנחס הערצקא** שליט"א

אשת נעורים של מוה"ר **יחזקאל ישעי' פאנעטה** נכד המחבר ז"ל

שנקטפה פתאום בתאונת דרכים בארצינו הקדושה

יום ח' אדר תשל"ט ומנ"כ בירושלים הר המנוחות

תנצב"ה

בית חמיו של מוה"ר **שמואל אליעזר פאנעטה** נ"י

בעלה של מרת **שרה (העללער)** שתחי'

ר' **אליעזר** בן ר' **משה העללער** ע"ה

נהרג עקה"ש כ"ג כסלו תש"ד במאטהויזען

וזוגתו **בילה רבקה** בת ר' **מרדכי** ע"ה

נהרגה עקה"ש ט"ז סיון תש"ד באוישוויץ

ובניהם **מרדכי** בן ר' **אליעזר** ע"ה

נהרג עקה"ש תש"ה במאטהויזען

ובתם **מלכה** בת ר' **אליעזר** ע"ה

נהרגה עקה"ש תש"ד באוישוויץ

תנצב"ה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה

שזיכני להוציא לאור ספר הלז - כן יזכני ברחמיו ובחסדיו להוציא לאור מכבוד אאדמ"ו הגה"צ ספר שבולת הנהר על הש"ס ומכ' אחי הגה"צ בעל נבכי נהרות שני קונטרסים חדושי סוגיות - ושאר כי"ק ממצוקי ארץ המונחים אצלינו ומחכים לגואל דמים.

מאוצר מתנת חינם תחון עלינו ואת אוצרך הטוב תפתח לנו עד ביאת משיח צדקנו במהרה דידן.